

BILBOko UDALERRIKO **EMAKUME IJITO**EN **EGOERA**RI BURUZKO **DIAGNOSTIKOA**

Ijito Herriaren Erabateko Sustapenerako eta Partaidetza Sozialerako EAEko indarreko II. Planean jasota dagoenez, "sexua dela-eta bereizkeriarik ez egitea" printzipioa kontuan hartu behar da gure inguruko gizarteetako ijito emakumeek era askotako bereizkeria bizi dutelako. Izan ere, emakume horiek ez daukete komunitate bereko gizonen parean, euren kulturen eta komunitatean gehienek generoa ulertzeko duten moduagatik.

Horrez gain, ijitoak ez diren euren inguruko emakumeen onarpenik ezari ere aurre egin behar diote egunero-egunero.

Hain zuzen ere bereizkeria birritan jasaten dutelako da beharrezkoa rol eta aurreiritziak gainditzeko euren kontura eta etenik gabe egiten ari diren lana bultzatzea erakunde publikoetatik; izan ere, aurreiritzi horiek bizimodu beteak izateko eskubidea oztokatzen dute.

Ondorioz, Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetzak eta Herritarren Gaietarako Sailak, Bilboko Emakumeen eta Gizonen Berdintasunerako III. Planean berdintasunari eta dibertsitateari buruz hartutako konpromisoa betetzeko, hemen aurkeztu dugun azterlan-diagnosia bultzatu nahi izan dugu. Azterlan hori SIM ROMI eta Kale dor Kayiko elkarteetako emakume ijito bilbotarrek egin dute eta bertan Bilbon bizi diren emakume ijitoen esperientziak eta iritziak bildu dira. Emakundek diruz lagundu du.

Horiek horrela, espero dugu azterlanak Bilboko emakume ijitoen berezitasun eta desberdintasun kulturalak eta generoaren arlokoak zeintzuk diren jakiteko eta errespetatzeko baliotzea.

Oihane Agirregoitia Martínez
Berdintasun, Lankidetzak eta Herritarren
gaietarako Saileko zinegotzia

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

HITZAURREA

HITZAURREA

Agiri honetan, Bilboko Udalerriko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diagnostikoaren emaitza orokorrak zein diren azalduko dugu. Gure ustez, gainera, zenbait alderdi zehaztu beharko ditugu, edukia behar bezala interpretatu ahal izateko.

Lehenengo eta behin, argi eta garbi utzi nahi dugu guretzat oso baliotsua eta garrantzitsua izan dela horrelako ikerketaren inguruko aurrekaririk ez egotea. Era berean, nabarmendu nahi dugu lortutako partaidetza handia izan dela. Izan ere, guztiok dakigunez, zailtasun handiak daude, erkidego ijitoan ikerketa soziologikoa egiteko orduan. Hona hemen arrazoiak: batetik, ez dago biztanle ijitoen datu demografikorik, estatuko politikaren arabera ez direlako datuak etnien arabera sailkatzeten. Bestetik, tradizioari begira, ikerketa soziologiko formala ez da inoiz biztanle ijitoen gustukoa izan, erkidego ijitotik bertatik inoiz egin ez delako eta ijitoek eurek horren inguruko nolabaiteko mesfidantza izan dutelako beti. Gogoan eduki behar dugu jakin badakitela gizartean bertan estigmatizatuta daudela eta biztanle gehienek erkidego ijitoarenganako aurreiritziak dauzkatala. Agerikoa denez, inguruabar horiek ere zeresan handia eduki dute diagnostiko honetan, eta euren eragina izan dute hemen azaldutako emaitzetan.

Ikerketa-taldean bertan emakume ijitoak egon direnez, argi eta garbi dago ikerketaren inguruko mesfidantzarako joera hori neurri handi batean baretu dela zenbait arlotan. Hain zuzen ere, bestela, ezin izango genuen hasieran proposatutako helburu bat bera ere lortu. Dena dela, gure ustez, joera hori are nabariagoa da metodologia kuantitatiboan, bere ezaugarriengatik are inbasiboagoa izan delako emakume parte-hartzaileentzat. Hori dela eta, gure iritziz, zenbait datu kuantitatibo arretaz interpretatu beharko dira, eta, bertan, oso-oso kontuan hartu beharko dira eztabaida-taldeetan, elkarrizketetan eta eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunetan erabilitako metodologia kualitatiboaren ekarpenak eta, batez ere, emakume ijitoek eurek horri buruz egindako interpretazioa. Beraz, gure usteetan, ikerketako fase bat baino ez dugu aurkeztuko, denbora behar duen partaidetzazko prozesuaren hasiera, alegia. Izan ere, jarraipena eduki beharko luke.

Partaidetzazko ikerketaren esparruan, funtsezkoa da protagonistei eurei emaitzak itzultzea, emaitzei buruz hausnartu dezaten, emaitzak behar bezala interpretatzen lagundu dezaten eta idazketan erabili beharreko estiloa zein hizkuntza zehazteko moduko kontzeptuen prestakuntzarako laguntza eman dezaten. Horrez gain, parte-hartzaileek eurek ere hausnartu egin behar dute, ikerketaren emaitzetan oinarritutako proposamenen kapitulua egiteko. Prozesu horretan, gainera, oso egokia izango litzateke ikerketa-prozesuan parte hartu duten emakume eragile guztiak, emakume ijitoak, Kale Dor Kayiko, Bilboko Udala eta Emakumearen Euskal Erakundea - Emakunde inplikatzea. Ikerketa egiteko zehaztutako epeen arabera, ezin izan da prozesu hori gauzatu, baina etorkizunean egin egingo delakoan gaude.

Era berean, aurretiaz horrelako ikerketarik egin ez denez, nabarmendu behar da ez dagoela emaitzak erkatzerik. Beraz, faktore hori ere oso kontuan hartu beharko da txosten honen edukia interpretatzeko orduan, horren ondorioz testuinguruaren beraren arabera interpretazioa egin beharko delako.

AURKIBIDEA

1. SARRERA	7
2. IKERKETAREN ZERGATIA ETA HELBURUAK	9
3. ESPARRU TEORIKOA.....	13
Nor dira ijitoak?.....	14
Herri ijitoaren historia eta jatorria	14
Kultura ijitoaren beste ezaugarri nabari batzuk	16
Antolaera soziala	16
Gaur egungo erkidego ijitoa	20
Emakume ijitoak	22
Hezkuntza.....	22
Laneratzeko aukera eta prozesua	23
Osasuna	24
Partaidetza soziala	25
Estereotipoak eta nortasuna.....	25
Bereizkeria	27
Genero-indarkeria	28
Emakume ijitoen gaitasunak.....	29
4. METODOLOGIA	31
Erabili beharreko tekniken azalpena eta euren ezarpen praktikoa	32
Metodologia kuantitatiboan	32
Metodologia kualitatiboan	33
5. EMAITZEN AZTERKETA	35
Azterketa kuantitatiboa: galde-sortak	36
Azterketa kualitatiboa: elkarrizketa sakonak eta bizitzako kontakizunak.....	50
Elkarrizketa sakonak	50
Goi-mailako ikasketadun emakumea	50
Ijitoen elkarreetako ordezkariak	58
Instituzioak eta erakunde sozialak	64
Eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak	71
Inoren konturako emakume langileak	71
Parte-hartzaile sozio-politikoak.....	77
Azterketa kualitatiboa: komunikaziorako eztabaida-taldeak.....	82
Eztabaida-taldeen plangintza	82
5. barrutiko eztabaida-taldeak	85
3. barrutiko eztabaida-taldeak	90
8. barrutiko eztabaida-taldeak	95
7. barrutiko eztabaida-taldeak	100
6. IKERKETAREN ONDORIOAK	103
7. BIBLIOGRAFIA.....	107
8. ERANSKINAK.....	109

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

1. SARRERA

1. SARRERA

Agiri honetan, Bilboko Udalerriko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diagnostikoa egitean lortutako ondorioak zein diren azalduko dugu.

Diagnostikoa Kale Dor Kayiko Ijitoen Elkarte Kulturalak egin du (Sim Romi Emakume Ijitoen Elkar-tearen laguntzaz), Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetza eta Herritartasun Sailak sustatu du eta Emakunde Emakumearen Euskal Erakundeak finantzatu du.

Ikerketa honek Bilboko udalerrian bizi diren emakume ijitoen egoera zein den jakitea du helburu nagusi. Horretarako, komunikaziorako metodologia ezarri da partaidetzazko ikerketaren esparruan, eta, bertan, Bilboko emakume ijitoak ez dira ikergaia izan, ikerketako subjektu aktiboak baizik. Izan ere, ikerketa-taldean emakume ijitoak izan dira nagusi, eta aholkulariak, dinamizatzaileak eta inkestagileak izan dira, besteak beste.

Hona hemen nolakoa izan den ikerketa-prozesua eta nolako emaitzak lortu ditugun.

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

2. IKERKETAREN
ZERGATIA ETA
HELBURUAK

2.- IKERKETAREN ZERGATIA ETA HELBURUAK

Bilboko Udalerriko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diagnostikoa egin dugu, euren esperientzien eta iritzien arabera Bilboko emakume ijitoen errealitatea nolakoa den jakiteko. Gure ustez, emakume ijitoen errealitatea modu berezian jorratu behar da, euren sexuaren eta etniaren arteko lotunearen ondorioz sortutako egoera bakarra da-eta. Emakume eta gizonen berdintasunaren esparruan eta herri ijitoaren sustapenaren esparruan, tokian tokiko eta autonomia-erkidegoko zenbait agiri instituzionaletan adierazi denez, gutxiengo etnikoetako emakumeen eta, kasu honetan, emakume ijitoen berezitasunak hartu behar dira kontuan.

2010eko ekainean, Eusko Jaurlaritzak EAEko Emakume eta Gizonen Berdintasunerako V. Plana onartu zuen: IX. legegintzaldiko jarraibideak. Jarraibide horiek, hain zuzen ere, lotesleak dira, tokian tokiko emakume eta gizonen berdintasunerako planetako jarduketak-lerro eta jarraibideei dagokienez. Plan horretan adierazten denez, sexuagatiko bereizkeriaren ondorioz ez ezik, beste inguruabar batzuen ondorioz ere sortu daiteke bereizkeria anitza; esate baterako, jatorri etnikoa.

Alde horretatik, V. Planak aurrera egin du, bere helburuetan bereizkeria anitza hartu duelako kontuan, eta, gainera, honako haueketan nabarmentzen du berariaz: 1.1, 2.1, 2.3 eta 7.2.

Bilboko Udalari dagokionez, udalbatzak 2009ko maiatzaren 28ko bileran onartu zuen Bilboko Emakume eta Gizonen Berdintasunerako III. Udal Plana, eta 2011. urtera arteko indarraldia dauka. Hain zuzen ere, urte horretan bertan garatu da ikerketa honetako landa-lanaren fasea.

Hona hemen plan horren printzipio gidaria: "aniztasuna eta desberdintasuna errespetatzea, hau da, emakumeen artean aniztasuna eta desberdintasuna oso balio onak direla aldarrikatzea". Aniztasuna errespetatzean, garatutako neurriek pertsonen aukera-berdintasuna eta ez-bereizkeria bermatu behar dituzte, euren jatorri etniko/kulturala edozein dela ere. Beraz, emakumeak homogeneizatzeko faktoreetatik ihes egin beharra

dago, ez dituztelako adinaren edo jatorri kulturalaren araberrako premiak, zailtasunak, bizipenak, baldintzak, jarrerak eta biziuneak kontuan hartzen. Aniztasun hori aitortzean, ezinbestekoa da euren idiosinkrasia duten emakume-taldeentzako azterketa eta ikerketa bereziak egitea, emakume ijitoen kasuan gertatzen den bezala.

Modu berean, honako hauxe ere aipatu beharra dago:

- Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Plana. Bertan, "sexuagatiko ez-bereizkeria" printzipio nagusietakoa denez, emakume ijitoen bereizkeria anitza modu berezian jorratu beharra dago.

Testuinguru horretan, oso kontuan hartu da emakume ijitoak behar besteko esperientziak garatzen ari direla, mugimendu sozio-politikoan eta elkartegintzan parte hartzen utzi ez edo zailtasunak jartzen dizkieten oztopoak gainditzeko eta, horren ondorioz, prestakuntza zein lan arloko jardueretan esku hartzeko. Hori dela eta, ondoren aipatzen diren helburuak zehaztu ziren diagnostikoan bertan.

HELBURU OROKORRA:

Bilboko udalerriko emakume ijitoen egoera nolakoa den modu kuantitatiboan eta kualitatiboan jakitea. Horretarako, Bilboko udalerriko emakume ijitoen trebetasunak eta gaitasunak¹ zein diren antzematea eta, batez ere, honako honexetarako gaitasunak kontuan hartzea: autonomia ekonomikoa; bizitza pertsonalaren, familiaren eta lanaren uztarketa; ordezkaritza sozio-politiko; eta segurtasuna.

HELBURU ZEHATZAK:

- Ikuspegi sozio-demografikotik, Bilboko erkidego ijitoko emakume eta gizonen errealitatea nolakoa den jakitea.
- Emakume ijitoek lan-merkatuan nolako egoera duten aztertzea.

¹ Azterketa-diagnostiko honetan, gaitasunen kontzeptuaren adiera bikoitza erabiliko dugu: 2008-2011ko Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Planean zehaztutako "erkidego ijitoaren gaitasunak" eta Bilboko Emakume eta Gizonen Berdintasunerako III. Udal Planaren arabera "gizonek eta emakumeek ongizatea eta bizikaltatea lortzeko daukaten aukeratzat hartutako gaitasunak".

- Emakume ijitoek genero-indarkeriaren inguruan dituzten ikuspegi, zailtasun eta premia bereziak jorratzea.
- Emakume ijitoei bizimodu sozialeko arlo guztietan parte hartzeko zailtasunak jartzen dizkieten funtsezko elementuak zein diren antzematea eta emakume ijitoek eurek elementu horiei buruz zer uste duten jakitea.
- Bizitza pertsonalaren, lanaren eta familiaren uztarketarako ustezko estrategiak proposatzeko orduan, emakume ijitoek euren nortasun kulturaletik dituzten estatusen eraginak zein diren jakitea.
- Oztopo horiek gainditzeko osagaiak zein diren antzematea, emakume ijitoek gaitasun guztiak modu integratzean garatzeko aukera eduki dezaten.
- Behar besteko jarduketa-proposamenak egitea, emakume ijitoek mugimendu sozio-politikoan zein elkartegintzan parte hartu dezaten eta, horren ondorioz, gizarteratu egin daitezen.
- Oro har, proposatutako zenbait helburutan mugak badaude ere, hasieran aurreikusitako helburuak bete egin ahal izan direla uste dugu, Bilboko emakume ijitoek diagnostikoa egiteko zenbait fasetan parte hartu eta inplikatu egin direlako.

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

3. ESPARRU TEORIKOA

Ondoren, emakume ijitoen egoeraren inguruko hurbilketa teorikoa egingo dugu berrikuspen bibliografikoaren bidez. Bertan, hain zuzen ere, euren nortasuna eta gaitasunak zein diren azalduko dugu lehen aita-tu dugun zentzuan. Horretarako, bi atal nagusitan egituratu dugu lana. Lehenengoan, erkidego ijitoaren gaur egungo egoera orokorraren eta idiosinkrasiaren inguruko hurbilketa egingo dugu, emakume ijitoen egoeraren testuingurua zein den jakiteko. Beraz, guretzat funtsezkoa da kidetza-taldearen ezaugarri adierazgarrienak aztertzea, egoera hori ulertu ahal izateko. Bigarren atalean, ordea, emakume ijitoak eurak izango ditugu hizpide nagusi, gaur egun dituzten gaitasunak nabarmenduko ditugu eta zenbait arlotan duten egoera aztertuko dugu: hezkuntza, osasuna, lan-merkatua...

1. NOR DIRA IJITOAK?

Herri ijitoa Espainiako estatura iritsi omen zenetik bostehun urte baino gehiago igaro diren arren, gaur egun ere erkidego ijitoa oso ezezaguna da biztanle gehienentzat, irmo-irmo sustraitutako zenbait aurreiritzi eta estereotipotatik haratago. Izan ere, horren ondorioz, are gehiago handiagotu da kulturen artean bide dagoen haustura, elkarrekiko ezagutza sustatu beharrean. Atal honetan, labur-labur azalduko dugu nor diren ijitoak, eta, beti-beti, oso kontuan hartuko dugu erkidego ijitoak gizabanakoak dituela osagai, anitza bezain heterogeneoa dela eta, kultura guztiak bezala, etengabe bilakatzen ari dela eta, aldi berean, guztiok bizi ditugun une politiko nahiz sozialen eraginpean ere badagoela.

Maila demografikoan, badakigu erkidego ijitoa Europako gutxiengo etniko ugariena dela. Hain zuzen ere, hamabi milioi ijito omen daude Europako lurralde osoan sakabanatuta². EAEn, esaterako, euskal erkidego ijitoko biztanleen kopurua 12.800-13.300 lagunekoa omen zen 2006an. Beraz, 1.000 euskal herritarretatik, 6 ijitoak dira³. Erdiak, gutxi gorabehera, bizkaitarrak dira, eta euren %50 Bilbo-ko udalerrian bizi dira (4.000 lagun, gutxi gorabehera). Gainerakoak, oster, udalerr

2 LAPARRA eta BESTE BATZUK. Biztanle ijitoen egoera sozialari eta aldaketa-joerei buruzko txostena. Lehenengo hurbilketa. Alter Taldea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Iruña, 2007.

3 EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Plana (2008-2011). 2008, 5. or.

mugakideetan edo bertako eragin-eremuetan bizi dira⁴.

Bilboko biztanleak⁵

BIZTANLEAK GUZTIRA (2010)	BIZTANLE IJITOAK, GUTXI GORABE- HERA (2005)
353.926	4.000

Gogoan eduki behar dugu datu horiek guztiak gutxi gorabeherakoak direla, errolda ofizialetan etnikako sailkapenik egiten ez delako. Hori dela eta, zailtasunak sortu dira, erkidego ijitoaren ikerketa demografikoa eta soziologikoa egiteko orduan. Oro har, herri ijitoaren errealitateari buruzko datu gutxi daude. Gainera, oso kontuan hartu beharra dago ijitoen kultura agrafoa izan ohi dela eta bere historiaren zein kulturaren lekukotasun idatzia oso urria dela. Bestetik, instituzioek eta ikerkuntza orokorrak erkidego ijitoaren inguruan daukaten interesa nahikoa berria da, ijitoen kultura sustatzen duten elkarteak ere orain dela gutxi sortu dira eta, batzuetan, erkidego ijitoak berak ere ez du ikerketarik egiterik nahi izan, alderdi inplikatuak barik ikergai hutsa delakoan.

Hala ere, azken urteotan, ijitoen elkarteak, ijitoen erakundeak, ijitoen aldeko erakundeak eta instituzio publikoen bultzadari esker, ahalegin handia egin da, erkidego ijitoaren egoeraren jakintza soziologikoa areagotzeko. Dena dela, gaur egun ere, lehentasuneko helburuetakoa da jakintza horren maila edo sakontasuna handitzea, erkidego ijitoaren sustapen integralerako jarduketak-estrategia eraginkorrak proposatzeko. Ondoren, ezaugarri adierazgarrienak azalduko ditugu labur-labur, eta emakume ijitoekin zein euren artean eragina daukan guztiarekin lotura handiagoa omen duten ezaugarriak aztertuko ditugu sakonago.

1.1. Herri ijitoaren historia eta jatorria

Nahiz eta ikertzaileentzat gai interesgarrienetakoa izan den, ez dago herri ijitoaren jatorriari buruzko teoria bakarra. Nolanahi ere, hizkuntzalaritzak gehiengoz onartutako eta babestutako teoriaren arabera, herri ijitoa-

4 EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako I. Euskal Plana. 2005, 16. or.

5 Berton egindakoa, Eustatek emandako datuetan (biztanle orokorrak) eta Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako I. Euskal Planetik ateratako datuetan oinarrituta. Ez dago sexuaren arabera sailkatutako daturik.

ren hizkuntza eta sanskrito ahaideak dira, eta herri ijitoaren jatorria gaur egungo Indian dago, Pujabeko eskualdean, hain zuzen ere. IX. eta XIII. mendeetan, bi migrazio gertatu ziren, eta, orduan, klanak euren artean nahastu eta Rom herria eratu zuten. Gero, European finkatu ziren, eta badirudi XIV. mendearen erdialdean lurralde gehienetan zeudela finkatuta⁶.

Estatu espainolean finkatutako ijitoei buruzko lehenengo albistearen arabera, Pirinioetan zehar sartu ziren XV. mendearen hasieran, eta, geroago, 80ko hamarkadan, beste ijito-talde batzuk agertu ziren Mediterraneoko kostaldean zehar. Beraz, agerikoa zen agerpena zeukatela estatuan bertan⁷. Hori dela eta, erkidego ijitoa orain dela 500etik gora urte iritsi zen, agerpen horren lekukotasun idatzia urria bada ere. *Euskadin, hain zuzen ere, badirudi lehenengo familia ijitoak XV. mendetik aurrera heldu zirela eta gune mugakideetan finkatu zirela. Horri esker, eurentzat askoz errazagoa zen euren aurkako zapalkuntza-ekintzei aurre egitea. Euskal kulturarekin izandako harremanaren ondorioz, hizkuntzalaritza zein kultura arloko mestizajea sortu zen. Hori dela eta, erromanoaren eta euskararen arteko nahasketa den hizkuntza bereizgarria sortu zen: erromintxela. Oraindik ere, zenbait adineko ijitok hitz egiten dute hizkuntza hori.*

Bestetik, XX. mendearen hasieran, familia berriak iritsi ziren Gaztelatik zein Andaluziatik, eta, 60ko hamarkadako industrializazio-garaian Euskadira heldu zirenekin batera, Euskadin bizi den herri ijitoa osatzen dute gaur egun⁸.

Berriro ere, oso zaila da herri ijitoaren historia jarraitzea, bere tradizioa agrafoa eta nomada delako. Beraz, herri ijitoaren historiari buruzko aipamen idatzi gehienak ez dituzte ijitoek eurek idatzi, nola edo hala erkidegoarekin harremanetan egon diren beste batzuek baizik. Oro har, historialariek honako agiri hauek erabili dituzte: gaur egungo Estatu espainola osatzen zuten erresumetan

sartzeko asmoz, agintariek ijitoei ematen zizkieten baimenak eta ibiltzeko baimenak.

Zoritzarrez, mendeen joan-etorrian erkidego ijitoaren agerpenari buruz dauden aipamen gehienak ijitoen aurkako legerian azaltzen dira, eta errege-erregina katolikoek 1499an emandako lehenengo pragmatikatik dauka-gu horren berri⁹. Ondoren, mendeak joan, mendeak etorri, legeen zerrenda handia dugu, harik eta Karlos III.ak 1783an emandako pragmatikara heldu arte. Izan ere, estatuko azken lege handi berezia omen da. Lege horiek guztiek ijitoen asimilazio kulturala inposatu nahi zuten, gogortasun desberdineko zigorpean euren hizkuntza, ohiturak... bertan behera utzi zitzaizkien. Hona hemen zigor horiek, besteak beste: erbesteak, espetxeak, lan bortxatuak eta mutilazioak ere bai.

Zenbait autorek aitatzuten dutenez, 1812ko Konstituzioa giltzarria izan zen, bertan esku-bide osoko herritarrek zirela aitortu zelako lehen aldiz. Hala ere, legeria alde batera utzita, zenbait agiritan argi eta garbi agertzen da herri ijitoarenganako bereizkeriak eta jazarpenak bere horretan iraun zutela berariaz, harik eta demokrazia ezarri zen arte. Hain zuzen ere, 1943ko Guardia Zibilari buruzko Araudia da horren erakusgarri. Bertan adierazitakoaren arabera, "arreta handiz zelatatu behar dira ijitoak"¹⁰. Araudi hori 1978. urtera arte egon zen indarrean.

Horren guztiorren haritik, azpimarratu egin nahi dugu herri ijitoaren historia herri baztertu eta jazarriaren historia dela. Inola-ko zalantzarik gabe, jazarpen horrek eragin zuzena eduki du erkidegoaren gaur egungo errealitatean. Beraz, oso kontuan hartu beharreko faktorea da, erkidego ijitoa aztertzeke orduan. Hori horrela izanik ere, kultura guztien ageriko bilakaera albo batera utzita, miresgarria da asimilazio kulturala gaitzetsi eta euren nortasunari eutsi izana. Gero sakonago aztertuko dugunez, oso gogoan izan behar dugu emakume ijitoen genero-zereginaren ezaugarria dela eta izan dela euren kultura etniakideen artean zabaltzeko eta eusteko erantzukizuna edukitzea. Edonola ere, oso-oso urriak dira emakume ijitoei buruzko aipamen historikoak.

⁶ Hementxe aipatutakoa: AGULLÓ eta BESTE BATZUK. Erradicación del chabolismo e integración social de los gitanos en Avilés. Oviedo Unibertsitateko Ediuño Ediciones, 2004, 23. or.

⁷ SAN ROMÁN, T. La diferencia inquietante viejas y nuevas estrategias culturales de los gitanos. Siglo veintiuno, España Editores, Madril, 1996, 1. or.

⁸ Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako I. Euskal Plana. Eusko Jaurkitza, Vitoria-Gasteiz, 2004, 14. or.

⁹ MONTURIOL eta DE SILVA. Los usos de las drogas y su impacto en la cultura (el caso gitano). Ijitoen Idazkaritza Nagusiko Elkartea, Madril, 1998.

¹⁰ FSG. Discriminación y comunidad gitana: Guía práctica de actuación para ONGs y asociaciones gitanas. Ijitoen Idazkaritzako Fundazioa, Madril, 2002.

Oro har, lan historikoetan emakumeei buruz egiten diren aipamenak oso urriak direla eta, batez ere, erkidego ijitoa gutxitan agertzen dela kontuan hartzen badugu, ikusezintasuna erabatekoa da ia-ia. Dena dela, zenbait aipamenetan argi eta garbi adierazten da nolako garrantzia izan duten emakume ijitoek mendeotan eta, askotan, bizitza publikoan eduki duten agerpen-maila emakume ez-ijitoena baino handiagoa ere izan dela. Izan ere, baliabide-hornitzaileak eta "familia-burua" izan behar izan dira herri ijitoaren aurkako zapalkuntzako urte latzenetan. Hasiera batean, zapalkuntza hori gizonen aurkakoa izan zen, batik bat, baina, ondoren, emakumeen artean ere zabaldu zen, gizonen ordeztu bizitza publikoan protagonismo handiagoa zeukaten neurrian. "Biztanle-erregistroetan egiaztatu egiten da emakumeek, alargunek, ezkongabeek nahiz ezkonduak, euren ekarpena egiten dutela familiaren aurrekontuan, ordainpeko lanpostuen bitartez. Hala ere, gizonen lan-aukeren legezko muga emakumeen jardura horiek eragozteko gurari ofizialarekin lotuta egon zen beti, emakumeak etxezuloan egotea nahi zutelako". Horretarako, zenbait jardura garatzeko debekua ezarri zuten estatuan; esate baterako, arropen merkataritza ibiltaria, kiromantzia eta emakume ijitoek ordainpean egindako beste jardura batzuk¹¹.

1.2 Kultura ijitoaren beste ezaugarri nabari batzuk

Hizkuntza

Herri ijitoaren nortasun-adierazgarri nagusietakoa bere hizkuntza da. Herri ijitoaren jatorrizko hizkuntza erromanesa da. Erromanes garbiak hizkuntza batek hizkuntzatzat hartua izateko behar dituen ezaugarri guztiak dauzka, hau da, bere arau gramatikalak, sintaxia eta morfologia dauzka. Hizkuntza hori, gainera, Indiako ama hizkuntzaren ahai-dea da: sanskritoa¹².

Hizkuntza bizia da, eta Europako erkidego ijitoa osatzen duten 12.000.000 lagunenek %80k hitz egiten dute¹³. EAEko ijito gehienek ez dakite hizkuntza hori, baina hizkuntza horretako hitz asko erabiltzen dituzte

tokian tokiko euskarako eta gaztelaniako egitura gramatikalekin nahastuta. Gaztelania eta erromanesa nahastean, kaloa sortzen da; eta, erromanesa zein euskara nahastean, erromintxela¹⁴.

Bestetik, erromaneseko lexikoko hitzak ere erabiltzen dira tokian tokiko hizkuntzetan, hitz ijitoak agertzen direlako euren hiztegian.

Beste ezaugarri kultural nabari batzuk

Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Planari begira egindako diagnostikoan, EAEko ijitoen esanetan honako hauexek ziren euren kulturaren ezaugarri bereizgarrienak, garrantzi-hurrenkeraren arabera: hildakoen errespetua, ezkontzaren inguruko erritualak (eta birjinitasuna), adinekoak etxean zaintzeko ohitura eta euren jaiak zein erritualak¹⁵.

Horrez gain, honako hauexek ere badira euren nortasun kulturalaren ezaugarri bereizgarri nabariak: erkidegoko kideen arteko elkartzasuna, askatasunarekiko atxikimendua eta asimilazio kulturalaren gaitzespena.

1.3 Antolaera soziala

Emakume ijitoen egoera aztertu nahi dugunean, funtsezkoa da herri ijitoaren antolaera sozialen egituraketa tradizionala ulertzea. Hona hemen ondoren aztertuko ditugun faktore nabariak:

1. Taldearen nagusitasuna, gizabanakoen aldean: kide-tza
2. Familia: instituzioa eta antolaera soziala
 - a. Sexuaren eta adinaren aldaeren inguruan ezarritako sistema hierarkikoa
 - b. Gizonezko filiazio-odolkidetasun-lerroa edo aita-lerroa
 - c. Gizonen etxera ezkontzeko joera
 - d. Oso ondo zehaztutako genero-zereginak

¹¹ GOMEZ ALFARO, A. En busca de la condessa Doña Luisa. Documentos españoles para una historia de la mujer gitana. Ijitoen aldeko Irakasleen Elkarte, Madril, 2009.

¹² PLANTÓN. Los gitanos, su cultura y su lengua, Málaga. Malagako Diputazio Probintzialeko Baliabide Europarren Unitatea, Málaga, 2003, 31. or.

¹³ Lehen Euskal Plana. Aip. lana, 16. or.

¹⁴ AGIRREZABAL, L. Erromintxela, euskal ijitoen hizkera. ARGIA aldizkaria, 03/09/28. Hementxe kontsultatutakoa: www.kaledorkayiko.org, 2011ko maiatzean.

¹⁵ EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Plana. 2008, 7. or.

1- Taldearen nagusitasuna, gizabanakoen aldean

Talde-kidetzak edo erkidego-kidetzak zeresan handia du ijitoentzat, eta euren ezaugarri bereizgarri nagusietakoa da. Talde-kidetzaren bizipenak zenbait ñabardura ditu, ordea: batetik, taldekidetasun hori erkidegoko kideen arteko elkartasunean islatzen da, oro har; eta familia bereko kideen artean, batik bat. Bestetik, gizabanakoei barik taldeari lehentasuna emateko kontzeptu horrek lotura estu-estua dauka ijitoen instituzio nagusiarekin: familia. Horrela, bada, familiako kide baten ekintzak harro egoteko edo lotsatzeko modukoak izan daitezke familia osoarentzat, familiako kide baten ekintzek eragin ona edo txarra daukatelako familiako kide guztien artean. Beraz, baliteke banan-banako gatazkak familia-gatazka bihurtzea.

2- Familia: instituzioa eta antolaera soziala

Familia instituzio garrantzitsuena da ijitoentzat, eta, batez ere, euren antolaera soziala egituratzen du. Lehen aipatutako taldekidetasuna ahaidetasun-harremanen inguruan dago antolatuta, hau da, guzti-guztia familiaren inguruan dago zehaztuta. Nabarmendu behar da ijitoentzat familia zehatz bateko kidea izatea erkidego ijitoko gainerako kideen aldean duten ezaugarri bereizgarriena dela¹⁶. Hona iritsita, familia ijitoen kontzeptua ulertzen ahaleginduko gara, eta, horretarako, oso kontuan hartuko dugu ez dagoela familia ikuspegi etnozentristatik aztertzerik. Kontzeptu zabalagoa denez, familia nuklearra eta familia zabala hartuko genituzke kontuan.

Autoreek, hain zuzen ere, zenbait izen jarri dizkiote erkidego ijitoak antolatzean erabiltzen duen familia-eredu berezi horri: "ahaideen taldea", "etxeko taldea", "leinuak", "etxeko elkarketak", "klanak"...¹⁷. Dena dela, oro har, ijitoek "familia bateko edo besteko" kideak direla diotenez, termino hori erabiliko dugu aurrerantzean.

Ijitoen familiari emandako izenak beste azalpen edo gehiago daude, eta gehienak euren antolaeraren arabera eratu dira. Hona hemen gaur egungo Ijitoen Idazkari-

tzako Fundazioak eskainitakoa. Oso errazadenez, argigarria da benetan:

*"Etxeko talde odol-kidea da, eta odol-ahaidetasuneko harremanak zein gizonezko odolkidetasun-filiazioa ditu osagai. Hori dela eta, klanek edo familia zabalek talde autonomo bana sortzen dute, eta talde horretan bakarrik eragina duen araudiaren inguruan antolatzen dira. Era berean, taldeak berak ere bete-betean xurgatzen ditu gizabanakoak. Beraz, kideak barik, familia bera nagusi denez, "gu" da garrantzitsuena eta ez "ni"."*¹⁸

Hasteko, argi eta garbi esan beharra dago familiaz ari garenean ez dugula esan nahi kide guztiak etxe berean bizi direnik, zenbait ahaidetasun-mailatan odol-kideak direla eta, oro har, talde-kidetzari argi-argia dutela baizik. Talde hori, gainera, berezko barne-araudiaren arabera dago araututa, eta, bertan, lehen azpimarratu dugunez, taldea bera gizabanakoen gainetik dago, inolako zalantzarik gabe. Familia batzuen eta besteen arteko aldeak daude, eta, batzuetan, nabari-nabariak dira. Halaber, familia guztiak ez daude modu berean antolatuta. Oso gogoan eduki behar dugu gizarte ijitoan, guztietan bezala, era guztietako gizarte-mailak eta estatus sozio-ekonomikoak daudela. Ondoren, familia ijitoak tradizioaren arabera izan dituen ezaugarri orokorrenak zein diren azalduko dugu.

Familia ijitoa guzti-guztia da bertako kidea den gizabanakoarentzat. Biziraupenerako lekua eta babeslekua da maila guztietan, baina, era berean, zeregin bakoitzaren bete-arazpenarekin lotutako betebeharrak ere hartu behar dira kontuan. Geroago ikusiko dugunez, gainera, sexuaren eta adinaren aldaeren inguruan egituratuta dago, batez ere.

Familiako kideek babes zein elkartasunerako lotune sendoak ezartzen dituzte euren artean. Hori dela eta, taldekidearen banan-banako ekintzek eragin zuzena dute kide guztien artean, eta banan-banako lorpenak ere harro egoteko moduko arrazoia dira talde guztia-entzat. Modu berean, tal-

16 EUSKO JAURLARITZA. II. Plana. Aip. lana, 7. or.
 17 SAN ROMÁN, T. Aip. lana, 86. or.

18 IJITOEN IDAZKARITZA NAGUSIKO ELKARTEA. Rasgos culturales y organización social de la comunidad gitana española (Síntesis para educadores). Madrid, 1994, 10. or.

dekidearen ekintza txarrak ere kide guztiak jartzen ditu kolokan. Beraz, banan-banako lorpenak eta/edo gatazkak familiakoak ere izan daitezke. Oro har, familia bera babes-mekanismo eraginkorrena omen da. EAE-ko ijitoen %94k adierazi zutenez, lehenengo eta behin familiarengana joko lukete, edozein arazo konpontzeko orduan¹⁹.

Edozein talde bezala, barne-funtzionamendurako mekanismoaren bitartez dago araututa, eta zorrotza edo ez hain zorrotza izan daiteke. Gainera, lehen esan dugunez, kultura ijitoa, guztiak bezala, aldatu eta bilakatu egiten den kultura dinamikoa den arren, badirudi zenbait ezaugarri eusten diela nolabait, antolaera sozialaren eta familiaren arloan, batik bat. Kasu honetan, hain zuzen ere, lotura estua daukate ahaidetasunaren antolamenduarekin, eta honako hauexek behin eta berriro aipatu eta azaltzen dira lan hau egiteko berrikusi dugun literaturan:

a- Sexuaren eta adinaren aldaeren inguruan ezarritako sistema hierarkikoa

Tradizioari begira, familia ijitoa bi aldaera hauetan oinarritu da, antolaera soziala modu hierarkikoan egituratzeko.

Gizarte gehienetan gertatzen den bezala, gizarte ijitoa ere patriarkala da, eta, bertan, tradizioaren arabera, gizonezko genero-zeregina emakumezkoa baino askoz garrantzitsuagoa izan da. Hori dela eta, gizonek emakumeen gaineko botere-jarrerak eduki dituzte. Egitura patriarkal horrek eragin zuzena dauka gero sakonago aztertuko ditugun genero-zereginen azalpen tradizionalean.

Horrez gain, erkidego ijitoko hierarkia adinaren aldaeraren inguruan eratuta dagoenez, aldaera hori ere oso garrantzitsua da. Oro har, erkidegoko gainerako kideek errespetua zor diete adin gehiagoko kideei, eta haien iritzia zein erabakiak familiaren gainerako kideenak baino eragingarriagoak edo esanguratsuagoak dira.

Argitu egin behar dugu adinaz hitz egiten dugunean buruan ez dugula betetako urteen kopuru zehatza, pertsonaren bizitza-tartea edo adin-taldea baizik²⁰. Oro har, honako etapa hauek bereizten dira: haurtzaroa (puberta-

roan amaitzen da), nerabezaroa (ezkontzean edo lehen seme/alaba jaiotzean amaitzen da), helduaroa eta zahartzaroa. Zahartzaroa ijitoen bizitzako une garrantzitsua da, protagonismo, aginte eta pribilegio gehiago edukiko dituztelako erkidegoan bertan. Adinekoek erkidegoaren errespetua daukate euren ekintza edo bizi-ibilbideagatik, eta emakumeei "izeba" esaten diete; eta gizonei, "osaba". Gainera, horrelako gizon batzuk "gizon errespetagarriak" ere izan daitezke, eta kargu hori ijitoen antolaera sozialeko agintaritza handiena da, seguruenik. Horrek ez du esan nahi adineko gizon guztiek kargu hori izango dutenik, lehen esan dugunez, erkidego osoarentzat izan beharko direlako errespetagarriak eta urteen joan-etorrian eraman duten bizimodua erkidegoko gainerako kideek errespetatzeko modukoa izan beharko delako. Azpimarratu egin behar da pertsona horien iritzia eta erabakiak oso eragingarriak eta garrantzitsuak direla erkidegoko gainerako kideentzat. Izan ere, haiengana jotzen dute, arazoren bat konpondu behar dutenean (beti-beti ijitoen artean baino ez), eta, oro har, haiek erabakitakoa egiten dute, euren adinaren zein ibilbidearen arabera behar besteko gaitasuna omen dutelako, erkidegoko bertako ordenaren zein bakearen babeserako erabaki egokienak hartzeko. "Gizon errespetagarriak" euren iritzia ematen dute, baina, horrez gain, alderdien arteko bitartekariak ere badira, gatazkaren bat dagoenean, eta gatzaka hori konpontzeko neurriak ere ezarri ditzakete. Batzuetan, ekintza horiek familia-giro hutsetik haratago doaz, eta, tradizioari begira, inplikaturako alderdietako bat lekualdatu ere egiten dute, gatzaka hori hedatu ez dadin.

Nabarmendu behar da eginkizun hori gizonei baino ez zaiela esleitu. Egia esan, urteen joan-etorrian, adineko emakume ijitoei euren ibilbidea aitortzen diete, eta erkidegoko gainerako kideek errespetatu egiten dituzte, baina ez dute gizonen eginkizun hori betetzen, inolaz ere ez. Nolanahi ere, ohikoa da adineko emakume ijitoengana jotzea, aholku bila eta "gizon errespetagarrien" aurrean bitartekariak izan daitezen, emakumeon iritzia oso garrantzitsua da-eta.

b- Gizonezko filiazioko odolkidetasun-lerroa edo aita-lerroa

Lehen aipatu dugun egitura sozial patriarkalaren barruan ikusten denez, tradizioari begira gizonen leinua nagusi izan da ema-

19 EUSKO JAURLARITZA. II. Plana. Aip. lana, 19. or.
20 SAN ROMÁN. Aip. lana, 134.-139. or.

kumeen leinuaren aldean, eta euren seme-alabak gizonaren familiako kideztat hartu dituzte, batik bat.

Gainera, ezkondu ondoren, emakumea senarraren edo bikotekidearen familiako kide bihurtuko da. Horrek ez du esan nahi emakumeak bere jatorrizko familiarekin harremanik izango ez duenik, baina zenbait ondoriotarako gizonaren familiako kideztat hartuko dute. San Román antropologoak ohitura hori argitzen du honako adibide honen bitartez: *"aita-lerroa oso-oso agerikoa da ahaideen talde desberdinen arteko istilu fisikoak sortzen direnean. Une horretan, beste talde baten mendekutik ihesi doan gizonaren aitaginarreba ijitoa lasai-lasai geratuko da, baina liskarrean zehar lotan egon den aita-lerroko lehen-gusuak ospa egin beharko du ezinbestean. Emazteak ere senarren zoriaren eraginpean egongo dira, aita-lerroko ahaideak izan ez arren."*²¹

c- Gizonen etxera ezkontzeko joera

Antolaera sozialari begira gizonen leinuak emakumeen leinuaren aldean daukan nagusitasunari buruz aurretiaz azal dutako logikaren arabera, erkidego ijitoko ezkonberri ijitoen artean ohitura izan da gizonaren familiaren bizilekuan edo eragin-eremuan finkatzea. Ezkonberriek etxerik ez dutenean, hasiera batean senargaiaren gurasoen etxera ezkontzea izan da joera nagusia.

d- Oso ondo zehaztutako genero-zereginak

Egitura patriarkalaren barruan, familia ijitoko bertako genero-zereginak oso ondo zehaztuta egon dira betidanik. Gainera, ikerketa honen bidez egiaztatu nahi izango genituzkeen aldaketak gertatu badira ere, tradizioari begira, gizarte gehienetan gertatzen zen eta oraindik ere gertatzen den bezala, zeregin latzak izan dira. Bertan, hain zuzen ere, emakumeak erabat desabantailan zeuden gizonen aldean, egin behar eta bete behar gehiago esleitzen zizkietelako eta are garrantzi txikiagoa zeukatelako bizimodu publikoan nahiz taldean eragina zeukaten erabakietan.

Maximoffen esanetan, *"emakumeek aita-lerroa ezkontzeko eraginpean egongo dira, aita-lerroko ahaideak izan ez arren."*²¹

*eta nebek esandakoa, gaztetan; senarrak esandakoa, ezkontzean; eta semeek esandakoa, zahartzaroan."*²² Baliteke hitz horiek zurruneak izatea eta lotura handiagoa edukitzea emakume ijitoen inguruan sortu ohi den estereotipoarekin euren errealtatearekin baino. Dena dela, bestetik, zentzugabea izango litzateke neurri batean errealtatea halakoxea dela ukatzea, tradizioaren arabera emakume ijitoei eta, oro har, zergatik ez esan, emakumei zer eskatu dieten kontuan hartuta.

Edonola ere, emakume ijitoen zeregin tradizionalari berriro erreparatu gero, nerabezaroan edo gaztaroan etxeko lanak egiten eta, egon baleude, neba-arreba txikiagoak zaintzen laguntzeko eta, etorkizunari begira, ama zein emazte zereginetarako prestatzeko eskatzen diete. Era berean, euren garbitasunari ere eutsi behar diote ezinbestean, hau da, euren birjintasunari eutsi behar diote harik eta ezkondu arte. Gainera, zapiaren errituaren bidez, jendarean ere egiaztatu beharko dute birjinak direla. Tradizio ijitoak birjinatasunari eta, oro har, emakumeen sexualitatearen kontrolari garrantzi handia ematen dienez, batzuetan emakumeen kontrol sozialerako ekintzak dira. Aldi berean, kontrol hori gizon ijitoek izan ohi duten zereginaren beste osagai bat ere izango litzateke. Hain zuzen ere, aita-lerroa eta neba-lerroa direnez, tradizioa bete egiten dela bermatu behar dute, eta nolabaiteko erantzukizuna dute, euren familiako emakumeak "ijito onak" izan daitezen edo, bestela esanda, arlo horretako tradizioa bete dezaten.

Lehen azaldu dugunez, eta berriro aipatu nahi dugu gure ustez oso egitate garrantzitsua delako, oso gogoan eduki behar da banan-banako ekintzek dimentsio kolektiboa daukatela erkidego ijitoan. Beraz, emakumeek familia osoa lotsaraziko dute, tradizioa errespetatzen ez badute. Modu berean, familia bera harro-harro egongo da, emakumeak bere sexualitatean egin duen aukera birjinatasunari eusteko aurreikuspenarekin bat badator. Halakoetan, familia osoa harro-harro eta alai baino alaiago egongo da.

Bestetik, emazteak leialak izan behar dira senarrekin, baina badirudi gizonen leialtasunarekin ere.

21 SAN ROMÁN. Aip. lana, 88. or.

22 FSG. Guía para la promoción personal de las mujeres gitanas. Ijitoen Idazkaritzako Fundazioa, Madril, 2009.

sun horri modu berean eutsi behar ez diotela edo garrantzi bera ematen ez diotela, behintzat. Halaber, emakumeak seme-alabak edukitzeko prest egon behar dira, eta ijitoen jakituria zein tradizioa igorri behar dizkiete euren ondorengoei. Erkidegoan bertan, gainera, oso-oso zeregin garrantzitsua da. Hain zuzen ere, ijitoen kultura igortzeko orduan, emakume ijitoak dira nagusi.

Horrez gain, emakume ijitoak beharginak izan behar dira, eta, uste ez bezala, euren artean ez dago txarto ikusita etxetik kanpo lan egitea, oso lagungarria delako behar den moduko familia-dinamika lortzeko orduan.

*"Etxeko lanetatik haratago, emakume ijitoek ekarpen handia egiten dute ekoizpenean eta familiaren biziraupenean. Horretarako, baliabideak eta, batez ere, baliabide ekonomikoak bilatu behar dituzte familia-inguruetik kanpo."*²³

Hori guztiori ez da berria. Dena dela, badirudi baliabideak bilatzeko edo laneratzeko modu berriak ezartzen ari direla, gaur egungo gizartean bizibide tradizionalak eraginkorrak ez direla kontuan hartuta. Lehen esan dugunez, herri ijitoaren historiaren arabera, erkidegoaren aurkako zapalkuntza latza izan zen benetan. Hori dela eta, emakumeak baliabide bila irten behar izan ziren, jazarpenaren ondorioz gizon ijitoek hori egitea debekatuta zutela kontuan hartuz gero. Nolanahi ere, badirudi emakume ijitoak salbuespena izan ez direla lanaldi bikoitza egiteko orduan. Salbuespenak salbuespen, oro har, emakumeek lanaldi bikoitzari aurre egin behar izan diote laneratu zirenetik, ezin izan dituztelako etxeko betebeharrak tradizionalak alde batera utzi; esate baterako, adingabeen zainketa eta etxeko lanak.

1.4. Gaur egungo erkidego ijitoa

Orain arte azaldutakoak herri ijitoaren historiarekin eta bere antolaera sozial tradizionalarekin dauka zerikusia. Kultura ijitoa, ordea, guztiak bezala, kultura dinamikoa da, urteen joan-etorrian bilakatu egiten da, parte hartu egiten du, inguruko testuinguru politiko zein sozialen eraginpean dago eta egoera horietara egokitu behar da.

Azken urteotan, instituzio publikoek eta ijitoen erakundeek ahalegin handia egin dute, erkidego ijitoa eta osagai dituen segmentuak sakonago ezagutzeko. Hala ere, gaur egun ere hutsune soziologiko handia dago zenbait arlotan, eta, neurri handi batean, estatuko politika bera da horren erruduna, datuak etnien arabera sailkatzen ez dituelako. Beraz, oso zaila da horren inguruko ikerketa egitea.

EAEen, hain zuzen ere, ahalegin handia egin da, erkidego ijitoaren egoera nola-koa den argitzeko eta ijitoen sustapen zein inklusio soziala bultzatzeko. Horretarako, zenbait plan egin dira; esate baterako, Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako Euskal Plana. Izan ere, 2005. urtetik aurrera ezarri zen, eta planaren bigarren bertsioaren bidez eman zaio jarraipena. Bertan, hain zuzen ere, zenbait helburu, ekintza eta estrategia proposatzen dira 2008-2011ko epealdirako, eta erkidego ijitoa sustatzea dute helburu. Planak berak eragile sozial eta instituzio guztiak eta erkidego ijitoa bera ere inplikatu nahi ditu, erkidego ijitoaren gaitasunak bultzatzeko eta indartzeko eta erabateko herritartasuna zein inklusio soziala eragozten dituzten oztopo eta premia guztiei erantzuna emateko. Inplikaturako eragilearen artean, biztanle ijitoak dituzten udalerrietako udalak daude, nola ez; eta, euren artean, Bilboko Udalak nabarmentzen da, EAEko biztanle ijitoen %25, hau da, autonomia-erkidegoko ijito-kopuru handiena bertan bizi delako. Bestetik, emakume zein gizonen berdintasunaren alde lan egiten duten erakundeak ere inplikatu nahi ditu, eta, euren artean, Emakunde Emakumearen Euskal Erakundea da ordezkaririk nagusia.

Zenbait datuen arabera, erkidego ijitoaren egoerak onera egin duen arren, egia ere bada gaur egun bazterketa soziala handia dela euren artean eta ijito askok ez dutela ez-ijitoen bizi-estatus bera zenbait arlotan.

Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Planean adierazten den bezala, jakin badakigu ijitoen bizi-itxaropena EAEko gainerako biztanleena baino askoz laburragoa dela. Badirudi alde hori 20 urtekoa dela, gainerako biztanleak kontuan hartuta. Dena dela, estatuan egindako

23 Ibid. 11. or.

beste azterketa batzuen arabera, badirudi alde hori 10 eta 8 urte artekoa dela²⁴.

Era berean, aipatutako planeko datuen arabera (2006), hiru euskal familia ijitotatik bik zailtasunak dituzte euren oinarritzko premiei aurre egiteko. Txirotasun gorrieneko kasuak, gainera, %42,9koak direnez, kopuru hori bikoitza da, gainerako euskal biztanleak kontuan hartuta²⁵.

Egoera halakoxea da, ijitoen okupazio-tasa ez-ijitoena ez bezalakoa delako. Izan ere, 16 puntu portzentualeko aldea dago bi tasa horien artean. Emakumeei buruzko datuak aztertuz gero, ordea, alde hori 24 puntukoa da. Beraz, emakume ijitoen okupazio-tasa %33,6koa da, gainerako euskal emakumeen okupazio-tasa %57,10koa denean²⁶.

Emakumeen okupazio-tasa

EUSKAL EMAKUMEEN OKUPAZIO-TASA	EUSKAL EMAKUME IJITOEN OKUPAZIO-TASA
57,10%	33,6%

Bestetik, eta, seguruena, lehen azaldutako guztiaren ondorioz, euskal familia ijitoen %60k laguntza sozialak jasotzen edo jaso dituzte: diru-sarrerak bermatzeko errenta eta gizarte-larrialdietarako laguntzak, batez ere²⁷.

Halaber, hezkuntzan bertan ere badago alde nabaririk. Hala ere, alde horretatik egoerak hobera egin duela ere esan beharra dago, inolako zalantzarik gabe. Aurreko belaunaldietan, biztanleen hiru laurdenek inolako ikasketarik ez bazuten, datu hori heren batek beherakoa da gaur egun. 44 urtetik gorako artean lehen mailako ikasketarik ez dutenen %60,4ko datua %18,3ra murrizten da 16-25 urtekoen artean. Gainerako biztanleei dagokienez, goi-mailako ikasketen arloan dago haustura handiena, ijitoen %0,29k bakarrik egin dituztelako unibertsitateko ikasketak, gainerako euskal biztanleen %20,59ren aldean²⁸. Nabarmendu beharra dago bilakaera positibo horretan zeresan eztaba daezina izan dutela emakumeek, ikasten ari diren emakumeen kopurua %63,6koa delako, gizonen %36,4ren aldean.

Ikasten ari diren ijitoak

IKASTEN ARI DIREN EMAKUME IJITOAK	IKASTEN ARI DIREN GIZON IJITOAK
57,10%	33,6%

Horrez gain, erkidego ijitoarekiko bereizkeriak, aurreiritziek eta estereotipoek bere horretan dira gaur egungo gizartean, oro har. Erkidego ijitoa balioespen sozial txikiena lortzen duen talde soziala da estatuan dauden guztien artean. CISEk 2005ean egindako azterketan adierazten den bezala, espainiarren %40rentzat "oso" edo "nahikoa" gogaikarria izango litzateke euren auzokidea ijitoa izatea²⁹. Sarritan, ijitoen inguruko irudia honelako estereotipo gogorren arabera dago eratuta: ez dute hezkuntzaren inguruko interesik, delituzko egintzak egiten dituzte sarritan (lapurretak, ebasketak, droga-trafikoa...), laguntza sozial larregi jasotzen dituzte, kultura ijitoa gainerako kulturak baino matxistagoa da... Batzuetan, gainera, bazterketa-egoerekin ere lotzen da kultura ijitoa, eta kultura ijitoa bera bereizkeria zein bazterketa sozialaren berezko ezaugarriekin identifikatu eta horretara mugatzen da.

Estereotipo horien ondorioz, bereizkeria zuzena edo zeharkakoa sortzen da askotan, eta, emakumeen kasuan, are larriagoa da, gizartean baztertuen dagoen sexukoak direlako, gainera. Horrez gain, askotan aurreiritzi horiek zeresan handia eduki dezakete ijito gehienek jasandako bazterketa sozialerako prozesuetan. Halaxe azaltzen da Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako Euskal Planean: *"gure ustez, irudi horiek ezkutuan edo ez hain ezkutuan dauden jarrera arrazisten ondorioz sortzen dira askotan, eta gaitzespen zein bazterketa sozialerako prozesuen arrazoi nagusia dira. Hori dela eta, guretzat lortu beharreko helburu sakon eta garrantzitsuenetakoa izan behar da jendeak (ijitoek eta, batez ere, ez-ijitoek) buruan dauzkan nor-tasun edo identifikazio zeinu edo ezaugarri horiek aldatzea."*³⁰

Desberdintasunak desberdintasun, zorioenez erkidego ijitoak badu berezko gaitasunik, bazterketa-egoeretatik eta estereotipoetatik haratago sustatzeko. Horri esker,

24 EUSKO JAURLARITZA. II. Plana. Aip. lana, 6. or.

25 Ibid. 12. or.

26 Ibid. 12. or.

27 Ibid. 14. or.

28 Ibid. 11. or.

29 Hementxe aipatutakoa: LAPARRA eta BESTE BATZUK. Aip. lana.

30 EUSKO JAURLARITZA. I. Euskal Plana. Aip. lana, 18. or.

aurrerapauso geldiezinak eman dituzte zenbait arlotan; esate baterako, emakume ijitoen sustapenean eta, lehen azaldu dugunez, hezkuntza-arloko aurrerapenetan, besteak beste. Ondoren, ijitoen zenbait gaitasun aitatuiko ditugu, Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Soziale-rako Euskal Planean azaldutakoak, alegia:

"Hona hemen zenbait gaitasun: egokitzapena, malgutasuna, mugikortasuna, aldaketa, bat-batekotasuna eta moldagarritasuna. Edonora doazela ere, ijitoek tokian tokiko ohiturak eta hizkuntza ikasten dituzte.

Hobetzeko izpiritua eta nekaezintasuna. Horri esker, aurrera egin ahal izan dute ez-beharretan.

Jarduteko eta komunikatzeko dinamismoa, egoerei aurre egiteko gaitasuna, laguntzarako zein elkartasunerako antolamendua, talde-lana, sormena eta ekimena.

Ijitoen artean ohikoagoak diren lanekin lotutako trebetasunak. Horren ondorioz, merkataritza-arloko ezaugarriak garatu ahal izan dituzte; esate baterako, merkatuaren ezagutza, adeitasuna, diplomazia eta, haratago, harremanen, negoziaketen, adostasunen eta tratuen ezarpenarekin zerikusia daukan guztia.

Ijitoek elkarrizketa erabili dute, erkidegoan bertan elkartasunez antolatzeke; euren ohiturak, tradizioak, legeak zein balioak igortzeke; familietan bertan sortutako egoerak jorratzeke; eta gatazkak konpontzeke.

Artisautzaren eta adierazpen artistikoaren arloko gaitasunak (musikaren arlokoak, batez ere).³¹

2. EMAKUME IJITOAK

Erkidego ijitoaren zenbait ezaugarri orokorren testuingurua labur-labur azaldu ondoren, orain gure ikerketaren subjektu eta helburu diren emakume ijitoak eurak izango ditugu hizpide.

Dena dela, hasi baino lehen, nabarmendu beharra dago emakume ijitoen artean eredu bakarra ez dagoela, hau da, emakume ijitoak beste eredu daudela, seguruena. Gizarte ijitoa heterogeneoa bada, bertako

emakumeak ere halakoxeak dira. Hala ere, euren etnia edo talde soziala edozein dela ere, nortasun kulturalak eta kide-taldeak neurri batean edo bestean emakume bakoitzaren errealitatean eragina dutela kontuan hartuz gero, emakume ijitoen errealitatea desberdina bezain zehatza da, eta euren nortasun kulturala nahiz desberdintasunak errespetatu beharko dira, euren errealitatea aztertzeke orduan. Hori horrela izanik ere, hasteko, emakume ijitoak erabat aldatzen ari direla esan behar dugu, eta, gaur egun, tradizioaren arabera esleitu dizkieten genero-zereginak (ama, emaztea, zaintzailea eta ijitoen balioen zein kulturaren igorlea) baino askoz dimentsio gehiago ditu euren errealitateak.

Zenbait daturen arabera egiaztatu ahal izan denez, emakume ijitoen aurrerakuntza geldiezin da, eta, berdintasunaren agendatik haratago, jakinaren gainean bizitako eta aukeratutako prozesuaren emaitza izan da. Bertan, gainera, emakume ijitoak eurak dira protagonistak, eta emaitzek erkidego ijito osoan daukate eragina, emakumeak eurak bertako aldaketaren sustatzaileak omen dira-eta. Horrez gain, gizarte orokorrak emakume ijitoen eta euren erkidegoaren inguruan daukan irudi estereotipatua aldatzea ere izan behar da aldaketa horien ondorioetakoa.

Ondoren, emakume ijitoen egoera zenbait arlotan nolakoa den azalduko dugu:

2.1. Hezkuntza

Seguruena, arlo honetako datu estatistikoak dira aldaketarako joera horren eta emakume ijitoen lorpen guztien adierazgarri argiena. Izan ere, euren herriaren normal-kuntza-prozesua eta aurrerakuntzak zuzentzen ari dira hezkuntzaren arloan. Erkidego ijitoko ikasleen artean, %63 emakumeak dira; eta %36,6, erkidego bereko gizonak³². Unibertsitateko ikasketei dagokienez, gizarte orokorraren aldean ordezkartza ijitoa urria bada ere, erkidego erromaniko unibertsitate-ikasle gehienak ere emakume ijitoak dira. Hain zuzen ere, unibertsitateko ikasle ijitoen %80 dira emakumeak, Fakali-Amuradi Emakume Ijito Unibertsitarioen Federazioko datuen arabera³³.

31 EUSKO JAURLARITZA. II. Plana. Aip. lana, 9.-10. or.

32 EUSKO JAURLARITZA. I. Euskal Plana. Aip. lana, 11. or.

33 Hementxe kontsultatutakoa: www.amuradi.org

Gure ustez, lorpen horiek guztiak oso onak dira, eta argi eta garbi dago emakume ijitoek behar besteko gaitasuna dutela hezkuntza-arloan erabateko normaltasunaz sartzeko. Dena dela, oraindik ere, zenbait oztopo daude hezkuntza-arloan, eta eragin zuzena daukate emakume ijitoen artean, emakumeak eta ijitoak izateagatik. Esate baterako, nahiz eta zorionez gero eta ijito analfabeto funtzional gutxiago dauden eta, batez ere, egoera hori adineko ijitoen artean ematen den, emakumeen kopurua gizonena baino handiagoa da oraindik, %60koa, alegia³⁴.

Era berean, une kritikoa ere ematen da neska ijitoen hezkuntzaren arloan, mutil ijitoek baino neska gehiagok uzten dituztelako ikasketak Lehen Hezkuntzatik DBH-ra igarotzean. Alde horretatik, batez ere, tradizioaren arabera emakume ijitoei esleitutako zereginen ondorioz uzten dituzte ikasketak. *“Neskei, familiei eta profesionalei egindako elkarriketetan, nabarmendu egiten da batzuetan neskak emakumetzat hartzen dituztela hamabi, hamahiru edo hamalau urte betetzen dituztenean. Hori dela eta, ez da egokia eremu mistoetara joaten jarraitzea eta, are gutxiago, bertan paioak ere badaude, haien ohituren ondorioz askatasun sexual handiagoa dagoelako neska-mutilen arteko harremanetan. Horrelako familia gehienen iritziz, alabak eremu horietatik ateratzen dituztenean, ustezko arriskuetatik babestu (indarkeria, drogak) eta ohitura paioen eraginetik aldentu nahi dituzte.”*³⁵

Edonola ere, oztopoak oztopo, joera horiek malgutu egin dira azken urteotan, eta neska ijitoek gero eta interes zein motibazio handiagoa daukate hezkuntza-arloan parte hartzeko. Modu objektiboan, interes hori mutilena baino handiagoa ere badela esan daiteke, gainera. Horrela, bada, Bigarren Hezkuntzako etapa horri hasiera ematen dioten neska ijitoak hezkuntza-sisteman geratzen dira, eta DBHko 4. mailan ikasten ari diren neska ijitoen kopurua %63,4koa da, mutilen %36,6ren aldean³⁶. Eskolako errendimenduari dagokionez, gizarte orokorrean gertatzen den bezala, neska ijitoena mutil ijitoena baino handiagoa da.

Nolanahi ere, ijitoen artean, alde hori are nabariagoa da, %7,2koa delako, ez-ijitoen artean %2,3koa denean³⁷.

2.2 Laneratzeko aukera eta prozesua

Lehen adierazi dugunez, askotan uste ez bezala, ez tradizioari begira, ez gaur egun, ez dago txarto ikusita emakume ijitoek etxetik kanpo lan egitea, oso lagungarria delako behar den moduko familia-dinamika lortzeko orduan. Emakumeak laneratzeko prozesua orokortuta ez zegoenean, emakume ijitoek bete-betean bilatu eta lortu egiten zituzten euren familien mantenturako baliabide ekonomikoak. Askotan, gainera, ia-ia emakumeak bakarrik ardurtzen ziren zeregin horretaz, lehen azaldu dugunez herri ijitoaren aurkako jazarpenaren ondorioz gizon ijitoek baliabide ekonomikoak eskuratzeko eta bizitza publikoan parte hartzeko mugak zituztelako.

Gaur egun, ostera, emakumeek gizarte orokorrean daukaten okupazio-tasa gizonena baino txikiagoa den arren, EAEko emakume ijitoen okupazio-tasa gizon ijitoena baino txikiagoa da, eta gainerako euskal emakumeena baino askoz txikiagoa ere bai, aldea 24 puntu portzentualekoa da-eta. Hain zuzen ere, emakume ijitoen okupazio-tasa %33,6koa da, gainerako emakumeen okupazio-tasa %57,10ekoa denean³⁸. Gure ustez, besteak beste, honako faktore hauek eragin handia dute egoera horretan:

Tradizioari begira, honako hauexek izan dira ijitoen jarduera ekonomiko nagusiak: salmenta ibiltaria, hondakin solidoen bilketa edo lanbide liberalak; esate baterako, antzinakoen salmenta edo arteen mundua³⁹. Gaur egun, ordea, jarduera horiek desagertzen ari dira, edo ez dute behar beste diru-sarrerarik ematen gaur egungo gizartean. Beraz, gero eta ezinbestekoa da behar den moduko prestakuntza jasotzea, laneratu ahal izateko. Oraindik ere, ijitoen eta ez-ijitoen hezkuntza-mailen artean alde handia dagoenez, emakume ijitoentzat oso zaila da laneratzeari. Ez dute behar besteko prestakuntzarik, baina, horrez gain, talde zein sexu baztertuetako kideak ere badira.

34 CEDAW-FSG. Itzal-txostena, 44. bilera.

35 FSG. Incorporación y trayectoria de niñas gitanas en la ESO. Ijitoen Idazkaritzako Fundazioa, Madril, 2006, 168. or.

36 Ibid. 158. or.

37 Ibid. 160. or.

38 EUSKO JAURLARITZA. Aip. lana, 12. or.

39 CREA - EMAKUMEEN INSTITUTUA. Callí Butipen, mujer gitana y mercado laboral. 1999, 122. or.

Hiru dimentsio horien ondorioz, euren egoera ahula eta desberdintasunezkoa da, laneratzeko dituzten aukerei dagokienez. Gainera, askotan gaur egungo gizarteko egiturak ez ditu hezkuntza-arlo formaletik kanpo eskuratutako trebetasunak kontuan hartzen. Emakume ijitoek, ordea, lan-jarduera garatzeko moduko trebetasun eta gaitasun horiek dituzte; esate baterako, antolatze gaitasuna, taldean lan egiteko trebetasuna, erantzukizuna, zainketarako trebetasunak...

Emakume ijitoek zenbait erataria eskuratu dituzte horrelako trebetasun gehienak: euren familian dituzten eginkizunen bidez, merkatu informalean garatutako jardueren bitartez edo beste pertsona batzuekin ezarritako harremanen bidez⁴⁰. Edonola ere, trebetasun horiek modu ofizialean egiaztatzerik ez dutenez, gutxietsi egiten dira, edo ez dira inondik inora kontuan hartzen. Inolako zalantzarik gabe, egoera hori konpontzeko orduan, oso eragingarria izan daiteke emakume ijitoen prestakuntza-maila handitzea. Horrela, bada, euren jakintza-maila handiagoa izango litzateke, eta eskuratutako edo berezko gaitasunak dituztela egiaztatu ahal izango lukete.

Horrez gain, oro har, erkidego ijitoarenganako aurreiritziak handiak direnez, ijitoen jarrerak ez omen dira batere fidagarriak, eta ez omen dira batere trebeak inoren konturako lana garatzeko orduan. Hori dela eta, neurri handi batean, emakume ijitoentzat oso zaila da laneratzea. Izan ere, lanpostua lortzeko hautaketa-prozesua egitean, are zailtasun gehiago dituzte, erkidego ijitoko kideak direla konturatzen direnean.

Bestetik, emakume ijitoek ere lana eta familia uztartzeko zailtasunak dituzte, eta, faktore ahaltsu horren ondorioz, eurentzat oso zaila da laneratzea, baina, batez ere, lanaldia osoa denean. Gainera, gizarte orokorrean gertatzen den bezala, laneratzen direnean ere etxeko betebeharrei aurre egin behar diete ezinbestean, eta, seguruenik, zeregin hori askoz handiagoa da emakume ijitoentzat, askotan emakume ez-ijitoek baino jende gehiago dutelako ardurapean. Izan ere, emakume ijitoen ugalkortasun-tasa gainerako emakumeena baino handiagoa da, oso goiz eta adinean

aurrera geratzen direlako haurdun eta erditu egiten direlako⁴¹.

Halaber, lehen esan dugunez, erkidego ijitoak adinekoak oso kontuan hartzen dituzte eta errespetu handi-handia dienez, familiak berak zaintzen ditu behar dutenean. Beraz, ez dute gizarte-laguntzarako zerbitzuetara jotzen, eta, oro har, zeregin hori emakumeek eurek garatzen dutenez, askoz ordu gehiago eman behar dituzte beste batzuk zaintzen⁴².

2.3. Osasuna

Erkidego ijitoari eta bere osasunari buruzko datuak beste arlo batzuetan baino askoz urriagoak badira ere, eskura ditugun datuen arabera argi eta garbi esan dezakegu emakume ijitoen osasuna gainerako emakumeena baino txarragoa dela modu kualitatiboan, baita erkidego bereko gizonen osasuna baino txarragoa ere. Biztanle ijito helduen artean (estatuko datuen arabera), emakumeen %41ek euren osasuna txarra dela diote, gizonen %28ren aldean⁴³.

Euren osasun-egoera txarra dela dioten ijitoak

EMAKUMEAK	GIZONAK
41 %	28 %

Era berean, oro har erkidego ijitoaren bizi-itxaropena gizarte orokorrarena baino laburragoa bada, emakume ijitoen bizi-itxaropena gizon ijitoena baino askoz laburragoa da. Izan ere, egiaztatu egin da gaixotasunen prebalentzia handiagoa dela emakumeen artean; esate baterako, buruko mina (%37,1, emakume ez-ijitoen %9ren aldean) edo depresioa (%17,6, gainerako biztanleen %7,7ren aldean)⁴⁴.

Halaber, euren heriotza-tasa eta, batzuetan, zahartzapen goiztiarra ere handiagoak direnez, adinarekin bat ez datozen gaixotasunak sortzen dira emakume ijitoen artean⁴⁵.

41 FSG. La comunidad gitana y la salud. 30. or. Urtea ikusi.

42 "Mendeko adinekoa daukatela dioten familia ijitoen %0,7k baino ez dituzte etxeko laguntzarako zerbitzuak eta/edo eguneko zentroak edo antzekoak erabiltzen". EUSKO JAURLARITZA. Euskal Plana. Aip. lana, 15. or.

43 CEDAW-FSG. Itzal-txostena. 44. bilera, 2009.

44 CEDAW-FSG. Ibid. 13. or.

45 FSG. Revista Gitanos pensamiento y cultura. 5. zk., emakumeen dossier berezia, 2000ko ekaina.

40 CREA - EMAKUMEEN INSTITUTUA. Aip. lana, 128. or.

Seguruenik, osasun-egoera horrek faktore sozio-ekonomikoekin dauka zerikusia. Lehen adierazi dugunez, ijito asko eta asko baztertuta bizi dira gizartean, eta egoera horrek oso ondorio kaltegarriak sortzen ditu osasunean. Emakume ijitoak erkidego baztertuko genero baztertuena direnez, neurri handiagoan jasaten dituzte egoera horren osasun-ondorioak. Bestetik, oso kontuan hartu behar da emakume ijitoek azken lekuan jartzen dituztela euren premiak, askotan eurentzat lehentasunezkoagoa delako familiako gainerako kideak zaintzea euren burua jagotea baino.

Bestetik, zenbait zailtasun ere sortzen dira osasun-sistema erabiltzeko orduan, gutxiegi edo larregi erabiltzeagatik. Tradizioari begira, erkidego ijitoari beti aurpegiaratu diote gaixotasunetik haratago doan osasunaren kontzeptua bereizteko zailtasunak dituela, oro har berehalako edo larrialdietako atentzioa eskatzen duelako, hau da, gaixotasuna agertu denean eskatzen du atentzioa eta ez prebenitzeko. Edonola ere, joera hori ere aldatzen ari da, besteak beste, gero eta prebentzio-programa gehiago ezartzen ari direlako osasunaren arloan. Hain zuzen ere, programa horiek emakume ijitoek eurek zuzentzen dituzte erkidegoko osasun-eragile moduan. Arlo horretan ere, berriro baieztatuta dute erkidego osoan eragiteko gaitasuna dutela eta lanbide-jardunerako trebetasuna dutela, baita osasun-arloan ere.

2.4 Partaidetza soziala

Euren ibilbidea luzea denez, baliabide ekonomikoak bilatzeko arloan izan duten agerpena alde batera utzita, egia da emakume ijitoek bizitza publikoan izan duten partaidetza urri-urria izan dela betidanik, euren erkidegoan bertan nahiz gizarte orokorrean. Dena dela, joera hori ere aldatzen ari da, eta, azken urteotan, gero eta ohikoagoa da ijitoen edo ijitoen aldeko elkarteekin lotutako mugimendu sozialetan parte hartzen duten emakume ijitoak ezagutzea. Izan ere, erkidego ijitoarentzako elkarteetan parte hartzen dute, bertako botere-postu gehienetan gizonak badaude ere, baita emakume ijitoen elkarteetan bertan ere.

Bilboko udalerrian, hain zuzen ere, emakume ijitoen zenbait elkarte daude; esate baterako, Chanelamos Adikerar, A una sola voz edo Sim Romi.

Oro har, erkidego ijitoaren eta, are gehiago, emakume ijitoen elkartegintza hasiberria eta, nolabait esateko, gaztea bada ere, oso aurrerapausoa handia izan da abian jartzea eta emakume ijitoentzako eremu bakarra sortzea. Elkarte horien bidez, emakumeek euren jabekuntzarako urratsak ematen dituzte, euren nortasun kulturala kontuan hartuta eta euren zein erkidego osoaren sustapenaren alde lan eginda. Bertan, hasieratik azaldu dugunez, emakumeak aldaketa-sustatzaile nagusia dira, eta, gure iritziz, gizarte orokorrak uste baino eragin-gaitasun handiagoa daukate.

Horrez gain, elkartegintzak aukera aparta eskaintzen die emakume ijitoei, emakume ijitoak euren erkidegoko eta gizarteko kide aktiboak direla agerian jartzeko orduan. Emakume ijitoek desberdintasunak eskaintzen duen testuingurutik bizi dute elkartegintzaren kontzeptua. Hain zuzen ere, emakumeak dira kide dituen erkidego zehatzean eta gizartean, eta gainerako herritarrek bezalako eskubideak zein betebeharrak dituzte. Hartara, emakume ijitoen elkarteek ijitoen esparrutik haratago doazen eta gizarte osoa inplikatzeko duten ekitaldi, mugimendu sozial edo instituzionaletan parte hartzen dute; esate baterako, emakume eta gizonen berdintasunaren aldeko borroka, genero-indarkeriaren aurkako borroka...

Zoritxarrez, ia-ia ez dago ijitoen esparrutik kanpoko elkartegintzarik; adibidez, auzokoan elkarteak, gurasoen elkarteak... Modu berean, emakume ijitoek oso partaidetza urria dute era guztietako alderdi politikoetan, oinarritzko militantzian nahiz erantzukizun-karguetan. Halaber, oso agerpen urria dute euren ordezkariak diren udal, autonomia edo nazio mailako instituzioetan.

2.5 Estereotipoak eta nortasuna

Orain arte azaldu ditugun ezaugarri guztietan, ageri-agerikoa da emakume ijitoek gaitasunak dituztela, nahiz eta oraindik ere oztopo asko dituzten. Dena dela, oztopo horiek gainditu nahian dabiltzala uste dugu. Edonola ere, sarritan gizarte orokorrak lorpen horiek antzematen ez dituenaz, ez da konturatzen emakume ijitoen estereotipotik irteten diren emakume ijitoak daudenik, eta ikusezin bihurtzen ditu.

Bestetik, erkidegoak berak beste zeregin batzuk egiteko ere eskatu die, lehen azaldu dugunez, eta, batzuetan, zeregin horiek betetzen ez badituzte edo helmuga berriak lortu nahi badituzte, euren nortasun kulturala jartzen da kolokan. Horrela, bada, askotan, emakume ijitoak exotaldearen zein endotaldearen estereotipoetako biktimak dira, eta faktore horrek eragin handia dauka emakume ijitoek bizi dituzten prozesuetan. Beraz, euren oztopo handienetakoa da.

Alde horretatik, oso argigarria da Carmen Gonzálezek "Romipen en femenino, gitanidad en femenino" artikuluan adierazitakoa:

*"Emakume ijitoak (erkidegoaren gaineratikoan gertatzen den bezala) estereotipoetako biktimak garenez, gure jokabide guztiak epaitzen dituzte. Geure buruari galdetu behar diogu nolako irudi soziala, nolako estereotipoak dituzten gutaz, emakume ijitoaz."*⁴⁶

Hain zuzen ere, honako bereizketa hau egingo nuke:

- a) *Erkidegoan bertan idealizatutako estereotipoa: bertan, hain zuzen ere, honako ezaugarri hauek omen ditugu: garbiak, birjinak, leialak (senarrarekin eta erkidegoarekin), beharginak eta ijitoa izan daitekeen edozein ezaugarri kulturaletikiko mendetasun itsua.*
- b) *Horren aldean, erkidegotik kanpo zigortutako estereotipoa: familiaren menpean, ahulak, zikinak, analfabetoak, 14 urte ditugula ezkondukoak, hainbat seme-alabaren amak eta, beti-beti, etxearen zein azoka txikien artean lekuratutakoak.*

Ezin da baieztatu ezaugarri horiek betetzen ez dituen emakumerik ez dagoenik. Modu berean, ez dago esaterik beste edozein ezaugarri bezalakoa ez direnik. Hala ere, geure buruari galdetu behar diogu gureak omen diren ezaugarri horiek zer neurritaraino diren EMAKUME IJITOEN izaeraren funtsa. Azkenik, geure buruari galdetu behar diogu zenbat emakume dauden erdibidean, ikusezintasunean edo, beharbada, erabat ezkutuan, inposatutako estereotipoak hausteagatik eta beste ezaugarri batzuk edukitzeagatik.

*"Ikusezintasun hori latza bezain ankerra da, horren ondorioz ez daukagulako ez geure erkidegoaren ez gizarte orokorraren onespenik (hori esatean, nire hizpidea EZ da identifikazioa, balioespena baizik)."*⁴⁶

Carmen Gonzálezek oso kontzeptu garrantzitsua eskaintzen digu, emakume ijitoen errealitatea heterogeneoa dela eta heterogeneotasun horretan baztertuta daudela ulertzeko. "Ikusezina" edo "ikusezintasuna" terminoa estereotipoak betetzen ez dituzten emakume ijitoek hitz egitean erabiltzen da, baita estereotipoak betetzen ez dituzten ijito guztiek hitz egitean ere. Lehen adierazi dugunez, gizarte orokorrak estereotipo gogorrek ezartzen dizkio erkidego ijitoari, eta, horren ondorioz, baztertu egiten du. Estereotipo horiek, oster, are agerikoagoak eta saihestezinagoak dira emakume ijitoei buruz hitz egiten dugunean, estereotipo horiek taldean bertan eta taldetik kanpo sortzen direlako.

Ikusezintasuna bi frontetan sortzen da: batetik, gizarte orokorrak ez ditu emakume ijitoak ijitotzat hartzen, euren irudia ez datorrelako bat jendeak euren inguruan daukan irudiarekin. Bestetik, batzuetan, erkidego ijitoak berak tradizioaren arabera egin behar omen dutena betetzen ez duten emakumeak baztertzat ditu, euren "ijitotasunari" uko egin diotelakoan edo "paioen" ohiturei heldu diotelakoan. Beraz, taldeak berak baztertu egiten dituenek, lehen aipatu ditugunak bezain garrantzitsua da oztopo hori.

Hori guztiori dela eta, agerian jarri eta airtortu egin behar da nolako ahalegin handia egiten duten emakume ijito askok euren egunez egunekoan. Argi dago oreka-joko nekeza egin behar dutela hainbateko presiopean, batetik sustatu eta jabekuntza lortu behar dutelako eta, bestetik, aldi berean, aldatu ez direla egiaztatu behar dutelako. Hau da, baieztatu egin behar dute horren ondorioz euren talde kulturaletik kanpo joango ez direla eta abian jarri dituzten ekintzak erkidego ijitoaren eta gizarte orokorraren mesederako izango direla. Oso egoera zaila denez, tentsio ugari sortu daitezke, betebeharrak biderkatu daitezke eta

⁴⁶ GONZÁLEZ CORTÉS, C. Romipen en femenino, gitanidad en femenino. Sevilla, 2003. Hementxe kontsultatutakoa: Mujeres en red, el periódico feminista. www.nodo50.org

sustapen pertsonalaren kostu emozionala handi-handia izan daiteke.

Endotaldearen estereotipoak sortzeko orduan, eragin handiko faktorea da batzuetan emakumeen zereginaren inguruko jarrera zaharkituak ezaugarri ijitoak direla esatea, nahiz eta ia-ia gizarte guztien ustez emakumeen mendetasuna berezko ezaugarri kulturala edo antolaera soziala izan den (edo den). Hori dela eta, ijitoen ezaugarri bereizgarria ez dela esan daiteke, inolako zalantzarik gabe. Beraz, horri buruz hausnartuz gero, badirudi nolabaiteko erresistentzia-mekanismoa edo ez-ijitoei aurka egiteko modua dela eta, horri esker, erkidego ijitoak desberdina dela adierazten jarraitu dezakeela, nahiz eta praktikan genero-desberdintasunak edozein gizartetan agertzen diren.

Carmen Gonzálezen beste artikulua bat kontuan hartuz gero, ildo beretik doan hausnarketa egiten du, eta izena ere jartzen dio kontzeptu horri, "erreakzioagatik bigarren mailako ezaugarriak". Honelaxe azaltzen ditu:

*"Oso interesgarria da erreakzioagatik bigarren mailako ezaugarriak aipatzea. Hain zuzen ere, tradizioetik ez datozen ezaugarri kulturalak dira, eta berezkozat hartzen dira. Horri esker, bereizketa kulturala egiten da, eta erresistentzia-estrategia moduan erabiltzen dira, norberaren nortasun kulturala babesteko. Epe luzeari begira, ordea, oso-oso kaltegarriak dira gure erkidegoaren garapenerako."*⁴⁷

*Esate baterako, tradizioak ez dio emakume ijitoek ikasi behar ez dutenik, baina gutako zenbaitek jokabide hori hartu dugu geure gain, gizarte orokorrari aurka egiteko. Hori dela eta, gaur egun ere, batzuetan ez dago emakume ijito prestatua eta, aldi berean, emakume ijito ona izaterik."*⁴⁷

Horren guztiorren ondorioz, argi eta garbi dago endotaldearen eta exotaldearen aurreiritziak oztopo handia direla, orain arte azaldu dugun edozein arlotako sustapen-aukerak murrizten dituztela eta bereizkeria-egoerak sorrazten dituztela baliabideak eskuratzeko eta gizartean parte hartzeko orduan.

2.6 Bereizkeria

Orain arte adierazitako guztiazen arabera, ageri-agerikoa da emakume ijitoek bereizkeria-egoerak bizi dituztela. Batez ere, aurreiritzi zein estereotipoengatik eta euren ondorioz sortutako dinamikengatik gertatzen dira bereizkeria-egoera horiek. Emakume ijitoek bizi duten bereizkeria anitza omen da, zenbait frontetatik sortzen delako:

1. Testuinguru patriarkalean, hau da, euren erkidegoan bertan nahiz gizarte orokorrean emakumeak izateagatik sortutako bereizkeria.
2. Gizartean balioespen txarra eduki eta hainbat estereotipo zein aurreiritzi kaltegarriekin lotutako gutxiengo etnikoko kideak izateagatik sortutako bereizkeria.

Bereizkeria hori orain arte aipatu ditugun arlo askotan agertzen da; esate baterako, hezkuntzan, enpleguan... Batzuetan, bereizkeria hori agerikoa edo zuzena da; adibidez, zer etniatakoak diren jakindakoan, emakume ijitoak lanposturako hautaketa-prozesutik kanpo uzten dituztenean. Era berean, zeharkakoa ere izan daiteke, baliabideren bat eskuratzeko orduan emakume ijitoek aukera-berdintasunik ez daukaten, lanposturako betekizunak euren kulturaren ezaugarriren batekin bateraezinak izateagatik; esaterako, emakume ijitoek alarguntza-pentsioa kobratzeko legezko eskubiderik ez dutenean, erritu ijitoaren bidez ezkondata egoteagatik.

Era berean, ezjakintasunagatik edo salbuespenagatik ere gertatu daiteke bereizkeria; esate baterako, neska ijitoek hezkuntza-curriculumean euren etniari buruzko inolako aipamenik ez dagoela ikusten dutenean, horren ondorioz aukera gutxiago izango dituztelako, eskola bera euren kulturako instituzioa ere badela eta arrotza ez dela onartzeko.

Bestetik, guztiok dakigunez, baztertuta daudela konturatzean, motibazioa ere galdu dezakete, helburuen lorpenerako aurreikuspenak oso-oso urriak direlako eta, batzuetan, aurreiritzien ondorioz "berez betetako profeziaren" fenomeno jazo daitekeelako.

⁴⁷ GONZÁLEZ CORTÉS, C. La identidad cultural: identidades de género y etnia. Aldizkari honetan argitaratutakoa: Gitanos: Pensamiento y Cultura. 42.-45. or., 27.-28. zk., 2004ko abendua/2005eko urtarila.

Askotan, instituzio publikoek bereizkeria anitz horri aurre egin nahi izan diote. Nazioartean, esaterako, Emakumeen aurkako Era Guztietako Bereizkeria Desagerrarazteko Batzordearen 44. bileran aurkeztutako itzal-txostena nabarmendu beharra dago. Bertan adierazten denez, emakume ijitoen aurkako bereizkeria anitza dago gizartean, eta, besteak beste, honako gomendio hauek ematen ditu egoera horri aurre egiteko:

- Tokian tokiko eta autonomia-erkidegoko erakundeak sortzea, bereizkeriako emakume biktimei aholkularitza eta laguntza emateko.
- Erkidegoari bereizkeriaren arloko legeriaren berri ematea eta euren esku-bideen inguruan kontzientziaztea.
- Gaur egungo estereotipoei aurre egiteko moduko sentsibilizazio-kanpainak abian jartzea.
- Datu estatistikoak eta demografikoak etniaren eta sexuaren arabera sailkatzea, ikerketa sustatzeko eta behar besteko ekintzak diseinatzeko.
- Behar beste suspergarri bultzatzea eta ezartzea, emakume ijitoek politikan, erabakietan, erakunde aholku-emaitan eta ordezkaritza-erakundeetan parte hartu dezaten.
- Behar besteko aurrerapausoak ematea, emakume ijito askoren bereizkeria anitza aztertzeako orduan eta askoz egoera zailagoak kontuan hartzen dituzten araudiak egiteko orduan.
- Instituzioei behar den moduko programak garatzeko eskatzea, emakume ijitoek osasuna, hezkuntza, lana zein partaidetza politikoa eskuratzeko aukera eduki dezaten eta emakumeenganako indarkeriaren aurkako aholkularitza-zerbitzuak sortu daitezen.

2.7 Genero-indarkeria

la-ia genero-indarkeriaren arazoari eta emakume ijitoei buruz modu berezian hausnartzen duen argitalpenik ez dagonez, ez dakigu arazo hori noraino heltzen den. Hala ere, egiaztatu egin da arazo hori

egon badagoela eta emakume ijitoak, munduko beste edozein emakume bezala, horrelako indarkeriako biktimak izan daitezkeela emakumeak izateagatik. Dena dela, badirudi oso emakume ijito gutxi daudela genero-indarkeriako biktimeztako atentzio-zerbitzuetan, biztanle ijitoen pisu demografikoari erreparatuz gero. Besteak beste, honako hauexek omen dira egoera horretan eragin handiena duten faktoreak:

1. Euren bikotekidea ere ijitoa denean, genero-indarkeriako biktimak diren emakume ijitoek euren erkidegoko barne-baliabideetara jotzen dute lehendabizi. Oro har, genero-indarkeria agertzen denean, beste gatazka batzuk konpontzean erabiltzen dituzten baliabideetara jotzen dute. Hori dela eta, lehenengo eta behin, familiek esku hartzen dute; eta, ondoren, adineko gizonek. Lehenengo eta behin, adostasuna edo bitartekaritza lortzen ahalegintzen dira, eta, ostean, aurretiaz inolako emaitzarik erdietsi ez badute, jokabide bortitzaren erruduna izan den gizona handik aldentzeko neurriak ezartzen dituzte. Oro har, emakumeak horrelako indarkeria jasaten duela egiaztatu denean jokatzen dute horrela. Emakumeen aurkako indarkeria txarto ikusitako jokabidea da erkidego ijitoan bertan. Nolanahi ere, batzuetan prozedura horrek emaitza onak baditu ere, genero-indarkerian desegokia den lehen konponbide-saialdia edo bitartekaritza garatu beharra dago, eta ez du arazoa berehala konpontzen.

Bestetik, harreman bortitza amaitu nahi duenean, emakumeak erkidegoaren babesa lortu badu eta indarkeria-zikloko "eztei-arroan" tratatu txarrak eman dizkionarekin berriro ere harremanetan hasten bada, emakumearentzat ez da erraza izango erkidegoko baliabideak bigarren aldiz abian jartzea. Izan ere, tratatu txarrak eman dizkionarekin itzultzean, bien arteko urrunketa geografikoa erabaki zuten adinekoei galduko die errespetua, eta, horren ondorioz, erkidegoaren

beraren babesa ere galduko du, bigarren aldiz harremanari amaiera eman nahi badio.

2. Ez da ohikoa emakume ijitoek tratatu txarrak ematen dizkien gizonaren aurkako salaketa aurkeztea, erkidego ijitoan bertan ez dagoelako ondo ikusita erkidego bereko beste kide bat salatzea. Euren ustez, erkidego ijitoak bere mekanismoak ditu, gatazkak konpontzeko orduan. Faktore hori ez dago genero-indarkeriarekin bakarrik lotuta, erkidego ijitoaren funtzionamenduari ere badaukalako zerikusirik. Hain zuzen ere, euren kabuz arautzeko joera daukate, (ijitoen euren artean) edonolako gatazka sortzen denean, hau da, erkidegoko bertako barne-mekanismoetara jotzen dute. Gainera, lehen azaldu dugun bezala, gaia bera zentzu kolektibotik aztertzen dute, eta, biktima zein erasotzailea ez ezik, haien familiak ere inplikatzeko dute. Salaketak onarpen sozialik ez duenez, eragin handia dauka, emakume batek salaketa jartzea egokia dela uste duenean eta norengana joko duen erabaki behar duenean, harreman bortitza uzteko erabakia hartu ondoren. Izan ere, oro har, emakumeek nahiago dute kidegotaldearen babesa jasotzea.

Hori dela eta, tratatu txarrak eman dizkienaren aurkako salaketarik aurkeztu gabe harreman bortitza aipatzea lortu dutenean, emakume ijito biktimek ez dute inolako aukerarik izango, baliabide ekonomikoak edo laguntza-erlortuak jasotzeko, babes-agindua lortzeko edo tratatu txarrak eman dizkienarentzako zigor-epaia erdiesteko.

3. Badirudi eurentzat indarkeria fisikoa baino ez dela genero-indarkeria. Hori dela eta, ez dituzte modu berean atenditu beharreko beste indarkeria-adierazpide batzuk kontuan hartzen; esate baterako, indarkeria psikologikoa, sexuala edo ekonomikoa.
4. Bestetik, ez dute baliabideen inguruko konfiantzarik. Oro har, jen-

deak ijitoen ezaugarri kulturalak genero-indarkeriaren arazoan eragina daukatela ulertuko ez duela uste dute emakume ijitoek, salaketa aurkezteko presioa egingo dietela...

2.8 Emakume ijitoen gaitasunak

Azaldu dugun guztiaren arabera, argi eta garbi dago prozesuaren hasieran baino ez gaudela. Dena dela, egiaztatu ere egin ahal izan dugu emakume ijitoak jabekuntza-prozesuan murgilduta daudela, azken urteotako lorpenak ugariak bezain nabariak direla eta emakumeen era guztietako gaitasunen adierazgarri direla. Besteak beste, lehen aipatu dugun CEDAW txostenean zehaztutako gaitasunak nabarmenduko ditugu:

1. *"Gero eta emakume ijito gehiago eta, batez ere, neska gazte gehiago daude aldatzeko prest. Hori dela eta, zenbait aldaketa gertatu dira euren erkidegoetan nahiz gizarte orokorrean bertan:*
 - *Prestakuntza, lana eta aisialdia eskuratzeko motibazio handiagoa.*
 - *Ikasi eta lan egiten duten emakume ijito gehiago.*
 - *Ezkontza-adina atzeratzeko eta ezkondua edo ezkongabea izan nahi duten erabakitze gaitasun handiagoa.*
 - *Eremu irekietan eta kultur arteko guneetan bizitzeko aukera gehiago (prestakuntza-zentroak, unibertsitateak, lantokiak eta aisialdi-guneak). Horretarako, autonomia handiagoa eduki beharko dute, taldearekiko menpetasuna txikiagoa izango delako eta, gainerako herritarrek bezala, estrategia zein baliabide berriak ikasi beharko dituztelako, komunikatzeko, arazoak konpontzeko eta informazioa bilatzeko.*
2. *Familian bertan ikasten dituzten prestakuntza informalek: gazte-gaztetatik ikasten duten jakintza daukate etxeko lanak egiteko eta beste pertsona batzuk zaintzeko: sukaldaritza, garbiketa, etxearen kudeaketa, espazioen zein pertsonen apaindura, beste premien atentzioa eta adinekoen nahiz adingabeen zaintza.*

3. *Erantzukizuna: emakume ijito gehienak erantzukizunak euren gain hartzen ohituta daude gazte-gaztetatik. Hori dela eta, oso ondo onartzen dute erakundeek eskaintzen dieten prestakuntza hori.*⁴⁸

Gure ustez, eta ikerketa honetarako erabilitako hipotesia da, Bilboko emakume ijitoek gaitasun horiek guztiak eta beste batzuk ere badituzte, eta, euren bidez, zenbait trebetasun garatu dituzte, azaldu dugun egoera zailari aurre egiteko, eurentako askorentzat egunez eguneko bizimodua da-eta. Ikerketa honek gaitasun horien jakintza sakonago aztertu nahi duenez, honako lau gaitasun nagusi eta aldaera hauek nabarmenduko ditugu ondoren:

Autonomia ekonomikorako gaitasuna

- Emakume ijitoek familiaren mantenuan daukaten garrantzia.
- Diru-sarrerak eskuratzeko aukera.
- Ordainpean lan egiteko aukera eta baldintzak.
- Hezkuntza eta jakintza eskuratzeko aukera.
- Etxebizitza eta bertako ekipamendua eskuratzeko aukera.

Bizitza pertsonala, lana eta familia uztartzeko gaitasuna

- Familia-ereduak.
- Etxeko lanen banaketa senar-emazte ijitoen artean.
- Familiako kideen atentzioa eta zainketa.
- Familia-arloko ardurak edukitzeagatik, emakume ijitoek inoren kontura lan egiteko dituzten zailtasunak.
- Denboraren erabilera eta gozamina.
- Zainketarako laguntza-zerbitzuen erabilera.
- Berdeguneen eta auzo-baliabideen erabilera.

- Garraio publikoaren erabilera.
- Garraio pribatuaren jabetza eta erabilera.

Partaidetza sozial eta politikorako gaitasuna

Bilboko emakume ijitoen partaidetza sustatzeko asmoz abian jarritako mekanismoak.

Bilboko emakume ijitoen partaidetza sustatzeko asmoz abian jarritako baliabideen erabilera.

Emakume ijitoek kargu publikoetan daukaten partaidetza.

Partaidetza sozialean daukaten esperientzia:

- Euren erkidegoan
- Emakumeen elkartegintzan..
- Udal-esparruan.
- Administrazioa eta udal-zerbitzuak eskuratzeko aukeran.

Emakumeek segurtasun-arloan duten gaitasuna

- Ijitoenak ez diren ohituren inguruko erreiritziak.
- Segurtasunaren kontzeptua eta bizipena.
- Segurtasuna eta genero-arloko desberdintasunak.
- Norberaren autonomiarekiko segurtasunik eza.
- Segurtasunaren eta osasunaren ulerkuntza.
- Genero-indarkeriaren prebentzio eta laguntzarako zerbitzuak eskuratzeko aukera.
- Osasun-zerbitzu orokorrak eta emakumeentzako zerbitzu bereziak eskuratzeko aukera.
- Osasunaren prebentziorako esperientziak.

BILBO^{KO} UDALERRIKO
EMAKUME IJITO^{EN}
EGOERA^{RI} BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

**4. IKERKETAREN
METODOLOGIA**

Diagnostiko-ikerketa hau egiteko orduan, komunikaziorako paradigma metodologikoa proposatzen dugu, gizartean gertatzen diren fenomenoiei, egoerei edo elkarreraginei buruzko behar den moduko azalpena emateko. Horretarako, atentzio berezia eskainiko diegu bazterketa sozialaren arazoiei eta egoera hori aldatzeko aukerei.

Ikerketa zientifikoa komunikaziorako ikuspegian oinarrituta dagoenean, aukeratu-tako azterketa-ikuspegiaren bidez badago zenbait irtenbide proposatzerik, desberdintasunak eta bazterketa soziala gainditzeko. Horretarako, gizarte honen erronkei erantzuten dieten proposamenak egingo ditugu.

Komunikazio-orientaziorako metodologia denean, berdinen arteko elkarrizketa garatu behar da, eta pertsonak eragile moduan hausnartu behar dute, are gehiago inplikatzeko eta ahalik eta harreman berdintasunezkoenak lortzeko. Hori dela eta, funtsezkoa izango da galderak, elkarrizketak, galde-sortak... elkarrizketatu beharreko pertsonen ulermenera egokituta egotea.

Gure ustetan, errealitate edo inguruabar zehatz batean bizi diren pertsonak dauzkate egoera hori azaltzeko datu gehien.

Hain zuzen ere, funtsezkoa izan da emakume ijitoek landa-lanaren plangintzan eta ikerketa-taldean bitartekari, elkarrizketagile, talde-dinamizatzaile... moduan bete-betean parte hartu izana. Horri esker, gainerako emakume ijitoen ahotsak ere egon dira inplikaturik, prozedurak eta emaitzek ikerketan parte hartu duten emakume guztiek adierazitako premiei eta iritziei erantzuna eman ahal izan dietela bermatzeko. Ikerketan inplikaturik eragileek elkarrekin lan egin dutenez (hau da, Sim Romiko emakume ijitoak, Kale Dor Kayiko Ijitoen Elkarte Kulturala, ikerketa-taldea eta administrazio publikoa), ondorioak atera eta berrikusi egin ahal izan dira, proposaturikoko helburuak lortu egin direla ziurtatzeko.

Lanak ondo bereizitako hiru zati izango ditu:

- Lehenengoa teorikoagoa izango da, eta, bertan, emakume ijitoen nortasuna eta gaitasunak nolakoak diren azalduko dugu.

- Bigarren zatia, ordea, kuantitatiboa izango da, eta Bilboko emakume ijitoei buruzko datu sozio-demografikoak zein estatistikoak eskaintzen ahaleginduko gara.
- Azken zatia, oster, kualitatiboa izango da, eta Bilboko emakume ijitoen errealitatearen berri emango dugu, Berdintasunerako III. Udal Planaren arabera Bilboko emakume ijitoek honako arlo hauetan dituzten zenbait gaitasun kontuan hartuta: ekonomia, uztarke-ta, ordezkaritza sozio-politikoa eta herritarren segurtasuna. Metodologia irekia izango denez, pertsonen partaidetzari emango diegu lehentasuna, eta taldea bera funtsezko tresnetakoa izango da, ikerlanaren funtsezko unitatea, alegia.

Erabili beharreko tekniken azalpena eta euren ezarpen praktikoa

a) Metodologia kuantitatiboa:

Erkidego ijitoari buruzko iturri dokumental eta estatistiko orokorrak eta bereziak ez ezik, Bilboko 16 eta 65 urte arteko emakume ijitoen erkidegoaren laginaren gaineko **galde-sorta (inkesta)** ere erabiliko dugu azterketa kuantitatiboa egiteko:

- Erdi egituratuta egongo da: galdera gehienak itxita egongo dira; eta baten bat, irekita.

- Galde-sortaren iraupena: 15 minutu, gehienez ere, elkarrizketatua ez nekatzeko eta lortutako erantzunak ahalik eta fidagarri zein baliozkoenak direla ziurtatzeko.

- Laginketa-mota: adin-kuoten arabera geruzatutako laginketa aleatorioa.

- Laginaren tamaina:

N = ikertu beharreko biztanleak: Herri Ijitoari buruzko Euskal Planean biztanle ijitoi buruz azalduko datuak hartuko ditugu kontuan: 14.000 daude EAEn, eurretatik 8.000 bizi dira Bizkaian (%58) eta eurretako gehienak Bilbo Handian daude finkatuta.

Hasteko, badakigu ezinezkoa dela biztanleen tamaina zehatza zein den jakitea (legaren arabera ez dagoelako baldintza-tzaile etnikoa inongo erregistro ofizial edo

errolan erabiltzerik). Dena dela, Bilbon bizi diren 16-65 urteko emakume ijitoen kopurua mila ingurukoa dela kontuan hartuta, honako proba hau ezarriko dugu, ikertu beharreko lagina fidagarria dela ziurtatzeko: Konfiantza %95ekoa, errorearen ehunekoa %5ekoa eta aldagarritasuna gehienekoa izango dira, ikerketa-aurrekaririk ez dagoelako eta aurretiazko probarik ezartzerik ez dagoelako.

$$n = \frac{Z^2 p q N}{NE^2 + Z^2 p q}$$

Bertan, hain zuzen ere:
n laginaren tamaina da
Z konfiantza-maila da (1,96 eta %95eko segurtasuna)
p aldagarritasun positiboa da (0,05)
q aldagarritasun negatiboa da (1 - 0,05)
N biztanleen tamaina da (1.000)
E errorea da (0,05 eta %5eko zehaztasuna)

Beraz, laginerako gutxieneko kota 80 emakume ijitokoa izango denez, beharrezkoa ez beste kosturik sortu gabe egin ahal izango da ikerketa kuantitatiboa. Dena dela, bermatu egingo da orokortasunerako onartutako baldintzek bere horretan iraungo dutela (konfiantza, aldagarritasuna eta errorea).

Laginaren banaketa, adinen eta barrutien arabera

ADINA/ BARRUTIA	3. B	5. B	7. B	8. B	GUZTIRA
16-25	4	4	4	4	16
26-40	7	7	7	7	28
41-55	5	5	5	5	20
+55	4	4	4	4	16
Guztira	20	20	20	20	80

b) Metodologia kualitatiboan:

Hona hemen informazio kualitatiboa biltzeko erabili beharreko teknikak:

Elkarriketa sakona

Horri esker, parte-hartzaileek errealitate zehatzari zer esangura ematen dioten jakin ahal izango dugu. Horretarako, honako hauei egingo diegu elkarriketa:

- **Goi-mailako ikasketak dituzten 4 emakume ijito.**

Era berean, proiektu honetan ere guretzat oso garrantzitsua izan da administrazioko arduradunen eta kultur zein hezkuntza arloko elkarteetako arduradunen iritzia zein diren jakitea.

- **Ijitoen elkarteetako 8 arduradun (3 gizon eta 5 emakume).**

Kontakizun horren bidez, ijitoen elkarteek egoerari buruz duten ikuspegiaren berri ere eduki ahal izango dugu.

- **Administrazioako, gizarte-baliabideetako eta beste zerbitzu zein erakunde batzuetako 6 arduradun.**

Emakume ijitoen partaidetza sustatzeko asmoz zer mekanismo jarri dituzten abian aztertu ahal izango dugu haiekin.

Eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak

Horrela, bada, zehatz-mehatz ulertu ahal izango dugu nola interpretatzen duten euren eguneroko bizimodua, elkarriketa-gilearekin ezarritako elkarriketa-harremaren bidez, hau da, ikertzaileak zein kontatzaileak interpretazio adostua egingo dute. Teknika hori aukeratu dugu, egokiena omen delako, Bilboko emakume ijitoen gaur egungo egoera nolakoa den zuzenean jakiteko. Izan ere, horrelako kontakizunen bitartez, ondo baino hobeto azaldu ahal izango dugu nola pentsatu, jardun eta bizi diren pertsonak euren egunerokotasunean.

Honako hauexekin lan egingo dugu:

- **Inoren kontura lan egiten duten Bilboko 5 emakume ijito.**

- **Edozein mugimendu sozio-politikotan bete-betean parte hartzen duten 3 emakume ijito.**

Gure iritziz, emakumeen bi talde horiek jauzi kualitatibo handia eman dute euren herrian, prestakuntza akademikoaren alde egin dutelako eta familia-negozio tradizionalak (salmenta ibiltaria, txatarra...) ez beste mekanismo batzuk erabili dituztelako familiaren garapen ekonomikoa bermatzeko.

Komunikaziorako eztabaida-taldeak

Bilboko emakume ijitoen zenbait iritzi erkatzeko asmoz, komunikaziorako eztabaida-talde hauetan, ikertzailea eta parte-hartzaileak hiztunak eta entzuleak izango dira aldi berean, egoera zehatzari buruz hitz egiten dutenean. Taldea bera irizpide naturalen arabera eratu beharra dago: hau da, emakumeek aurretiaz ezagutu beharko dute elkar, lotuneren bat izan beharko dute (esate baterako, erkidegoaren errespetua daukaten adineko emakume ijitoak izan beharko dira) eta proiektuko helburuetan oinarritutako gidoi orientagarriari buruz hitz egingo dute. Taldekideek, gainera, gidoi horren berri izango dute.

4 eztabaida-talde antolatuko dira:

Talde bakoitzean, **55 urtetik gorako 6-8 izeba ijito egongo dira**, eta honako barruti hauetakoak izango dira: Otxarkoaga, Rekalde, Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra eta Zorrotza.

BILBO^{KO} UDALERRIKO
EMAKUME IJITO^{EN}
EGOERA^{RI} BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

5. EMAITZEN
AZTERKETA

Ondoren, ikerketaren garapenean lortutako emaitzak aztertuko ditugu. Horretarako, lehen aipatu ditugun gaitasunen egoera aztertuko dugu, gure ustez zeresan handia dutelako emakume ijitoen egoeran.

Erabilitako metodologiari buruzko atalean azaldu dugunez, zenbait ikerketa-teknika kuantitatibo eta kualitatibo ezarri ditugu, euren bizi-esperientziaren bidez Bilboko udalerriko emakume ijitoen errealitatea nolakoa den jakiteko.

Gure iritziz, honelako ikerketan ez dago metodologia kuantitatiboa eta kualitatiboa banatzerik, kasu honetan metodologia kuantitatiboak ez duelako behar besteko azalpenik eskaintzen emakume ijitoen unibertso sozialean eragina daukaten zenbait gairi buruz. Hori dela eta, ikerketaren irakurketa eta interpretazio globala egin beharra dago.

AZTERKETA KUANTITATIBOA: GALDE-SORTAK

FITXA TEKNIKOAK

Hona hemen informazio kuantitatiboa biltzeko erabilitako teknika: galde-sorta edo inkestak. Galde-sorta erabat anonimoa izan denez, parte-hartzaileek ez dute izenik eman behar izan, eta euren adina zein bizileku-auzoa zein diren baino ez dute adierazi behar izan (funtsezko adierazleak direlako lagina geruzatzeko orduan). Galde-sorta bera erdi egituratuta dago, galdera gehienak itxita daudelako; eta baten bat, irekita. Bere batez besteko iraupena 15 minutukoa da (luzeena 25 minutukoa da; eta laburrena, 8 minutukoa), elkarriketatua ez nekatzeko eta lortutako erantzunak ahalik eta fidagarri zein baliozkoenak direla bermatzeko. Laginketa-mota aleatorioa da, adinaren eta bizileku-auzoen arabera dago geruzatuta eta kuoten arabera zehaztapen proportzionala egin da, 80 emakume ijitoko laginaren tamainarako.

Adinaren arabera⁴⁹:

49 Hona hemen berton geruzatutako adinei buruzko argudioa:

16-25 urte: gure ustez, derrigorrezko hezkuntzaren ostean institutu eta unibertsitateetan ikasten ari diren emakume ijitoen talde honetan daude etorkizuneko emakume ijitoak. Beraz, euren iritzia eta esperientzia oso garrantzitsuak dira, erkidego ijitoaren etorkizuna emakume horien erabakien esku egongo delako gure gizartean.

26-40 urte: talde handiena izango da.

35-55 urte: emakume-talde honetan, hiru belaunaldi egon daitezke aldi berean (alabak, amak eta amamak). 55etik gora

- 16-25 urte: %20
- 26-40 urte: %35
- 41-55 urte: %25
- +55 urte: %20

Bizileku dituzten auzoen arabera⁵⁰:

- Otxarkoaga-Txurdinaga (3. barrutia): %25
- Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra (5. barrutia): %25
- Basurto-Zorrotza (8. barrutia): %25
- Rekalde (7. barrutia): %25

LANDA-LANA

Landa-lana Kale Dor Kayiko Ijitoen Elkarte Kulturalak eta Sim Romi Emakume Ijitoen Elkartek egin dute 2011ko irailetik abendura.

Fase honetako landa-lana 11/12/16an amaitu da, hain zuzen ere. Hasierako laginean aurreikusi zen bezala, 80 galde-sorta egin dira guztira⁵¹. Hala ere, zenbait aldaketa egin dira barrutika elkarriketatutako emakumeen kopuruan eta aurreikusitako adin-tarteetan, nahiz eta guztira elkarriketatutako emakumeen kopuruaren helburua bete egin den.

Batez ere, lagina aldatu behar izan da, oso zaila izan delako gune guztietako adineko emakumeekin hitz egitea, emakume inkestagileak behin eta berriro saiatu diren arren. Hasierako lagina zein benetan egindakoa erkatzeko sortutako hurrengo tauletan ikusi daitekeenez, ezinezkoa izan da hasierako laginean 55 urtetik gorako emakumeei 16 galde-sorta egiteko aurreikusitako helburua betetzea (4. barruti bakoitzeko). Helburu hori, beraz, 5. barrutian baino ez dugu lortu (Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra). Bertan, hain zuzen ere, 5 galde-sorta egin ditugu, aurreikusitako 4ak baino 1 gehiago, guretzat oso garrantzitsua zelako adin-tarte horretako emakumeen datuak edukitzea, beste barruti bazuetakoa izan arren. 3. eta 7. barrutietan, ordea, barruti bakoitzean galde-sorta bat egin denez, guztira 7 galde-sorta egin diz-

urte: talde honetako emakumeak adineko ijitoak direnez, errespetagarriak dira, izebak dira gaur egun.

50 Udalerri bakoitzean zenbat emakume ijito bizi diren zehatz-mehatz jakitea oso zaila denez, berdintasunaren irizpidea bateratu eta laur laurdenetan banatuko da lagin osoa.

51 Txosten honetan, egindako 80 galde-sorten kopia erantsi da.

kiegu 55 urtetik gorako emakumeei.

Zenbait faktorerengatik, oso zaila izan da adineko emakumeekin hitz egitea: bate-tik, adin-tarte horretako biztanleen kopu-rua txikiagoa da seguruenik⁵², eta, horren ondorioz, elkarriketatutako izan daitezkeen emakume gutxiago daude. Bestetik, oso ohikoa da adin-tarte horretako emaku-meen egoera pertsonalek eragin zuzena edukitzea partaidetzarako daukaten moti-bazioan (adineko emakumeen osasun-ara-zo ugariagoak, alarguntza-egoerak, ardura-peko iloben zainketa, elkarriketageileekin harremanetan jartzeko aukeratutako ere-mu publikoetan daukaten agerpen urria-go; azoka txikietan, esaterako).

Horrez gain, erkidego ijitoan eta, batez ere, tradizioak zehatz-mehatz betetzen dituz-ten adinekoen artean eragin handia dau-katen beste inguruabar batzuk ere agertu dira; esate baterako, senidearen heriotza-gatiko lutoa edo dolua eta senideen osa-sun-arazoak. Faktore horiek ere eragin handia izan dute zenbait emakumeren par-taidetza lortzeko orduan. Halaber, emaku-me elkarriketageileek instituzioekiko mes-fidantza ere antzeman dute oro har eta, batez ere, adineko emakumeen artean, gi-zarte-laguntzei buruzko ikuskaritzak ziren zurrumurruak zabaltzean. Hori dela eta, eragin handia izan dute galde-sortari eran-tzuteko orduan, galdera ekonomikoak zein pertsonalak agertzen direlako eta udala-rentzat egiten direlako.

Adierazitako adin-tartean sortutako zailta-sunak zailtasun, hasierako laginean gaine-rako hiru adin-tarteetako galde-sorten ko-puruari buruz aurreikusitakoa bete da. Hala ere, gainerako taldeetan egindako galde-sorten kopurua gehitu da, baina, batez ere, 16 eta 25 urte arteko emakumeen taldean. Bertan, hain zuzen ere, 24 inkesta egin dira guztira, hasieran 16 aurreikusi baziren ere. 26-40 urteko adin-tartean, ordea, hasie-ran aurreikusitakoak baino galde-sorta bat gehiago egin da, eta hasierako laginean au-rreikusitakoari eutsi zaio 41 eta 55 urte ar-teko emakumeei egindako galde-sortetan.

Adin-tartearen eta barrutiaren arabera au-rreikusitako galde-sorten kopurua ez da barrutiari dagokionez bete. Izan ere, barru-ti guztietan parte hartzeko prest zeuden emakumeak aurkitzea oso zaila izan denez, lehentasunezkoa izan da aurretiaz zehaztu-tako adin-tarteetara hurbiltzea. Azaldutako guztia honako taula hauetan dago laburtu-ta:

Hasierako lagina ⁵³

ADINA/ BARRUTIA	3. B	5. B	7. B	8. B	GUZTIRA
16-25	4	4	4	4	16
26-40	7	7	7	7	28
41-55	5	5	5	5	20
+55	4	4	4	4	16
Guztira	20	20	20	20	80

Aldatutako lagina. Benetan egindakoa

ADINA/ BARRUTIA	3. B	5. B	7. B	8. B	GUZTIRA
16-25	4	5	7	8	24
26-40	9	10	6	4	29
41-55	5	5	7	3	20
+55	1	5	1	0	7
Guztira	19	25	21	15	80

Hurrengo lerroetan, Bilboko Udalerriko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diag-nostikoko azterketa kuantitatibotik atera-tako datuen laburpena egingo dugu. Gal-de-sortak egitean lortutako datu nagusiak azalduko ditugu, ustiatutako estatistika irakurtzeko asmoz. Txostena egin duen tal-dearen ustez garrantzitsuenak diren da-tuak agertuko dira hemen. Informazio bat edo bestea nabarmentzean edo azpimarra-tzean, datuak era batera edo bestera inter-pretatuko dira. Hori dela eta, batzuetan, ez da aztertze edo erabakiak hartzeko era-biliko diren azterketen edukiari buruzko ondoriozko daturik eskainiko, zeregin hori azken erabiltzaileen esku dago-eta.

Hasteko, inkestatutako emakume ijitoen familien jatorriari buruzko datuak eman-go ditugu. Emakume horien familien er-

52 Ez dago emakume ijitoei buruzko datu demogra-fikoen berri ematen duen errolda ofizialik. Hori dela eta, Herri Ijitoari buruzko Euskal Planean zehaztutako datuen arabe-ra egin da lagina, eta gehienezko aldagarritasuna ezarri da, ikerketa-aurrekaririk ez dagoelako eta aurretiazko probarik ezartzerik ez zegoelako.

53 Honako gune hauetakoak dira tauletan adierazi-tako barrutiak:

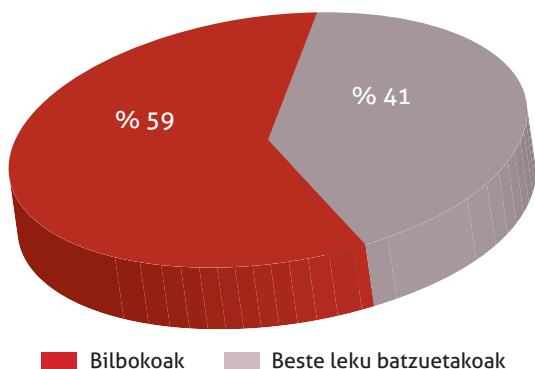
3. barrutia: Otxarkoaga/Txurdinaga

5. barrutia: Ibaiondo (Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra)

7. barrutia: Rekalde

8. barrutia: Basurto/Zorrotza

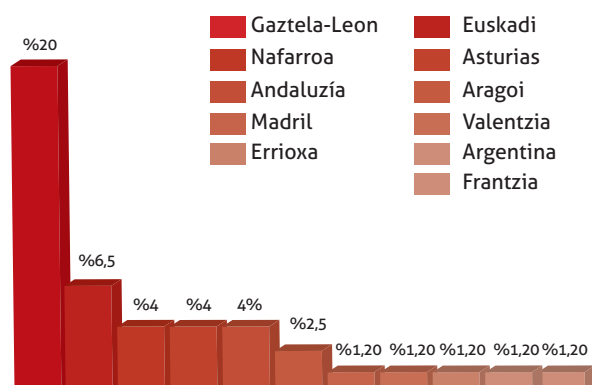
diak baino gehiago Bilbo ez beste eskualde edo probintzia batzuetakoak dira, nahiz eta gaur egun Bilbon bizi.

Herri ijitoa nomada izan da berez (historian zehar), baina, horrez gain, 70-80ko hamarkadako migrazio-mugimenduak ere hartu behar dira kontuan. Garai hartan, hain zuzen ere, EAE eta, batez ere, Bilbo estatuaren gaineratikoko familia askorentzako helmuga ziren, lan duinaren, etxebizitzaren, bizi-kalitate hobearen... bila. Azken batean, egoera sozial eta pertsonal egonkorragoaren bila zebiltzan.

Nabarmendu behar da gehienak Gaztela-Leongoak direla (%20, eta Valladolidekoak dira, batik bat); ondoren, Euskadikoak (%6,5, eta, eurretatik, %90 Vitoria-Gasteizkoak dira; eta gainerakoak, Donostiakoak); eta, gero, Nafarroakoak, Andaluziakoak zein Asturiaskoak (guztietan, %4). Inkestatuek beste leku batzuk ere aipatzen dituzte, baina ez dute hainbateko garrantzirik: Aragoi, Madril, Valentzia eta Errioxa. Era berean, familiaren jatorria Frantzian eta Argentinan daukaten emakumeei egindako elkarrizketa ere azpimarratu beharra dago.

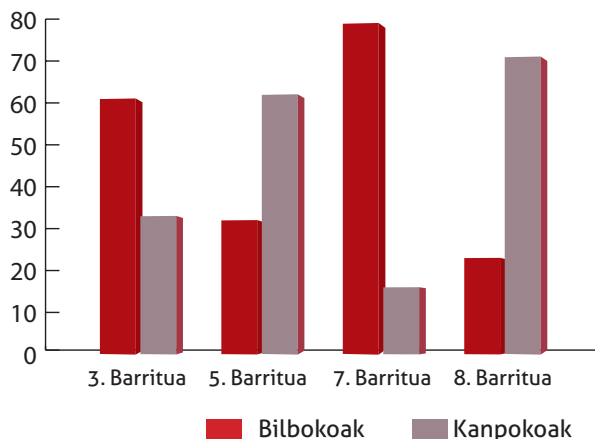
Sorterriak

Barrutika, nabarmendu behar da beste leku batzuetakoak diren emakume ijito

gehienak Zabala-San Frantzisko eta Zorroztza auzoetan bizi direla eta Rekalde inkestatutako ia-ia emakume guztiak Bilbokoak bertakoak direla.

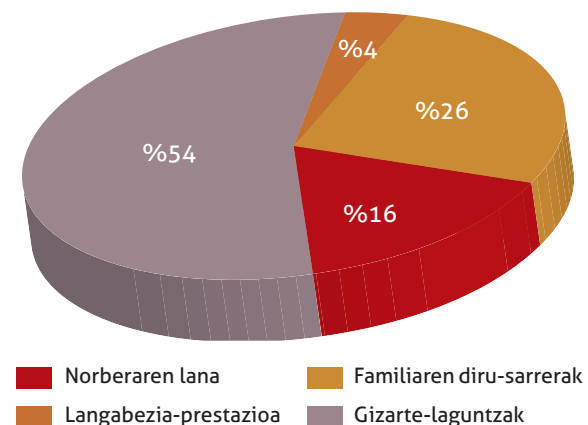
Jatorria barrutika

Diru-sarrerak

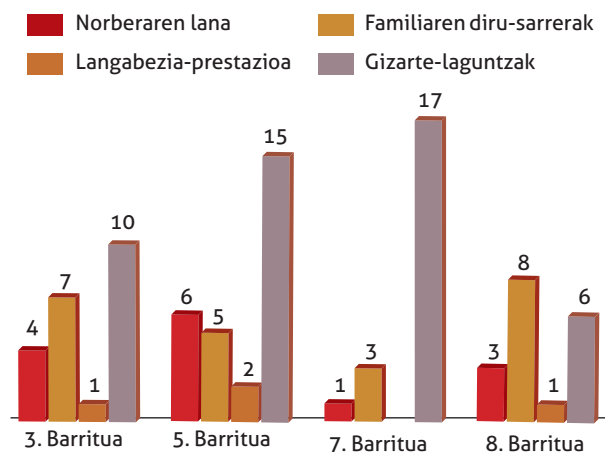
Diru-sarrerei dagokienez, lau emakume ijitotatik batek familiaren negozioan lan egiten du (gehienetan, salmenta ibiltarian edo azoka txikietan), emakumeen %16k inoren kontura lan egiten dute, %4k bakarrik kobratzen dute langabeziagatik prestazioa (beraz, gutxienez urtebetez kotizatu behar izan dute Gizarte Segurantzian) edo, besterik ezean, langabeziagatik dirulaguntza (langabezian geratu direlako, prestazioa kobratzeko behar bestekoa kotizatu gabe) eta emakume gehienek (%54) diru-sarrerak gizarte-laguntzetatik datoz (gehienak diru-sarrerak bermatzeko errentak dira, hau da, oinarritzko errenta edo inklusio zein babes sozialerako "ordainsaria").

1. galdera.- Familiaren diru-sarreren jatorria

Bizileku-auzoaren arabera diru-sarrerei dagokienez, Otxarkoaga-Txurdinagan, en-

plegu-egoeren ondorioz sortutako diru-sarrerak (%50etik gora) gizarte-laguntzengatik diru-sarrerak (%45) baino ugariagoak dira. Euren lanagatik etxera dirua daramaten emakumeen artean, %18k inoren kontura lan egiten dute, eta gainerakoek familiaren negozioan lan egiten dute.

Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharrean, ordea, emakumeen diru-sarreraren erdiak gizarte-laguntzetatik datoz, emakumeen %21ek inoren kontura lan egiten dute eta %18k familiaren negozioan lan egiten dute.

Bestetik, Rekalden, diru-sarrera gehienak (%81) diru-sarrerak bermatzeko errentatik datoz, eta emakumeen %19 baino ez dauke lan-egoera aktiboan (%5, inoren kontura; eta %14, familiaren negozioan).

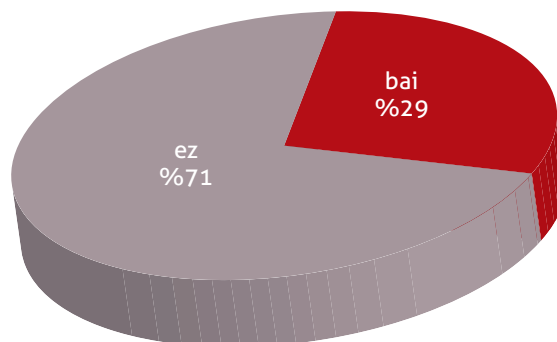
Basurto-Zorrotzan, oster, emakume gehiago daude etxera euren lanagatik dirua daramatenak prestazioak, dirulaguntzak, diru-sarrerak bermatzeko errentak... kobratzen dituztenak baino (%33k gizarte-laguntzak jasotzen dituzte). Eurretatik, emakumeen %44k familiaren negozioan lan egiten dute; eta %17k, inoren konturako lanpostuetan (guztira, %61 daude lanean). Alde horretatik, nabarmendu behar da oso emakume gutxi kobratzen dutela langabeziagatik prestazioa (emakume ijito guztien %4k baino ez).

Enplegua

Euren lantokiari dagokionez, azpimarratu egin beharko litzateke inkestatutako hamar emakume ijitotatik hiruk etxetik kanpo lan egiten dutela eta gainerako zazpiek ez. San Frantzisko eta Zorrotza auzoetan, emakume ijitoek gehiago lan egiten dute inoren kontura. Dena dela, adinaren arabera a ztertuz

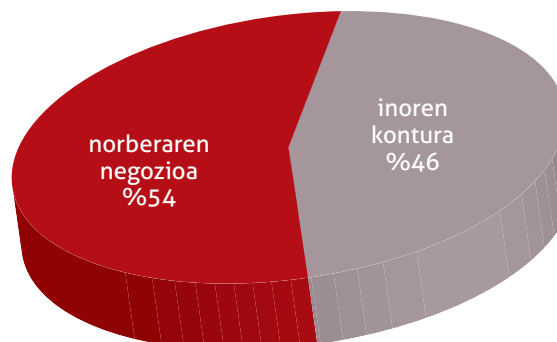
gero, agerikoa da 26-40 urteko adin-tartea dela etxetik kanpo gehien lan egiten duena, etxeko lanak modu berean egiten dituztela baieztatzen duten arren.

4. galdera.- Etxetik kanpo lan egiten duzu?

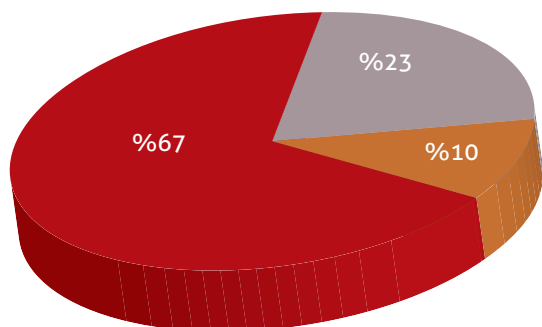
Inoren kontura lan egiten duten emakume guztien %16tik, %54k euren edo familiaren negozioan lan egiten dute (salmenta ibiltarian, batik bat); eta gainerako %46k, inoren kontura. Eurretatik, inkestatutako emakume bakar batek dauka lanaldi osoa. 26-40 urteko adin-tartekoa da, eta Rekalde auzoan bizi da. Gainerakoek, oster, lanaldi erdietan, lanaldi mugatuetan edo orduka lan egiten dute kontratu-egonkortasunik gabe.

Lan-mota

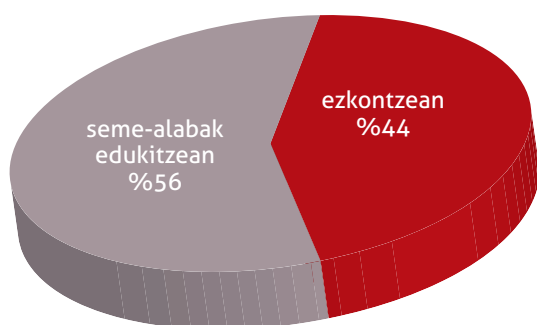
Gaur egun lanean ari ez diren emakume ijitoen %67 lan bila dabiltzan arren, ez dute aurkitzen. %23k baieztatzen dutenez, ez dute lan egiten, etxeko lanen ondorioz astirik ez dutelako. Gainerako %10ek, ordea, onartu egiten dute ez dutela lan egiten premiarik ez daukatelako. Adinaren arabera aztertuz gero, 16 eta 40 urte arteko emakume ijitoek baieztatu egiten dute lan bila dabiltzala baina aurkitzen ez dutela. 41 urtetik gorakoak, oster, ez dabiltza lan bila, etxeko lanen ondorioz etxetik kanpo lan egiteko astirik ez dutelako edo etxetik kanpo lan egiteko premia ekonomikorik ez daukatelako.

- lan bila nabil, baina ez dago
- ezin dut, etxeko lanengatik
- ez dut premiarik

Gaur egun halakorik egin ez arren, lehenago etxetik kanpo lan egin duten emakume ijitoek lan hori ezinbestean utzi behar izan zuten familia-arloko ardurengatik. %56k, hain zuzen ere, seme-alabak edukitzean utzi zuten lana; eta gainerako %44k, ezkontzean.

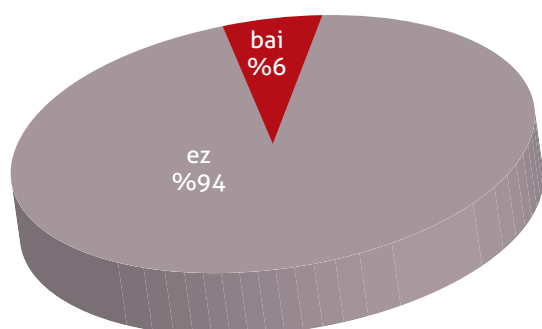
6. galdera.- Lehen lan egiten bazenuen, zergatik utzi zenuen?

Prestakuntza akademikoa

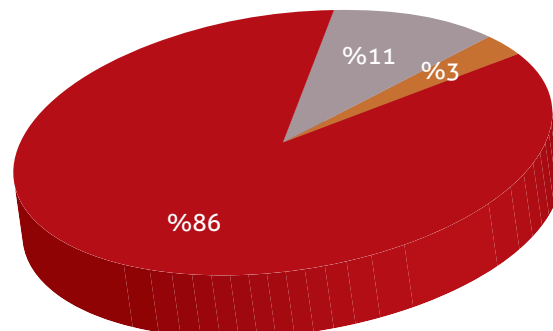
Prestakuntza akademikoari dagokionez, gaur egun inkestatutako emakume ijitoen %6 baino ez daude ikasten. Guzti-guztiak 16 eta 25 urte artekoak dira, eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzan daude.

7. galdera.- Ikasten jarraitzen duzu?

Ikasketak uzteko arrazoi nagusien artean, %86k familia-arloko ardurak zeuzkaten (ezkontzea eta seme-alabak edukitzea, batez ere), emakume ijitoen %11rentzat ez zen interesgarria prestakuntza akademiko arautua egiten jarraitzea eta gainerako %3k ez zuten ingurukoek eman beharreko babesak lortu (senarra, gurasoak, gainerako senideak...).

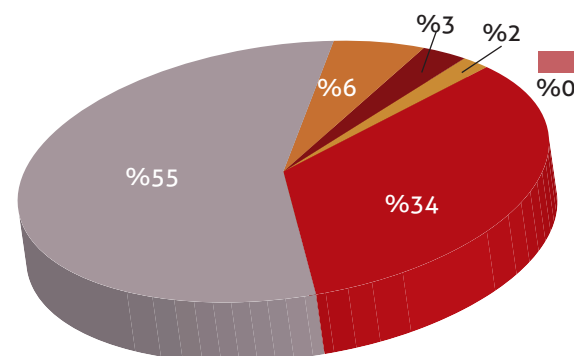
- familia-ardurak
- interesik eza
- ingurukoek babesik eza

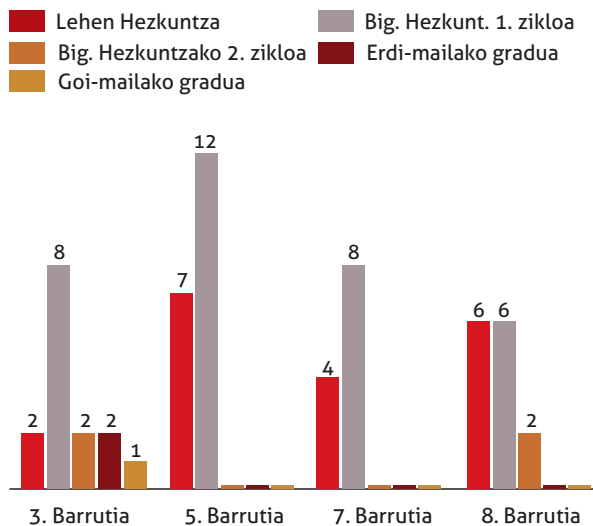
la-ia emakume ijitoen %90ek lehen hezkuntzako ikasketak dituzte, eta, eurentatik, %62k bigarren hezkuntzako lehen zikloa amaitu dute (DBHko 2. maila). Edonola ere, %6k baino ez daukate eskolako graduatua, eta, hurrenez hurren, %3k eta %2k baino ez dituzte erdi-mailako eta goi-mailako graduak. Hori dela eta, argi eta garbi dago eskolako graduatua lortzen duten emakume ijitoen ehuneko handiak derrigorrezko hezkuntzaren ostean jarraitzen dutela ikasten.

8. galdera.- Zer mailataraino ikasi duzu?

- Lehen Hezkuntza
- Big. Hezkuntzako 2. zikloa
- Goi-mailako graduak
- Big. Hezkuntz. 1. zikloa
- Erdi-mailako graduak
- Unibertsitatea

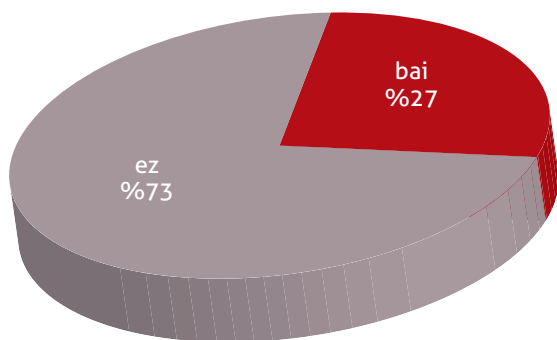

Nabarmendu behar da Otxarkoaga-Txurdinaga auzoan bizi direla Bilbon ikasketa-maila handiena duten emakume ijitoak.

Euren prestakuntza-mailaren inguruan daukaten gogobetetasunari dagokionez, lau emakume ijitotatik hiruk onartu egiten dute lortutako ikasketa-mailarekin pozik ez daudela. Hain pozik ez daudenak 26 eta 40 urte artekoak dira, konturatu egin direlako zeinen garrantzitsua den oinarri akademiko ona edukitzea (gaur egun horixe bera irakatsi nahi diete seme-alabei). Gainera, euren esanetan, berriro ere modu informalean edo derrigorrezko hezkuntzaren ostean ikasteko asmoa daukate (eta, batzuetan, egin egin dute).

9. galdera.- Pozik zaude lortu duzun ikasketa-mailarekin?

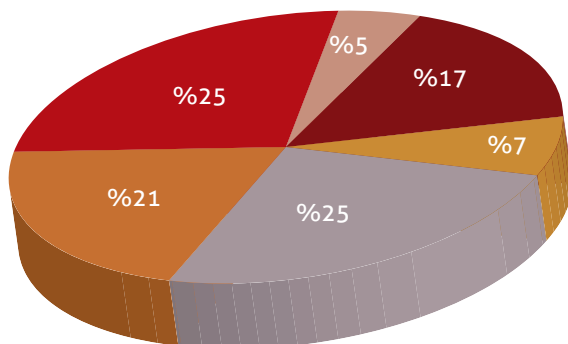

Bestetik, oro har, emakume ijitoen ustez, gizon ijitoentzat askoz errazagoa da ikasten jarraitzea, mutilek familia-arloko ardurarik ez dutelako (anaia-arreba txikien zainketa, etxeko lanak...) eta, txikitatik, beste gauza batzuk egiteko askatasun handiagoa ematen dietelako. Dena dela, euren esanetan, horrek ez du esan nahi gizonak emakumeek baino gehiago ikasten dutenik. Hain zuzen ere, emakumeak eurak dira emaitza akademiko onenak lortzen dituztenak (saiatuagoak eta borrokalariagoak dira, eta euren gaitasuneko konfiantza handiagoa dute).

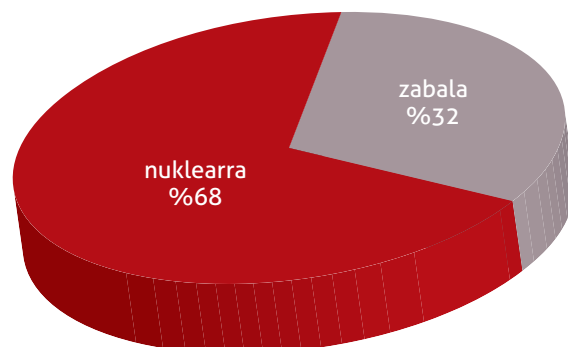
Etxebizitza

Bost emakumetatik hiru euren edo bikotekidearen jabetzako etxebizitzetan bizi dira, bostetatik bat gurasoen edo aita-amaginarreben etxean bizi da (16 eta 25 urte arteko emakumeen erdiak baino gehiago gurasoen edo aita-amaginarreben etxean bizi dira) eta gainerako emakumeak euren, bikotekidearen edo senide hurbilen jabetzakoak ez diren etxebizitzetan bizi dira, hau da, alokatuta dituzte, udal-etxebizitzetan jabetzakoak dira...

11. galdera.- Norena da bizileku duzun etxea?

la-ia familien %70 nuklearrak dira, batez beste 3-4 seme-alaba daude familiako eta batez beste 6-7 lagun bizi dira etxe bakoi-tzean.

Familia zabalen etxebizitzetan, senar-emazteak eta seme-alabak izan ezik, suhi-errainak, ilobak edo izeba-osabak eta koinatu-koinatak ere bizi daitezke etxe berean.

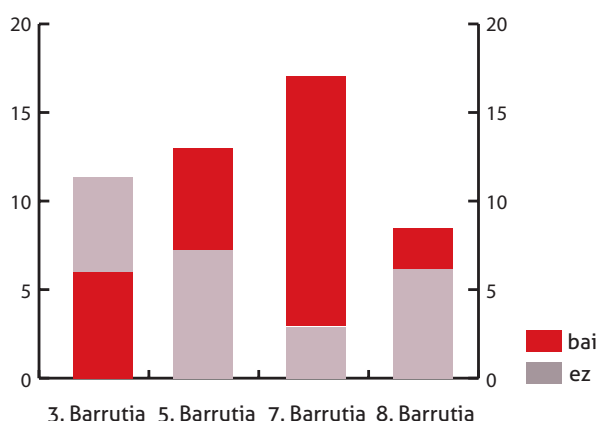
la-ia ez dago mendeko seniderik familian bertan (adin-adinekoak ez badira). Dena dela, nabarmendu behar da ez dutela inolaz ere zerbitzu espezializatu eta normalizaturik erabiltzen (eguneko zentroak,

etxez etxeko laguntza-zerbitzua...), senide horiek atenditzeko eta zaintzeko orduan. Izan ere, emakumeek eurek eta, batzuetan, euren alaben laguntzaz zaintzen dituzte mendeko senideak (55 urtetik gorako emakumeen artean, senarra izan ohi da; eta, emakume gazteagoen artean, ama edo aita).

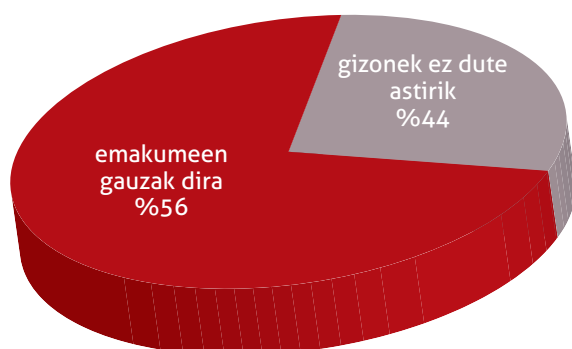
Etxeko lanak

Inkestatutako emakumeen %67k diotenez, gizonak ez diete etxeko lanak egiten laguntzen, eta gainerakoek baieztatu egiten dute senarrek edo aitek/aitaginarrek oso gutxitan laguntzen dietela eta ume txikiak bila joateko eta zaintzeko zereginetan baino ez.

17. galdera.- Etxeko gizonak etxeko lanetan eta/edo adingabeen zaintzetan parte hartzen dute?

Batez ere, ez diete ezertan laguntzen, tradizioaren arabera zeregin horiek "emakumeen gauzak" direlako (emakume ijitoen %80k baino gehiagok ere halaxe pentsatzen dute). Beste batzuek, ordea, etxetik kanpoko lanagatik, negozioengatik... senarrek oso denbora gutxi dutela adierazten dute.

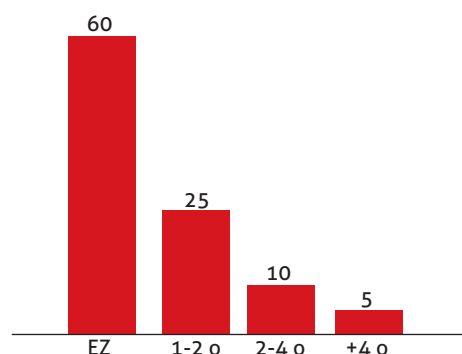
Emakumeen gogobetetasunari dagokionez, Otxarkoagako eta Zorrotzako emakumeak dira

egoera horrekin hain gustura ez daudenak, eta zenbait aldaketa proposatzen dituzte, etxeko lanak beste pertsona batzuekin partekatu ahal izateko. San Frantzisko, Zabala eta Rekaldeko emakumeek, oster, ondo ikusten dute egoera hori. Lehenengoek etxean laguntzeko eskatzen diete gizonari, eta, bien bitartean, 5. zein 7. barrutietako emakumeen ustez, betiko moduan emakumeak izan behar dira etxeko zeregin guztiez arduratzen direnak.

Astialdia

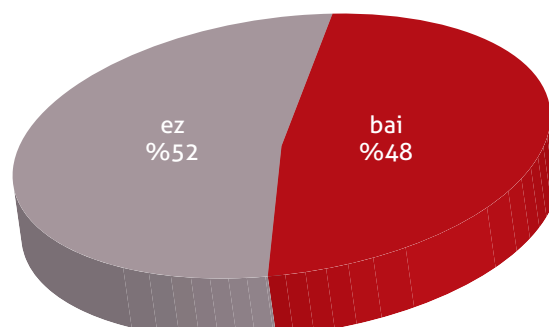
Arlo honetan, ia-ia emakume ijitoen erdiek diotenez, ez dute astialdirik, eta gainerako erdiak onartu egiten du egunero bizpahiru ordu baino ez dituela beretzat, bere zainketa, arduraldi eta uneetarako, alegia. Hori dela eta, %48k pozik ez daudela diote eta euren aisialdirako nahiz "gauzetarako" asti gehiago eduki nahi izango luketela. Gainerako %52k, ordea, onartu egiten du eguneko orduen banaketarekin gustura daudela.

20. galdera.- Baduzu zuretzako astirik, gustuko dituzun gauzak egiteko? (asteko orduetan)

Nabarmendu behar da gazteenak oso gustura daudela euren ordu libreekin. Bestetik, zenbat eta nagusiagoak izan eta zenbat eta familia-ardura gehiago eduki, orduan eta ordu libre gutxiago dituzte egunean, eta ez daude hain gustura orduen banaketa horrekin.

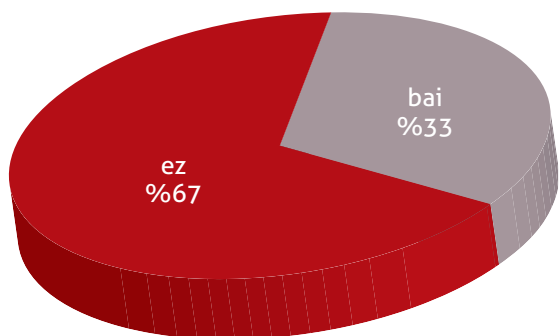
21. galdera.- Pozik zaude zuretzat daukazun astiarekin?

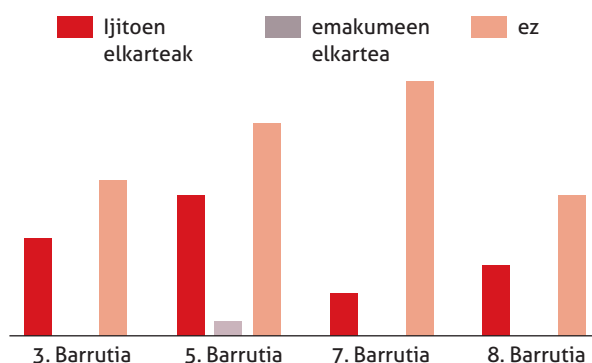
Partaidetza sozio-politikoa

Inkestatutako emakume ijitoen %70ek ia-ia ez dute elkartegintzako mugimenduan parte hartzen (gurasoen elkarteak, auzokoen elkarteak, kirol-elkarteak...).

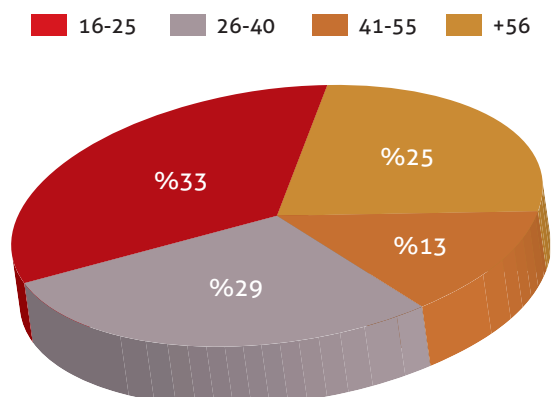
25. galdera.- Elkarteren batean parte hartzen duzu?

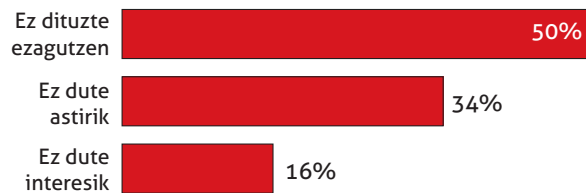
Barrutika banatuz gero, parte hartzen duten emakumeetatik Zabala bizi diren emakume ijitoek bakarrik parte hartzen dute bete-betean emakume ijitoena ez den emakume-elkarteren batean, eta elkarte horien onarpena berbera da lau barrutietan.

Gehien parte hartzen duten emakumeak 16 eta 25 urte artekoak dira (%33); eta, ondoren, 26 eta 40 urte artekoak (%29). Gainera, parte hartzen duten lau emakume ijitotatik bat 55 urtetik gorakoa da.

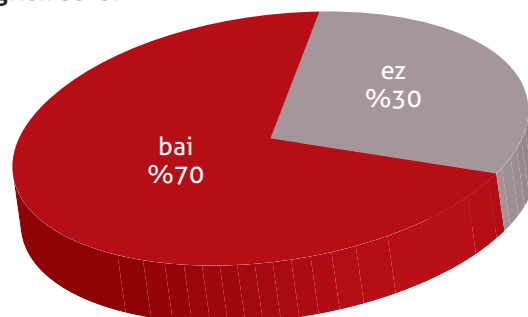
Parte hartzen ez duten emakume ijitoen artean, erdiek ez dute elkarte horien berri edo ezezagunaren beldur dira, %34k ez dute astirik eta gainerako %16rentzat ez da interesgarria.

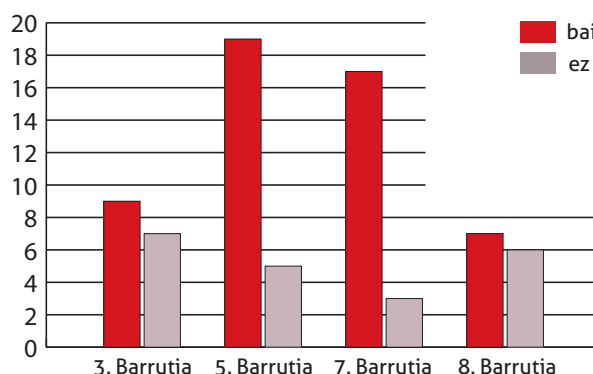
Bestetik, inkestatutako emakumeen erdiek baino gehiagok onartu egiten dute eroso-eroso egon direla ez-ijitoen elkarteetan parte hartu dutenean. Beste erdiak, ostera, ez daude eroso ez-ijitoen elkarteetan, "emakume paioei" ulertzen ez dietelako, irizpide desberdinak dituztelako, ezezagunaren beldur direlako...

Partaidetza politikoari dagokionez, inkestatutako emakume guztiak ez dira inongo alderdi politikoko kideak eta afiliatuak. Dena dela, ia-ia %70ek baieztatu egiten dute hauteskundeetan bozkatu egiten dutela.

28. galdera.- Hauteskundeak daudenean, bozkatu egiten duzu?

Hauteskundeetako partaidetza barrutika aztertuz gero, azpimarratu egin behar da gehien parte hartzen dutenak Zabala eta Rekalde auzoetan bizi diren emakume ijitoak direla. Ez bozkatzeko arrazoien artean, ordea, interesik ez edukitzea eta bozkatzean edo ez bozkatzean euren bizitza aldatzen ez dela pentsatzea da nagusi.

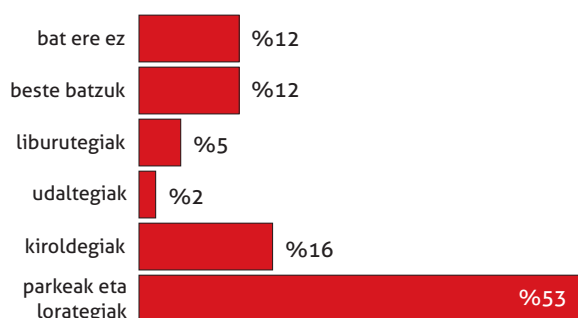

Kultura politikoa urrun dago eurentzat, eta ez datoz bat ez hautagaiekin ez hauteskunde-programekin. Era berean, mundu politikoa ezagutzen ez dutela ere badiote.

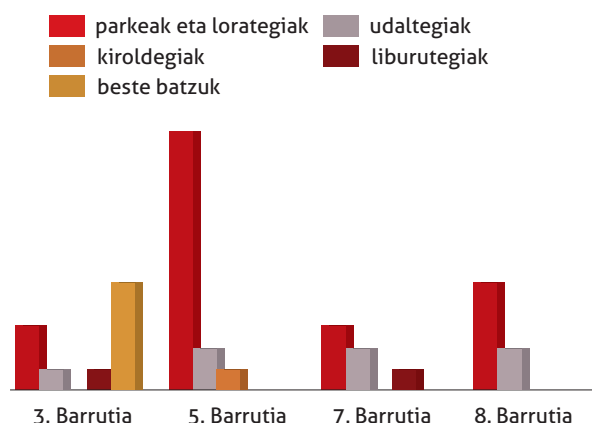
Auzo-baliabideen erabilera

Parkeak eta lorategiak omen dira Bilboko emakume ijitoen erdiek baino gehiagok (%60) gehien erabiltzen dituzten auzo-zerbitzuak. Izan ere, arratsaldeetan bertara joaten dira seme-alabekin eta ilobekin. Gero, kiroldegiak daude (%18). Bertan, hain zuzen ere, gimnasia joaten dira; eta, batez ere, udako igerilekuetara. Ia-ia ez dituzte liburutegiak eta udalategiak erabiltzen (%6 eta %3, hurrenez hurren), eta emakumeen %13k onartu egiten dute auzoko zerbitzu bat bera ere erabiltzen ez dutela.

22. galdera.- Auzoko zerbitzurik erabiltzen duzu? (bakarrik, seme-alabekin edo beste senide batzuekin joan gabe)

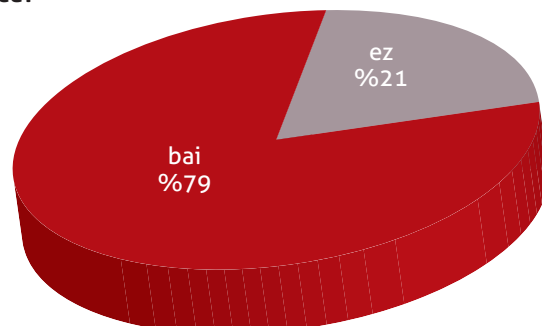
Udal-baliabide horien erabilera barrutika aztertuz gero, 5. barrutian gehien-gehien parkeak eta lorategiak erabiltzen dituztela nabarmentzen da (Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra); eta, Otxarkoagan zein Rekalden, liburutegiak. Udalategiak, oster, oso gutxitan erabiltzen dituzte, eta erabilera hori ia-ia antzekoa da auzo bakoitzean.

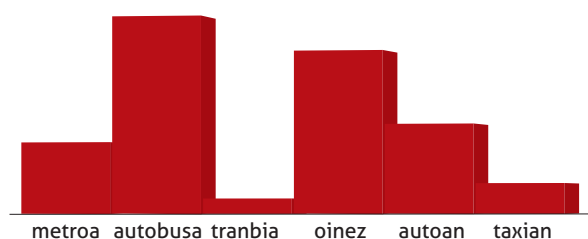
Garraiobideak

Hiriko mugikortasunari dagokionez, 10 emakume ijitotatik 8rentzat oso erraza da Bilbon zehar mugitzea.

23. galdera.- Zuretzat erraza da Bilbon zehar mugitzea?

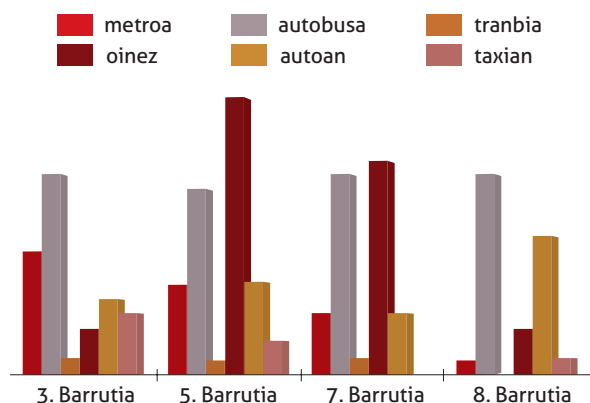

Emakume ijito gehienak oinez mugitzen dira Bilbon zehar (auzoan), eta, urrunago joan behar badira, autobusa da gustukoena duten garraiobidea. Oso emakume gutxi erabiltzen dute metroa, Otxarkoagaraino heltzen den linea oraindik ere abian ez dagoelako, Rekaldeko lotunea oso ona ez delako eta Zorrotzaraino heltzen ez delako. Metroa gehien erabiltzen duten emakume ijitoak Txurdinagan eta Zabalan bizi direnak dira (hurrenez hurren, Basarraten edo Santutxun eta Abandon hartzen dute metroa).

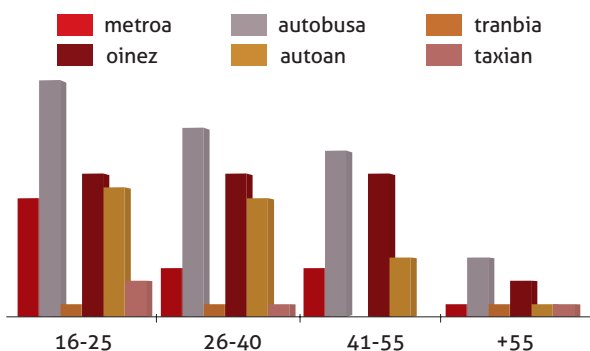

Oso emakume ijito gutxi erabiltzen dute tranbia, eta, "premiatzko" bidaiaren bat egin behar dutenean, taxia hartzen dute gehienetan. Dena dela, azken aukeretakoa dela ere badiote.

Garraiobide horien erabilera barrutika aztertuz gero, kasu guztietan Bilbobus da erabiliena, Zabala-San Frantziskoko emakume ijitoek oinez joatea gustukoago badute ere (Bilboko erdialdetik hurbilen dagoen auzoa da). Rekaldekoei ere gauza bera gertatzen zaie. Txurdinagako emakumeen bigarren aukera metroa da, ordea; eta Zorrotzakoak euren autoan doaz, autobusa hartzen ez badute.

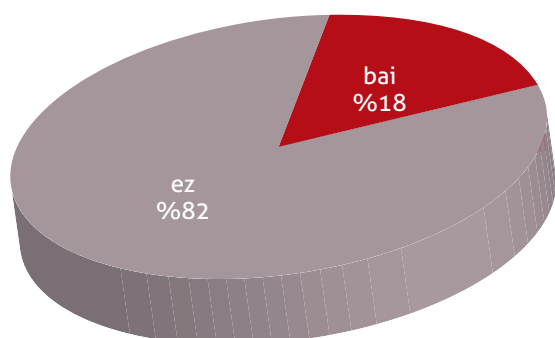

Bestetik, adinaren arabera aztertzen badugu, autobusa erabiltzea eta oinez joatea oso antzekoa da adin guztietan. Gainera, emakume gazteenek gehiagotan erabiltzen dute metroa (16-25 urte), eta 40 urtetik gorako emakumeek oso gutxitan erabiltzen dute autoa euren joan-etorrietarako.

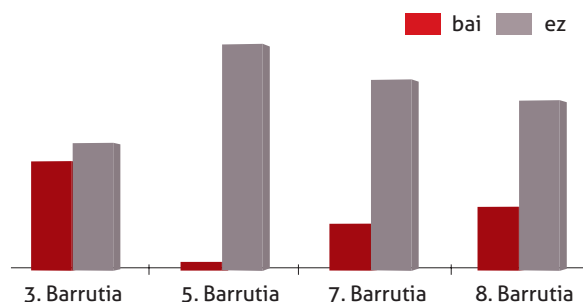

Euren autoaren erabilerari dagokionez, 10 emakume ijitotatik 2k baino ez daukate gidabaimenik.

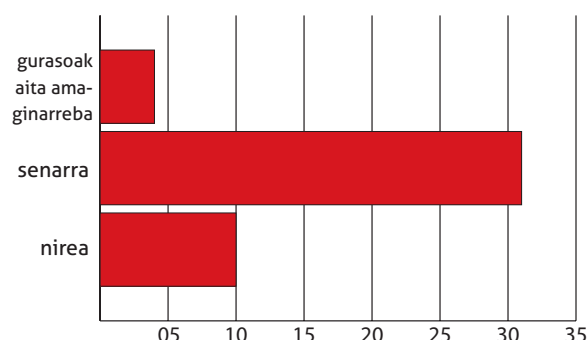
21. galdera.- Baduzu gidabaimenik?

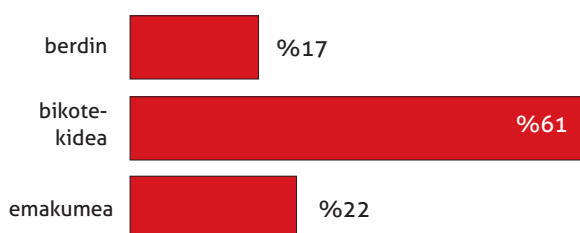
Gehien gidatzen duten emakume ijitoak Otxarkoaga auzoan bizi direnak dira; eta, ondoren, Zorrotza eta Rekalde auzoetakoak. San Frantzisko eta Zabala auzoetako emakume ijitoek, ostera, oso gutxitan hartzen dute autoa Bilbon zehar ibiltzeko. Hala ere, Bilboko erdialdean mugitzean, euren autoa ez erabiltzen ahalegintzen dira.

Ibilgailuaren jabetzari dagokionez, autoa senarraren izenean dago gehienetan (%70), ia-ia lau emakumetatik batek bere izenean dauka autoa eta, gainerako kasuetan (%8), aitaren edo aitagarrearen izenean dago autoa.

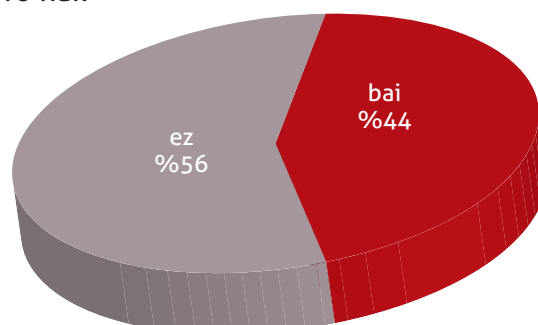

Autoaren erabilerari erreparatuz gero, gehienetan (%60) bikotekideak baino ez du erabiltzen, emakume ijitoen %20k senarrak baino sarriagotan erabiltzen dute eta gainerako %17k antzean erabiltzen dutela baieztatzen du.

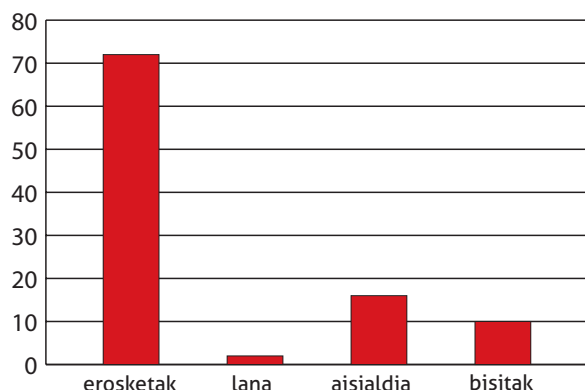
Bide-segurtasuna

Inkestatutako emakumeen erdiek emakumeentzat garraibideak gizonentzat bezain seguruak direla uste badute ere, emakume ijitoen %56 ez dira inora bakarrik joaten, oro har.

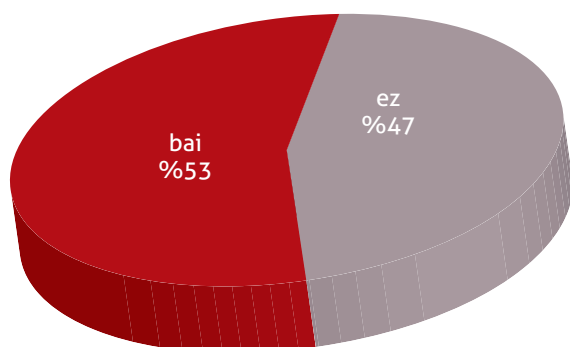
Gauza gehien bakarrik egiten dituzten emakumeak 26 eta 40 urte artekoak dira. Gurasoek ez diete gazteenei bakarrik ibiltzen uzten, eta adinekoei euren seme-alabek, errainek... debekatzen diete. Oro har, euren iritziz, oso aspergarria da edonora bakarrik joatea, eta, beti-beti, nahiago dute norbaitekin joan, baina, batez ere, senideekin.

Inora bakarrik joan beharko balira, lau emakumetatik hiru erosketetara joango lirateke; eta lau emakumetatik bat, aisialdiaz gozatzerara eta senideak bisitatzera.

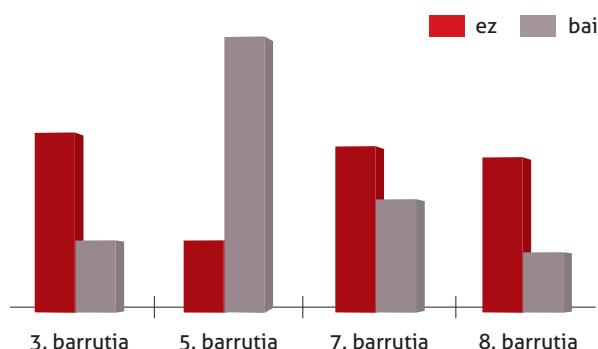

Alde horretatik, erdien baino gehiagoren ustez, emakumeak izateagatik gizonentzat baino arriskutsuagoa da kalean bakarrik ibiltzea.

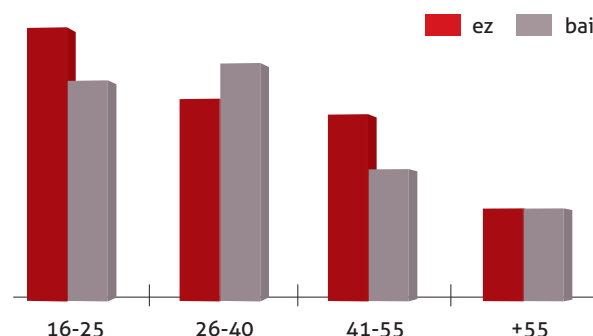
20. galdera.- Zure ustez, emakumeentzat gizonentzat baino arriskutsuagoa da kalean bakarrik ibiltzea?

5. barrutia (San Frantzisko-Zabala-Bilbo Zaharra) auzo arriskutsuena omen da; eta 3. barrutia (Otxarkoaga-Txurdinaga), arrisku-maila txikienekoa.

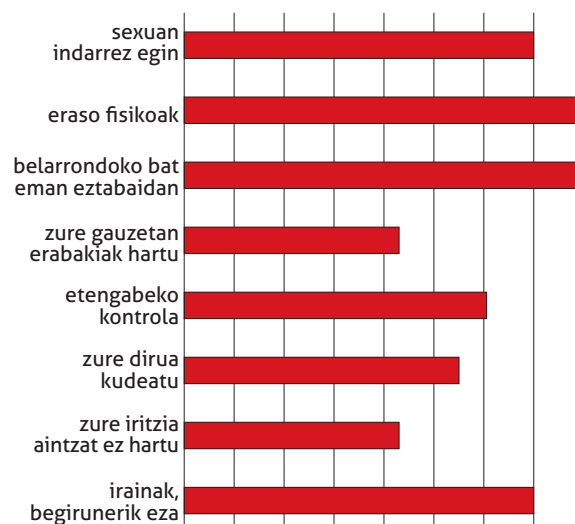
Adinaren arabera, gazteenentzat eta 41 eta 55 urte arteko emakumeentzat euren auzoa ez da arriskutsua, baina 26 eta 40 urte arteko eta 55 urtetik gorako emakumeentzat ez da hain segurua.

Genero-indarkeria

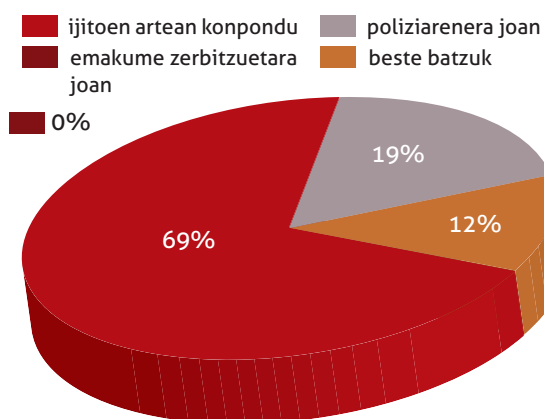
Grafikoan ikusten dugunez, inkestatutako emakume gehienek ez zituzten genero-indarkeriatzat hartu "Zure ustez, zer da genero-indarkeria?" galderarekin lotuta aurkeztutako adierazleak, edo, behinik behin, oso-oso gutxi egin zuten. Hain zuzen ere, genero-indarkeriaren kontzeptua bete-betean lotu zuten intentsitate handi edo txikiagoko erasoetako indarkeria fisikoarekin, tratu txar sexualekin eta tratu txar psikologikoen zenbait adierazleekin; esate baterako, irainduak izatea edo euren ganako errespeturik ez azaltzea. Bestetik, ez zituzten tratu txar psikologikoen beste adierazle batzuk tratu txarrekin hainbeste lotu; esate baterako, emakumeen iritzia gutxiestea edo gizonak edo bikotekideak haien ekintzak kontrolatzea.

29. galdera.- Zure ustez, zer da genero-indarkeria?

Ijitoen kulturako adituak, emakume ikertzaile ijitoak eta horri buruzko argitalpen urriak bat datoz, genero-indarkeria erkidego ijitoan onartuta ez dagoen jokabidea dela adieraztean eta berrestean. Hori dela eta, gure ustez, genero-indarkeriaren adierazleak oso-oso maiztasun txikiaz identifikatu dituztenez, badirudi galdera bera ez dutela ondo ulertu. Izan ere, hurrengo grafikoan ikusiko dugunez, emakume ijitoek genero-indarkeriapean dagoen harremana amaitzeko moduari buruz hausnartu dute ondoren. Gure iritziz, genero-indarkeriari aurre egiteko proposamenik badago, ezinezkoa da genero-indarkeria identifikatu ez izana, kasu gehienetan gertatzen den bezala. Gure hipotesien arabera, badirudi emakumeek agintarien aurrean salatuko luketen egoera dela genero-indarkeria. Hala ere, badirudi prozedura hori ez dela ohikoa, hurrengo grafikoan ikusiko dugunez, harreman bortitzetik irteteko orduan %19k baino ez luke telako prozedura hori aukeratuko, horrelako egoeran egongo balira. Beraz, badirudi gaizkiulerturen bat egon dela eta egoera salatuko luketen emakumeen kopurua genero-indarkeria adierazle nabariarekin lotzen duten emakumeena baino handiagoa dela; esate baterako, indarkeria fisikoarekin (%16tik beherakoa).

30. galdera.- Zer egingo zenuke genero-indarkeriarik jasanez gero?

Inkestatutako emakume gehienek, %69k, hain zuzen ere, baieztatu egiten dute indarkeria-egoeran "ijitoen artean konpon-tzen" saiatuko liratekeela. Argitu nahi dugu horrek ez duela inolaz ere esan nahi irtenbidea harreman bortitzean geratzea

dela. Izan ere, eurentzat ijitoen arteko beste era bateko gatazkei aurre egiteko modua da harreman bortitzetik irteteko modu egokiena, hau da, beharrezkoa izanez gero, senideei eta pertsona errespetagarriei esku hartzeko eskatzea eta banaketarako neurriak zehaztea. Ez da ohikoa emakume ijitoek tratatu txarrak ematen dizkien gizonaren aurkako salaketa aurkeztea, erkidego ijitoan bertan ez dagoelako ondo ikusita erkidego bereko beste kide bat salatzea. Euren ustez, erkidego ijitoak bere mekanismoak ditu gatazkak konpontzeko orduan. Faktore hori ez dago genero-indarkeriarekin bakarrik lotuta, erkidego ijitoaren funtzionamenduarekin ere badaukalako zerikusia. Hain zuzen ere, euren kabuz arautzeko joera daukate, (ijitoen euren artean) edonolako gatazka sortzen denean. Salaketak onarpen sozialik ez duenez, eragin handia dauka, emakume batek salaketa jartzea egokia dela uste duenean eta norengana joko duen erabaki behar duenean, harreman bortitza uzteko erabakia hartu ondoren. Izan ere, oro har, nahiago dute kidetza-taldearen babesa jaso eta taldeak euren babeserako eskaintzen dizkien mekanismoei heltzea.

Horri dagokionez, inkestatutako emakumeen %19k poliziarenera joango litzatekeela adierazi duenez, badirudi arlo horretan duten jarrera aldatzen hasi dela. Izan ere, datua hizpide dugun testuinguruan aztertuz gero, ezin da esan maiztasuna hain txikia denik. Hain zuzen ere, hori ziurtatzeko datu estatistikorik ez dagoen arren, oso kontuan hartu behar dugu aukera hori hautatu duten genero-indarkeriako emakume ijito biktimek egoera larri-larrietan egiten dutela hori edo euren bizimodua erkidegoko bizitzatik aldenduta dagoenean edo euren bikotekideak ijitoak ez direnean. Oro har, galdera-sortei erantzun dieten emakumeak oso integratuta daude erkidego ijitoko bizimoduan, emakume ikertzaileak erkidego ijitoaren berezko lekuetan jarri direlako harremanetan eurekin; esate baterako, gurtza ebanjelikoan, azoka txikietan, ijitoen elkarteetan...

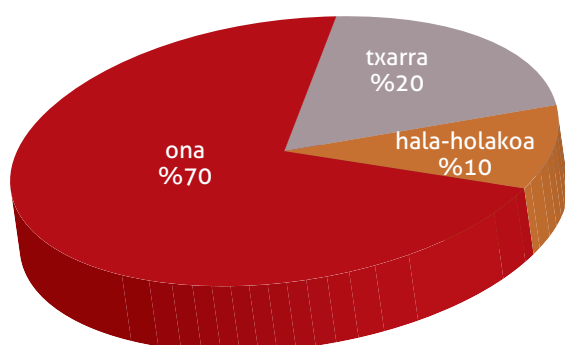
Bestetik, genero-indarkeriako biktimen atentziorako zerbitzu berezietara joango liratekeen emakumeen ehunekoa %0koa denez, badirudi zerbitzu horien eginkiri-

zunak zein diren ez dakitela eta horrela-ko zerbitzuak daudela ere ez dakitela. Era berean, ez dute zerbitzuen inguruko konfiantzarik, ez omen dituztelako ulertu-ko genero-indarkerian euren diferentzial kulturalarekin zerikusia daukaten ingu-ruabarrak.

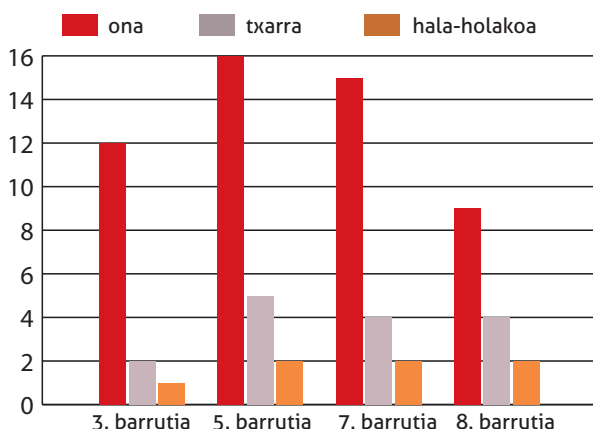
Osasuna

Ijitoen erkidegoari eta bere osasunari bu-ruzko zenbait ikerketaren arabera, etnia ijitokoen bizi-itxaropena gizarte orokorra-rena baino laburragoa bada ere (emakume ijitoena, gainera, gizon ijitoena baino labu-rragoa da), emakume inkestatuak %70ek osasun-egoera ona dutela diote; %20k, txarto daudela; eta %10ek, hala-hola. Gai-xotasunen artean, buruko mina eta depre-sioa dira nagusi.

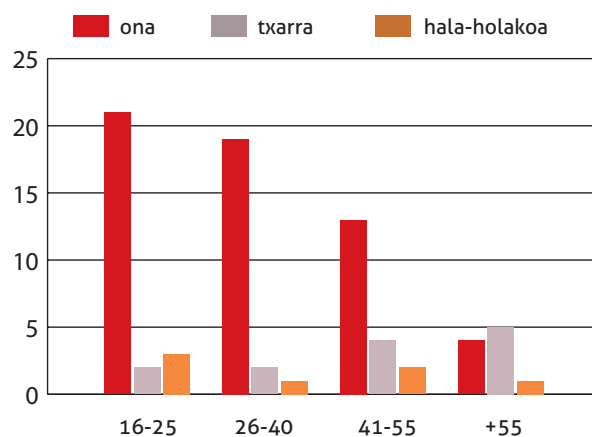
31. galdera.- Nolakoa da zure osasun-egoera?

Osasun-egoera barrutika aztertuz gero, **on-**doen daudenak Otxarkoagako emakume iji-toak dira.

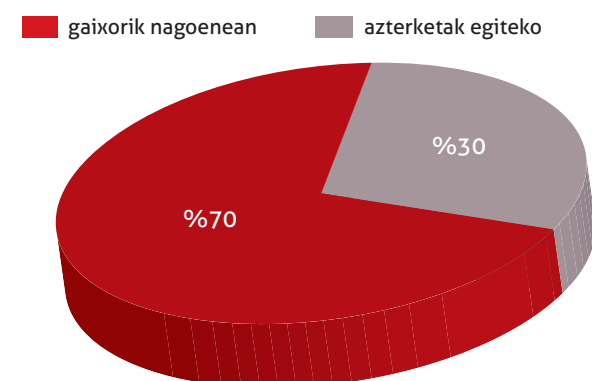

Osasun-egoera adinaren arabera aztertuz gero, 26 eta 40 urte artekoek erantzun dute era positiboenean.

Bestetik, zenbait zailtasun dituzte osasun-sis-tema erabiltzean, gutxiegi edo larregi erabil-tzeagatik. Tradizioari begira, ijitoek berehalako edo larrialdietako atentzioa behar dutenean jotzen dute osasun-zerbitzuetara. Hartara, ha-mar emakumetatik zazpi gaixorik daudenean joaten dira osasun-zerbitzuetara; eta gainera-ko hirurak, azterketak egiteko ere bai.

33. galdera.- Noiz joaten zara medikuarenera?

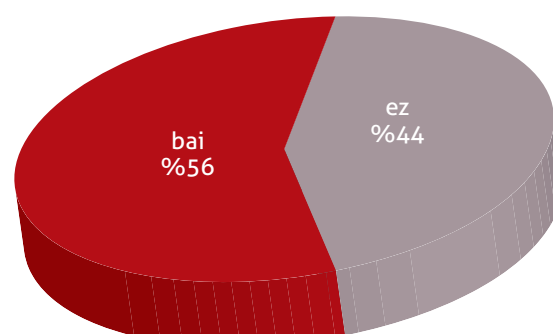

Beraz, agerikoa da emakume ijitoak gaixorik daudenean bakarrik joaten direla medikua-renera; eta, **oso gutxitan, prebentzioa, az-terketak, analisiak... egiteko.**

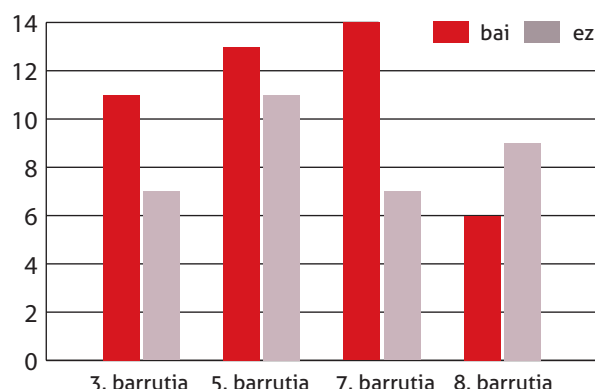
Gizarte-zerbitzuak

Emakumeen erdiak baino gehiago (%56) gi-zarte-zerbitzuetara joaten dira.

34. galdera- Gizarte-zerbitzuetara joaten zara?

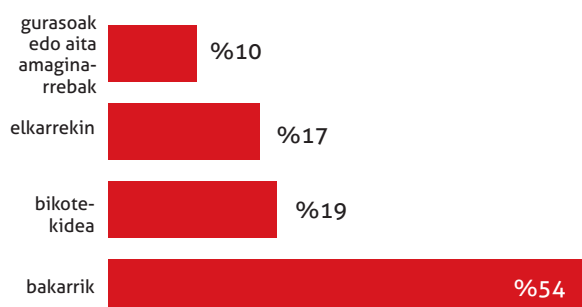

Barrutika, Rekalden bizi direnak dira gehien joaten direnak; eta gutxien joaten direnak, Zorrotzan bizi direnak.

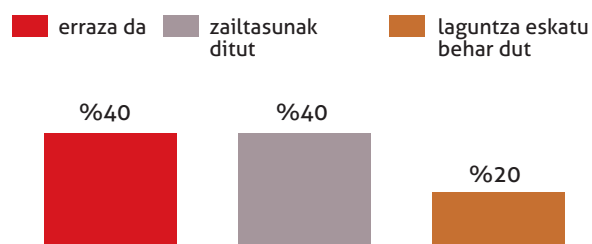
Emakumeen %54 bakarrik joaten dira gizarte-zerbitzuetara, %17 bikotekidearekin joaten dira, beste kasu batzuetan (%19) senarra joaten da bakarrik eta, gainerako kasuetan (%10), aita edo aitagarrearekin joaten dira (batez ere, emakumeak 16 eta 15 urte artekoak direnean).

35. galdera.- Nor joaten da gizarte-zerbitzuetara?

Inkestatutako %40 erantzuten erraza da izapideak egitea, %30ek onartu egiten dute zailtasunak dituztela eta %30ek argi eta garbi diote laguntza behar dutela.

36. galdera.- Zuretzat erraza da izapideak egitea?

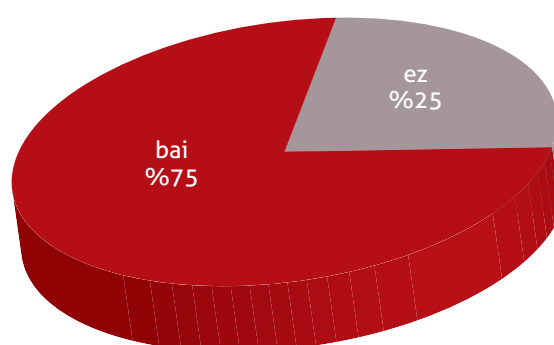

Gehienetan, erreferentziako elkarte ijitoari edo auzokideei eskatzen diete laguntzeko; eta, gutxitan, senideei.

Bereizkeria

Emakume ijitoak etengabe bizi dira baztertuta zenbait arrazoiengatik: gizarte patriarkalean (ijitoan zein orokorrean) emakumeak izatea eta ijitoak izatea (balioespen txarra, estereotipo gehien eta aurreiritzi negatibo gehien dituzten etnie-takoa da). **Hori dela eta, inkestatutako lau emakumetatik hiruk ijitoak izateagatik baztertu egiten dituztela diote.**

38. galdera.- Inoiz baztertu egin zaituzte ijitoa izateagatik?

Bereizkeria hori aipatu ditugun hainbat arlotan islatzen da: hezkuntza, enplegua... Batzuetan, bereizkeria hori agerikoa edo zuzena da. Beste batzuetan, huts-egiteagatik edo ezjakintasunagatik sortzen da; eta, beste zenbaitetan, Pigmalion efektuagatik eta inguruan sortutako aurreikuspen urriengatik.

Gehienetan, baieztatu egiten dute zerbitzu publikoetan baztertu dituztela, baina batez ere, eguneroko egoeretan (merkataritza-zentroak eta beste establezimendu publiko batzuk) eta lana bilatzean, lan-elkarrizketak egitean eta etxebizitzak alokatu eta salerostean.

AZTERKETA KUALITATIBOA

ELKARRIZKETA SAKONAK ETA EGUNEROKO BIZIMODUKO KONTAKIZUNAK

Ikerketa-proiektuak Bilboko udalerrian bizi diren emakume ijitoen errealitatea nolakoa den jakitea du helburu nagusi. Horretarako, partaidetzazko ikerketa garatu da, eta, bertan, ikerketa ez ezik, ikerketako subjektu aktiboak ere izan dira emakume ijitoak, proiektuko zenbait fasetan parte hartu dutelako bete-betean, baina, batez ere, landa-lanean. Bertan, hain zuzen ere, zenbait ekintza eta fase garatu dira, eta, euren artean, agiri honetan azaltzen denez, 18 elkarrizketa sakon nahiz eguneroko bizimoduko 8 komunikazio-kontakizun egin zaizkie emakume ijitoei eta ijitoen munduarekin nola edo hala harremanetan dauden profesionali.

Teknika kualitatibo horiek aukeratu dira, parte-hartzaileek euren iritzia askatasun osoz adierazteko aukera eduki dezaten, elkarrizketagilearekin ezarritako elkarrizketa-harremanaren bitartez. Horrela, bada, Bilboko emakume ijitoek agiri honetan zehaztutako zenbait arlotan dituzten hainbat gaitasun ere jarri dira agerian.

1. ELKARRIZKETA SAKONAK

Hasierako proiektuan, guztira 18 elkarrizketa sakon egingo genituela aurreikusi genuen. Ikerketa-teknika kualitatibo hori aukeratu dugu, elkarrizketatuak ordezkatzeko duen talde sozialari eta/edo gaiari buruzko informazioa lortzeko aukera eskaintzen delako. Gainera, egokienetakoa ere badela uste dugu, Bilboko emakume ijitoen errealitatea nolakoa den jakiteko.

Elkarrizketa erdi egituratuak dira, eta aurretiaz egindako gidoiaren arabera egiten dira⁵⁴, ikerketa inguruko hari gidaria izan dadin. Beraz, galdera objektiboak bezain irekiak dira, elkarrizketatuak aztergaiari buruz daukaten iritzia askatasun osoz adierazteko aukera izan dezaten.

Hiru elkarrizketa-mota egin ditugu, elkarrizketatuak Bilboko emakume ijitoen egoera zuzenean ezagutzen lagundu ahal digutela kontuan hartuta, elkarrizketatuak eurak emakume ijitoak direlako, emakumeekin

etengabeko harremana eduki eta haien alde lan egiten duten elkarte ijitoetako ordezkari ijitoak direlako edo euren lanbidean emakume ijitoekin harremanetan dauden instituzio edo erakundeetako ordezkariak direlako. Hori dela eta, zenbait eratako ordezkari egin dizkiegu elkarrizketak:

- Goi-mailako ikasketadun emakume ijitoei egindako elkarrizketak.
- Ijitoen elkarteetako eta emakume ijitoen elkarteetako ordezkari egingandako elkarrizketak.
- Emakume ijitoen sustapenaren alde lan egiten duten instituzio edo erakunde sozialetako ordezkari egingandako elkarrizketak.

Hona hemen egindako elkarrizketa-multzo bakoitzaren azterketa.

1.1 Goi-mailako ikasketadun emakume ijitoei egindako elkarrizketak

Goi-mailako ikasketadun emakume ijitoak izan ditugu aztergai, agerian jarri beharreko taldea delako. Izan ere, erkidego ijitoan oraindik ere oso gutxi izan arren, gero eta gehiago dira, eta, horren ondorioz, esan gabe doa prestakuntza akademikoa aukeratzen duten emakume ijito askok hobetzeko gaitasuna dutela.

Seguruenik, hezkuntzaren arloko datu estatistikoak dira aldaketarako joeraren eta emakume ijitoen lorpen guztien adierazgarri argiena. Izan ere, euren herriaren normalkuntza-prozesua eta aurrerakuntzak zuzentzen ari dira hezkuntzaren arloan. Erkidego ijitoko ikasleen artean, %63 emakumeak dira; eta %36,6, erkidego bereko gizonak⁵⁵. Unibertsitateko ikasketei dagokienez, gizarte orokorraren aldean ordezkartza ijitoa urria bada ere, erkidego erromaniko unibertsitate-ikasle gehienak ere emakume ijitoak dira. Hain zuzen ere, unibertsitateko ikasle ijitoen %80 dira emakumeak, Fakali-Amuradi Emakume Ijito Unibertsitarioen Federazioko datuen arabera⁵⁶. Nolanahi ere, hezkuntza-sistemako aurretiazko faseetan, Lehen Hezkuntzatik Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzara igaro-

54 Eranskinak ikusi.

55 EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen eta Partaidetza Sozialerako I. Euskal Plana. 11. or.

56 Hementxe kontsultatutakoa: www.amuradi.org

tzean, hain zuzen ere, mutil ijitoek baino neska ijito gehiagok uzten dituzte ikasketak.

Hori horrela izanda ere, ondoren, ikasten jarraitzeko erabakia hartzen duten emakumeak dira eskolan arrakasta handiena lortzen dutenak eta, neurri handiagoan, gogoko ikasketa-mailetara iristen direnak.

Elkarrizketa sakonen bidez, emakume hauengana hurbildu nahi izan dugu, zergatik erabaki duten ikastea, nolako asmo eta erronkak dituzten eta erabaki horrek euren bizimoduan emakume eta ijito moduan nolako eragina izan duen jakiteko. Horretarako, goi-mailako ikasketak egin dituzten Bilboko lau emakume ijitori egin diegu elkarrizketa. Hona hemen euren profilak.

Goi-mailako ikasketadun emakume ijitoak⁵⁷

Izena	Egindako ikasketas
Tamara Clavería	Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria
Isa García	Administrazio eta Finantzetako teknikaria
Pilar García (Baby)	Gizarte Laneko diplomaduna
Susana Vizarraga	Batxilergoa eta zeinuen mintzairako espezializazio-ikastaroa

Emakume parte-hartzaileak hautatzeko orduan, landa-lanaren fase guztia garatzeko sistema bera erabili dugu. Beraz, emakume ijitoak egon dira ikerketa-taldean, Bilboko erkidego ijitoari buruz daukaten ezagutza eskaini dute, goi-mailako ikasketadun emakume ijito bilbotarrak nor diren adierazi dute eta haiekin zuzenean jarri dira harremanetan, ezagunak zirenean; eta, senideen edo ingurukoen bidez, ezezagunak zirenean.

Emakume hautagaien zerrenda aldatu egin da, landa-lanaren plangintzan aurrera egin ahala, hasieran aurreikusitako zenbait emakumek parte hartzerik izan ez dutelako ingurubar pertsonalak direla eta. Neurri batean, horren ondorioz landa-lana geldotu egin bada ere, azkenean elkarrizketarako profila zeukaten emakumeak aurkitu ahal izan ditugu, eta, guztiek azterketan parte hartzerik izan ez badute ere, hasieran aurreikusitako

⁵⁷ Susana Vizarragak egindako ikasketak ez dira ofizialak Batxilergoaren ostean, hau da, ez dira lanbide-heziketako espezializaziotzat hartzen. Edonola ere, elkarrizketak egitean goi-mailako ikasketadun beste emakumerik ez zegoenez, elkarrizketatu egin dugu, derrigorrezko ikasketen ostean espezializazioa egiten jarraitu duelako (zeinuen mintzaira), nahiz eta ofiziala izan ez.

baino emakume gehiagok dituzte goi-mailako ikasketak. Gainera, nahikoa adierazgarria da Bilboko udalerrian.

Elkarrizketa sakonaren gaiari dagokionez (elkarrizketako gidoi osoa ikusi 1. eranskinean), emakumeek euren esperientzia partekatzean ikuspegi positibotik goi-mailako ikasketak egiteko erabakiak nolako ekarpena egin dien azaltzea da helburu nagusia, nolako eragina duen euren jabekuntza-prozesuan zein emakume ijito guztien gaitasunen garapenean eta nolako eragina daukan euren esparru pertsonalean, erkidego ijitoan eta gizarte orokorrean.

Era berean, guretzat garrantzitsua izan da emakume hauek ikastea erabakitzen dutenean egunez egunekoan dituzten edo eduki dituzten zailtasunak agerian jartzea. Izan ere, oso interesgarria da, oraindik ere goi-mailako ikasketak egiten dituzten emakume ijitoak zergatik diren hain gutxi jakiteko eta emakumeek egunez egunekoan nolako ahalegina egiten duten nabarmentzeko eta aitortzeko. Gainera, euren erabakietan aurrera egiteko ahalmena eman dieten gaitasunak ere nabarmenduko ditugu beti.

Taulan ikusten denez, elkarrizketatutako emakume batek unibertsitateko ikasketak egin ditu. Elkarrizketatutako beste bik, ordea, lanbide-heziketako goi-mailako ikasketak edo bigarren graduako ikasketak egin dituzte. Beste batek, oster, derrigorrezko ikasketak amaitu ditu, eta espezializazio-ikastaroa egin du ondoren.

Emakumeek egin dituzten ikasketei erreparatuz gero, honako lan-profil hauek ditugu: Gizarte Laneko diplomaduna, Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria, Administrazio eta Finantzetako teknikaria eta Zeinuen Mintzairaren Interpretaziorako aditua.

Hona hemen elkarrizketen edukiaren azterketa.

1.1.1. Ikasteko arrazoiak

Emakume parte-hartzaileekin hitz egitean, ikasten jarraitzeko erabakia zergatik hartu zuten jakin nahi izan dugu. Bakoitzak bere arrazoiak dauzkan arren, **arrazoi nagusia euren baitan dago, elkarrizketetan azaldu-takoaren arabera. Euren ustez, ikasketei esker, euren bizimodua eta lana hobek izan**

daitezke etorkizunari begira. Horrez gain, ikasgai zehatzari buruzko jakintza ere esku-ratu nahi izan dute. Zenbait emakume elkar-rrizketaturen esanetan, hobetzeko gaitasu-na bera izan da euren arrazoi nagusia, euren buruari eta gainerakoei erakutsi nahi izan dietelako **ikasteko eta nahierako bizimodua eratzeko gaitasunak dituztela.**

"Lehenengo eta behin, nigmatik egin dut, hobetu nahian, nire etorkizuna hobea izateko; eta, ondoren, ingurukoak nitaz harro egoteko, ikasten ari diren lobent-zako erreferentea izateko, lankideen ja-kintza-maila bera edukitzeko." (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

Horrez gain, **gehien iritiz, ikasten jarrai-tzeko arrazoiak dimentsio bateratua ere badu.** Batetik, **munduari emakume ijitoak goi-mailako ikasketak egiteko gai direla erakusteko** erronkari aurre egin nahi diote, eta, gainera, batzuek euren herriaren sus-tapenaren alde lan egin nahi dute ondoren. Dena dela, ekarpen hori zeharkakoa izan dai-teke, eta euren erkidegoarentzako errefe-rente onak izan daitezke. Bestela, zuzena ere izan daiteke, eta, euren eguneroko lanaren edo prestakuntza-prozesuan lortutako jakin-tzen bitartez, **herri ijitoaren sustapenerako ekintzetan zuzenean esku hartu dezakete.**

"Munduari erakutsi nahi nion ijitoek ere badutela ikasterik, eta, era berean, nire laguntza behar zuten ijitoei ere lagundu nahi nien." (Baby. Gizarte Laneko diploma-duna)

Elkarriketetan aipatutako beste arrazoi bat-zuen artean, nabarmendu behar da jakin-tzak osatu nahi dituztela eta, horrez gain, are jarduera gehiago ere egin nahi dituztela etxetik kanpo.

Halaber, zenbait emakume elkarriketaturen esanetan, **familia bera ere bada euren arra-zoi nagusietakoa. Aldi berean, euren babesa ere bada prestakuntza-prozesuan,** ikastean nolako babesa izan duten azaltzen dugun atalean ikusiko dugun bezala.

"Ikasi egin nuen, aita pentsaera irekiko ijitoa izan delako beti, eta txikitatik esan digu ikasketak oso garrantzitsuak direla gure bizitzarako." (Susana. Zei-nuen Mintzairaren Interpretaziorako ikastaroa)

1.1.2. Euren ekintzek gizarte orokorrean eduki duten eraginaren balioespena

Emakume elkarriketatuekin balioetsi nahi izan dugu zer uste duten emakume ijitoek goi-mailako ikasketak egiteko hartutako erabakiak gizarte orokorrean eduki deza-keen eraginari buruz, euren ibilbidea gizarte osoaren aberasgarri dela uste dugulako.

Lehenengo eta behin, nabarmendu egiten da emakume ijitoek jakintza eta prestakun-tza tekniko eskaintzen dizkiotela gizarteari. Goi-mailako ikasketak egitean, zenbait lan-postu garatzeko prest daude, eta hori gizar-te osoaren mesederako da. Gainera, gizartea bera berdintasunezkoagoa ere bada, presta-kuntza akademikoari esker emakume ijitoek zenbait lan-sektoretan lan egiteko aukera dutelako, ijitoek arlo horretan lan egitea ohi-koa izan ez denean.

"Baldintza-berdintasuna sortzen da. Lan egiteko orduan, emakume ijitoak ikasketak baditu eta edozein emaku-mek ikasketak baditu, ezin izango dute esan hau bai eta hau ez. Beraz, bien artean hautatzeko aukera izango dute. Dena dela, beste kontu bat izan-go da nor hautatzen duten, nahiago dutelako, aurreiritziak dituztelako edo beste arrazoi batzuk dauzkatelako. Hala ere, baldintza berberetan egongo gara." (Baby. Gizarte Laneko diploma-duna)

Bestetik, emakume parte-hartzaileak bat da-toz esatean **prestakuntza-arloan daukaten agerpenari esker elkarrekiko aberastasun kulturala gertatzen dela eta gizarte oroko-rrari aukera aparta eskaintzen diotela, erki-dego ijitoa estereotipoetatik haratago eza-gutzeko.**

"Ijitoak eurak estereotiporik gabe ikus-tean, agerikoa da guztiok berdinak ga-rela. Ez dugu orokortzen, eta baztertuak eta ijitoak bereizten hasten gara, baz-tertuak direlako justiziarekin arazoak dituztenak, zikin doazenak, prestakunt-zarik ez dutenak... eta ez ijitoak, ijitoak izateagatik. Hain zuzen ere, ijito bazter-tuak daude, eta ezaugarri horiek dituz-te, kultura guztietan bezala. Hala ere, halakoak ez diren ijitoak ere badaude, eta ahalegin handia egiten dute, gai-nerakoek bezalako bizimodua edukit-

zeko, ikasteko, lanpostu onak lortzeko, etxebizitza izateko, oporretan joateko... eta, azken batean, bizi-kalitate hobea edukitzeko. Orduan, erkidego orokorra pertsonak bereizten hasten da, eta aurretiaz ez epaitzen saiatzen da.” (Tamarra. Gizarteratzeko goi-mailako teknika-ria)

Orain arte hezkuntza-arloko fase aurrera-tuenetan oso emakume ijito gutxi egon dire-nez, bertan parte hartzen duten emakumeak **ikasgelako ijito bakarrak izan ohi dira**. Alde horretatik, nolako esperientzia izan duten eta euren ikaskideekiko harremana nolako izan den jakin nahi izan dugu.

Euren esanetan, batzuetan **ikusezin sentitu dira, prestakuntza-arloan eurekin harremanetan daudenek ez dutelako uste emakume ijitoak direnik**. Izan ere, emakume horien irudia, euren maila kulturala... ez datoz bat emakume ijitoen inguruan sortutako irudi estereotipatuarekin. Hori dela eta, ez dituzte emakume ijitotzat hartzen.

“Hasiera batean, ez dute uste ijitoa naitzenik.” (Isa. Administrazio eta Finantzetako goi-mailako teknikaria)

Horrez gain, ikusezintasunerako joera hori alde batera utzita, gainerakoek ijitoak direla dakitenean, gizarte orokorrak erkidego ijitoaren inguruan dituen estereotipoen arabera epaitu ohi dituzte. Salbuespentzat hartzen dituzte, erkidego ijitoaren ohitura zein tradizioetatik urrun daudela uste dute eta, oro har, ez dira konturatzen **prestakuntza-mailak nortasun kulturalen eraginik ez daukala eta emakume horien banan-banako ekintzek kultura ijitoaren aurrerakuntzan eragina daukatela**.

“Ez dute uste kulturaren aurrerapena denik, ijito bakar baten lorpena dela baizik. Pertsona horrek baino ez du ikasi, gainerakoak hortxe daudelako geldi-geldi... Emakume ijito ikasleak salbuespena dira.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Ikaskideekin izandako harremanei dagokienez, oro har onak direla diote, baina, batez ere, goi-mailako ikasketak egiten dituztenean. Izan ere, hezkuntza-sistemako aurretiazko beste fase batzuetan, euretako batzuek baztertuak edo gaitzetsiak izan direla

adierazi dute. Fase horiek gainditutakoan, helduaroan aurrera egin ahala eta enpatizatze gaitasuna garatu ahala, kultur arteko harremanak onerako aldatzen dira, eta emakumeek ez dute sentitzen ezaugarri etnikoak euren kalterako direnik. Hain zuzen ere, euren esanetan, **jendea jakin-minez hurbiltzen zaienez, aukera paregabea sortzen da, kulturaren arloan aberasteko eta gizarte orokorrak erkidego ijitoa hobeto ezagutze-ko, oraingoz oso gutxi ezagutzen duelako**.

“Jakin-mina dute. Badakizu, hasieran ohikoa diote, baina, norbaiti ahoa ixten diozunean, gainerakoek “Ene!” esaten dute begiratzen dizutenean. Hemen informazio-iturria dutenez, galdezka hasten zaizkizu... Kultura bat ezagutzen ditzunean, kultura horretara hurbiltzen zara, eta, zenbat eta gehiago ezagutu kultura hori, orduan eta gutxiago gaitzesten duzu. Horixe uste dut nik, behintzat.” (Isa. Administrazio eta Finantzetako goi-mailako teknikaria)

Era berean, nabarmendu behar da, eta hala-xe adierazten dute eurek, **elkarrizketatutako emakume gehienek gizarte-jarduketarekin lotutako ikasketak egin dituztela eta joera horrek eragin ona daukala gainerako ikasleekin ezarritako harreman-motan**. Izan ere, oro har, horrelako ikasketetan ohikoagoa da kultur artekotasunarekin sentsibilizatutako pertsonak aurkitzea. Gainera, horren inguruko ikasgai gehiago ere lantzen dira. Halakoe-tan, baldintzatzaile etnikoa ona da, protagonismoa ematen duelako.

“Ez dakit nola esan, baina gaitzespen-taldea dago beti... Bai, bai, halaxe da. Beharbada, hasieran, txikiagoa zarenean, ez zara konturatzen, baina gero, institutuan, DBHko laugarren mailan, bete-betea igartzen da... Unibertsitatean, ordea, aurkakoa gertatzen da, nire ikasketetan, behintzat, arlo sozialekoak dira-eta. Bertan, ez dago gaitzespenik, euren buruan ez da halakorik sartzen.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

“Oro har, oso harreman ona eduki dut ikaskideekin. Laguntza handia eman didate, eta guztien babesa zein maitasuna sentitu dut. Ijitoa izatea onerako izan da, guztiek nire kultura gehiago ezagutu nahi zutelako. Gizarteratzeko prestakuntza-zikloa egitean, ikasleek

kultura guztietatik ikasi nahi dute, oro har.” (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

1.1.3. Euren ekintzek erkidego ijitoan daukaten eraginaren balioespena

Gure ustez, elkarrizketetan parte hartu duten emakumeek argi eta garbi daukate **goi-mailako ikasketak egiteko hartu duten erabakiak euren bizimoduan nahiz erkidegoan daukala eragina**.

Goi-mailako ikasketadun emakumeek erkidego ijitoari eskaintzen dizkioten onuren artean, elkarrizketatuek nabarmendu egiten dute batez ere **estereotipoak eraitsi nahi dituztela eta gizarte orokorrean erkidego ijitoaren irudi positiboagoa sustatu nahi dutela**. Izan ere, lehen azaldu dugunez, gizarte orokorrak zenbait aurreiritzi eta estereotipotan oinarritutako oso iritzi txarra dauka erkidego ijitoari buruz. Emakumeek, beraz, euren gain hartzen dute aurreiritzi horiek errealitatearekin bat ez datozela agerian jartzeko zeregina, eta erkidego osoarentzako onuratzat hartzen dute.

“Erkidego ijitoaren ikuspegi positiboa eskaintzen da. Agerian jartzen da ijitoak ere modernizatuta gaudela, eskolara ere bagoazela eta geure ikasketak zein tituluak ere baditugula.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Halaber, oso ekarpen ona izan da **neskati-lentzako emakume erreferenteak izatea**, ikasten jarraitzeko edo ez jarraitzeko erabakia hartu behar dutenean. Hain zuzen ere, erkidegoan bertan erabaki hori hartu duten emakumeak ere badaudela ikustean, aukera hori normalizatu egiten da, egiaztatu egiten delako norberaren nortasun kulturalarekin bateragarria dela. Modu berean, **tradizioak emakume ijitoei esleitu dien zeregina eraldatzen da ezinbestean**, baieztatu egiten delako gizartean parte hartzeko gaitasuna dutela eta euren trebetasunak etxeko arlotik haratago doazela.

Beste ekarpen nagusi batzuen artean, azpimarratu egin behar da erkidego osoarentzat oso aurrerapen handia dela bertako kideen prestakuntza-maila eta kultura-maila areagotzea, onura eztabaidea delako erkidego ijitoaren garapenerako. Gaur egun, oraindik ere ijitoen prestakuntza-maila urri-urria

denez, eurentzat oso zaila da laneratzea eta gizarteko zenbait arlotan parte hartzea. Azken batean, herri ijitoaren sustapena eta ongizatea mugatzen dira horren ondorioz.

“Nolako ekarpena egiten duen erkidego ijitoan? Erkidego ijitoaren ikuspegiak ere aurrera egin du. Urteek aurrera egin ahala, gizarteak aurrera egiten du, eta erkidego ijitoak ere bai. Esparru handiagoa irekitzen da. Gizartearen gaineratikoak ez bezala, baina aurrera egiten du, kultura geldia ez delako.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna).

Bestetik, nabarmendu behar da elkarrizketatutako lau emakumeetatik bik gizarte-jarduketarekin zerikusia daukaten ikasketak egin dituztela eta beste batek ere ijitoen elkartegintzaren arloan lan egiten duela aurreko biek bezala, nahiz eta horrelako ikasketarik egin ez duen. Agerikoa denez, **profesionalizaziotik erkidego ijitoaren sustapenaren alde lan egiteko lanbideak aukeratu dituzte**, eta hori erkidego osoaren mesederako da, prestakuntza zein profesionalizazioa funtsezkoak direlako elkarrekin egindako lanari ahalik eta etekin handiena ateratzeko.

1.1.4. Euren ekintzek autoirudian daukaten eraginaren balioespena

Lorpenek lotura zuzena daukate autoirudi positiboaren garapenarekin. Horrela, bada, euren ikasketak arrakastaz amaitzeko gai izan direnez, oso eragin ona dauka emakume parte-hartzaileen autokontzeptua eratzeke orduan.

Zailtasunak zailtasun, oro har oso pozik dauke euren lorpenekin. **Ikastean, ikasgaiari buruzko jakintza bereziak erdiesten dituzte, baina, horrez gain, beste trebetasun batzuk ere eskuratzen dituzte zeharka**; esate baterako, euren buruarenganako segurtasunean, euren trebetasun sozialen garapenean eta euren mundu sozialaren zabalkuntzan.

“Lehenengo eta behin, bete-betean ahalegindu ondoren azterketak gainditzeko dituzunean bakarrik sentitzen duzu gogobetetasun hori. Neure buruarenganako segurtasun handiagoa daukat orain. Izan ere, gainerako ikaskideek besteko jakintza-mailarik ez neukala uste nuen, eta ez da horrela izan. Beste kultura batzuetako jendea ezagutu dut,

eta neure kultura zein kultura orokorra onetsi ditut..." (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

Era berean, ikastean, norberaren gaitasunekiko konfiantza lortzen da, eta, norberaren ahaleginari esker, emakume bakoitzak bizitzan dituen helburuak lortzen dira. Azken batean, norberaren ahaleginarekiko konfiantza edukitzen ikasten da, eta, horren bidez, norberaren bizitzaren gaineko erantzukizuna nahiz jabekuntza eskuratzzen dira.

"Horri esker, inork ezer oparituko ez didala ikasi dut. Ezer nahi badut, borrokatu egin behar naiz, lana bilatzeko orduan edo seme-alabei hezkuntza ona emateko orduan edo beste edozein arlotan jarduteko orduan." (Isa. Administrazio eta Finantzetako goi-mailako teknikaria)

1.1.5. Ikasten jarraitzeko babes nagusiak

Goi-mailako ikasketak egiteko erabaki garrantzitsua hartzen denean eta ingurunean erabaki hori hartzea batere arrunta ez denean, behar besteko babesak eduki behar dira, erabaki hori gauzatzeko. Izan ere, norberaren apustuarekin bat egin beharra dago, eta erabakia aurrera emateko laguntza eskaini behar da. **Elkarriketatutako emakumeek azaldu dutenez, funtsezko hiru babes-zutabe izan dituzte, ikasteko erabakia egia bihurtu nahi izan dutenean: familia, ijitoen elkarteak eta ikaskideak.**

Familia ijitoa oso garrantzitsua da bertako kideentzat. Hori dela eta, emakume ijitoentzat euren senideen babesa funtsezkoa da ikasteko erabakia hartzen dutenean. Oro har, parte-hartzaile guztiek adierazi dutenez, euren familien berariazko babesa eduki dute ikasten jarraitzeko orduan, eta haien babesa funtsezkoa izan dela uste dute. Edonola ere, parte-hartzailearen baten esanetan, **babes-iturria garrantzitsua bada ere, batzuetan oztopoa ere izan daiteke, familiako kidea izatean zenbait betebeharrak bete behar direlako, etxeko lanen arloan, batez ere. Batzuetan, hain zuzen ere, oso zaila da lan horiek ikasteko beharrezkoak diren orduekin bateratzea.**

"Ama nire babes nagusia izan da, baina nire zailtasun handiena ere bai. Bada-

kit kontraesana dirudiela, baina halaxe da. Nire babesa zen, baina, aldi berean, ikasteari uzteko esaten zidan, neure betebeharrak betetzeko. Era berean, nire lankideak ere izan dira oso garrantzitsuak. Beti-beti, babesa eta adorea eman dizkidate, ikasketak bertan behera ez uzteko. Azterketak eta lanak prestatzean nirekin egon diren ikaskideak ere badira garrantzitsuak." (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

Zenbait elkarriketatutak adierazten dutenez, oso garrantzitsua ere bada ijitoen elkarteek aspalditik egiten duten lana, ikasle ijitoen artean motibazioa eta eskola-arrakasta sustatzeko asmoz. Elkarte horiek elkarriketatuei hainbat eratako babesa eman dietenez, euren ahaleginaren balioa indartu egin da.

"Batez ere, familiarengatik eta elkarrekin emandako laguntza eskergagatik. Elkartean esan zidatenez, ezer behar banuen... Hemen, lan guztiak inprimatu ditut, etxeko lan guztiak egin ditut. Hemen, elkarte nirea ere bazela sentitu dut. Ikasteko gelaren bat behar banuen, hementxe neukan bilera-gela. Horixe ere babes-baliabidea izan da." (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Bestetik, ikaskideen eta lankideen artean ezartzen diren kidetasun eta babes harremanei esker, emakume ikasleak motibatu egiten dira, eta euren prestakuntza-ibilbidean bakarrik ez daudela sentitzen dute.

1.1.6. Antzemandako zailtasunak

Gizarte orokorraren aldean, goi-mailako ikasketak egiten dituzten ijitoen kopurua txikia dela kontuan hartzen badugu, geure buruari galdetu behar diogu zergatik gertatzen den hori. Emakume parte-hartzaileei galdetu nahi izan diegu zer uste duten horri buruz. Horretarako, euren esperientzia nolakoa izan den eta goi-mailako ikasketadun emakume ijitoen kopuru urrian eragina duten faktoreei buruz zer uste duten jakin nahi izan dugu. Faktore horiek zailtasunak jartzen badizkiete ere, argi eta garbi utzi nahi genuke ez dela ezinezkoa prestakuntza-arloko arrakasta lortzea, emakume parte-hartzaileen adibidearen eta estatistiken arabera ikusten dugun bezala. Hain zuzen ere, lehen aipatu dugunez, ijito ikasleen %80 emakumeak dira, estatistiken arabera.

Parte-hartzaileen iritziz, ikasten jarraitzeko erabakia zailtzen duten bi faktore-mota daude, batik bat.

Batetik, erkidego ijitoko gizon eta emakumeen artean eragin orokorra daukaten faktoreak aipatzen dituzte, eta zerikusi handia dute askotan prestakuntzari emandako balioespen urriarekin. Dena dela, faktore horien eragina murriztu egin da, pertsona askok, elkarteek eta zenbait eragile sozialek egindako ahaleginari esker.

"Bai, emakume ijitoa izateagatik, zailtasun handiagoak eduki ditut, nire kulturak prestakuntzari kultura orokorrak besteko garrantzirik ematen ez diolako." (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

Gainera, zenbait parte-hartzailek adierazi egin dute zailtasun bereziak dituztela emakumeak izateagatik, erkidego ijitoko emakumeek tradizioaren arabera daukaten zereginarekin lotutako betebeharrak bete behar dituztelako: etxeko lanak, neba-arreba adingabeen zainketa... Betebehar horien ondorioz, eurentzat are zailagoa da ikasketen ondorioz sortutako betebeharrak betetzea. Azken batean, oso zaila da familia eta eskola uztartzea, gazte-gaztetatik erantzukizun eta heldutasun handia izan behar dutelako erabakiak hartzeko orduan.

"Emakumea izatea ere zailtasun gehigarria izan da, ikastean ez daukadalako behar besteko astirik, nire kulturen emakumea izateagatik esleitu dizkidan beste betebehar batzuk betetzeko." (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

"Badago alderik, bai horixe. Emakume ijitoontzat ohitura, tradizioa da emakumeak etxean geratzea eta etxeko lanez arduratzea. Beraz, ikasten ari direnez, betebehar horiek betetzerik ez dutenean, ikasketak ez dira hain ontzat hartzen. Hori dela eta, emakume eta neskatila askok ikasketak uzten dituzte, etxean erantzukizun asko esleitzen dizkietelako. Horregatik, institutuko ardura atzean geratzen da, bigarren mailan geratzen da. Azken batean, zure etxea da, eta ezin duzu bere horretan utzi, txukundu gabe eta harrikoa egin gabe. Jakina, alde horretatik, gizonek..."

ez dute etxean ezer egin behar, lantzean behin baino ez dutelako laguntzen zerbait egiten. Hortxe dago aldea." (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Zailtasunak zailtasun, goi-mailako ikasketen arloan emakume ijitoak erkidego ijitoko ordezkari nagusiak zergatik diren galdetzen diegunean, zenbait arrazoi daudela erantzuten dute elkarrizketatuek. Euretako baten ustez, emakumeek erantzukizuna eta heldutasuna lehenago eskuratzen dituztenez, oso argi dute zer helburu lortu nahi dituzten bizitzan, eta prozesu horri erantzukizun handiagoz aurre egiteko prest daude. Beste elkarrizketatu baten iritziz, mutil nerabeek neskek baino askatasun handiagoa dute etxetik kanpo egoteko, ez diotelako euren birjintasunari eutsi behar eta are ardura gutxiago dituztelako etxean. Hori dela eta, gizonentzat askatasunak ez dauka emakumeentzat besteko baliorik, eta, horrez gain, ikasketek jarduera zein harreman gehiago egiteko aukera ere ematen diete emakumei. Bestetik, emakumeek hobetzeko duten gaitasuna ere aitatzen dute. Zailtasunak zailtasun, emakumeek badakite gai direla eta egiaztatzeko borondatea ere badutela.

Era berean, prestakuntza-prozesuan sentitu dezaketen isolamendua ere izan daiteke beste oztopoetako bat, zenbait emakume parte-hartzailek adierazi dutenez. Berdinen taldearen beraren gaitzespen-sentipenaren ondorioz sortzen da isolamendua, eta moldeak haustean batzuetan sortutako zailtasunekin dauka zerikusia. Izan ere, emakumeok aitzindariak dira euren berdinen artean arrunta ez den jardueran. Gainera, nolabait esateko, gero eta gutxiagotan gertatzen bada ere, jarduera hori arrotza izan da euren talde kulturalarentzat, kultura orokorraren berezko jarduera izan omen delako eta ez kultura ijitoarena. Horrez gain, ijitoen nortasun kulturala bera ere jarri dezake kolokan.

"Lehengusinek gaitzetsi egiten ninduten. Nire garaian, ez zegoen gaur egungoa besteko babesik. Nire garaian, "gero eta paioagoa" zinela esaten zizuten." (Isa. Administrazio eta Finantzetako goi-mailako teknikaria)

"Izan ere, taldeak berak gaitzetsi egiten zaitu desberdina izatean, ikasten ari

den bakarria izatean, ekitaldi soziale-tara ez doan bakarria izatean, gurtzara ez joatean, arratsaldeetan ez irtetea... Bigarren mailan uzten zaituzte, harik eta ikasketak amaitu arte eta behar den moduko bizitza soziala egin arte edo gaitzetsia izan arte.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Batzuetan, gainera, isolamendu edo bakardade sentsazio hori prestakuntza-arloa bertara ere hedatzen da. Hain zuzen ere, lehen aipatu dugunez, nahiz eta hainbat emakumek ikaskideekin oso harreman ona daukagutela esan duten (goi-mailako prestakuntzako arloetan, batik bat), batzuetan gogorra izan daiteke beste ijitorik ez dagoen esparruan ijitoo bakarria izatea, are gehiago arlo horretan ijitoen kultura behar bezala ezagutzen ez dutela kontuan hartuta.

“Bakarria nintzen. DBHko bigarren mailatik aurrera, bakarria izan nintzen. Ezer ere ez, gero ere salbuespena izan nintzen, klaseko salbuespena, emakume ijitoen arteko salbuespena. Bakarrik nengoen.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

1.1.7. Emakumeen gaur egungo egoeraren balioespena

Esperientziaren bidez lortu duten jakintzari erreparatuta, parte-hartzaileek emakume ijitoen gaur egungo egoerari buruz zer uste duten jakin nahi izan dugu.

Oro har, oso une garrantzitsua dela uste dute, tradizioaren arabera emakumeei esleitutako zeregina aldatzen ari delako eta emakumeek zenbait arlotan egin dutelako aurrera.

“Benetan uste dut gure kulturaren aurrerakuntza eta aldaketak emakume ijitoon esku daudela. Emakume ijitoa gure erkidegoko ahots aktiboa da. Batetik, familia ijitoan daukan irudiari, zereginari eutsi behar dio, eta, bestetik, banan-banako helburuak izan behar ditu, hobetzeko eta, bere nortasuna zein idiosinkrasia galdu gabe, seme-alabei hobekuntza-balio horiek irakasteko.” (Tamara. Gizarteratzeko goi-mailako teknikaria)

“Orain, badakigu askoz gauza gehiago lortu ditzakegula, badakigulako eskatu

egin ditzakegula. Esate baterako, gida-baimena. Hori baino adibide errazagorik? Lehen, zer emakume ijito ikusten zenuen gidatzen?...” (Isa. Administrazio eta Finantzarako goi-mailako teknikaria)

Era berean, bi elkarrizketatutik adierazten dutenez, emakume ijitoek gero eta gaitasun handiagoa daukate bizitza pribatuan eragiteko, euren zereginetik irteten gabe. Oro har, gizonak dira familiaren erabakien berri ematen dutenak eta, azkenean erabakirik dagoen ala ez ebazten dutenak, baina, emakumeon esanetan, oso-oso kontuan hartzen dute emakumeen iritzia eta oso garrantzitsua da.

“Bai, aldatzen ari gara, bete-betean, baina oraindik... Zertan? Funtsean, janzkeran eta ideietan. Pentsaera bete-betean aldatu da. Ezin dizut esan berdintasunik dugunik, erkidego ijitoan berdintasuna oso urrun dagoelako, baina antzeko ideiak, iritzi berberak ditugu etxean... Etxean bertan diotsut, eh? Ia-ia berdintasuna dago.” (Baby. Gizarte Laneko diplomaduna)

Emakume ijitoen premiei dagokienez, elkarrizketatuetako batek iradokitzen duenez, prestatzeko eta bizi-kalitatea oro har areagotzeko premia alde batera utzita, emakumeen buru-estimua handitu beharra dago, askotan euren garapen pertsonala mugatzen duelako.

“Buru-estimua, horixe da hobetu beharreko bakarria. Izan ere, askotan arazoa ez da gogorik ez edukitzea, emakumeek eurek ezertarako balio ez dutela pentsatzea baizik, nahiz eta senarrak “egin dezakezu, aurrera” esaten dieten. Eurek, ordea, “ezetz, oso leloa naiz” esaten dute.” (Isa. Administrazio eta Finantzarako goi-mailako teknikaria)

Besteak beste, buru-estimua handitu ahal izateko, gainerakoek emakumeen ekintzak eta lorpenak onetsi beharko dituzte. Agerrikoa denez, oso garrantzitsua da onespene hori erkidego ijito osotik eta gizarte orokorretik etortzea, baina, horrez gain, beste emakume batzuen onespene ere eduki beharko dute, emakumeen arteko elkartasuna garapen kolektibo eta pertsonala lortzeko modua da-eta.

1.2. Ijitoen elkarteetako ordezkari ei egindako elkarrizketak

Hasiera-hasieratik, ijitoen elkartegintzako mugimenduak buru-belarri lan egin du, erkidego ijitoa zenbait arlotan sustatzeko. Ikerketa diseinatu genuenean, gure ustez oso aberasgarria izango zen Bilboko udalerrian lan egiten duten ijitoen elkarten eta emakume ijitoen elkarten lankidetzak edukitzea eta euren iritzia zein zen jakitea, egunez egun eurekin lan egiten duten Bilboko emakume ijitoen errealitatea zuzenean ezagutzen dute-eta.

Hasiera batean, ijitoen elkarteetako zortzi ordezkari egin nahi genien elkarrizketa. Guzti-guztiak ijitoak ziren, eta, euren artean, bost emakumeak ziren; eta hiru, gizonak. Erkidego ijitoko kideak izatean daukaten jakintza kontuan hartuta, Bilboko emakume ijitoen gaur egungo egoerari buruz zer uste duten jakin nahi genuen. Horrez gain, atentzio-baliabide bateratuak ere badira, eta hurbiltasun handia dute egunero euren elkarteetara erabiltzaile edo langile moduan doazen emakume ijitoekin. Zoritxarrez, proposatutako gainerako elkarrizketa-multzoak eta eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak kontuan hartuta, horixe bera izan da oso-osorik bete ezin izan dugun helburu bakarra. Hasiera batean, guztira zortzi elkarrizketa sakon egin nahi genizkien ijitoen elkarte eta emakume ijitoen elkarteetako ordezkari ei, emakume ijitoen jakiekuntzaren nahiz sustapenaren alde garatzen duten lana jakitera emateko. Azkenean, ordea, lau elkarrizketa baino ez ditugu egin.

Elkarteetako zortzi ordezkariaren lankidetzak edukitzeko helburua ezin izan da zenbait arrazoiengatik bete. Dena dela, badago arrazoi nagusirik, eta, zenbait hilabetetan garatutako prozesu latzean era guztietara konpontzen ahalegindu garen arren, emaitza ez da ona izan. Elkarteek ez zuten ikerketa-proiektuaren inguruko konfiantzarik, Bilboko Udalaren laguntzaz Kale Dor Kayiko Ijitoen Elkarteak zelako eragile betearazlea. Zenbait elkartetako ordezkari ei ez dute parte hartu nahi izan, euren partaidetza beharrezkoa omen ez zelako, beste elkarte bat diruz lagundutako diagnostikoa egiten ari bazen. Beraz, ez dute proiektuaren izpiritu bateratua ulertu, Bilboko emakume ijitoen errealitatea ahalik eta dimentsio handienean aztertzea delako helburua eta emaitzak era-

bilgarriak izan daitezkeelako Bilboko emakume ijitoen errealitatea zein den jakin nahi duten erakunde eta pertsona guztientzat.

Argudio horri erreparatuta, badirudi Bilboko ijitoen elkarte-sarearen dimentsio bateratua hobetu beharra dagoela, nahiz eta zenbait arlotan sendoa den eta zenbait arlotan erkidego ijitoarekin lan-ibilbide luze bezain airtortua garatu duen. Hain zuzen ere, badirudi zenbait zailtasun gainditu behar dituela, erkidego osoaren mesederako diren proiektu bateratuak garatzeko, ikerketa honek apaltasun osoz egin nahi izan duen bezala.

Era berean, jarrera horren ondorioz badirudi ijitoen elkarteek eguneroko lanari aurre egiteko dituzten baliabide ekonomikoak nahikoak ez direla edo urriak direla. Beraz, batzuetan badirudi baliabide horiek lortzeko lehiatu behar direla eta beste elkarte ijito batzuek egindako lana norberaren lana mehatxatzen duela.

Lehen aipatu dugunez, hori ez da izan arrazoi bakarra, laguntza-eskaera jaso duten pertsona guztiek azkenean parte hartu ez dezaten. Esate baterako, hasiera batean, Nevipem Elkarteak parte hartzeko prest zegoen, baina, azkenean, inplikaturako pertsonen arrazoi pribatuen ondorioz, ezin izan dute proiektuko fase honetan egin. Hala ere, elkarte horretako beste emakume langile batek eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunean parte hartu du.

Edonola ere, elkarte ei laguntzeko eskatzea oso zaila izan den arren, azkenean ijitoen bi elkartetako eta emakume ijitoen bi elkartetako ordezkarien laguntza eduki dugu. Partaidetzaren adierazle horrek, beraz, hasieran aurreikusitakoaren %50 gainditzen duenez, azkenean pozik egoteko modukoa da, zenbait elkarteren partaidetza lortzeko izan ditugun zailtasunen arabera aztertzen badugu.

Elkarteekin harremanetan jartzeko prozesua zenbait fasetan garatu da. Ikerketa-prozesua egiten hasi aurretiko faseetan, diagnostikoa- ren aurkezpena egin zen, eta Bilboko udalerrian lan egiten duten zenbait elkarte ijitori ei egin genien bertaratzeko. Aurkezpen horretan, honako elkarte hauetako ordezkariak egon ziren: Nevipem, Chanelamos Adiquerar, A una sola voz, Sim Romí eta diagnostikoa garatuko zuen Kale Dor Kayiko. Aurkezpen horretan, diagnostikoa- ren helburuak eta fa-

seak zein ziren azaldu genien, eta, horrez gain, elkarteei eurei eskatu genien proiektuko zenbait fasetan parte hartzeko, partaidetzazko diagnostikoa izan zedin eta Bilboko ijitoen elkarte guztiek bere egin zezaten, proiektuaren ekarpenek une oro harrera ona izan dutela kontuan hartuta. Une horretan, elkarteetako ordezkariak ikerketako fase honetan parte hartzeko laguntza-eskaera egin zen, zenbait elkarrizketa sakonen bitartez euren iritzia zein zen adierazi zezaten. Ondoren, telefonoz deitu eta beste sistema batzuen bidez jarri ginen harremanetan, Kale Dor Kayiko Elkarteak eta Bilboko Udaleko diagnostikoaren kudeatzaileak hitzorduak zuzenean zehaztu zituzten. Prozesu hori zenbait hilabetez garatu zen, eta, lehen azaldu dugun bezala, zenbait zailtasun sortu baziren ere, azkenean laguntza-eskaera jaso zuten elkarte guztiek parte hartu dute, Chelamos Adiquerar Elkarteak eta Nevipem Elkarteak izan ezik. Lehenengoak berariaz adierazi zuen parte hartu nahi ez zuela, eta bigarrenak ezin izan du puntu honetan parte hartu, baina proiektuko beste fase batzuetan egin du, lehen azaldu dugun bezala.

Horrela, bada, azkenean, Bilboko emakume ijitoei zerbitzuak eskaintzen dizkieten elkar-teen kopuru adierazgarriak parte hartu du ikerketan.

Hori guztiori argitu ondoren, ikerketa honetan parte hartu duten ordezkariak egindako elkarrizketen edukia aztertuko dugu. Honako hauexek izan dira:

Elkarte ijitoetako eta emakume ijitoen elkarteetako ordezkariak

Izena	Ordezkatzen duen elkarte
Oscar Vizarraga	Kale Dor Kayiko
Valentín Jiménez	Iniciativa Gitana
Milagros Berrio	Sim Romí
María Borja	A una sola voz

1.2.1. Elkarte ijitoen eta emakume ijitoen elkarten helburu orokorrak

Ijitoen elkarteetako ordezkariak egindako elkarrizketa sakonen edukia aztertu ondoren, agerikoa da erkidego ijitoa sustatzea dutela helburu nagusi. Elkarte gehienek ustez, arlo horretako aurrerakuntzak lortzeko, ezinbestekoa da prestakuntza-maila handitzea. Horrela, bada, erkidego ijitoak behar besteko

baliabideak eskuratu ahal izango ditu, gizarteko gainerako biztanleek bezalako aukerak eta baldintzak edukitzeko.

Zenbait elkar-terren esanetan, oso garrantzitsua da gizartearen gaineratikoak erkidego ijitoaren inguruan dauzkan ezagutza eta sentsibilizazioa bultzatzea. Horretarako, sentsibilizaziorako eta euren kulturaren sustapenerako ahaleginak egiten dituzte. Izan ere, erkidego ijitoak estatuan bost mende baino gehiago badaramatza ere, oraindik oso ezezaguna da gizarte orokorarentzat. Gainera, ideia estereotipatuak eta aurreiritziak ditu erkidego ijitoaren inguruan, eta lotura handiagoa dute bazterketaren kulturarekin ijitoen kulturarekin berarekin baino.

"Proiektu guztiek herri ijitoaren hezkuntza sustatzea dute helburu nagusi, prestakuntza akademikoa handiagoa denean beste arazo batzuk konpontzeko baliabideak lortzen direlako. Dena dela, azken urteotan sustapen kulturala ere bada garrantzitsua. Horregatik da Kale Dor Kayiko Elkarte Kulturala. Izan ere, gure ustez, ijitoek euren baliabideak erdiesteko erantzukizuna hartu behar dute euren gain, laneratu egin behar dira eta euren egoera hobetu behar dute. Dena dela, hori guztiori ez da nahikoa, oso garrantzitsua ere badelako gizartea bera sentsibilizatzea, bertako kideak garela onartzeko. Hain zuzen ere, gizartea bera prestatuta ez dagoenez, sentsibilizazioa bultzatu behar da, eta, horretarako, kultura ijitoaren sustapenerako hainbat proiektu garatu behar dira." (Oscar Vizarraga. Kale Dor Kayiko)

Emakume ijitoen elkarteak bat datoz elkar-teen helburuekin: ijitoen bizi-kalitatea hobetzea, sentsibilizatzea eta kultura bera sustatzea. Hala ere, emakume ijitoen bizi-kalitatea hobetzea dute funtsezko helburu, emakumeen sustapena eta euren gogobetetasuna erkidego osoarentzako onura zuzena dela uste dute-eta.

Euren iritziz, emakumeak herri ijitoko ahots aktiboa dira, eta ezaugarri kulturalak nahiz balioak igortzen dituzte familietan bertan. Beraz, euren zeregina funtsezkoa da gizarte ijito osoarentzat. Halaber, emakumeen jakiekuntza sustatzen dute zenbait ekintzaren bitartez. Hartara, lehenengo eta behin, auto-

kudeatutako esparrua eskaintzen diete, eta, gero, hainbat arlotako jarduerak ere garatzen dituzte: prestakuntza, aisialdia, astialdia, autozainketaren zein osasunaren sustapena...

"Emakume ijitoen elkarteek emakume ijito askori laguntzen diete, eta batasunerako konfiantzazko lekua da eurentzat." (Mari Borja. A una sola voz)

1.2.2. Emakume ijitoen jabekuntza sustatzeko ekintzak

Ikerketaren abiapuntu moduan, argi eta garbi geneukan emakume ijitoak zenbait arlotan agerikoa den jabekuntza-prozesuan murgilduta daudela. Hori dela eta, ijitoen elkarteak eta emakume ijitoen elkarteak prozesu hori bultzatzeko nolako ekintzak egiten ari diren jakin nahi izan dugu.

Elkarriketatuen ordezkariak diren elkarte guztiek behar besteko ekintzak egiten dituzte, emakume ijitoen jabekuntza-prozesua sustatzeko eta euren bizi-kalitatea hobetzeko. Elkarteek, ordea, zenbait ikuspegitatik aurre egiten diote prozesu horri. Hona hemen eurentako batzuk:

- Orotariko neurriak edo erkidego ijitoari oro har eskainitakoak: neurri hauek elkarte mistoek ezartzen dituzte, eta ijito guztiak sustatzea dute helburu nagusi. Izan ere, emakumeak eurak ere hartzen dituzte kontuan, baina ez dute eurentzako neurri zehatzik ezartzen. Esate baterako, prestakuntza-programak, tailerrak, eskolako indargarria... eskaintzen dizkiete premia duten ijito guztiei, baina generoaren arabera bereizketarik egin gabe. Dena dela, emakumeen jabekuntza-prozesuan ere badute zeharkako eraginik, prestakuntza hobeak eragin zuzena daukalako emakumeek laneratzeko dituzten aukeretan, esaterako. Horren ondorioz, autonomia handiagoa izango dute zenbait arlotan.
- Emakumeentzat diseinatutako neurri bereziak: horrelako ekintzak emakume ijitoen elkarteek garatzen dituzte batez ere, baina ez eskusibotasunez, eta emakumeen jabekuntza-prozesua bultzatzea dute helburu nagusi. Diseinatutako jardueren bidez, emakumeek arlo zehatzetan dituzten gaitasunak

eta trebetasunak garatzen dira: prestakuntza, osasun-programak, genero-indarkeriaren prebentziorako programak eta emakumeen buru-estimua zein partaidetza sozialaren sustapena. Besteak beste, Sim Romi Elkarteak sustatutakoak nabarmendu nahi ditugu. Emakumeentzat interesgarriak diren gaiei buruzko ikastaroak antolatzen ditu, baina, horrez gain, "emakumeentzako arratsaldeak" jarduera ere garatu du, emakumeen arteko elkarriketa eta hausnarketarako eremua sortzeko asmoz. Bertan, hain zuzen ere, emakume ijito eta euskal emakume moduan daukaten nortasunaren arabera jarrrerak aztertu eta aldarrikatu egiten dituzte.

Era berean, A una sola voz Elkarteak zenbait jarduera garatzen ditu, honako hauxe sustatzeko: hezkuntza-arloko motibazioa eta alfabetizazioa, laguntasun zuzena, osasun-arloko prebentzioa, genero-indarkeriaren inguruko sentsibilizazioa...

Beste elkarte misto batzuek ere, Kale Dor Kayiko Elkarteak, esaterako, jarduera bereziak diseinatzen dituzte, emakumeen premiei erantzuteko. Horretarako, elkarteko emakumeen saila ere sortu dute.

- Bereizkeria positiborako neurriak: diseinatutako neurrien bitartez, emakumeen agerpena eta aukera-berdintasuna bultzatzen dira gizon zein emakumeen partaidetzapeko arloetan, sexuen arteko desberdintasunen ondorioz emakumeen agerpena urriagoa denean. Horrelako ekintza esanguratsuen kuoten sistema da. Horren arabera, emakumeen ordezkartza baldintza egokietan eman behar da, eta %50ekoa izan behar da gutxienez. Egiaztatu ahal izan dugunez, horrelako neurriak ez daude oso hedatuta Bilboko ijitoen elkarteetan, zenbait arlotan ezartzen badira ere. Esate baterako, elkarteetan egituraz hitz egiten dugunean zehatzago azalduko dugunez, elkarteetako zuzendaritza-batzordeetan emakumeak badaude ere, gizonak baino gutxiago daude. Emakumeen partaidetza bultzatzeko asmoz, Kale Dor Kayiko Elkarteko zuzendaritza-batzorderako hautagaietako bat emakumea izan behar da gutxienez. Hori dela

eta, gaur egun emakumeek %30eko ordezkartza dute bertako zuzendaritza-batzordean. Oro har, emakumeen ordezkartza gero eta handiagoa izango da berez, emakumeek partaidetza sozialerako gaitasun handiagoa daukaten neurrian. Beste elkarte batzuek, oster, Iniciativa Gitana Elkarateak, esaterako, ez dute horrelako neurri berezirik abian jartzen, baina emakumeek bertako zuzendaritza-batzordean daukaten ordezkartza ia-ia parekoa dela esan daiteke, zazpi batzordekideetatik hiru emakumeak direlako.

"Batzuetan, emakume edo gizon bat egokia dela ikusten dugu bazkideen artean, eta jarraipena egiten diogu. Zuzendaritza-batzordean parte hartze-ko egokia dela uste badugu, kide egiten dugu. Ez dugu kontuan hartzen gizona edo emakumea den. Ijitoak nahiz paioak izan, badakigu emakumeak baino gizon gehiago daudela. Ez da gauza bera gertatzen parlamentuan, senatuan eta leku guztietan? Horixe gertatzen da nonahi. Halakoxea da egoera. Dena dela, apurka-apurka, integratuago daude. Esan dizudanez, 3 emakume daude, eta oso ondo dago. 7 batzordekideetatik, 3 emakumeak badira, nahikoa ondo dago." (Valentín Jiménez. Iniciativa Gitana)

1.2.3. Emakume ijitoen jabekuntza-prozesuaren adierazleak

Oro har, elkarrizketatutako guztiak bat datoz esatean nola edo hala emakume ijitoek ere gizarte orokorrean orain dela gutxi emakumeen askapenerako abian jarritako mugimenduarekin bat egin dutela. Euren iritziz, emakumeen egoera eta gizonena desberdina izan arren, gizarte patriarkalaren esparruan (gizarte orokorrean) eta gizonari emakumea-ri baino garrantzi handiagoa eman dion kulturaren barruan antzeman egiten da emakumeen jabekuntzaren aldeko aurrerapausoak eman direla. Tradizioari begira, emakumeek honako arlo hauetako eginkizunak izan dituzte: etxeko lanak, adingabeen zainketa eta balio kulturalen igorpena.

Gaur egun, zeregin horrek bere horretan dirauela uste dugun arren, zabaldu egin da, emakumeek bizitza publikoarekin lotuago dauden beste arlo batzuetan aurrera egin

duten neurrian; prestakuntza-arloan edo lan-arloan, esaterako. Hezkuntza-arloa oso garrantzitsua da, bertan berdintasun-baldintzarik ez dagoelako eta erkidego ijitoan goi-mailako ikasketak egin dituzten gehienak emakumeak direlako. Hori dela eta, zeresana handi-handia da emakumeen jabekuntza-prozesuan, aipatu ditugun eginkizunak aldatu egiten direlako edo erantzukizun berriak sortzen direlako, behintzat. Horri esker, emakumeek botere handiagoko posizioak lortu ditzakete erkidegoan zein gizartean bertan. Horri dagokionez, hona hemen parte-hartzaileetako batek esandakoa:

"Emakumeen prozesu kultural eta intelektual garatu da, eta ez genekien nora eramango gintuen. Gizonik ez dagoenean, ezin ditugu unibertsitatean prestatutako emakume ugari eduki eta euren herriaren garapenean eraginik izango ez dutela pentsatu. Egin egin dute. Aldizkarietako iritzi-artikuluetan egin dute, euren elkarteetan egin dute, eredugarri izan dira eta gizarte paioak ere gure erkidegoarentzako erreferenteak eta adibideak direla adierazi du. Botere-posizioa lortu dute, eta ez dutelako kontrola hartu nahi izan, baina hori egiteko aukerarik ere bazuten edo oraindik ere badute. Izan ere, gizonok emakumeei jakin gabe eman diegu jabekuntza, eta, batzuetan, nahi gabe ere egin dugu hori. Beraz, KDK Elkartean beti-beti esan diegu emakumeei ikasketek. Ezin dugu arreba edo lehengusina hortxe eduki. Izan ere, ez dugu inoiz beste emakume batzuei buruz hitz egiten, gizon ijitoentzat familian bertan gertatutakoa delako mingarria edo ez. Hori dela eta, KDK Elkartean, gizon ijito unibertsitarioekin elkartzen ginenean, argi eta garbi geneukan ezin dugula unibertsitateko ikasketak egin dituen arreba edo lehengusina eduki eta, ondoren, harrikoa egiten, seme-alabak zaintzen eta bere iritzia ez adierazten zoriontsua izango dela pentsatu, erabat zoritxarreko egingo dugulako." (Oscar Vizarraga. Kale Dor Kayiko)

Beste parte-hartzaile batek ere adierazi duenez, tradizioaren arabera emakumeei esleitu dieten zeregina zabaldu eta aldatu egin da. Gure ustez, beretzat oso egokia da emakumeek esparru publikoko trebetasun berriak garatzeko aukera edukitzea, baina baliabide

ekonomiko edo azpiegitura gehiago eduki behar dituzte, emakumeen jabekuntza-prozesuaren sustapenerako diseinatutako politikak eta programak abian jartzeko.

"Emakume ijitoak asko aldatu dira. Ora in dela 20 urte, emakume ijitoek ezkontzea eta seme-alabak edukitzea baino ez zuten helburu. Gaur egun, ordea, egoera hori aldatu egin da, eta emakume batzuek ez dute ezkondu nahi, ez dute etxe-ko andreak eta zaintzaileak bakarrik izan nahi. Gainera, gaur egungo munduak ere horixe eskatzen du. Oso ona da, baina baliabide gutxi ditugu." (Valentín Jiménez. Iniciativa Gitana)

Emakume ijitoen elkarteetako ordezkariak ondo baino hobeto dakite emakumeek hobetzeko eta borrokatzeko erabateko gaitasuna dutela. Hain zuzen ere, sexu baztertueneko kideak dira, baina kultura baztertuko kideak ere bai. Euren ustez, emakumeen eraldaketa-gaitasuna gaur egungo emakume ijitoen ezaugarri bereizgarrietakoa da.

"Emakume borrokalari eta beharginen taldea gara, historia konkistatzea lortu dugu eta emakume ijitoen errealitate berria sortzen ari gara." (Milagros Berrio. Sim Romi)

"Gure ustez, emakume segurua, borrokalaria eta sustatzailea da." (Mari Borja. A Una Sola Voz)

1.2.4. Antzemandako premiak: lan-arloak

Aurreko puntuan adierazi dugunez, aurre-rakuntzak egon badira ere, elkarrizketatuak bat datoz esatean emakume ijitoek premia bereziak dituztela eta jorratu beharreko zenbait arlo edo premia daudela antzeman dutela euren elkarteetan, emakumeek zenbait arlotan dituzten gaitasunak eta trebetasunak behar bezala garatzeko.

Batez ere, nabarmendu egiten dute gizarte orokorrak sarritan emakume ijitoen inguruan dituen aurreiritziei, estereotipoei eta bereizkeriari aurre egin behar dietela. Aurreiritzi horiek, gainera, eragin zuzena eta kaltegarria dute gizarte-sustapenerako baliabideak eta aukerak eskuratzeko orduan. Euren esanetan, arazo horiek eragin orokorra dute erkidego ijitoan, eta ijito guztiek jasaten dituzte. Emakumeen kasuan, ordea, areagotu egiten

dira, genero baztertueneko kideak ere badi-relako.

"Zoritxarrez, oraindik ere gizarteak emakume ijitoen inguruko aurreiritzi asko ditu. Eguneroko bizimoduan, osasun-zentroetan, eskoletan, supermerkatuetan eta etxebizitzan alokairuan igartzen da. Dena dela, emakume ijitoen artean ez ezik, kultura ijito osoan ere eragina dutenez, umeek, adinekoek eta gaixoez ere jasan behar dituzte, tamalez. Aurreiritzi horiei aurre egiteko, elkarteetan lan egiten jarraitu behar dugu, kultura ijitoa sustatu behar dugu eta instituzioen babes agerikoagoa lortu behar dugu." (Milagros Berrio. Sim Romi)

Elkarrizketatu guztiek diotenez, emakume ijitoen prestakuntza-maila handitu beharra dago, baldintza berberetan laneratu daitezzen. Alde horretatik, emakume gehiago laneratu behar direla uste dute, askotan ez omen dutelako lan-merkatuan parte hartzen euren borondatearekin zerikusirik ez duten arrazoiengatik. Laneratzeko zailtasunak edukitzean, bizi-kalitateak txarrera egiten du, baliabide ekonomikoak eskuratzeko muga handiak sortzen direlako.

"Besteak beste, prestakuntza gehiago sortu behar da, laneratzeko eta aurreiritzi horiei aurre egiteko. Izan ere, esate baterako, telebistan, edozein saio edo iragarkitan, era guztietako kulturetako pertsonak ikusiko dituzu, baina ez duzu inoiz ijitorik ikusiko. Hartara, ijitoen kultura ikusezin egiten dute, eta badi-rudi inon ez gaudela. Egoera hori are nabariagoa da emakumeen artean." (Valentín Jiménez. Iniciativa Gitana)

Zenbait arlotan, argi eta garbi dago emakumeen agerpena agerian jarri behar dela eta euren trebetasunak zein gaitasunak onetsi behar direla. Batetik, emakume ijitoek gizarte orokorrean daukaten agerpena jarri behar da agerian, euren nortasun kulturala zein emetasuna onetsi behar dira Bilboko gizartean eta bertan daukaten gizarte-partaidetzaren maila ere areagotu beharra dago. Bestetik, emakume ijitoek euren erkidegoan daukaten garrantzia agerian jarri eta onetsi egin behar da, eta, horretarako, bizitza publikoan duten partaidetza sustatu behar da.

Emakumeen elkarteetan esanetan, oso garrantzitsua da emakumeek euren eremua edukitzea eta emakumeentzako sareak sortzea. Halaber, eurentzat funtsezkoa da emakumeen garapen pertsonal eta ongizate emozionalarekin lotutako faktoreak lantzea. Hain zuzen ere, zenbait ekintzaren diseinua aldarrikatzen dute, aisialdian eta astialdian emakumeek eurentzako denbora gehiago eduki dezaten eta euren buru-estimua are handiagoa izan dadin.

"Emakumeekin lan egin dugunean, honako premia hauek antzeman ditugu euren eskaeren bitartez: astialdiaren erabilera, buru-estimua hobekuntza, jabekuntzarik eza, euskal kulturari buruzko jakintza urria..." (Milagros Berrio. Sim Romi)

Bestetik, parte-hartzaile gehienek iritziz, instituzioen babesa handiagoa izan behar da, emakumeek eskatutako ekintzak garatu ahal izateko. Oro har, lehen azaldu dugunez, baliabide ekonomikoak ez omen dira nahikoak, antzemandako premiei aurre egiteko orduan.

Horrez gain, elkarte bateko ordezkariak esan duenez, funtsezko premia da emakumeen berezitasun kulturalak, erabakirako eskubidea eta jabekuntza-prozesua errespetatzea, euren nortasun kulturalari uko egin gabe. Izan ere, batzuetan, instituzioek diseinutako berdintasun-politikek ez omen dituzte kontuan hartzen emakume ijitoen berezitasun kulturalak. Gainera, inposatu egiten direla ere pentsatu daiteke, diseinua ez datorrelako bat emakume ijitoek une horretan dituzten helburuekin. Hori dela eta, aurrerakuntza behartua da, eta ez dator bat emakumeen errealitatearekin.

1.2.5. Generoaren inguruko egitura eta ijitoen elkarteetako emakume ordezkariak

Elkarteen egiturari dagokionez, argi eta garbi bereizi behar litzateke zein diren ijitoen elkarte mistoak eta zein diren emakume ijitoen elkarteak, generoaren araberrako azterketan bi egitura-mota desberdin direlako.

Euren egituraren xehetasunak atsegin handiz azaldu dizkiguten bi elkarte ijitoetako ordezkariak bat datoz esatean euren egitura kultur anitzekoa dela, elkarte horietan ijitoek eta

ez-ijitoek lan egiten dutelako. Elkarte horiek emakume ijitoen elkarteak baino profesionalagoak dira, hau da, bazkideak eta borondatezko langileak ez ezik, zerbitzugintzarako kontratatutako langileak ere badituzte. Alde horretatik, oro har, kontratatutako langileen artean emakumeak dira nagusi, inolako zailantzarik gabe. Elkarte horiek gizarte-jarduketako zerbitzuak ematen dituztela kontuan hartuta, ulergarria da halaxe izatea, arlo horretako emakume profesionalen kopurua gizonena baino askoz handiagoa delako oraindik.

Datu horren atzean, generoarekin lotutako arazoak daude, tradizioaren arabera emakumeak zainketaekin eta laguntzarekin lotuta egon direlako. Gizarte-jarduketa laguntza-kontzepzioetatik aspaldi urundu bazen ere, oraindik ere emakumeak dira gizarte-zerbitzugintzarekin lotutako zereginez arduratzen direnak, batik bat.

Edozein elkarte bezala, ijitoen elkarteak egitura demokratikoaren inguruan daude antolatuta, eta bertako bazkideek era demokratikoan hautatzen dituzte zuzendaritza-batzordeko edo artezkaritza-kontseiluko kideak. Emakumeek organismo horietan nolako partaidetza duten aztertzen badugu, ageri-agerikoa da nolako botere-posizioa daukaten emakumeek egitura horren barruan. Ikerketan parte hartu duten bi elkarte ijitoetako zuzendaritza-organoetako ordezkari gehienak gizonak dira, bietan emakume ordezkariak badaude ere.

"Gure zuzendaritza-batzordean, 3 emakume eta 4 gizon daude." (Valentín Jiménez. Iniciativa Gitana Elkarteko ordezkaria)

"Proporzioan, gizonak dira nagusi, 70-30eko proporzioan, hain zuzen ere." (Oscar Vizarraga. Kale Dor Kayiko Elkarteko ordezkaria)

Azaldutako guztiaren ondorioz, elkarte ijitoetako botere-organoetan emakume gutxi daude, botere-egiturekin lotutako gainerako organismo politiko eta sozialetan gertatzen den bezala. Beraz, ez da datu harrigarria gizarte patriarkalean bizi garela eta, are gehiago, tradizioari begira bizitza publikoan gizonen ordezkariak eta garrantzi handiagoa eman dien kulturaren barruan daudela kontuan hartuta.

Emakume ijitoen elkarteak egitura, ordea, erabat desberdina da, emakume kideak baino ez dituztelako, oinarrizko bazkide eta erabaki-organoetako ordezkari moduan. Hain zuzen ere, halakoxeak dira elkarriketatuta-ko bi elkarte: A una sola voz eta Sim Romi.

Oro har, ijitoen elkarte mistoek baino egitura apalagoa dute, eta ez dira profesionalizatu-tako elkarteak, hau da, ez dute kontratatuta-ko langilerik. Bi elkarte horietan, gainera, ez dago ez-ijitorik. Izan ere, emakumeentzako berezko eremuak dira, emakumeen arteko elkartasun-sareak eta lotuneak sortzeko.

1.3. Instituzio eta Erakunde Sozialetako ordezkariak egindako elkarriketak

Agerikoa denez, erkidego ijitoa gizarteko ki-dea denez, bertako arlo guztietan dauka edo eduki behar du agerpena (hezkuntza, lana, instituzioak...). Oso garrantzitsua da pertso-na guztiek unibertso sozialeko arlo guztie-tan parte hartzea edo ordezkatuta egotea. Ijitoentzat bakarrik ez diren instituzio edo erakunde sozialetara ere hurbildu nahi izan dugu, ijitoenak ere badirelako. Emakume iji-toekin nolako harremana duten jakin nahi izan dugu, emakumeok gizarte orokorrean egin dituzten ekarpenak eta euren susta-pen-ahaleginez zer uste duten eta nolako politikak jartzen dituzten abian, emakume ijitoek instituzio horietako kideak direla sen-titzeko eta, azken batean gizarte-partaide-tzarako duten gaitasunaren garapena susta-tzeko eta onesteko.

Diagnostiko honetan, Bilboko udalerriko emakume ijitoen errealitatea nolako den jakin nahi dugunez, gure ustez egokia izan da udal-instituzioetara jotzea, eta, euren artean, Bilboko Udala dago, bertako Berdintasun, Lankidetzeta eta Herritartasun Saila, hain zu-zen ere. Era berean, gizarte-zerbitzuen arlo-ko ordezkari bati ere egin diogu elkarriketa, Bilboko Basurtoko EISE Gizarte eta Hezku-ntza Jarduketarako Taldeko gizarte-hezitzaile-ri, hain zuzen ere. Gizarte-bazterketarako arriskuan edo egoeran dauden familia ijitoe-kin lan egiten du.

Bestetik, gure ikergaia eta subjektua Bilboko emakume ijitoak badira ere, guretzat egokia izan da udal-esparrutik haratago joatea atal honetan, Bilbon ezarri eta Bilboko emakume ijitoen artean eragina daukaten politika zein programa asko lurralde-mailan edo auton-

mia-erkidegoaren mailan garatzen direlako. Hori dela eta, Berritzegune Nagusiko Anizta-suneko zuzendariari egin diogu elkarriketa hezkuntza-arloko erreferentzia moduan; Emakunde Emakumearen Euskal Erakunde-ko ordezkariari; eta Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Politiketako Idazkaritza Teknikoko ordezkariari.

Hona hemen elkarriketatuen zerrenda. Oraingoan, emakumeak dira guztiak.

Instituzio eta erakunde sozial publikoetako ordezkariak

Izena	Instituzioa / Kargua
Estibaliz Varona	EISE Basurto / Hezitzailea
Luisa María Puertas	Berritzegune Nagusia / Aniztasuneko zuzendaria
Cristina Sagarduy	Genero Politiketako Idazkaritza Teknikoa / Bizkaiko Foru Aldundia
Amaya Domingo	Bilboko Udala / Berdintasun, Lan-kidetzeta eta Herritartasun Saila
Goizane Mota	Bilboko Udala / Berdintasun, Lan-kidetzeta eta Herritartasun Saila
Maite Santamaria	Emakunde

Parte-hartzaileen zerrenda eskaini ondoren, ordezkatatutako instituzio edo erakunde so-zial bakoitzaren azalpen txikia egingo dugu. Gero, ordea, elkarriketen edukia aztertuko dugu, eta, bertan emakume ijitoen partai-detza sozialarekin zerikusia duten faktoreak izango ditugu hizpide.

1.3.1. Elkarriketatuek ordezkatatutako insti-tuzio eta erakunde sozialen azalpena

Berritzeguneak: hezkuntza-berrikuntzarako prestakuntzan laguntzeko zentroak dira, eta Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailaren men-pean daude. Besteak beste, aniztasuna ku-deatu eta eskola inklusiboa sustatzen dute.

Emakunde: Emakumearen Euskal Erakundea da, eta, besteak beste, zenbait politika zein ekintza diseinatu eta bultzatu egiten ditu, gi-zon eta emakumeen benetako berdintasuna bultzatzeko eta bermatzeko eta Euskadiko Autonomia Erkidegoaren esparruan arlo ho-rretako hitzarmen instituzionalak bete egi-ten direla ziurtatzeko, aholkatzeko eta arau-tzeko.

Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Politiketa-ko Idazkaritza Teknikoa: Bizkaiko Lurralde

Historikoko organismo eskuduna da gizon eta emakumeen berdintasunaren arloan. Beraz, organo honek diseinatu eta ebaluatu egiten dituen politikak, ekintzak eta planak Bizkaiko udalerri guztietan ezarri behar dira, eta, euren artean, Bilboko Udala bera dago, jakina.

Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetzeta eta Herritartasun Saila: udal-organismo hau honako arlo hauetako kudeaketaz eta udal-jarduketaz arduratzen da: emakume eta gizonen berdintasuna, genero-indarkeria, garapenerako nazioarteko lankidetzeta, immigrazioa, elkarbizitza eta aniztasunaren kudeaketa.

EISE Gizarte eta Hezkuntza Jarduketarako Taldea: kanpo-kudeaketapeko udal-organismoa da, eta Agintzari Ekimen Sozialeko Kooperatibak kudeatzen du. Bilboko Udaleko barruti bakoitzeko oinarritzako gizarte-zerbitzuetako erabiltzaileen gizarte eta hezkuntzako arloko jarduketak kudeatu eta ezarri egiten ditu. Hartzaileak familia-jarduketarako testuinguruan dauden adingabeak dira, euren familiak arriskupean eta/edo gizarte-bazterketapean bizi direnean.

1.3.2. Instituzioek eta erakunde sozialek emakume ijitoekin duten harremana: helburuak

Elkarriketatutako emakume ordezkariak diotenez, instituzioen eta erakunde sozialen eta emakume ijitoen arteko harremana zenbait helbururen araberakoa da, instituzioen euren ezaugarriak eta helburu orokorrak kontuan hartuta. Edonola ere, era guztietako helburuen artean, badago antzekotasunik, hau da, emakume ijitoei instituzio eta erakunde horiek eurenak direla sentiaraztea, guzti-guztiak emakumeentzako eta, hala badagokio, gizonentzako politikak edo ekintzak garatzen dituztelako. Azken batean, emakume ijitoek gizarteko instituzio zein arlo guztietan eta gizartean bertan baldintza berberetan parte hartzea da helburu bateratua. Horretarako, ezinbestekoa da kultura ijitoa eta bertako emakumeen errealitatea hobeto ezagutzea.

Alde horretatik, oro har, instituzioek emakume ijitoen partaidetza sustatu nahi dute euren berezitasun etnikoa onetsita eta errespetatuta. Horretarako, zenbait estrate-

gia jartzen dituzte abian, gizarteratzeko eta aniztasuna errespetatzeko.

"Emakunderen lan-lerroa edo proposamena emakume eta gizonen berdintasunerako planen esparruan kokatuta dagoenez, aniztasuna lantzen du. Beraz, emakume ijitoak esparru horren barruan egongo lirateke kokatuta. Hori dela eta, erantzun eta tratatu beharreko bereizgarritasuna dugu, eta, gure ustez, hori lantzeko, ezinbestekoa da emakume horiekin harreman zuzena edukitzea. Horregatik, ikuspegi feministatik eta ideia feministen bidez garatutako lanaren esanahia partekatu edo igorri behar dugu, euren kulturen bertan ere lan-proposamentzat hartu dezakete." (Maite Santamaría. Emakunde)

Emakume eta gizonen berdintasunaren arloarekin zerikusia daukaten instituzio edo erakundeetan, erkidego ijitoan eta gizarte orokorrean bertan berdintasun hori eratzea da helburu nagusia. Jarrera feministak hurbildu behar dira ijitoen kulturara, badagoelako feminismo ijitoa sustatzerik eta beharrezkoa delako. Aldi berean, emakume ijitoek instituzio horiek eurenak eta eraginkorrak ere badirela sentitu behar dute, euren jabetasun-prozesua bultzatzeko eta Bilboko edo Euskadiko gainerako emakumeek bezala dituzten arazoak konpontzeko; esate baterako, desberdintasuna, genero-indarkeria, generoagatiko bereizkeria eta onarpen sozial urriko gutxiengo etnikoko kideak izateagatiko bereizkeria.

"Erkidego ijitoarekin eta emakume ijitoekin lan egin dugu dirulaguntzen prozesuaren barruan. Horretarako, Bilboko emakume ijitoen elkarteekin lan egin dugu. Orain, emakume ijitoen egoera nolakoa den ikusteko diagnostikoa egiten ari gara Sim Romi Elkartearekin eta beste emakume ijito batzuekin. Horrez gain, Berdintasunaren Aldeko Bilboko Emakumeen Kontseiluan ere parte hartzen dugu. Bertan, hain zuzen ere, Amuge Elkarteak parte hartu du, eta Chelamos Adikerar Elkarteak parte hartzen ari da. Emakume ijitoekin lan egiten dugu, eta emakumeekin eurekin lan egin dugu Genero Indarkeriaren aurkako Programan, emakume ijitoen kontrol bateratuaren idiosinkrasia kontuan hartuta. Horrela, bada, indarkeria-egoerarik sor-

tuz gero, ez dute salaketarik aurkeztu beharko, eta behar besteko baliabide sozialak eskuratuko dituzte, salaketa aurkeztu duten ala ez kontuan hartu gabe.” (Amaya Domingo. Berdintasun, Lankidetza eta Herritartasun Saila)

Gizarte-jarduketaren arlotik, gizarte-bazterketapean edo bazterketarako arriskupean dauden emakume eta neskatilei egoera horretako mugak gainditzen eta behar besteko gaitasunak zein trebetasunak garatzen laguntzea da helburu nagusia, behar bezalako ongizate sozial zein pertsonala lortu dezaten.

Hezkuntzari dagokionez, adingabe ijitoek zenbait ikuspegitatzat eskola-arloan parte hartzea da helburu nagusia. Horretarako, ikasle ijitoen eta euren familien partaidetza bera sustatzen da, eta eskola bera aniztasun zein kultura ijitoen kudeaketaren inguruan sentsibilizatzen da.

1.3.3. Emakume ijitoen partaidetza sustatzeko ekintzak

Emakume ijitoen partaidetza sustatzeko asmoz instituzioek eta erakunde sozialek garatutako ekintzek helburu orokorrekin eta biztanle hartzaileen ezaugarriekin daukate zerikusia. Dena dela, oro har esan dezakegu instituzioek eta erakundeek garatutako ekintzak funtsezko bi ardatzen arabera daudela egituratuta: generoaren ikuspegia eta aniztasunaren kudeaketa eta txertaketa. Tradizioari begira, zenbait arrazoiengatik erkidego ijitoaren partaidetza soziala urria izan denez, sarritan ijitoek ez dute sentitu instituzioetan ordezkatzuta daudenik. Izan ere, orain dela urte gutxira arte, instituzioek ez dute kontuan hartu zeinen garrantzitsua den aniztasuna onestea.

Hori dela eta, askotan instituzioak arrotzak edo gizarte orokorrarenak direla sentitzen dute. Oso-oso garrantzitsua da emakume ijitoei instituzioak eurenak ere badirela sentiaraztea. Horretarako, gehienetan, politika eta ekintza bateratuak diseinatzeko dira, hau da, emakume ijitoekin eta ez emakume ijitoentzat. Horregatik, Emakundek, Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Politiketako Idazkaritza Teknikoak edo Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetza eta Herritartasun Sailak zenbait eratako apustua egiten dute, ijitoen instituzioekin batera

lan egiteko eta, hain zuzen ere, emakume ijitoen elkartegintzako mugimendua babesteko.

Alde horretatik, honako hauxe da helburua: elkarrekin emakume lider edo erreferenteen partaidetza sustatzea, instituzioetan duten partaidetza agerian jartzea, egindako lanean parte hartzeko eskatzea eta, azken batean, emakume eta gizonen berdintasunaren aldeko mugimenduan hitza ematea. Horretarako, batzuetan, emakume ijitoentzako jarduerak bereziak diseinatzeko dira, eta, beste batzuetan, emakume ijitoen partaidetza bultzatzen da Euskadiko, Bizkaiko edo Bilboko emakume guztientzat antolatutako jardueretan, foroetan...

Horretarako, behar den moduko topaketak jarri behar dira abian, bi alderdien jakintza aberasteko eta trukatzeko eta emakume ijitoen mugimenduaren inguruan antolatutako emakume ijito erreferenteei protagonismoa emateko. Izan ere, emakume horiek dira euren herriko emakumeekin harreman zuzena daukatenak eta euren aurrerapenak, premiak nahiz hausnarketak ondoen igorri eta partekatu ditzaketenak. Halaber, emakume ijitoen elkartegintzako mugimendua indartuz gero, eragin zuzena edukiko du emakumeek esparru pertsonalean, erkidego ijitoan eta gizarte orokorrean bizi duten jabekuntza-prozesuan. Hori guztiori dela eta, zenbait ekintza jartzen dira abian, emakume ijitoen mugimendua sustatzeko eta ijitoen errealitatea hobeto ezagutzeko. Horrela, bada, emakumeen egoera hobeto ezagutzean, agerikoa da hainbat errealitate eta sentsibiltate daudela emakumeen mugimenduan bertan eta berdintasunaren arloan lan egiten duten instituzioek indartu egin nahi dutela.

“Gero eta ekintza gehiago daude. Diagnostikoaren, azterketen eta programa zehatzen bidez, emakume ijitoengana hurbiltzen gara, eta euren partaidetza lortzen saiatzen gara, emakume ijitoen elkarrekin laguntzaz.” (Amaya Domingo. Berdintasun, Lankidetza eta Herritartasun Saila)

“Hona hemen garatzen ari diren ekintzak: trukeko topaketak, emakume ijitoekin eurekin ezarritako komunikazio zuzena, euren proiektuetako premiei buruzko informazioa... Ondoren, informazioa trukatu eta baliabideak es-

kaintzen dira. Laguntza ekonomikoak ematen dira, eta proiektu zehatzak babesten dira, betiere euren helburua berdintasuna lantzea bada." (Maite Santa-maría. Emakunde)

Bestetik, emakumeen inguruko jarduketa zuzena egiten duten instituzioek, Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetzeta eta Herri-tartasun Sailak, esaterako, azpimarratu egiten dute baliabideen lorpenerako aukerak egokitzeko zenbait ahalegin egin direla, baldintzatzaile kulturala horretarako oztopoa denean, genero-indarkeriako egoeretan gertatzen den bezala, adibidez.

"Emakume ijitoekin lan egiten dugu, eta emakumeekin eurekin lan egin dugu Genero Indarkeriaren aurkako Programan, emakume ijitoen kontrol bateratuaren idiosinkrasia kontuan hartuta. Horrela, bada, indarkeria-egoerarik sortuz gero, ez dute salaketarik aurkeztu beharko, eta behar besteko baliabide sozialak eskuratuko dituzte, salaketa aurkeztu duten ala ez kontuan hartu gabe." (Amaya Domingo. Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetzeta eta Herriartasun Saila)

Bestetik, baliabideak eskuratzeko eta emakume ijitoak instituzioetara hurbiltzeko asmoz emakume ijitoen elkar-teek eta elkar-te ijitoek askotan egiten duten lana nabarmendu beharra dago. Horretarako, lagundu egiten diete, eta bitartekaritza soziokulturala jartzen dute abian. Jakin badakigu askotan hezkuntza-maila urriko emakume ijitoek beste emakume ijito batzuei edo euren konfiantzako profesionalei eskatzen dietela laguntza, instituzioetako profesionalen eta emakume erabiltzaileen arteko "zubia" izan daitezen. Hain zuzen ere, maila kulturala oso desberdina denez, hizkuntza bera ere egokitu egin behar da. Batzuetan, gainera, konfiantzako pertsona ere egon behar da jarduketako lehenengo faseetan, ezezagunari dioten beldurra gainditzeko eta tradizioari begira eurentzat arrotza edo kultura orokorrarena izan den instituzioan konfiantza handiagoa edukitzeko.

Elkarriketatuentzat ere, oso garrantzitsuak dira emakume ijitoen onespén soziala sustatzeko eta elkartegintzako militantziazatik egiten duten lana aitortzeko abian jarritako ekintzak. Horren adierazgarri, 2010ean Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Politiketako

Idazkaritzak Sim Romi Emakume Ijitoen Elkarteari eman zion Berdintasuna Saria, bere ibilbidea, emakume ijitoen jabekuntzan egindako ekarpena eta berdintasun-politiken inguruan bultzatutako sentsibilizazioa aitortzeko. Gure ustez, horrelako ekintzen bidez, elkar-te zehatzaren lana aitortzen da, baina, aldi berean, emakume ijitoak eurak agerian jartzen dira gizartean, eta oraindik ere sarriegitan egozten dizkieten aurreiritziei aurre egiten zaie.

Beste instituzio batzuek egindako lanari dagokionez, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak Berritzeguneen bitartez kudeatzen du hezkuntza-arloko aniztasuna, gizarte-ko kide guztiek prestakuntza-esparruak eurenak direla sentitu dezaten. Horretarako, emakume ijitoentzako ekintzak diseinatzeko, generoaren ikuspegia eta neska ikasle ijitoen nahiz euren familien berezitasun kulturalak kontuan hartuta. Ekintza horiek ikasle ijitoentzat eta hezkuntza-erkidego osoarentzat dira (ikasleak, irakasleak, gurasoen elkar-teak...), eta unibertso sozialaren erakusgarri diren ikasgeletan aberastasun kulturala sustatzea eta sentsibilizatzea dute helburu nagusi. Beste instituzio batzuek bezala, instituzioak nahiz familia ijitoak inplikatu nahi dituzte, eta elkar-te ijitoen laguntzaz kudeatzen dute euren lana, hezkuntza-ikuspegia kontuan hartuta. Horretarako, argi eta garbi adierazten dute prestakuntza bera pertsona guztien eskubidea dela eta, aldi berean, baliabide paregabea ere badela, gizarteak berak eta bertako kide guztiek aurrera egin dezaten.

"Sailak erakunde ijitoentzat egindako deialdia da, eta, bertan, bete-betean lan egiten da, Lehen Hezkuntzako zein Bigarren Hezkuntzako ikastetxeetako ikasle ijitoak hobeto eskolaratu daitezten. Deialdi hori urtero egiten da, eta erakunde ijitoek parte hartzen dute bertan. Dena dela, beste era bateko elkar-teek ere parte hartu dezakete. Hala ere, erakunde ijitoen partaidetza lortzen ahalegintzen gara." (Luisa Mª Puertas. Berritzegune Nagusia)

Jarduketa sozialaren arloari dagokionez, EISEk adingabe ijitoen eta euren familien gizarte-ongizatea sustatzea du helburu, gizarte-zerbitzuek gizarte-bazterketapean eta/edo bazterketa-arriskupean daudela antzeman dutenean. Horretarako, behar

beste arlotan esku hartzen dute (laguntasun soziala, hezkuntza, osasuna, enplegua...). Adingabeentzako jarduketa bada ere, ama ijitoek protagonismo handia dute jarduketan bertan, besteak beste, kultura ijitoaren arabera amek zeregin handia dutelako familian bertan. Gizarte eta hezkuntza arloko jarduketa egituratzen duten ekintzak partaidetzazkoak izan behar dira. Hori dela eta, jarduketan bertan, konfiantzako harremana ezartzen da emakume ijitoen eta emakume hezitzailearen artean. Bertan, hain zuzen ere, emakumeek ez dute sentitzen inbaditu egiten dituztenik, onetsi eta babestu egiten dituztela baizik. Hartara, helburu partekatuak lortu daitezke, euren eta seme-alaba adingabeen ongizatea bultzatzeko.

Ekintzak diseinatzean, generoaren ikuspegi zein ezaugarri kulturalak hartu behar dira kontuan, aniztasuna errespetatu eta emakumeen gaitasunak onetsi behar direlako, gizarte eta hezkuntza arloko jarduketarako beharrezkoa den konfiantzazko harremana ezarri ahal izateko. Gure ustez, gizarte eta hezkuntza arloko jarduketa arrakastatsua bada, jarduketaren helburu diren emakume horien eta gaur egun neskatilak diren emakumeen etorkizuneko belaunaldien ongizate pertsonala bultzatzen da, eta, horrez gain, balio handiko ekarpena ere egiten da gizarte osoarentzat. Izan ere, gizarte-ongizate handiagoa lortzen da, aukera-berdintasuna sustatzen da eta emakume ijitoen partaidetza handitzen da gizartean. Hain zuzen ere, gizarte-bazterketatik aldentzen diren neurrian, euren gaitasunak zein trebetasunak eraginkortasun handiagoz garatu ditzakete, eta eragin zuzena izan dezakete euren erkidegoaren eta emakume guztien aurrerakuntzan.

Emakume ijitoek instituzioek antolatutako jardueretan duten partaidetzaren eta inplikazioaren maiztasunari dagokionez, gero eta handiagoa da emakumeentzako instituzio berezietan eta genero-desberdintasunei aurre egiteko instituzioetan. Izan ere, oro har, badirudi duela zenbait urte hasitako lana emaitzak ematen hasi dela eta gero eta lan-kidetza handiagoa garatzen dela emakume ijitoen elkarteekin. Era berean, partaidetza handiagoa ere badute instituzio horiek antolatutako ekitaldietan, iritzi-foroetan eta lan-mahaietan, emakume guztientzat interesgarriak diren gaiak jorratzen dituztenean.

"Berdintasun Foroan ere, Sim Romi Elkar-tea da emakume ijitoen ordezkaria. Gure iritziz, beste era bateko ahotsa da behatokian, genero-indarkeriaren beste ikuspegi bat ematen du. Aldi berean, elkarte ijito bati ematen diogu emakumeentzako bulegoen ordezkaritza, emakumeentzako eremu horretan." (Cristina Sagar-duy. Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Politiketako Idazkaritza)

Biztanle guztientzat diren beste instituzio batzuetan, EISEn, esaterako, edo hezkuntza-arloa lantzen duten Berritzeguneetan, antze-man egin dute emakume ijitoen partaidetza gizon ijitoena baino handiagoa dela, biek adingabeen ongizatearekin lotutako jarduerak garatzen dituztelako. Beste talde sozial batzuekin lan egitean lortutako jakintzan oinarrituta, elkarrizketatutako bi instituzioek azpimarratu egiten dute ez dela inolaz ere erkidego ijitoaren fenomeno bakarririk. Izan ere, oro har, erkidego guztietan emakumeak dira adingabeekin lan egiten duten zerbitzuetan agerpen eta partaidetza handiagoa dutenak, aurrerapenak aurrerapen, oraindik ere gizarte patriarkalaren esparruan bizi garelako.

1.3.4. Emakume ijitoen jabekuntza-prozesuari buruzko iritziak: indarrak

Diagnostiko hau egiten hasi ginenean, honako hipotesi edo uste sendo hau geneukan: emakume ijitoak zenbait arlotan antzematen den jabekuntza-prozesuan murgilduta daude, prozesu hori geldiezina da eta, batez ere, berezkoa da, hau da, erkidego ijito osoak aurrera egiteko daukan gurariaren ondorioz sortzen da, baina emakume ijitoek garatzen dute, batik bat. Emakumeok, hain zuzen ere, erkidego ijitoaren aldaketaren sustatzaileak dira, eta gero eta liderragoak dira kulturen sustapen zein aurrerakuntzarekin lotutako zenbait arlotan. Egitate hori, gainera, ondo baino hobeto igartzen da hezkuntzaren arloan. Beraz, elkarrizketa sakon hauetan parte hartzen duten instituzioek jabekuntza-prozesu hori antzematen duten jakin nahi izan dugu eta, batez ere, zer arlotan nabarmentzen den.

Oro har, elkarrizketatuen ustez, emakume ijitoen aurrerakuntza agerikoa bezain nabaria da zenbait arlotan.

"Emakume ijitoak ahalegin handia egiten ari dira. Oro har, emakume guztiok

geure emakume-izaera sendotu nahi dugu testuinguru kulturalen. Nire ustez, balioetsi beharreko ahalegin nekez-nekeza da.” (Goizane Mota. Bilboko Udaleko Berdintasun, Lankidetz eta Herritartasun Saila)

Prozesu horren erakusgarri diren adierazleen artean, elkarrizketatutako profesional gehienentzat oso garrantzitsua da ikasteko eta laneratzeko daukaten interes handia. Era berean, emakume eta gizonen berdintasunaren alde lan egiten duten instituzioetako ordezkarien ustez, oso ona da emakume ijitoen elkartegintzako mugimendua egotea eta euren ekintzak abian jartzea.

“Emakume ijitoen elkarteak argitasun-erreferenteak dira gaur egun. Gero eta botere handiagoa dute, euren ekimenak garatzeko. Botere hori oso hedatuta dago hezkuntza sozialaren arloan. Hain zuzen ere, euren ideiak azaltzen dizkiete elkarte orokorren ekimenak zuzendu ditzaketen pertsonei, eta, batez ere, jende gaztea aldatu dezakete.” (Amaya Domingo. Berdintasun, Lankidetz eta Herritartasun Saila)

“Kultura ijitoko emakumeek jakin badakite prestakuntza beharrezkoa bezain ezinbestekoa dela eskubideak eskuratzeko orduan. Era berean, jakin ere badakite emakumeen arteko partaidetzazko topaketak behar-beharrezkoak direla elkartegintzako mugimenduaren barruan. Elkarteek emakume horiei ematen diete babesa, baliabideak eskuratu ahal izateko. Gero, gizon ijitoen eta gizarte orokorraren inguruko baldintzak ere ezartzen dira. Nire iritziz, egiten ari zireten elkartegintzako mugimendu horretan ikusten da jabekuntza hori sortzen ari dela.” (Maite Santamaría. Emakunde)

Prozesu horren beste adierazleetako baten arabera, emakume ijitoek gero eta agerpen eta agerikotasun handiagoa daukate euren erkidegoan zein gizarte orokorrean bertan, euren partaidetza soziala askoz handiagoa delako zenbait arlotan.

Parte-hartzaileetako baten esanetan, aurrerapausoak ugariak badira ere, askotan emakumeen banan-banako ekintza txikiak dira, eta gizarte orokorrak ez ditu inolaz ere an-

tzematen. Batzuetan, gainera, badirudi aldatketak goitik beherakoak izan behar direla, emakume ijitoak gizonen menpe bizi omen direla kontuan hartuta. Bestetik, askotan, kontzeptu bateratua uzten da kanpoan, oro har emakume ijito eta euren elkarte ordezkari entzat euren prozesuak bateratuak badira ere.

“Nire ustez, aurrerapauso handiak eman dira, baina, oro har, zorrotzegiak gara alde horretatik. Hau da, aurrera egiteko premia handiegia dugu, behar-bada. Emakumeek jabekuntza handiagoa edukitzea nahi dugu, eta egoera orokorrak hobera egitea nahi dugu. Hori dela eta, askotan aurrerakuntza txikietan galtzen gara, edo, agian, hain txikiak ere ez dira, oso aurrerapauso garrantzitsuak direlako. Askotan, ordea, kostata balioesten ditugu edo erreparatu ere ez diegu egiten. Edonola ere, hortxe daude, eta egoera aldatu egin delakoan nago. Hobera egin du, eta, agerpena ez ezik, aukerak ere areagotu egin dira. Agerikoagoa da.” (Estibaliz Varona. EISE Basurto)

Guretzat oso garrantzitsua da aurrerapauso horiek kontuan hartzea, funtsezkoak direlako emakume ijitoen jabekuntza-prozesua balioesteko orduan. Izan ere, ekintzak ez dira instituzioetan daukaten zeresanagatik bakarrik balioetsi behar, familietan bertan duten agerpena, erkidegoan bertan duten garrantzia, iritzien balioa... ere hartu behar direlako kontuan.

Horiek guztiak emakumeen aurrerapenaren adierazleak dira, oro har emakume ijitoentzat lehentasunezkoa delako euren erkidegoaren onespina lortzea eta familiaren adostasuna bilatzea. Oro har, jarrerak hurbildu nahi dituztenean, elkarrizketara jotzen dute, eta erreferente positiboak jartzen dituzte agerian, erkidegoak onartu ditzakeen emakume ijitoen zeregin berriak sortzeko eta, erkidegotik bertatik, emakumea eta ijitoa izatea eta zenbait arlotako garapen pertsonala lortzea, prestatzea edo laneratzeko bateragarria dela egiaztatzeko. Izan ere, jarrera horiek oso onuragarriak dira emakume interesdunentzat eta erkidego osoarentzat, kultura ijitoaren aurrerapena bultzatzen dutelako. Kultura guztiak bezala, hain zuzen ere, dinamikoa da, ez da geldia, aldaketen eraginpean dago eta gizartearen aurrerapena-

ren eskakizunetara eta bertako mugimendu historikoetara egokitzen da.

1.3.5. Antzemandako premiak eta hobekuntza-arloak: erronkak

Oro har, gizarteko talde gutxiengodunetako emakumeek zailtasun gehigarriei aurre egin behar diete, gizarteko sexu baztertuenetako kideak direlako eta gizarteko emakume guztiak egoera horren eraginpean daudelako. Emakume ijitoen egoera halakoxea da, hain zuzen ere, euren emakume-izaera eta ijito-izaera gurutzatzean, gizartean balioespen txarrena eta onespen sozial urriena daukan gutxiengo etnikoko kideak direlako eta, horren ondorioz, talde baztertuenetako delako. Oso egoera zaila denez, emakume ijitoek premia zein erronka bereziak izan ditzakete. Beraz, egoera horri aurre egiteko orduan, emakume guztientzat, erkidego ijito osoarentzat edo gizarte orokorrarentzat diseinatutakoak baino haratago doazen ekintza bereziak jarri behar dira abian. Elkarriketatuekin hitz egin dugu premia horiei buruz, emakume ijitoen errealitatea ahalik eta modu sakonenean ezagutzeko, emakume ijitoen jabe-kuntza-prozesuaren sustapenerako lehentasunezko arloak bultzatzeko eta, berriro ere, euren gaitasunen zein trebetasunen balioa aitortzeko, askotan euren ingurunean horiek garatzea oso zaila dela kontuan hartuta.

Zenbait elkarrizketaturen ustez, honako haxe da erronketako bat: emakume ijitoen balioespen soziala handitzea eta gizarte orokorrean nagusi diren aurreiritziei zein estereotipoei aurre egitea, eragin zuzena dutelako partaidetza sozialerako daukaten gaitasunean. Batetik, aurreiritzi horien ondorioz, batzuetan zenbait arlotako profesionalek emakume ijitoen arrakasta-aukeren inguruan dituzten aurreikuspenak murrizten dituzte, haien ekintzetan oso konfiantza gutxi dutela adierazten diete emakumeei eta horrek eragin zuzena dauka emakumeon motibazioan. Hori dela eta, batzuetan emakumeek eurekiko aurreikuspen urri horiek barneratzen dituzte, eta benetan uste dute arrakasta-aukera gutxi dituztela. Horregatik, lortezintzat hartutako helburuen inguruko interesa galtzen dute.

"Beraz, 15 urte edukita ezkontzen direnetakoa zarenean, 24 aldiz gogorazten dizute hezkuntza-sisteman. Hori

dela eta, badirudi 24 neskatila direla ihes egin dutenak edo... Alde horretatik, oraindik ere irakasleen gaitzespena handia da, baina ez ijitoena, paioena baizik..." (Luisa Mª Puertas. Berritzegune Nagusia)

Bestetik, aurreiritzi horien ondorioz, eskolan eta zenbait arlotan ibilbide arrakastatsua duten nesken edo emakumeen nortasun kulturala ezkutatzen da, banan-banan egiten omen dutelako aurrera eta euren talde kulturalarekin zerikusirik ez duten salbuespenak omen direlako. Dena dela, erkidego ijitoari egotzitako klixetik eta estereotipo negatiboetatik hurbil dauden jokabideak talde etnikoko kidezarekin identifikatu ohi dira zuzenean.

"Sarritan honako haxe esaten dizute: "ikaskela honetako neska ijito bat edo bi ondo doaz, baina, tira, ez dira gainerakoak bezalakoak". Orduan, hemen arazorik ez dagoela diozu, ezta?" (Luisa Mª Puertas. Berritzegune Nagusia)

Alde horretatik, beste parte-hartzaile baten esanetan, sarritan kultura ijitoaren ezaugarriak bazterketaren kulturaren ezaugarriekin baino ez dira identifikatzen, nahiz eta nortasun kulturalarekin zerikusirik ez daukaten eta ingurune baztertuekin nahiz gizarte-bazterketarekin lotuta dauden.

Badago beste erronkarik, eta ez dago emakume ijitoekin bakarrik lotuta, ijito gehienek oro har bizi duten egoerarekin ere baduelako zerikusirik. Maila sozio-ekonomikoaz eta baliabideen eskasiaz ari gara, horren ondorioz ijito asko gizarte-bazterketapean eta txirotasunaren atalasean bizi direlako. Txirotasunak eta gizarte-bazterketak egoera horretan dauden aurrerapen bateratua eta banakakoa geldiarazten dute, baina, batez ere, emakumeak direnean, txirotu egiten direlako edo zailtasun gehiagori aurre egin behar dietelako. Gizarte-bazterketaren edo bazterketa-arriskuaren ondorioz, ahulezia handiko egoera sortzen da, eta, bertan, garapen pertsonalerako helburuak bigarren mailan geratu ohi dira, baliabideak lortzea lehentasunezkoa delako. Horregatik, emakumeen jabe-kuntzaren inguruko ekintzak eta gizarte berdintasunezkoagoa eratzeko jarduerak bigarren mailan geratzen dira. Alde horretatik, badirudi genero-berdintasuna he-

rriaren edo gizartearen garapen eta gizarte-ongizatearen mailaren adierazlea dela.

Era berean, erronka handia ere bada erkidego ijitoak berak emakumeen aldaketak onartzea. Oso azkar gertatu direnez, emakumeek zenbait arlo konkistatu dituzte, hezkuntza-arloa, esaterako, baina, horrez gain, arlo horietako liderrak ere badira erkidegoan bertan. Gaur egungo egoera kontuan hartuta, oraindik ere aldaketa horiek apurka-apurka onartu behar dira, kulturaren beraren bilakaeraren ondorioz sortu dira-eta.

2. EGUNEROKO BIZIMODUKO KOMUNIKAZIO-KONTAKIZUNAK

Eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak kualitatiboak dira, metodo biografikoaren barruan daude kokatuta eta nork bere eguneroko bizimoduaz egindako interpretazioak xehetasunez ulertzea daukate helburu, elkarrizketagilearekin ezarritako elkarrizketa-harremanaren bitartez. Hau da, ikertzailearen zein kontatzailearen esku dago interpretazioa. Teknika hori aukeratu dugu, egokiena omen delako, Bilboko emakume ijitoen gaur egungo egoera nolakoa den zuzen-zuzenean jakiteko. Izan ere, emakumeek euren egunerokotasunean nola pentsatu, jardun eta bizi diren islatzen da horrelako kontakizunetan.

Euren bizipenak atsegin handiz azaldu dizkiguten emakumeak aukeratzeko orduan, ohiko estereotipoetatik (familia-arloan bakarrik dihardutenak) aldentzen diren emakume ijitoak hartu ditugu kontuan. Hartara, partaidetza sozialerako daukaten gaitasuna nabarmendu eta agerian jarri nahi izan dugu, honako bi arlo hauei erreparatuta, batez ere: lanaren arloa eta partaidetza sozio-politikoaren arloa. Guztira, eguneroko bizimoduko 8 komunikazio-kontakizun egin dira, eta parte-hartzaile guztiak bi profiletan banatutako emakume ijito bilbotarrak izan dira.

Batetik, inoren kontura lan egiten duten bost emakume ijitok egin dute euren kontakizuna. Hau da, soldatapeko emakumeak dira. Bestetik, mugimendu sozio-politikoren batean parte hartzen duten hiru emakume ijitok egin dute euren eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizuna.

Berriro ere, ikerketa-taldean parte hartzen duten emakume ijitoei esker jarri ahal

izan gara harremanetan emakume horiekin. Izan ere, kontatzaileekin zuzenean jarri dira harremanetan, ondo ezagutzen zituztenean; edo senideen eta erkidego ijitoko instituzioen edo pertsonen bidez (elkarteak, eliza, familiak...), ezagunak ez zirenean. Emakumeekin jarri dira harremanetan, eta, batzuetan, kontakizuna bera ere garatu dute, baina, horrez gain, behar besteko konfiantzazko giroa ere sortu dute, kontakizuna eratzeke orduan, inolako zalantzarik gabe ahalegin oparoa delako norberaren bizitzako nondik norakoak azaltzea.

Ondoren, eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak aztertuko ditugu. Azterketa hori bi multzotan egongo da banatuta, lehen aipatutako bi emakume-profilen arabera.

2.1 Inoren kontura lan egiten duten emakumeen eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak

irudi kolektiboan, oso ohikoa da emakume ijitoen partaidetza soziala familia-esparrura mugatzen dela pentsatzea. Ondo baino hobeto dakigu emakume ijito askok etxetik kanpo ere lan egiten dutela eta erkidego ijitoaren familia-ekonomiako enpresekin (azoka txikiak edo familiaren salmenta-negozioak) lotuta ez dauden arloetan ere badihardutela. Atal honetan, emakume ijitoen profil desberdina aurkeztu nahi izan dugu, zenbait arrazoren ondorioz emakume horiek soldatapeko enplegua dutelako bizibide eta enplegua bera funtsezkoa delako euren egunerokotasunean. Hori dela eta, zenbait arlotan lan egiten duten bost emakumerekin hitz egin dugu (saltzailea, banatzailea, gizarte-bitartekaria, hezitzailea eta garbitzailea), egunez egun nola bizi diren, lan-arloan nolako aurreikuspenak dituzten eta enpleguak emakume ijito moduan daukaten bizimoduan nolako eragina daukan azaldu diezaguten.

Hona hemen euren kontakizunak partekatu dituzten emakumeak:

2.1.1. Parte-hartzaileen profila

Hona hemen euren kontakizunak azaldu dizkiguten emakumeen zerrenda eta euren lan-ibilbidearen zein bizitzaren azalpen laburra:

Inoren kontura lan egiten duten emakume ijitoak

Izena	Lanbidea
Ainoam	Saltzailea
Jenni	Gizarte-bitartekaria
M ^a Ángeles	Garbitzailea
Fabiola	Seur enpresako banatzailea
Laura	Hezitzailea

Ainoam: 32 urteko emakume ijito ezkongabea da. Gaur egun, arropa-dendako saltzailea da. Turismoko goi-mailako ikasketak egin ditu, zenbait hizkuntzatan hitz egiten du eta aldian-aldian bizi izan da atzerrian.

Jenni: 20 urteko emakume ijitoa da. Ijitoen elkarte bateko gizarte-bitartekaria da. Astialdiko begiralea ere bada, eta, aldi berean, ikasten jarraitzen du. Une honetan, EGA euskarako gaitasun-agiria lortzeko ari da prestatzen.

Mª Ángeles: 45 urteko emakume banandua da. Langilea ez ezik, ama eta amona ere bada. Garbitzailea da, eta, gaur egun, bulegoak eta etxe partikular bat garbitzen ditu.

Fabiola: 47 urteko emakume alarguna da, baita ama eta amona ere. Garraio-enpresa bateko gidaria eta banatzailea da. Emakume bakarra da 60 gizoneko langile-taldean.

Laura: 31 urteko emakumea da. Ezkonduta dago, eta hiru seme-alaba ditu. Eskolako indargarrirako PROA programan lan egiten du.

Parte-hartzaileak aurkeztu ostean, emakume ijito langile horien eguneroko errealitatea azaltzean interesgarriak diren puntuak aztertuko ditugu. Horretarako, oso kontuan hartuko dugu nola antzematen duten emakume langileak izateko erabakiak zenbait arlotan daukan eragina: norberaren autoirudia, ingurune hurbileko pertsonetikiko harremana, erkidego ijitoarekiko harremana, gizarte orokorrekiko harremana...

2.1.2. Lan egiteko arrazoiak

Soldatapean lan egitea erabakitzean, baliabide ekonomikoak lortzeko premia izan ohi da arrazoi nagusia, behar-beharrezkoak direlako oinarritzko premiei aurre egin ahal izateko (elikadura, jantziak, etxebizitza...). Batzuetan,

ordea, beste arrazoi batzuk ere badaude baliabideen lorpenaz gain, baina, batez ere, urteetan zehar emakumeen ekintza eta partaidetza soziala etxeko eremura mugatuta egon direnean. Hori dela eta, batzuetan enplegua gogobetetasun pertsonala lortzeko eta mundu soziala zabaltzeko modua ere bada. Arrazoi horiei buruzko kontakizunak egin dituzten emakumeekin hitz egin nahi izan dugu, eta, baliabide ekonomikoak lortzea beti-beti arrazoi nagusia bada ere, kasu guztietan baliabideen lorpen horrekin batera agertzen da norberaren independentzia lortzeko eta norberaren zein senideen bizitzaz arduratzeko gurarria.

"Ez dakit, baina neuk ere "independizatzeko" lan egin nahi nuen. Niretzat independizatzeko ez zen etxetik irtetea, neure dirua edukitzea baizik. Neure gastuak edukitzea, eta inoren menpe ez egotea, oso garrantzitsua da-eta." (Jenni. Gizarte-bitartekaria)

"Ez nuen etxean egon nahi, gogaituta nengoen. Gainera, premia ekonomikoa ere baneukan, eta neuk ere lan egin nezakeen. Emakume ijito asko azoka txikira joaten dira, baina nik ezin nuen, bakarrik nengoelako. Hori dela eta, lan bila hasi nintzen, baina oso gogorra izan zen. Ez dakit ijitoa izateagatik zen ala ez, baina eragozpen asko jartzen zizkidaten." (Laura. PROA programako hezitzailea)

"Gauzak egitean, bizirik zaudela eta erabilgarria zarela sentitzen duzu. Ez dakit nola esan, baina hemen dendan, saltzailea zarela esaten dizute, baina ez naiz saltzailea. Ez naiz saltzaile hutsa, jendeari ematen dizkiodalako aholkuak, lagundu egiten diodalako." (Ainoam. Arropa-dendako saltzailea)

Emakume parte-hartzaileek azpimarratzen dituzten arrazoiek lotune zuzena daukate autonomia ekonomikorako gaitasunarekin. Gaitasun ekonomiko horrek eragin zuzena dauka emakumeen jabekuntza-prozesuan, oro har horri esker errealizazio pertsonala lortzen dutelako, familiak mantentzen dituztelako edo lagundu ere egiten dietelako. Beraz, motibazioa handia da, lan-arloko ahaleginari aurre egiteko orduan.

"Senarra Iruñan ezagutu eta hona etorri nintzen bizitzera. Badakizu, emakume

ijitoak senarren atzetik goaz beti, edonora, ez? Orduan, Bilbora etorri nintzen, bi seme-alaba eduki nituen eta, 29 urte neuzkala, alargun geratu nintzen. Senarrak ibilgailua zeukan, furgoneta handia, eta ondo ari zen lanean. Senarra hil zenean, bi ume txikirekin geratu nintzen, Eusko Jaurlaritzak emandako etxebizitza neukan eta aurrera egin behar izan nuen. Azokan ez nuen behar beste irabazten. Orduan, jarraitzeko aukera eman zidaten senarrak lan egiten zuen lekuan.” (Fabiola. Seur enpresako banatzailea)

“Arrazoi ekonomikoengatik eta neska-mutilei laguntzeagatik. Bi ume txiki ditut, eta, badakizu, aurrera egin nahi baduzu ere, zaila da... Inoiz ez da nahikoa, ez da nahikoa... Ez dut nigatik bakarrik egiten, ez. Alabengatik eta ilobengatik ere egiten dut.” (Mª Ángeles. Garbitzailea)

2.1.3. Lan-egoerak familiaren bizimoduan daukan eraginari buruzko iritzia

Euren kontakizunen arabera, emakume ijito langileentzat eta, batik bat, amak direnentzat ere bada zaila familia eta lana uztartzea, emakume gehienei gertatzen zaien bezala. Hori dela eta, askotan, energia asko eduki behar da, bizitzako eginkizun guztiak bateratzeko: langileak, amak eta amonak ere bai. Edonola ere, familia-kargadun emakume langileek uztartzeko zailtasunak dituzten arren, oro har oso pozik daude euren zeregin guztiak behar bezala garatu ahal izan dituztelako. Dena dela, energia handia eduki behar dutela ere onartzen dute.

“Hasieran, oso txarto. Egun osoa zaude kanpoan. Oro har, gauean prestatzen dut bazkaria. Ordu batean edo ordu bata eta erdietan iristen naiz, bazkaldu, dena jaso eta korrika joaten naz berriro. Ikusten duzunez, ordu honetan itzultzen naiz, arratsaldeko zazpitan... Bai, bai, ez dut atsedenaldirik, ez dut atsedenaldirik.” (Fabiola. Seur enpresako banatzailea)

“Hasieran, zail samarra izan zen, ez lanagatik beragatik, ordutegiagatik bazik, 15:00etatik 23:00etara lan egiten nuelako. Oso ordutegi luzea zen, eta 20 hileko zein 6 urteko bi ume neuzkan. la-

ia ez nituen ikusten. Eskolara eramaten nituen, eta, gauean itzultzen nintze-nean, lotan zeuden. Ez ninduten ikusten, eta nire falta zutela esaten zidaten. Senarrak asko-asko lagundu zidan, bere laguntza handia izan zen”. (Laura. PROA programako hezitzailea)

Parte-hartzaileetako batek azaldutakoaren arabera, emakume ijitoak laneratzen direnean, saihestezina da apurka-apurka luza-roan mugiezinak izan diren zenbait zeregin aldatzea. Hori dela eta, gizonak gehiago parte hartu behar dute etxeko lanetan, oraindik ere etxeko lanen ardura nagusia emakumeena bada ere.

2.1.4. Lan-egoerak erkidego ijitoan daukan eraginari buruzko iritzia

Oro har, emakume parte-hartzaileentzat euren lan-esperientziak oso eragin ona eduki du erkidego ijito osoan. Eragin egoki horren giltzarria bi ardatz nagusitan dago oinarrituta. Batetik, erkidego ijitoaren irudi ona igortzen da gizarte orokorrean, eta, horren ondorioz, erkidego horren inguruan irmotasunez sustraitutako eta emakumeek ondo baino hobeto ezagututako aurreiritziak murrizten dira. Ijitoak eta, kasu honetan bezala, emakumeak agerian jartzean eta, euren zereginaren nahiz ibilbidearen bitartez, emakume ijitoen irudi estereotipatua aldentzean, erkidego ijito osoaren irudiak hobera egiten du, eta erkidego osoarentzat da onuragarria⁵⁸.

Bestetik, eurentzat oso ona da euren esperientzia beste emakume ijito batzuentzako erreferentzia izatea, berdinak izatean haiekin identifikatzen direlako eta emakumeon esperientzia erreferentzia delako haientzat. Era berean, erkidego-mailan ere oso ona da emakume ijitoen eredu desberdinak egotea.

“Gainerako emakumeek interesa dutela ikusten duzu. Izan ere, lana nola aurkitu dezaketen ere galdetzen didate, emakume ijitoontzat oso zaila delako lana aurkitzea. Ez dakit emakume ijitoak izateagatik izango den ala ez, baina oso zaila da guretzat. Dena dela, egoera hori egunen batean aldatuko delakoan nago.” (Laura. PROA programako hezitzailea)

58 2.1.5. puntuan, euren lan-egoerak emakume ijitoek ez-ijitoekin dituzten harremanetan nolako eragina daukan aztertuko dugu sakonago.

Parte-hartzaileetako baten esanetan, gainera, erreferentea izatea eragin ona bada ere, batzuetan nolabaiteko presioa ere sortu daiteke, eta, horren ondorioz, hanka sartuko ote duten edo gainerakoek txarto epaituko ote dituzten beldur ere izan daitezke emakume horiek.

"Bai, emakume ijitoa izateagatik, ez dakit nola esan, baina emakume ijitoa izateagatik, kontuz ibili behar zara. Norberak emakume eta pertsona moduan zaindu beharra dauka beti, baina ikusten zaituztenean eta erreferentea zarela dakizunean, kontuz ibili behar zara, onerako edo txarrerako eragina izango duzulako. Beraz, onerako egiten duzun guztia, itzel, eragina izango duzulako eta jendeak "horixe nahi dut" esango duelako. Dena dela, txarrerako egiten duzun guztiak ere izango du eragina, une oro egongo direlako zuri begira⁵⁹."
(Ainoam. Arropa-dendako saltzailea)

2.1.5. Inguru ijitokoak ez direnekin ezarritako harremanean daukan eragina

Lehen azaldu dugunez, oro har emakume ijitoek gizarte orokorraren estereotipo irmoei aurre egin behar diete. Estereotipo horiek euren izaera etniko ijitoarekin daude lotuta, hau da, gizarte orokorrak euren etniari egotzi ohi dizkion estereotipo kaltegarri eta aurreiritzi guztien eraginpean daude, eta erkidego ijitoko kideak izateagatik baino ez dizkie ezaugarri horiek esleitzen (besteak beste, zikinak, alperrak eta gizartearen arauetatik kanpoko bizimodua dira hedatuena). Horrez gain, emakume-izaerarekin lotutako beste aurreiritzi batzuei ere aurre egin behar diete, gainerako emakumeek bezala. Hala ere, emakume ijitoek euren etniaren arabera esleitutakoei ere aurre egin behar diete, emakume ijitoak izateagatik bakarrik egozten dizkieten aurreiritzi guztiei, alegia (gizonen menpeko emakumeak, familia-girora mugatutakoak, prestakuntzarik gabeak...). Era berean, emakume guztiei eta euren etniari buruzko gainerako aurreiritziei ere aurre egin behar diete, beraz.

Agerikoa denez, estereotipoak eta aurreiritziak hori baino ez dira, eta ez datoz bat

kontatzaileek emakume ijitoei buruz azaldu digutenarekin. Euren egunez egunekoan, lanean ari direnean, emakume horiek erkidego ijitokoak ez diren pertsonekin daude harremanetan, eta, askotan, jende horrek ez du inolako harremanik izan erkidego ijitoarekin. Beraz, euren agerpenaren eta lanaren bidez, gizarte orokorrean irmotasunez sustraitutako aurreiritziak eraisten dituzte, euren ibilbidearekin bat ez datozelako, inondik inora. Hori guztiori nola bizi duten jakin nahi izan dugu, eta guretzat atsegina izan da jakitea oro har esperientzia onak izan dituztela, lantokian erkidego ijitokoak ez diren pertsonekin harremanetan jartzean. Antzeman egiten da kulturen arteko ezagutza handiagoa dela eta, euren esperientziaren bitartez, gizarte orokorrak erkidego ijitoari buruzko iritzi hobea daukala.

"Jende asko emakume ijitoekin harremanetan ez dagoenez, kalean ikusten dituzun emakume ijitoak bezalakoa dela pentsatu dezakezu: familiarekin bakarrik dagoen emakume ijitoa edo ezkondu, seme-alabak eduki eta besterik egiten ez duen emakume ijitoa. Hori dela eta, ezagutzen ez duzunez, betiko ideia daukazu. Gero, ordea, ni, Baby edo beste batzuk bezalako emakume ijito gehiago ezagutzen dituzunean, desberdina da, ezkondu nahiz ezkondu gabe egon. Gero, ohitu egiten zara. Jakina, ezagutu beharra dago, ezagutu ezean ez dakizulako." (Jenni. Gizarte-bitartekaria)

Euren lantokietan, askotan emakumeek harreman berriak ezartzen dituztenez, euren mundu soziala zabaltzen dute kultur arteko testuinguruan. Oro har, eurentzat ez da inolako arazoa, eroso eta ongietorriak sentitzen direlako lankideekin.

"Emakume bakarra eta ijito bakarra naiz. Oso ondo, arduradunak, nagusiek eta lankideek arreta handiz tratatzen naute, ardura handi-handiz. Tira, barre egiten dute "joon ijitoa" esaten dudanean, baina itzel, zoragarriak dira⁶⁰."
(Fabiola. Seur enpresako banatzailea)

"Ez dut inolako arazorik izan, nik baino lehen beste emakume batek lan egiten zuelako eta kolonbiarra zen. Ugazaban-

⁵⁹ Bere lan-egoeraren eraginaz ari da, baina, aldi berean, moldeak hautsi dituen emakumea ere bada oro har. Izan ere, lanean ari da, goi-mailako ikasketak egin ditu eta atzerrian bizi izan da. Hain zuzen ere, aitzindaria izan da arlo askotan.

⁶⁰ "Barre egiten didate" dioenean, modu barregarri edo lasaian dio.

*drea ez da arrazista. Arrazista ez denez, bere etxera doan edonork ondo baino hobeto lan egin dezake, oso-oso emakume atsegina delako*⁶¹.” (Mª Ángeles. Garbitzailea)

“Lehen, lanean ez nengoenez, familiarekin bakarrik neukan harremana. Gainera, ijitoak lagunekin irteten garenean, lehengusi-lehengusinekin irteten garenez, ez dugu harremanik beste pertsona batzuekin. Orain, ordea, lanean nagoenez, paioekin eta ez-paioekin daukat harremana.” (Jenni. Gizarte-bitartekaria)

Nolanahi ere, euren esanetan, askotan ingurukoek ez dakite ijitoak direnik, euren itxura eta aurreikuspenak ez datozelako bat jende askok emakume ijitoen inguruan dauzkan aurreiritziekin.

“Askotan, ez dute sinesten ijitoa naizenik, nire itxuragatik. Izan ere, ilehoria eta zuritxoa naiz. Beti-beti, ile iluneko ohiko emakume ijito beltzarana ikusten dute. Ile luzea daukadan arren, ilehoria naizenez, “Ijitoa zara?” esaten didate askotan. Gero, nirekin hitz egiten dute-nean, konturatu egiten dira. Hasieran, ordea, zaila egiten zaie.” (Jenni. Gizarte-bitartekaria)

“Beti, ez. Badirudi pentsatu, irudikatu egiten dutela, baina nola galdetuko dizute elkarrizketan? Ez dira galdetzen ausartzen. Behin baino ez didate elkarrizketa batean galdetu: ezaugarri bitxiak ditudala, hemengoa naizen, ez dakit zer, badakit nor... Jakina, nire curriculumean bertokoa naizela agertzen zen, baina ezaugarri bereizgarriak omen nituen. Baietz esan nion, ezaugarri bereizgarriak nituela neska ijitoa nintzelako. “Neska ijitoa izanda, El Corte Inglésen lan egin nahi duzu?”. El Corte Inglésen izan zelako. Bost axola El Corte Inglésen edo Iberia Bidaietan gertatzen den... Lanpostua da. Edonola ere, ez dut uste erabakigarria izan zenik, lanpostua niri ez emateko orduan. Ez dut halakorik uste. Elkarrizketa ona izan zen, eta, nire iritziz, elkarrizketagilearen harridura baino ez zen izan, aurrez aurre moldeak hausten ari den neska ijito

prestatua zeukala ikustean.” (Ainoam. Arropa-dendako saltzailea)

Guztiok dakigunez, askotan bereizkeriaren sustraia aurreiritzietan eta estereotipoetan dago. Hori dela eta, aurreiritziak jasan ohi dituzten taldeetako kideek sarriagotan bizi dituzte bazterketa-egoerak. Hala ere, nabarmendu nahi dugu emakume parte-hartzaileen esperientzia ona izan dela oro har, nahiz eta batzuek lan-arloko bereizkeria jasan dutela adierazi duten. Azaldu dizkiguten bereizkeria-esperientziak bi eratara garatzen dira: zuzenean, eurenenganakoa, ijitoak direla jakindakoan; edo, zeharka, erkidego ijito osoa baztertuta, eurei buruzko aipamen zuzenik egin gabe.

*“Emakume lankideekin oso ondo, orain ere harremanetan nago haiekin. Hasieran, nagusiarekin ere ondo, baina, gero, ijitoa nintzela konturatu zen, eta mesprezuz tratatzen ninduen. Erdeinuz tratatzen ninduen*⁶².” (Laura. PROA programako hezitzailea)

“Izan ere, merkataritzan lan egin dut, supermerkatu batean ere lan egin dudalako. Goitik ijitoak zelatatzeak agindu zidaten, eta, halako batean, ijitoak zelatatu behar nituela agindu zidate-nean, honako hauxe esan nien: “bada-kizu haietako batekin hitz egiten ari zarela?”. Inork ez zekien neska ijitoa nintzenik.” (Ainoam. Arropa-dendako saltzailea)

2.1.6. Lan-ibilbidea eta lanerako aurreikuspenak

Euren kontakizunak partekatu dituzten emakumeak dinamikoak dira, eta, eurentzat, lana baliabide ekonomikoak lortzeko modua da, baina, batez ere, euren eta eurekin harremanetan dauden pertsonen bizi-kalitatea hobetzeko modua. Euren lan-esperientzia lan-bizitzako une zehatz batean azaldu badute ere, ez da ibilbide geldia. Izan ere, oro har, lan-bizitza aldagarria eduki dute, eta bizitzako zenbait unetara nahiz lan-merkatuaren erritmora egokitu da, krisialdian gero eta baldintzatzaileagoa dela kontuan hartuta.

Nabarmendu nahi dugu euren kontakizunak partekatu dituzten emakume guztientzat en-

⁶¹ Garbitzen duen etxe partikularreko emakume enplegu-emakumeekin daukan harremanaz ari da.

⁶² Puntu honetan, ez du hizpide gaur egungo lana, aurreko beste bat baizik.

plegua ez dela helburua, jabekuntza lortzeko eta bizi-kalitatea hobetzeko modua baizik. Hori dela eta, zenbait emakume parte-hartzaile euren lan-egoera hobetzen ari dira, eta, horretarako, enplegatutako emakume moduan, honako erabaki hauek hartu dituzte: prestatzea, hobeto uztartzeko aukera eskaintzen dien lana bilatzen jarraitzea... Beste batzuek, oster, lan-ibilbide luzea dute, eta zenbait lanpostu izan dituzte. Guretzat oso interesgarria da azaltzea nolakoa den euren lan-ibilbidea eta nolako aurreikuspenak dituzten lanaren arloan:

- **Fabiola:** gutxi gorabehera, 20 urteko lan-esperientzia dauka. Hasieran, senarrari laguntzen zion. Ondoren, garraiolari egin zen. Ibilgailua gidatu eta materiala banatzen zuen enpresa batentzat. Bertan, hain zuzen ere, zenbait urtez egon zen lanean. Hiru garraio-enpresarentzat lan egin du. Gaur egun, orain dela lau urtetatik, Seur enpresarentzat lan egiten du. 60 gizon inguruko langile-taldean, emakume bakarra da, eta garraiolaria da oraindik ere.
- **Ainoam:** Turismoko goi-mailako gradua egin zuen. Zenbait urtez bizi izan da Londresen. Lehenengo eta behin, eliza ebanjelikoarentzat lan egiten zuen, eta, gero, zenbait saltegitako saltzailea zein arduraduna izan zen. Gaur egun, lanaldi erdiko saltzailea da arratsaldeetan. Goizetan, ordea, beste jarduera batzuk ere garatzen ditu bere diru-sarreraren osagarri: ingelesko klaseak, umeen zainketa...
- **Jenni:** Kale Dor Kayiko Elkarteko elkartekaria da. Lehenengo eta behin, elkarteko horretako erabiltzailea izan zen; eta, gero, boluntarioa. Aisialdiko begiraleen ikastaroa egin ondoren, KDK Gazteak Gazte Ijitoen Elkarteko aisialdia eta astialdia antolatzen ditu. Gizarte-graduatu dauka, eta, gaur egun, ikasten jarraitzen du. Hain zuzen ere, euskara ikasten ari da, EGA titulua lortzeko asmoz.
- **Mª Ángeles:** zenbait enplegu izan ditu. Autonomo lan egin zuen litxarrerien negozioan, eta, ondoren, sektore berean saiatu da saltzaile lan egiten, baina zaila da horrelako enplegua lortzea. Gaur egun, bulegoak eta etxe partiku-

lar bat garbitzen ditu. Leku berrien bila dabil, gaur egun lanaldi mugatua dauka-eta.

- **Laura:** adingabeen hezitzailea da PROA programan. Lehenago, ordea, teleoperadorea eta garbitzailea izan da.

2.1.7. Lan-egoerak autoirudian daukan eragina

Oro har, euren kontakizunak partekatu dituzten emakumeek autoirudi ona dute, eta buru-estimua handiagoa daukate lanean hasi direnetik. Lanaren ekarpenak aztertzen dituztenean, euren jabekuntza-prozesuan eragin zuzena eduki duten hainbat faktore egoki nabarmentzen dituzte. Batez ere, lan-harremanaren ondorioz lortutako autoaskitza ekonomikoak eragin zuzena dauka euren buruz daukaten kontzeptuan. Izan ere, badakite euren kabuz eta euren familia mantentzeko gai direla, mantenua euren ardurapean dagoenean, eta/edo familiaren ekonomian daukaten zeresana handiagotu dezaketela, beste egoera batzuetan daudenean.

“Lanean nagoenetik, errealizatuago nago. Lan-bizimodua neukan, baita neure dirua ere. Gainera, etxean laguntzean, garrantzitsuagoa nintzela uste nuen, eta zenbait ordainketa ere nire ardurapean zeuden. Apur bat independenteagoa nintzen, eta, era berean, emakume ijitoek ere lan egin dezakegula egiaztatu nahi nuen. Lehenengo lana oso gogorra, gogor-gogorra izan zen, umeak ikusten ez nituelako eta nekaturta nengoelako. Hala ere, ondo lan egitean, aurrera egiten nuela ikusi nuen. Izan ere, emakume lankide batzuek lana uzten zuten azkenean, baina nik bertan jarraitzen nuen. Gustura nengoen, erabilgarria nintzen. Beraz, beste lan batzuk bilatzen hasi naiz, gauza gehiago egiteko eta besoak gurutzatuta ez geratzeko⁶³.” (Laura. PROA programako hezitzailea)

Bestetik, oro har, azpimarratu egiten dute laneratzean euren mundu soziala zabaldu egin dela eta, alde horretatik, oso adiskide eta esperientzia onak izan dituztela. Izaki sozialak direnez, beste pertsona batzuekin ezarritako harreman-esperientzia onak eragin zuzena

⁶³ Puntu honetan, ez du hizpide gaur egungo lana, aurreko beste bat baizik.

daukate nork bere buruaz duen kontzeptuan eta bere autoirudiaren kalitatean.

"Bai, oso pozik nago, eta harro-harro diot emakume ijitoa naizela." (Fabiola. Seur enpresako banatzailea)

Horrez gain, laneratzean, trebetasun, gaitasun eta jakintza berriak eskuratzen dituzte, eta, eduki bazituzten ere, beste arlo batzuetan garatzerik ez zeukaten gaitasunak hobetu eta garatu egiten dituzte. Emakume enplegatuek onartu egiten dute jakintza berrien lorpena euren lan-egoeraren ondorio ona dela eta, oro har, estrapolatu eta eguneroko bizimoduko beste egoera batzuetan ere erabili ditzaketela. Horren bidez, gainera, jabekuntzarako tresna berriak ere eskuratzen dituzte.

"Hara, lehen, orria ekartzen zidaten irakurtzeko. Irakurtzen nuenean, askotan ez nuen orrian azaldutako guztia ulertzen. Orain, orria hartu, irakurri eta ulertu egiten dut. Lanean nagoenez, apurka-apurka... Beharbada, ez zara konturatzen lanean ari zaren bitartean, baina gauza asko ikasten dituzu." (Jenny. Gizarte-bitartekaria)

2.2. Mugimendu sozio-politikoren batean parte hartzen duten emakumeen eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunak

Oro har, emakumeek gizonen baino agerpen txikiagoa dute bizitza publikoko zenbait arlotan. Egoera hori ageri-agerikoa da enpresa-munduan edo politikaren munduan, batik bat. Hori dela eta, berdintasun-politikak ezarri behar izan dira bertan, ordezkaritza parekoa izan dadin. Horretarako, bereizkeria positiborako neurriak zehaztu dira, emakumeek bizitza sozio-politikoan parte hartzeko duten gaitasuna suspertu nahian. Oro har, emakumeen ordezkaritza gizonena baino txikiagoa dela eta, horrez gain, erkidego ijitoak instituzio publiko zein mugimendu sozio-politikoetan daukan ordezkaritza ere gainerako biztanleena baino askoz urriagoa dela kontuan hartzen badugu, argi eta garbi dago emakume ijitoek mugimendu sozio-politikoetan daukaten agerpena are urriagoa ere badela. Nolanahi ere, guretzat atsegina da jakitea zenbait emakume ijitok mugimendu sozio-politikoetan parte hartzen dutela, euren ordezkaritza gutxiengoduna izan arren.

Ikerketaren hasieran, mugimendu sozio-politikoren batean bete-betean parte hartzen edo parte hartu duten Bilboko hiru emakume ijitorekin hitz egin nahi genuen. Bilboko udalerrian, alderdi politikoetan bete-betean parte hartzen duen emakumerik aurkitu ez badugu ere, erkidego ijitoarekin eta gizarte orokorrarekin lotura estua daukaten mugimendu sozialetan bete-betean parte hartzen duten edo parte hartu duten hiru emakumeen kontakizuna lortu ahal izan dugu; esate baterako, ijitoen eta ez-ijitoen elkartegintzako mugimenduak eta eliza ebanjelikoa bera ere ba, Bilboko ijito gehienentzat garrantzi handiko instituzioa da-eta. Oro har, emakumeek mugimendu horietan parte hartzeko interes handia daukate, eta lanerako motibazioa dute, erkidego ijitoaren ongizate-maila eta sustapen soziala bultzatu nahi dituzte-eta. Oso ondo ikusita dago nolako gaitasuna duten emakume horiek gizartean parte hartzeko orduan eta euren ekintzek nolako eragina duten gizarte ijitoan zein gizarte orokorrean. Izan ere, euren zereginaren bitartez, euren eta emakume ijito guztien jabekuntza sustatzen dute, erkidego ijitoaren eta gizarte orokorraren mesedetan.

Emakume parte-hartzaileekin hitz egin nahi izan dugu, mugimendu politiko eta sozialetan izan duten ibilbidea zein den azaltzeko eta, euren ustez, partaidetza sozialak erkidego ijitoan nahiz gizarte orokorrean eratzen duten irudian nolako eragina daukan jakiteko. Gainera, euren partaidetza sozio-politikoak sustatzen duten motibazioak eta gaitasunak ere aztertuko ditugu sakonago.

Hona hemen euren kontakizunak partekatu dituzten emakumeen zerrenda.

Mugimendu sozio-politikoren batean parte hartzen duten emakumeak

Izena	Mugimendua
Rosa Jiménez	Zenbait elkarte ijito. Genero Indarkeriaren Behatokian parte hartzen du.
Carmen Jiménez	Ijitoen eta ez-ijitoen elkartegintzako zenbait mugimendu.
M ^a Isabel Hernández	Philadelphiako Eliza Ebanjelikoko artzaina.

Ondoren, ikertzaileei euren kontakizunak atsegin handiz azaldu dizkieten emakumeen partaidetza sozio-politikoaren ibilbidea nolakoa izan den aurkeztuko dugu:

- **Rosa Jiménez:** erizaintzako laguntzaila da. Arlo horretan lan egiten hasi bazen ere, bere ibilbideak lotune handia dauka ijitoen elkartegintzarekin. Hain zuzen ere, bete-betea parte hartzen du zenbait mugimendu sozialetan, eta gehienak ijitoen elkarleen munduarekin daude lotuta. Bertan, gainera, partaidetza boluntarioa, bateratua eta profesionala ere eduki du. Orain dela 8 urte, Kale Dor Kayiko Elkarte Ijitoan hasi zen lanean, eta, aldi berean, Sim Romi Emakume Ijitoen Elkartearen presidenteordea eta sortzailea ere bada. Horrez gain, beste mugimendu sozial batzuetan ere parte hartzen du; esate baterako, Bizkaiko Foru Aldundiko Genero Indarkeriaren Behatokia eta Herri Ijitoaren Kontseiluan. Bestetik, Europako Emakume Ijitoen Lehen Biltzarrean eta zenbait ikerketetan ere parte hartu du; esate baterako, estatu-mailan Errumaniako erkidego ijitoari buruz egiten ari diren ikerketan. Bertan, hain zuzen ere, berdintasunaren arloko aholkularia da.
- **Carmen Jiménez:** 40 urte ditu. Ijitoen elkartegintzarekin lotutako ibilbide luzea dauka, eta, horrez gain, auzokideen nahiz emakumeen elkartegintzako beste mugimendu batzuetan ere parte hartu du bete-betea. Gizarte-hezitzailea da, eta Bizkaiko Hezitzaileen Elkargo Ofizialak aitortu du bere esperientzia. 17 urte zituela, elkartegintzan parte hartzen hasi zen boluntario moduan, San Frantzisko auzoko eskolako jantokian, bertako auzokidea zen-eta. Aldi berean, Adarrarekin hasi zen lan egiten. Ondoren, generoaren ikuspegia kontuan hartzen zuten auzo-proiektuetan lan egin zuen, Galtzagorri Elkartearen laguntzaz. Geroago, laneratu egin zen, eta Emankor Elkartearentzat lan egin zuen zenbait urtez. Gero, Kale Dor Kayiko Elkartearekin lan egin zuen, eta, ondoren, Iniciativa Gitana Elkartearen egon zen 12 urtez. Orain dela hiru urte, Nevipen Elkartearen lan egiten hasi zen. Horrez gain, Herri Ijitoaren Kontseiluan ere parte hartu du bete-betea, eta idazkaritza teknikoan lan egin du zuzenean, baita aholkulari moduan ere.
- **Mª Isabel Hernández:** bere bizi-ibilbideak lotura estu-estua dauka mugimendu erlijiosoarekin, Philadelphiako

Eliza Ebanjelikoarekin, hain zuzen ere. Bilboko ijito gehienek bertan parte hartzen dute, gainera. Eliza horretako artzainen alaba da, eta elizako kide aktiboarekin ezkondu zen. Senarrak zenbait eginkizun bete ditu elizan, eta, gaur egun, bertako artzaina da. Hori dela eta, emakumea bera ere artzaina da. Orain dela lau urte, emakumea bera artzain-eginkizunak betetzen hasi zen, eta, gaur egun, hirugarren elizako artzaina da. Eginkizun horiek garatu baino lehen, ordea, ibilbide luzea garatu du eliza horretan, bertako "langilea"... izan delako. Artzain-zereginak garatzean, etengabeko harremana dauka bere elizan parte hartzen duten emakume ijitoekin, eta, eurekin batera, zenbait jardura eta emakume-talde jarri ditu abian.

Orain, emakume parte-hartzaileek azaldutako faktoreak aztertuko ditugu, eragin handia dutelako partaidetza sozio-politikorako gaitasuna garatzeko moduan.

2.2.1. Parte hartzeko arrazoiak

Euren partaidetza sozio-politikoari buruzko kontakizunak partekatu dituzten hiru emakume ijitoen ibilbideak lotura estu-estua eduki du erkidego ijitoaren zenbait arlotako sustapenarekin, bakarra izan ez bada ere. Bi emakumek ijitoen elkartegintzako mugimenduan parte hartzen dute; eta, besteak, eliza ebanjelikoan.

Euren esanetan, ibilbideak aukeratzeko orduan izan duten arrazoi nagusiak zerikusi handi-handia dauka euren nortasun ijitoarekin eta euren erkidegoaren ongizatea nahiz sustapena lortzeko gurariarekin. Bi kontatzailek elkartegintzako mugimenduan garatu dute euren ibilbidea, eta, argi eta garbi adierazi dutenez, euren erkidegoko kideen sustapena erdiestea dute arrazoi nagusi.

"Emakume ijitoa zarenez, zure herriak eta, batez ere, emakume ijitoek dituzten premiei erreparatzen diezu. Batik bat, familia zaintzeko hezi gaituzte, besterik ez. Niretzat motibazio handia izan da emakumeak familiaren zainketatik apur bat haratago joan gaitzkeela jakitea. Hau da, prestatu egin gaitzke, pertsona moduan hazi gaitzke eta, aldi berean, ama onak izan gaitzke. Gauza

guztiak dira eragingarriak.” (Rosa Jiménez)

“Ba, egunean batean nire erkidegoan ni bezalako jende asko egon daitekeela pentsatzea.” (Carmen Jiménez)

Emakume artzainari dagokionez, agerikoa da bere arrazoi nagusia erlijiosoa izan dela eta horrexegatik erabaki duela gizartean bertan bere aukera erlijiosoaren bitartez parte hartzea.

“Jainkoarentzat egiten duzuna ordaindu egiten da.” (Mª Isabel Hernández)

2.2.2. Erkidego ijitoan eta gizarte orokorrean parte hartzeko esperientziaren eraginari buruzko iritzia

Kontatzaileek ikuspegi positiboa dute, eta jakin badakite nolako eragina duten euren ekintzek erkidego ijitoarentzat eta gizarte orokorarentzat. Azaldu dugun bezala, hiru emakumeok nola edo hala erkidego ijitoarekin zerikusia duten mugimenduetan parte hartzen edo parte hartu dute, elkartegintza-aren dimentsiotik, gizarte-jarduketaren dimentsiotik eta dimentsio erlijiosotik. Kontzepzioak eta arazoak oso desberdinak diren arren, arlo horietatik guztietatik nola baiteko apustua egiten da, erkidego ijitoko kideen ongizatea handitzeko.

Elkartegintzako mugimenduarekin lotuta dauden bi emakumeek badakite nolako eragina daukaten euren ekintzek erkidego osoarentzat, euren lanaren helburu zehatza ijitoen bizi-kalitatea hainbat arlotan hobetzea da-eta. Euren ekintzek bertan parte hartzen dutenentzat daukaten eragin zuzenaz gain, zeresan handia ere badute eta eduki dute euren erkidegoko emakume erreferente moduan. Gure iritziz, balio handi-handiko ekarpena da erkidego ijito osoarentzat.

Edonola ere, alde horretatik adierazten duteenez, batzuetan euren nortasun ijitoa kolokan jartzen dutela sentitu ahal izan dute, euren lana aitzindaria izan delako zenbait arlotan, adin gehiagoko parte-hartzailearen kasuan, batez ere. Hori dela eta, moldeak hautsi dituzte, eta familiaren zainketaz bakarrik arduratzen den emakumearen estereotipoarekin bat ez datorren emakume ijitoaren eredua jarri dute agerian. Ez da batere erraza estereotipo horri aurre egiteko erabakia hartzea,

eta halaxe adierazi du parte-hartzaileetako batek. Batzuetan, euren erkidegoko kideen kritikei aurre egin behar izan diete, eta emakumeon nortasun ijitoa jarri dute kolokan. Beraz, jarrera horrek eragin ekidinezina eduki du euren bizitza pertsonalaren eraketan. Nolanahi ere, prozesu horri aurre egitea gogorra izan behar dela ulertzen dugun arren, jakin badakite euren ausardiak hautsak astindu dituela, bidea ireki duela eta, horri esker, gaur egungo belaunaldi berrientzat errazagoa izango dela euren mundua zabaltzea, euren nortasun kulturala modu berean kolokan jarri gabe.

Balio handiko ekarpena izan da erkidego ijitoarentzat. Bertan, hain zuzen ere, esperientzia handiko emakumeak daude, eta euren jakintza, energia zein lanaren balioa eskaintzen dizkiote. Era berean, ekarpen berezia ere izan da emakume ijitoentzat, emakume erreferenteak dituztelako orain. Azkenik, gizarte orokorarentzako ekarpena ere izan da, egiztatu egin ahal izan duelako emakume ijitoei buruz daukan ikuspegia estereotipatuta dagoela, are gehiago emakume horiek estereotipo horiei aurre egiten dietela kontuan hartuta.

“Hura guztiontzat zen ona, nahiz eta batzuetan pentsatu hobe izango zela beste gauza batzuk egin izana, erkidegoaren kritikak eta presioa handiak zirelako. Goizegi zen. Betidanik, desberdina izan naizela ikusi dute, eta, hain zuzen ere, beste era batera jokatu dut. Dena dela, argi esan beharra dago gaur egun orain dela 20 urte baino errazagoa dela emakumea eta ijitoa izatea.” (Carmen Jiménez)

Bestetik, elkartegintzako mugimenduan parte hartzean garatu dituzten ekintzen bidez, elkarte-sarea eratu eta aberastu egin dute, eta Bilboko udalerriko emakumeen elkartegintzako mugimendua sortu dute. Ijitoen elkarte mistoetan ere lan egiten duten arren, Carmen Jiménez eta Rosa Jiménez Bilboko emakume ijitoen bi elkarte garrantzitsuenetako bazkide sortzaileak izan dira: Amuge⁶⁴ eta Sim Romí.

Ibilbide eta esperientzia horiek behar besteko gaitasuna eman diete, emakumeen ahotsa Herri Ijitoaren Euskal Kontseilura eramateko. Era berean, euren ekarpenak ere egin

64

Gaur egun, ez dauka lotunerik elkarte horrekin.

dituzte Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako I. Planean eta II. Planean, euren elkarteetako ordezkari moduan. Horrez gain, Carmen Jiménezek Kontseiluko Idazkaritza Teknikoarekin ere izan du lotunea. Beraz, ageri-agerikoa da ekarpenak egin dituztela euskal erkidego ijitoan bertan.

Dena dela, ekarpen horiek ez dira erkidego ijitoarentzat bakarrik izan, erkidego ijitoarekin bakarrik zerikusirik ez daukaten zenbait mugimendu sozialetan parte hartzen dutenak. Esate baterako, Rosa Jiménezek Genero Indarkeriaren Behatokiarekin lan egiten du, eta Carmen Jiménezek Bilboko Udaleko zenbait batzordetan parte hartu du sarritan, bere elkarteko ordezkari moduan. Emakume ijito horiek kultur anitzeko eremuetan parte hartzen dutenean, esan gabe doa gizarte orokorra aberastu egiten dela eta gizarte orokorraren barruan berezko nortasuna duten emakume ijitoen agerikotasuna aldarrikatzen dela, bereizgarritasun etnikoa ez delako baztergarria izan behar eta ez duelako emakumeek partaidetza sozialerako daukaten gaitasuna gutxitu behar.

Bestetik, bere motibazio erlijiosotik, artzaina den kontatzailearen ustez, bere lana oso garrantzitsua da erkidego ijitoarentzat, erlijioaren arloko eginkizunak ez ezik, laguntza-arlokoak ere garatzen dituelako bere elizan parte hartzen duten guztien mesedetan. Bertan, hain zuzen ere, garrantzi handikoa da bertaratutako emakumeekin daukan harremana, eurekin talde-bileretan parte hartzen duelako, laguntza-harremanak ezartzen dituelako...

"Ezin hobea da ijitoentzat, gai asko jorratzen ditugulako. Luzaroago gaude batzartuta, eta era guztietako hizpideak ditugu. Baten batek arazorik izanez gero, elkarri laguntzen diogu." (Mª Isabel Hernández)

2.2.3 Genero-zereginaren gaineko eragina

Lehen aipatu dugunez, emakume kontatzailearen partaidetza sozialaren esperientziak gizarte orokorrean, erkidego ijitoan eta bertako emakumeen artean dauka eragina. Hona iritsita, zehatzago aztertu nahi dugu euren esperientziak nolako eragina daukan tradizioaren arabera emakume ijitoei esleitutako genero-zereginetan, etxeko esparrura mugatu da-eta. Eragin horren adierazgarri, oso

garrantzitsua da, zeregin hori deseratzeko orduan. Izan ere, nabarmendu egiten da emakume ijitoen ekintza-eremua familia-mundutik eta etxetik haratago doala, inolako zalantzarik gabe. Era berean, ageri-agerian uzten da gizartean parte hartzeko gaitasuna eta euren ekintzak eraldatzeko gaitasuna ere badituztela.

Oso-oso garrantzitsua da emakume-eredu guztiak agerian jartzea, horrela abagune gehiago egongo direlako aukeran. Bertan, gainera, ezer ez dago lekuz kanpo. Emakumeak nahi duten lekura iritsi daitezten, funtsezkoa da beste emakume batzuen adibidea eta elkartasuna edukitzea, besteak beste. Lehen adierazi dugunez, nahita edo nahi gabe, emakume parte-hartzaileak euren erkidegoko beste emakume batzuentzako erreferenteak dira, eta horrek eragin zuzena dauka genero-zereginetan, eraldatu egiten duelako, zabaldu egiten duelako eta, azken batean, askatasuna eskaintzen duelako.

"Gaur egun, emakume asko zenbait lekutara heldu dira, zapaldutako emakume ikusezin askok egin dugun ahalginiari esker. Dena dela, ez da ezer gertatzen, horixe bera zelako helburua eta borroka. Neska gazteagoekin hitz egiten dudanean, haiek errazago dutela esaten diet... Bai, aldaketa asko egon dira. 18 urte nituela hasi nintzen, eta gaur arteko bilakaera erabatekoa izan da. Ni bakarrik hasi nintzen, eta, gero, Regina eta beste kide batzuk izan nituen, gazteagoa bada ere... Ondoren, beste talde bat etorri zen; Soraya, esaterako. Gazteagoak direnez, euren bizi-ibilbidea beste era batekoa izan da. Hain zuzen ere, beste era batera eutsi ahal izan diete euren erkidego ijitoari, euren erkidegoko kultura ijitoari eta la-nei." (Carmen Jiménez)

"Azkenean, emakumeek ezagutu egiten gaituzte, eta erreferenteak gara eurentzat. Izan ere, herri ijitoan ez dugu horrelako erreferente askorik, hau da, arlo honetan murgildutako emakume ijito askorik. Ez naiz bakarra, baina paiotutako emakumeak ere ez dira salbuespena, gero eta emakume gehiagok lan egin nahi dutelako emakume ijitoen alde. Horrela, bada, benetan nahi dutena egin ahal izango dute, inork euren erabakia kolokan jarri gabe. Azkenean,

batez ere kolokan jarriko ote gaituzten beldur gara emakume ijitoak. Badirudi ijitoak izango ez garela, familia zaintzen ez badugu, familia bete-betean zaindu beharrean beste gauza batzuk egiten baditugu.” (Rosa Jiménez)

Oro har, kontatzaileak bat datoz adieraztean oztopoak oztopo aurrerapausoak eman direla eta, horri esker, erkidegoan bertan eta erkidegotik kanpo emakumeei esleitutako zeregina zabaldu egin dela. Izan ere, euren ustez, gero eta emakume gehiagok gainditzen dituzte zeregin horren mugak eta gero eta emakume gehiagok dute erabaki-gaitasun handiagoa.

Nabarmendu egiten da emakume ijitoen eredu bakarra ez dagoela, errealitateak ugariak direlako zenbait faktoreren arabera; esate baterako, maila sozio-ekonomikoa, familia bateko edo besteko kidegiz, prestakuntza-maila edo emakume bakoitzaren nortasuna. Hori dela eta, ez dago emakume ijitoen eredu bakarraz hitz egiterik eta zeregin bakarrarekin lotzerik. Ageri-agerikoa da emakumeen errealitatea ezin dela ikuspegi murriz horretatik aztertu, nahiz eta talde kulturalako kidea izateagatik zenbait ezaugarri eutsi. Parte-hartzaileetako baten esanetan, oso garrantzitsua da emakumeek kontzeptu hori bere egitea eta euren arteko elkartasun-harremanak ezartzea, nortasun kulturala kolokan jartzeko joerari aurre egin ahal izateko, oztopo handia delako garapen pertsonalari eta, azken batean, jabekuntzari begira.

“Kontzientzia sortu beharra dago. Azkenean, hainbat errealitate eta premia daude, baina haietako bati erreparatu genion, hau da, elkarren artean babestu behar gara, zer nahi dugun jakin behar dugu eta ezin gara beste emakume batzuek edo herriak esandakoaren beldur izan. Kritiken beldur garenean, emakume ijitoon nortasuna gutxitu egiten da. Gainera, egin egin dezakezula sentitzen duzunean, hau da, lehen esan dugunez, ikasi dezakezula, prestatu egin zaitezkeela, lan egin dezakezula eta, zeure nortasuna gutxitu gabe eta ijitoa izateari utzi gabe, seme-alabak eduki ditzakezula sentitzen duzunean, beldurra desagertu egiten da. Azkenean, oso garrantzitsua dela uste dut.” (Rosa Jiménez)

Azken batean, ibilbide bakoitzak, historia bakoitzak eta erabaki pertsonal bakoitzak zeresan handia daukate uneraren batean mugiezintzat hartu diren zereginen eraldaketan.

2.2.4 Partaidetzak autoirudian daukan eragina

Oro har, euren autokontzeptuari eta autoirudiari begira, emakume guztientzat oso garrantzizkoa da aipatutako mugimenduetan parte hartzea. Lehen esan dugunez, prozesu horretan sortutako zailtasunak zailtasun, eurentzat oso ona izan da bizitza publikoko partaidetzak euren buruaz daukaten irudiararen eraketan eduki duen eragina.

“Artzaina naizenetik, nire bizitzak onera egin du, eta erabat aldatu naiz. Lehen, etxean nengoen gurasoekin, eta abesbatzan kantatzen nuen. Orain, ordea, erantzukizun garrantzitsuagoak dauzkat. Emakumeren bat gaixorik badago, bisitan joaten natzaio. Bakarrik badago, berarekin geratzen naiz... Langilea nintzenean, oster, ez nintzen hain ondo sentitzen. Buru-estimua handiagoa daukat, eta garrantzitsuagoa naizela sentitzen dut, protagonista naizela sentitzen dut.” (Xabel)

“Gaur egun, neure buruari begiratzen diot, eta ez naiz orain dela 20 urteko pertsona bera, inondik inora. Adinak ere badu zerikusirik, baina, batez ere, oso-oso aberasgarria izan da hainbat jende desberdinekin egotea, erkidegoko bertako jendearekin egotea eta familia bakoitza zein talde bakoitza nire erkidegoan nahierara bizi direla ikustea. Emakume bakoitza mundua da. Emakume batzuek emakumeak izaten jarraitu nahi dute, eta beste batzuek nahiago izango zuten gizonak izan. Hau da, gauza asko eta asko ikusi ditut, lekukotasun pertsonal asko, nire erkidegoan inoiz gertatuko omen ez ziren hainbat gauza. Egunez egunekoan, norbaitek konfiantza esaten dizu esperientzia handia duzula arlo guztietan eta maitasuna handia dela. Esate baterako, adinagatik lankideen hirugarren belaunaldiarekin nago ia-ia. Zurekin lan egin zuten gurasoen ilobak ikusten dituzu, eta “izeba” esaten dizute, agurtu egiten zaituzte, euren gurasoek zure nondik norakoak azaltzen dizkiete... Geroago ezkondu

diren mutilek honako hauxe esaten dizute: "eskolara etortzen zinen, baina hemen jarraitzen duzu oraindik?". Lehen egunean, Otxarkoagan, mutil bat "izeba ez dakit zer" esaten hasi zitzaidan... Hain aldatuta zegoenez, ez nekien ondo nor zen... Nor zen esan zidan, eta Kale Dor Kayiko Elkartean begirale-ikastaroa egiten ari zela azaldu zidan... "Hori poza hori! Gogoan duzu zer esaten zenidan eskolan nengoenean?". Bestetik, bultza eta tira egiten duten emakume gazteagoak ere badaude... Gauza bera da... Ikasteko, lan egiteko eta nahierara bizitzeko erabakia hartzen duen pertsona bakarra badago ere, pozteko modukoa izango da niretzat. Dena dela, ez da bakarra izango, asko daude-eta." (Carmen Jiménez)

Beraz, argi eta garbi dago partaidetzazko esperientziek eragin zuzena daukatela buru-estimua gehikuntzan eta autoirudi zein autokontzeptu onak suspertzen dituztela. Izan ere, partaidetza hori nahita aukeratu da, eta gogobetetasuna ematen du hautatutako bizitza-zeregina betetzean, aurkeztutako kasu guztietan garatutako partaidetzazko ekintzak bat datozelako norberaren balio edo sinesmenekin. Hori dela eta, erkidegoari berari laguntzeko eta sinesmenak abian jartzeko guraria sortzen da. Bestetik, partaidetzazko esperientzien bitartez, mundu soziala zabaldu ohi dugu, eta era guztietako jendearekin jartzen gara harremanetan. Beraz, egitate horrek autoirudian bertan ere badu eraginik, harreman horiek onak direnean.

AZTERKETA KUALITATIBOA

KOMUNIKAZIORAKO EZTABAIDA-TALDEAK

Agiri honetan, komunikaziorako eztabaida-taldeen saioak egiteko prozesua nolakoa izan den azalduko dugu. Era berean, bertan nabarmendutako ondorio eta iritzi garrantzitsuenak ere aztertuko ditugu, eta Bilboko emakume ijitoen gaur egungo errealitateari buruzko zenbait gairekin daukate zerikusia. Horretarako, emakumeon ahotsa eta esperientzia hartuko ditugu kontuan.

1. Komunikaziorako eztabaida-taldeen plangintza

Ikerketa diseinatu genuenean, komunikaziorako lau eztabaida-talde garatzea izan ge-

nuen helburu, hau da, eztabaida-talde bana eratzea Bilboko udalerriko lau barrutietan, diagnostiko honetako beste fase batzuk non garatu ziren kontuan hartuta. Honako hauek dira barruti horiek:

KOMUNIKAZIORAKO EZTABAIDA-TALDEAK GARATZEKO AUKERATUTAKO BARRUTIAK
3. barrutia (Otxarkoaga -Txurdinaga)
5. barrutia: Ibaiondo (Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra)
8. barrutia: Basurto/Zorrotza
7. barrutia: Rekalde

Hasierako helburuaren arabera, 55 urtetik gorako emakume ijito bilbotarrek parte hartu behar zuten taldeetan, euren esperientzia funtsezkoa omen zelako Bilboko emakume ijitoen errealitatea nolakoa zen zuzenean jakiteko orduan.

Guztiok dakigunez, kultura ijitoak errespetu handia die adinekoei. Horregatik, gure ustez, adineko emakume ijitoen iritzia azaldu behar zen emakume ijitoei buruzko ikerketan, euren esperientziaren eta kultura ijitoak helduaroari emandako garrantziaren ondorioz emakume ijitoen errealitatearekin lotutako gai guztiei buruzko ikuspegi zabalak dutelako. Azken batean, euren egunerokotasuna eta bizi-esperientzia dira. Era berean, emakume horien adina ere aberasgarria da erabat, kultura ijitoak azken urteotan bizitako aurrerapen eta eraldaketa guztien adierazgarri delako. Gainera, emakume horiek prozesu horretako protagonistak ere badira.

Bestetik, oso gogoan eduki behar dugu tradizioaren arabera emakume ijitoak oso goiz ezkondu direla eta oso goiz eduki dituztela seme-alabak, gizarte orokorraren aldean. Beraz, aztergai daukagun adin-tartean, amak ez ezik, amonak eta birramonak ere badira gehienetan. Hori dela eta, belaunaldi-aldaketek buruzko ikuspegi zabal-zabala dute, eta euren esperientziak oso-oso aberasgarriak dira.

Nabarmendu nahi genuke ikerketako fase hau partaidetza handieneko faseetakoa izan dela eta, horren ondorioz, ikerketaren diseinuan proposatutako helburu guztiak bete ahal izan ditugula. Hala ere, geroago ikusiko dugunez, taldeetako batean adin-tartea jaitsi behar izan dugu, partaidetza bera barruti guztietan sustatu ahal izateko. Oro har, ikerketako fase honetako helburua bete ahal

izan dugu, eta, adina jaitsi dugunean, oso kontuan hartu dugu emakume parte-hartzaileek "izeba" izateko moduko bizi-ibilbidea eduki dutela, ijitoen munduan esperientziaren erakusgarri delako.

1.1 Komunikaziorako eztabaida-taldeak diseinatzeko eta garatzeko prozesua

Oro har, partaidetzazko ikerketa egin nahi izan dugu, ikergaia barik emakume ijitoak subjektuak izan daitezten. Beraz, ikerketa-prozesuan funtsezkoa izan da emakumeak inplikatzeko eta protagonismoa edukitzea. Ikerketaren garapen osoan zehar filosofia horri eutsi badiogu ere, emakume ikertzaile ijitoek ia-ia erabateko protagonismoa eduki dute fase honetan. Izan ere, landa-lana jarri dute abian, eta bete-betean parte hartu dute talde-saioen diseinuan, gaiak eurek bakarrik aukeratu dituztelako. Taldeko teknikari ez-ijitoek talde-saioak diseinatzeko laguntza eman dute, baina emakume ikertzaile ijitoak izan dira gaiak aukeratu dituztenak. Hain zuzen ere, euren ustez parte-hartzaileentzat interesgarriak izan zitezkeen gaiak aukeratu dituzte, ikerketarako ondorioak aberasgarriak izateko, emakume ijitoen eztabaida bateratua zein hausnarketa sustatzeko eta partaidetza areagotzeko.

Ikerketa-taldeko kidea den emakume gizarte-langile ijitoak talde-saioak diseinatu ditu, eta, horretarako, emakume dinamizatzaileen aholkularitza jaso du. Dinamizatzaile horiek adin gehiagoko emakumeak dira, eta euren esperientzia zein ibilbidea funts-funtsezkoak izan dira, emakume parte-hartzaileak erakartzeko orduan. Horretarako, zenbait eratara jarri dira harremanetan haiekin: ikerketa honetako landa-laneko beste fase batzuetan (bertan ere, bete-betean parte hartu dute) eta inkesten fasean. Bertan, hain zuzen ere, Bilboko emakume ijito gehienekin jarri ziren harremanetan, galde-sortak egin zizkieten eta, horrez gain, behar besteko laguntza eskatu zieten, ikerketako fase honetan parte hartu nahi zuten emakumeak aurkitzeko. Halaber, Bilboko erkidego ijitoa ondo ezagutzen dutenez, parte hartu zezaketen emakumeekin jarri ziren harremanetan. Horrez gain, emakumeekin eurekin zuzenean jarri ziren harremanetan, ezagutzen zituztenean; edo, parte-hartzaileen senide zuzenak ziren hirugarrenen bidez, ezezagunak zirenean. Bestetik, ijitoen elkarteetako edo emakume ijitoen elkar-

teetako ordezkariekin ere jarri ziren harremanetan, zehaztutako adin-tarteko ustezko emakume parte-hartzaileak aurkitzeko zailtasunak genituen barrutietan agerpen edo harreman handiagoa zeukaten-eta. Azkenean, ordea, ezin izan genituen taldeak horrela eratu.

1.2. Metodologia

Metodologiari dagokionez, elkarrizketa-lerro metodologikoa erabili dugu, eta, komunikaziorako eztabaida-taldeak nola garatu diren kontuan hartuta, ez dira ohiko eztabaida-taldeekin nahastu behar. Ohiko eztabaida-taldeetan, parte-hartzaileek ez dute aurretiaz elkar ezagutzen, eta ez dakite zehatz-mehatz edo xehetasunez zer gai jorratuko duten. Oro har, dinamizatzaileak eztabaidagaia azaltzeko eta elkarrizketa ez barreiatzeko baino ez du esku hartzen.

Metodologia hori, hain zuzen ere, ez da erabat erabilgarria aztergai dugun biztanle-taldearekin, hasteko ia-ia ezinezkoa delako Bilboko udalerriko barruti bateko emakume ijitoek elkar ez ezagutzea. Elkar ezagutzen dute, eta, askotan, emakume dinamizatzaileak eurak ere ezagutzen dituzte, oro har erkidego ijitoak sentipen bateratua izan duelako gidari eta euren arteko harremana oso-oso estua izan delako. Gutxiengoa direnez, askotan ijito gehienek ezagutzen dute elkar, edo familia edo familia-talde batekin identifikatzen dituzte, behintzat. Gure ustez, egitate hori ez da txarrerako izan, eragin ona eduki duelako partaidetza suspertzeko orduan eta eragin txarrik eduki ez duelako emakumeek iritzia askatasunez adierazteko orduan, guztiz kontrakoa baizik. Izan ere, eztabaidaren mesederako konfiantzazko giroa sortu da.

Bestetik, guretzat oso garrantzitsua izan da emakumeek talde-saioan jorratu beharreko eztabaidagaia zein den jakitea, baina helburua ez da izan euren erantzunak aurretiaz prestatzea. Izan ere, lehen esan dugunez, emakumeak ez dira ikergaia, ikerketako subjektuak baizik. Horri esker, eztabaidagaiak iradoki dituzte, eta zeri buruz hausnartu nahi duten eta eurentzat benetan garrantzitsua zer den adierazi dute, ikerketa honek Bilboko emakume ijitoen errealitatea nolakoa den jakitea duelako azken helburu eta emakumeek eurek ondoen azaldu dezaketelako nolakoa den errealitate hori.

Saioak giro lasaian garatu dira, iritziak ahalik eta askeenak izan daitezten eta, taldean parte hartzean, emakumeak presiopean egon ez daitezten. Emakumeentzat atseginak bezain ezagunak diren lekuak aukeratu ditugu, eta konfiantzazko giroa ere sortu da bertan, emakumeei harrera adeitsua egiteko. Era berean, askaria ere eskaini diegu, abegiaren inguruko tradizio ijitoaren arabera.

Saioak arratsaldean egin ditugu, emakumeek astialdi gehiago dutelako ordu horietan eta etxe-ko betebeharrak gehienak eginda dituztelako.

Taldeetako dinamizatzailerak eta parte-hartzaileak emakume ijitoak baino ez dira izan. Hori horrela izanda ere, ez dugu uste kultur artekotasuna onuragarria ez denik, baina, gure iritziz, askoz errazagoa da norberaren talde kulturalari buruz hitz egitea, berdinaren artean edo talde bereko kideen artean egonda. Are gehiago, oso kontuan hartu beharra dago tradizioari begira kultura horrek gizarte orokorrean baztertu eta epaitu egiten dutela sentitu duela. Aldi berean, tradizioari begira, erkidego ijitoak ere ez ditu oso gogoko izan bere talde kulturekoak ez diren ikertzaileek egindako ikerketa sozialak.

Ikerketan parte hartzen duen Pilar García gizarte-langile ijitoak dinamizatu ditu saioak, eta, une oro, Soraya Motos zein Victoria Jiménez ikertzaileak egon dira bere ondoan. Izan ere, lehenengoak baino adin gehiago duten bi emakume horiek parte hartzean, giroa naturalagoa izan daiteke, adin gehiagoko pertsonen zeresan handiagoa dutelako herri ijitoan bertan. Dena dela, horrek ez du esan nahi emakume gazteenak taldea dinamizatzeko besteko gaitasunik ez duenik, baina metodologia bera talde kulturalaren ezaugarrietara egokitzen saiatu gara, eta euren ibilbideagatik erkidegoko pertsona errespetagarriak diren adin gehiagoko emakumeek lasaitasuna eta konfiantza ematen dizkiete emakume parte-hartzaileei. Hain zuzen ere, argi eta garbi eduki behar dute ikerketaren ondorioak euren kalterako izango ez direla eta ikerketa euren bizimodua fiskalizatzeko egiten ez dela. Hori dela eta, ikertzaile ijitoek lan saiatu bezain nekeza egin behar izan dute ikerketa-fase honetan nahiz ikerketa osoan, emakume askok ikerketa bera gaitzetsi dutelako nolabait, instituzio ofizial batek, hau da, udalak egitean. Batzuetan, instituzioekiko konfiantzarik ez dutenez, gizarte-laguntzak kentzeko edo erkidego ijitoaren kalterako beste helburu batzuk lortze-

ko ikertzen ari direla uste izan dute. Emakume ikertzaileek euren esperientziaren eta emakumeek dieten konfiantzaren bidez jakinarazi diete, erresistentziak erresistentzia, Bilboko udalerriko emakume ijitoen errealitatea ezagutzea eta, azken batean, euren errealitatea agerian jartzea eta hitza ematea dela ikerketaren helburua.

Saio bakoitzean, gutxienez, 5 emakumek parte hartu dute; eta, gehienez ere, 8 emakumek. Izan ere, elkarrizketa eta eztabaida suspertzeko gutxienezko kopurua 5 emakumekoa da; eta gehienezkoa, 8koa. Hartara, elkarrizketa ez da barreiatzen, eta komunikaziorako eztabaida-taldeak garatzeko behar besteko konfiantzazko giroari eusten zaio.

1.3 Emakumeen partaidetza sustatu duten faktoreak

Komunikaziorako eztabaida-taldeak garatzean, partaidetza handiena⁶⁵ lortu dugu, eta, gure ustez, bi faktorek eragin handia izan dute lorpen horretan:

- 1 Batetik, emakume ijitoek eurek erabateko protagonismoa eduki dute ikerketako fase honetan, ikerketa-taldeko emakume ijitoak (bi dinamizatzailerak eta gizarte-langile bat) prozesu osoaz arduratu direlako (emakume parte-hartzaileekin harremanetan jartzea eta erakartzea, eztabaida-taldean landu beharreko gaiak aukeratzea eta diseinatzea, komunikaziorako eztabaida-taldeak garatzeko lekua bilatzea eta egokitzea, taldeei laguntzea eta dinamizatzea, saioak erregistratzea eta transkribatzea...).
- 2 Talde-saioetan, ez-ijito bakar batek ere parte hartu ez duenez, konfiantza handiagoa izan da, eta oso eragin ona eduki du emakumeek euren iritziak berdinaren artean adierazteko daukaten konfiantza eta lasaitasunean. Komunikaziorako eztabaida-taldean ezaugarriak eta dinamika kontuan hartuta, adin gehiagoko emakume ijitoak bertan parte hartzeko prest egon dira, nahiz eta ikerketa-proiektuko beste fase batzuetan parte hartu

⁶⁵ Partaidetza handiena lortu dugula diogunean, ez dugu esan nahi ikerketako gainerako faseetan aurreikusitako helburuak lortu ez ditugunik, oro har bete egin ditugulako. Hori esanda, nabarmendu egin nahi dugu askoz errazagoa izan dela parte-hartzaileak erakartzea eta emakumeek parte hartzeko motibazio handiagoa izan dutela.

nahi izan ez duten; galde-sorten fasean, esaterako. Bertan, hain zuzen ere, barruti bakoitzean 55 urtetik gorako emakumeen kopuru zehatza elkarrizketatzeko helburua izan da bete ezin izan dugun bakarra, oro har ikerketa-teknika hori oso gustuko ez dutelako, uzkurgarria omen delakoan. Edonola ere, nahiz eta grabagailuak erabili eta instituzioen menpeko ikerketa izan, komunikaziorako eztabaida-taldean bertan elkarrizketa sustatzen dela eta iritzia zuzenean, hitzen edo elkarrizketaren bidez adierazten direla kontuan hartuta, teknika horrek lotura handia dauka ijitoek erabakiak hartzeko daukaten sistemarekin: taldean eta elkarrizketaren bidez. Hori dela eta, komunikaziorako eztabaida-taldea iritzia adierazteko teknika naturalagoa da. Oso-oso kontuan hartu behar da adineko emakume ijitoen prestakuntza-maila urria izan ohi dela eta, horren ondorioz, askotan ez dutela behar besteko konfiantzarik beste era bateko ikerketa-tekniketan, galderak oso zuzenak direlako, emaitzak transkribatzen direlako...

2. Ibaiondo 5. Barrutiko Taldea (Zabala-San Frantzisko-Bilbo Zaharra)

2.1 Emakume parte-hartzaileen zerrenda

Ibaiondo barrutiko komunikaziorako eztabaida-taldea 2012ko urtarrilaren lauan egin zen Bilbon, eta partaidetza handiena eduki dutenetakoa izan da, guztira zortzi emakume ijito bertaratu zirelako. Honako hauexek izan ziren:

5. barrutiko komunikaziorako eztabaida-taldean parte hartu duten emakumeak

Izena	Adina
Rosa Mari Berrio	60 urte
M ^a Luisa Silvas (tía Chata)	69 urte
Rocío Silvas Dual	67 urte
María Gabarrez	65 urte
Encarnación Gabarrez (tía Nena)	58 urte
Pilar Díaz	58 urte
M ^a Mar Jiménez	49 años
Carmina Borja Jiménez	50 años
PARTE-HARTZAILEEN KOPURUA GUZTIRA: 8	

Ikusten dugunez, bi parte-hartzaile 55 urte-

tik beherakoak dira, nahiz eta taldeetan parte hartzeko aurreikusitako gutxieneko adina 55 urtekoa izan. Nolanahi ere, taldean parte hartzeko aukera eman genien azkenean, emakume horiek "izebak" direlako, hau da, euren bizi-ibilbidearen arabera, adinekoak edo pertsona errespetagarriak direlako erkidegoko gainerako kideentzat.

Taulan bertan ikusten dugunez, emakume batzuek ezizenak dituzte; izeba Chata edo izeba Nena, esaterako. Erkidego ijitoan oso ohikoa da hori egitea, eta ikerketan bertan aipatzea erabaki dugu, euren erkidegoan ezizen horren bidez ezagutu eta identifikatu egiten dituztelako.

2.2 Eztabaidagaiak

Taldeko emakumeei honako eztabaidagai orokor hau proposatu genien: "Zer uste duzue neskatala gaztetxoek ezkontzei buruz?"⁶⁶.

Emakume ikertzaile ijitoen ustez, garrantzi handiko gaia da, Bilboko emakume ijitoen gaur egungo errealitatea ulertzeko, herri ijitoak garrantzi handia ematen diolako ezkontzaren errituari⁶⁷. Erritu horretan, emakumea edo emaztegaia familiaren ohorearen adierazgarri izan behar da, eta, horretarako, birjina dela egiaztatu behar du. Emakume ikertzaileen iritziz, kultura ijitoko ezkontzaren errituan emakumearen zeregina oso garrantzitsua denez, gai horrek eragin zuzena dauka emakumeen artean, eta gaur egun amak eta amonak diren emakumeek horri buruz zer uste duten jakin nahi izan dute, zenbait belaunaldiren esperientzia ezagutzen dutelako. Hori dela eta, behar besteko jakintza daukate, arlo horretan aldaketarik gertatu den edo emakumeak arlo horretan daukan zeregina benetan garrantzitsua den azaltzeko.

2.3 Ezkontza bera

Bosgarren barrutiko adin gehiagoko emakumeen esanetan, ezkontzaren errituaren inguruko tradizio ijitoari eusten diote, eta, oraindik ere, kultura ijitoaren ezaugarri

⁶⁶ Ikusten dugunez, emakume parte-hartzaileei "zuka" egiten diete, ijitoentzat tratamendu hori delako egokiena, adinekoekin edo pertsona errespetagarriekin hitz egiten dutenean. Gainera, dinamizatzailea, ikerketan parte hartzen duen gizarte-langilea, parte-hartzaileak baino emakume ijito gazteagoa ere bada.

⁶⁷ Ezkontza ijitoa sinbolo garrantzitsua eta ezaugarri bereizgarria da kultura ijitoarentzat. Emakumeen birjinatasunari garrantzi handia ematen dionez, jendaurreko froga ere eskaintzen da "zapiaren" errituaren bidez.

bereizgarri eta esanguratsuenetakoa dela uste dute. Euren iritziz, ez dira herri ijitoarentzat dauzkan esanahia eta funtsa aldatu. Dena dela, azken urteotan antzeman dutenez, zenbait aldaketa gertatu dira, eta erritua bera garatzeko moduarekin daukate zerikusia, baina, batez ere, horretarako erabilitako baliabideekin. Aldaketa handienetakoa zerikusi handia dauka ezkontzak egiteko moduarekin. Beste kultura batzuetan eta gizarte orokorrean gertatzen den bezala, ezkontzako ospakizunak gero eta arranditsuagoak dira, edo gero eta baliabide ekonomiko gehiago erabiltzen dira ospakizun horretarako. Parte-hartzaile gehienak bat datoz orain dela urte batzuetako ospakizunak apalagoak zirela esatean. Hain zuzen ere, ez zegoen beste era bateko ospakizunik egiterik, erkidego ijitoko kide gehienek egoera ekonomikoa ona ez zelako.

"Ezkontza askotan egon naiz, eta, antzina, ez zen ezer oparitzen, dirurik ez zegoelako. Geneukan diru apurra gorde egiten genuen, eta soinekoak uzten genizkien beste neska ezkongai batzuei..."

"Antzina, krisi handia zegoen, baina ez genuen esaten krisia zenik, gaur egun gertatzen den bezala. Ez zegoen ezer. Ezkontzetan, oilaskoz eta tomatez betetako azpilak jartzen genituen. Gonbidatuek garagardoak eta Mono markako anisa ekartzen zituzten, eta, ahal bazuten, kaxa bat pasta ere ekartzen zuten emakumeek."

2.4 Ezkontzako erritualaren garrantzia

Talde-eztabaidan, ezkontzaren erritua talde kulturalaren ezaugarri bereizgarria dela aipatzen dute.

"Ezkontzak aldatu egin dira. Oso gustuko ditugu, odolean daramagu. Emakume ijitoen eguna da, egun horretako protagonista, printzesa garelako eta familia osoa ondratzen dugulako."

Agerikoa denez, oso ondo ikusten dute emakumeek edo emaztegaiek daukaten zeregin protagonista, birjinitasunari eustean familia osoa ondratzen omen dutelako eta neska ezkongaien senide guztientzat harro egoteko modukoa delako. Oro har, emakume parte-hartzaileek tradizio horri eutsi behar

diotela uste dute, euren idiosinkrasiaren osagaia delako eta euren kulturaren ezaugarri bereizgarri esanguratsua delako.

"Alde horretatik, ez dugu ezer aldatu nahi. Gure ustez, ondo egiten dugu, orain eta beti. Batetik, aurrera egin nahi dugu, lan egin nahi dugu eta seme-alabak eraman nahi ditugu eskolara, baina, bestetik, bere horretan ere utzi nahi ditugu geure legeak."

"Mundu guztiak bere erlijioak dauzka, eta gure erlijioa gure legea da, gure ezaugarri bereizgarria, alegia."

Bestetik, eurentzat berezkoa da emakumeei bakarrik eskatzea birjinitasunari eusteko. Dena dela, gizonek alde horretatik lagundu egin behar dutela ere uste dute, erantzukizuna emakumearena eta familiarena berarena ere izan arren.

2.5 Ezkontzaren erritua betetzen ez duten bikoteak

Ijito batzuek ez diote ezkontzaren erritu tradizionalari eusten zenbait arrazoren-gatik. Batzuetan, senargaiaren eta emaztegaiaien familiak ez dira ados jartzen⁶⁸, edo, beste batzuetan, ez dute ezkontzako erritua oso-osorik prestatu arte itxaron nahi. Oro har, halakoetan, ezkongaiak "ihes egiten dute", eta senargaiaren senideren baten etxera joaten dira. Tradizioaren arabera, hain zuzen ere, emaztegaia luzaroan egon beharko da bere familia-inguruetik urrun, lotsatu egin dituelako edo uste ez bezala jokatu duelako.

Emakume parte-hartzaileen esanetan, jokatutako hori ikaragarri baretu da azken urteotan, eta gero eta onarpen sozial handiagoa dauka erkidego ijitoan bertan, gustukoaren formula ez den arren.

"Hara, antzina, arazoak sortzen ziren ihes egiten bazuten, baina orain ez. Aurrerapausoa izan da. Orain, ordena jartzen da familietan bertan, eta ados jartzen gara, elkarrekin egon daitezten. Gero, aurrera egiteko laguntza ematen diegu."

⁶⁸ Tradizio ijitoaren arabera, senargaiaren familia emaztegaiaien familiaren etxera joan behar da "eskea" egitera. Emaztegaiaien familiak baimena ematen duenean, bikotea modu ofizialean egongo da konprometituta, eta ezkondu egingo da.

2.6 Kultur arteko ezkontzak

Erkidego ijitoaren joera nagusia etnia bereko pertsonak euren artean ezkontzea bada ere, gero eta ohikoagoa omen da Bilboko udalerrian kultur arteko ezkontzak egitea. Batetik, gaur egun normaltasun handiagoz onartzen dute emakume ijitoak gizon "paioekin" ezkontzea, eta ulertu egiten dute emakume ijitoek euren nortasun kulturala galtzen ez dutela beste etnia bateko pertsonarekin bizitzeagatik.

"Emakume ijito asko paioekin ezkondu dira, eta ez da ezer gertatzen. Eurak ere emakume ijitoak bezala bizi dira."

Era berean, immigrazioaren ondorioz ere azken urteotan egoera soziala eraldatu egin denez, kultur arteko ezkontza gehiago egiten dira emakume ijitoen eta migratutako gizonen artean.

"Azken aspaldian diotenez, atzerritarrak eta ijitoak bizi diren auzoetan, neskak atzerritarrekin ari dira ezkontzen."

Gero eta ohikoagoa den arren, emakumeek ez dute euren alabentzat halakorik nahi, askoz gustukoago dutelako ijitoak euren artean ezkontzea. Talde-saioan, hori zergatik gertatzen den hausnartu zuten. Batzuen ustez, neskek etxean jasotzen duten hezkuntzarekin dauka zerikusia. Beste batzuen iritziz, ordea, neskak haiekin harremanetan dauden pertsonekin maitemintzen direlako gertatzen da hori.

Parte-hartzaileetako batek adierazi zuenez, oso kontuan hartu beharra dago askotan etorrikin eta emakume ijitoak gizartean baztertuta dauden auzoetan bizi direla eta, bertan, gero eta ez-ijito eta bertako biztanle gutxiago daudela.

"_Bai, baina askotan ez du inolako zerikusirik nolako hezkuntza eman dizuten, institutuan ezagutzean eta egunero elkar ikustean ere maitemindu egin daitezkeelako."

"_Batez ere, auzo baztertuagoetan, guztiak elkarrekin bizi direlako bertan."

2.7 Neskak ijitoak

Alde horretatik, alaba gazteenak edo neskatilak nola hezi dituzten edo hezten dituzten

azaltzen hasi ziren emakumeak. Euren esanetan, agerikoa da familien arteko aldeak daudela eta, zentzu horretan, familia ijito batzuk beste batzuk baino liberalagoak direla. Oro har, alaba gazteenak bete-betean kontrolatu eta babestu egin behar dituztela uste dute emakume parte-hartzaile gehienek.

"_Beste familia batzuetan, alabei ez diegu uzten mutilekin elkartzeko, ezta ezertxo egiten ere. Askoz kontrolatuago dauzkagu."

"_Bizitza nola dagoen ikusita kontrolatzen ditugu, ordea."

"_Ezer gertatuko ote zaien beldur gara, asko begiratzen dietelako, etengabe begira geratzen zaizkien marokoarrek, batez ere."

Beraz, emakumeen esanetan, alabak non eta norekin dauden jakin nahi dute une oro, helburu bikoitzagatik: batetik, alabei ezer txarrik ez gertatzea eta, bestetik, tradizioaren arabera ezkontzaren arloan bete behar dutenari eustea eta bikotekide egokia aukeratzeko.

Dinamizatzailerak galdetu egin zien alabei edo ilobei horri buruz zer aholkatzen zieten, eta, besteak beste, honako hauxe erantzun zioten: etxera beranduegi ez iristea, nora eta norekin doazen esatea...

"Askaltzera eta osteratxoa egitera doazenean, zaintzeko esaten diegu, 9etarako etxean egoteko. Hara, larunbat batean hanburgesa afaltzera doazenean, ondo baino hobeto dakite zer egin."

Nolanahi ere, euren ustez, oro har neskatilek argi eta garbi daukate zer egin behar duten eta horren arabera jokatu behar dutela. Batzuetan, neska gazteek nahiago dute beste era batera bizi, eta, halakoetan, ez dago ezer egiterik, familiak halakorik nahi ez duen arren.

"_Parranda oso gustuko duen neska txoribururen bat ere badago hortik, eta ez dauka konponbiderik."

"_Alabentzat zein semeentzat nahi dugu onena, baina batzuetan ez dago ezer egiterik mutil edo neskaren batekin eta desbideratu egiten da, nahiz eta pentzupentzura egon zaren."

Horrez gain, adierazi egiten dute emakumeei zein gizonari gertatu ahal zaien zerbaite dela, gizonak ere familiak nahi ez bezala bizitzeko erabakia hartu dezaketelako. Emakume parte-hartzaileek azpimarratu egin nahi dute gauza horiek gazteek halaxe erabaki dutelako gertatu daitezkeela eta ez eurak ahalegindu ez direlako eta hezkuntza ona eman ez dietelako edo balio kulturalak behar bezala igorri ez dizkietelako.

2.8 Emakume ijitoen genero-zeregina

Ezkontzei buruz hitz egiten dutenean, ezkontzaren errituari buruz hausnartzen dute, baita emakume ijitoentzat ezkontzak daukan esanahiari buruz ere. Emakume parte-hartzaileek emakume ijitoek ezkonduetakoan betetzen duten zereginari buruz hitz egin dute. Oro har, etxeko lanak egiteko eta seme-alabak zaintzeko egon behar omen dira prestatuta.

"Ezkondu ondoren, etxeko andreak dira. Senarra eta seme-alabak zaintzen dituzte. Emakume langileak dira. Ez dute parrandarik egiten, eta ez dute edaten. Izan ere, emakume ijitoek ez dugu erretzen eta edaten."

Oro har, eurentzat arrunta da familiaren antolamendua emakumeen ardura izatea. Dena dela, horrek ez du esan nahi etxetik kanpo beste zeregin batzuk egin ezin dituztenik. Parte-hartzaileetako batek hausnarketa interresgarria egiten du, emakume ijitoen zeregina eta emakume ez-ijitoen zeregina erkatzean. Bere esanetan, duela zenbait urte emakume guztien egoera oso-oso antzekoa zen arlo horretan, eta bereizgarritasun kulturalak ez zeukan inolako eraginik.

"Lehenengo andreak 69 ere etxean zeuden, eta ez ziren etxetik irteten, harik eta senargaiarekin ezkondu arte. Orain, ordea, ez da hala gertatzen."

Hori guztiori alde batera utzita, adineko emakume ijitoentzat emakume ijitoen zereginaren gaur egungo eraldaketa oso ona da. Horrez gain, kulturak arlo horretan emandako aurrerapausoak eta euren bizitzan izan duten eragina ere badituzte hizpide, hurrengo puntuan azalduko dugun bezala.

2.9 Emakume ijitoek antzemandako aurrerapenak, eraldaketak

Emakume ijitoei eta ezkontzari buruz hausnartzean, emakume parte-hartzaileek emakume ijitoek gizarte ijitoan eta gizarte orokorrean daukaten zereginari buruz ere hausnartu dute. Euren esanetan, zenbait aurrerapen eta eraldaketa egon dira azken urteetan, eta lekukoak zein protagonistak dira eta izan dira bertan.

Euren ustez, honako hauexek izan dira aldaketa handienak: janzkeraren bilakaera, gidabaimena ateratzeko aukera, lan-modu berrien ezarpena edo hezkuntza-arloko aurrerakuntza.

"Arlo guztietan egin dugu aurrera, ikasketetan, janzkeran, bizimoduan... Arlo guztietan, gidabaimenean, lanean..."

Horrez gain, emakumeen askapenarekin zerikusi zuzena daukaten eraldaketak ere nabarmendu dituzte. Euren iritziz, gero eta arrunta goa da emakumeek etxetik kanpo lan egitea, eta, batzuetan, nagusi dira familiarentzako mantenua etxera eramateko orduan.

"Etxe batzuetan, senarrak ez dauka lanik, baina emazteak bai."

Oro har, emakumeen bizimoduan gertatutako aldaketak oso-oso agerikoak dira azken belaunaldietan, eta gehienak oso onak direla diote. Bestetik, azpimarratu egiten dute oso ona dela emakumeek aisialdi-jarduerak egiteko denbora gehiago edukitzea eta gero eta partaidetza handiagoa izatea antzina emakumeak kanpoan uzten zituzten arloetan. Gainera, euren ustez, bizimodu sozialaren zabalkuntza izan da emakumeen bizi-kalitatean gertatutako aldaketa nabariaren adierazgarri argiena, ongizate-maila handiagoa delako.

"Orain, emakumeok askotan irteten gara. Kafea hartzera joaten gara, SPAr joaten gara, Bilbon zehar egiten dugu osteratxoa..."

"Santutxuko igerilekuetara joaten naiz igerian. Senarrak bidaltzen nau bertara."

Euren iritziz, emakumeen bizimoduan gertatutako aldaketen ondorioz, askeagoak

69 "Andreak" terminoa erabiltzen duenean, emakume paioez edo ez-ijitoez ari da.

dira. Gainera, adinaren arabera esperientzia dutenez, baieztatu egiten dute emakume ijitoen eguneroko bizimoduko hainbat gauza aldatu direla, horren ondorioz askeagoak direla eta, azken batean, emakume ijitoen jabekuntza-prozesua ainguratzen dutela.

"_Orain, ez gara hain mendekoak.

_Askeagoak gara. Lehen, ordea, matxis-mo handia zegoen."

2.10 Gizon ijitoen zereginari buruzko hausnarketak

Emakumeen bizimoduan gertatutako aurrerakuntza modernoek gizon ijitoen bizimoduan ere izan dute eragina. Emakumeek horri buruz hausnartu dute talde-eztabaidan, eta gizon ijitoen jarrera ere aldatu egin dela diote. Gizon ijitoen aldaketa batzuk berezkoak izan dira, eta beste batzuk emakume ijitoen aurrerakuntzaren ondorioz sortu dira. Aldaketa horiek guztiek, gainera, herri ijito osoaren egoeran ere badute eraginik, inolako zalantzarik gabe.

Emakume parte-hartzaileek zenbait aldaketak hizpide dugun ezkontzarekin zerikusia daukatela adierazi dute; eta beste batzuek, ezkondu ostean gizonak garatutako zereginarekin.

Ezkontzako erritualari dagokionez, ageri-agerikoa da gizonen janzkera bera ere erabat aldatu dela, senargaiaren janzkerak gero eta garrantzi handiagoa duelako, baita protagonismo handiagoa ere.

"Ezkontzetan, emakumeak bezala jantzen dira. Gaur egun, gizonak ere badira protagonistak."

Alde horretatik, adierazi egiten dute ez dela hain garrantzitsua gizona birjina izatea, gizonak emakumeak ezkondu arte birjinitasunari eusten laguntzea baizik, aurkakoa eskatu beharrean, hau da, "emaztegaia errespetatzea". Emakume ijitoentzat egitate hori oso garrantzitsua denez, harro egoteko modukoa da, baita tradizio ijitoarekiko errespetuaren adierazgarri ere.

"Gizonak ere badu meriturik, gaur egungo janzkerak janzkera, emaztegaia errespetatzen duelako..."

"Lehen, ordea, ezinezkoa zen, hainbeste diru ez zegoelako. Gainera, asko zen emaztegaia familiari ondra ematea. Hala ere, oso kontuan hartzen da gizonak emaztegaia errespetatzeko egiten duen ahalegina."

Bestetik, euren ustez, ezkondu ostean bikoteak elkarrekin bizitzen hasten direnean ere gertatu dira aldaketak, gizonen inplikazio-maila handiagoa delako etxeko lanetan edo adingabeen zainketan. Oraindik ere, horrelako lan gehienak emakumeen ardurapean badaude ere, aurreko belaunaldiak ez zuten inoiz esango gizonak arlo horretan inoiz ezer egongo zutenik.

"Semeak buruz esango dizut zerbait. Semeak txatarra du bizibide, baina emazteak bi ume ditu. Emazteak ezin duenean, semeak janaria erosten die, pixoihalak aldatzen dizkie, umeekin iriteten da kalera, erosketak egiten ditu... Umeak ezer behar badute, elkarrekin joaten dira, semeak neskatxoak ere ematen diolako biberioa. Etxeko beste emakume bat izango balitz bezala laguntzen dio emazteari."

Oro har, oraindik ere emakumeek zeregin gehienak egin behar omen badituzte ere, emakume parte-hartzaileek argi eta garbi diote gizonak arlo horretan inplikatuta behar direla. Euren ustez, gero eta sarriagotan gertatzen denez, euren belaunaldiak eta gaur egungo belaunaldiak bizitako egoera aldatu egin da, eta aldaketa hori oso ona da.

"Gaur egungo gazteak aldatu egin dira arlo horretan, eta aldaketa hori onerako izan da. Orain, gizon guztiak dira horrelakoak."

2.11 Emakume ijitoak eta bereizkeria

Antzinako garaia gogoratzeko ahaleginean, emakume parte-hartzaileei gogorra datozkie ezkontzaren errituarekin eta emakume ijitoen esperientziekin zerikusia daukaten beste egoera batzuk. Beraz, gure ustez oso interesgarria zen horien berri ematea, emakume parte-hartzaileek gai horri nolako garrantzia ematen dioten ikusita. Esate baterako, garai batean herri ijitoaren aurkako zapalkuntza gogorragoa zela eta bereizkeria irmoagoa zela gogo-

ratzen dute⁷⁰. Emakume askoren ustez, arlo horretan bizi izan duten guztiak euren mundu-ikuskeran izan du eragina.

"Gogoan dut aitona-amonek Valladolid ondoko Dueñasko herrian bizi zirela ziotela eta herriz herri joaten zirela. Iritsitakoan, gurdiak eta astoak aparkatzen zituzten, eta polizia agertzen zitzairen. Lapikoak botatzen zizkien, eta herri-tik kanpo joateko agintzen zien. Beraz, guzti-guztia batu eta beste herri batera joan behar ziren. Herriko jendeak ikusten zituenean, honako hauxe oihukatzen zuen beldurraren beldurrez: Ijitoak datoz! Ijitoak datoz! Erdeinatu egiten gintuzten."

"Berton jaio nintzenez, euskal emakume ijitoa naiz, eta harro nago. Miribilla osoa Mina izeneko zelai zabal-zabala zen. Garai hartan, ijitoek kanpalekua egiten zuten zelai horretan, eta bertan bizi ziren. Gogoan dut Guardia Zibila etortzen zela eta bota egiten gintuela⁷¹. Zergatik egiten ote zigun hori? Gu ez ginen txarrak, elkarrak laguntzen genion."

Parte-hartzaileetako batek erkidego ijitoak gaur egun bizi duen bereizkeriari buruzko hausnarketa egiten du. Bere iritziz, gaur egun beste era batekoa den arren eta instituzioetatik ez datorren arren, bereizkeria sozialak bere horretan dirau, eta, une honetan, gizar-te orokorrak nortasun ijitoari buruz dituen aurreiritzien ondorioz sortzen da, batez ere. Oro har, aurreiritzi horiek sortzen dira, ijitoak honako jokabide hauekin identifikatzen dituztelako: behin eta berriro dirulaguntzak jasotzea, delituzko jarduerak egitea...

"Ez pentsa gaur egun halakorik gertatzen ez denik, antzekoa gertatzen delako. Gaur egun, oso desberdinak garelako diote auzoko emakumeek. Ordainsariak kobratzen ditugula eta herrialdea us-tiatzen dugula, paio askok ere ordainsariak kobratzen dituztenean. Hala ere, ijitoak baino ez dituzte kritikatzeko, premia gehien ditugunak izan arren. Orain dela gutxira arte, ez dugu etxerik eduki,

⁷⁰ Adierazi egin behar da ijitoen aurkako legeria indarrean egon zela estatu espainolean, harik eta demokrazia iritsi arte. Ijitoek delituzko jarduerekin berariazko lotura zeukatela jakintzat ematea ez zen Guardia Zibilaren Arauditik kendu 1978. urtera arte.

⁷¹ "Bota" aditzak leku horretatik kanpo joatera behartzen zituztela esan nahi du.

betidanik salmenta izan dugu bizibide eta ahal izan dugun bezala egin dugu aurrera. Oso-oso txarto tratatu gaituzte."

3. 3. Barrutiko Taldea: Otxarkoaga / Txurdinaga

3.1 Emakume parte-hartzaileen zerrenda

Hona hemen 2011ko abenduaren 27an egindako komunikaziorako eztabaida-taldean parte hartu zuten emakumeen zerrenda. Taulan ikusten dugunez, sei emakumek parte hartu zuten bertan, eta emakume ikertzaileak aurretiaz jarri ziren harremanetan haiekin, eztabaida-taldea egin baino zenbait hilabete lehenago.

3. barrutiko komunikaziorako eztabaida-taldean parte hartu duten emakumeak

Izena	Adina
Mercedes García	65 urte
Soledad Clavería (izeba Negra)	76 urte
Ana M ^a Jiménez (izeba Litona)	62 urte
Julia Clavería	62 urte
Concha Amaya	60 urte
Carmen Amaya	57 urte
PARTE-HARTZAILEEN KOPURUA GUZTIRA: 6	

3.2. Eztabaidagaiak

Behin eta berriro esan dugunez, diagnostiko hau egitean benetan uste izan dugu emakume ijitoak ere emakumeen askapenerako mugimenduan sartuta daudela eta euren jabe-kuntza-prozesua garatzen ari dela, euren kulturako eta etniako kidetzak ematen dien bereizgarritasun kulturala albo batera utzi gabe. Hori dela eta, berezko egoera bakarra sortu da, eta ikuspegi berezitik aztertu beharra dago.

Emakume ikertzaile ijitoentzat interesgarria zen adineko emakumeei galdetzea nolako aldaketak antzeman dituzten belaunaldiz belaunaldi eta, batez ere, nolako eragina izan duten emakumeen artean. Horrez gain, Otxarkoaga zein Txurdinagako emakume ijitoen ustez aldaketa horiek kultura ijitoaren eta emakumeen nortasun kulturalaren iraupenean nolako eragina eduki duten ere jakin nahi izan dugu, eta, horretarako, gai horiek izan dituzte eztabaidagai.

Bestetik, emakume ikertzaileentzat egokia izan da emakumeei Bilboko udalerriko txabolismoaren desagerpenak erkidego ijitoaren egoeran nolako eragina izan duen azaltzeko eskatzea. Euren ustez, faktore horrek, besteak beste, eragin handia izan du erkidego ijito osoaren eta, batez ere, emakume ijitoen bizimoduaren aldaketan. Izan ere, tradizioari begira, emakume ijitoak eurak arduratu dira gaur egun ikaragarri eraldatu diren etxeko lanez.

Emakume ikertzaileen iritziz, Otxarkoagako adineko emakumeek gai horri buruzko ikuspegi zabalagoa eskaini dezakete, 60ko hamarkadara arte euren auzoan pilatu zirelako Bilboko udalerriko txabola gehienak. Gaur egun, egitate hori gaingitu egin bada ere, auzoko familia askoren oroimen historiko eta pertsonalean dago, eta, txabolismoa desagertu zenean, zenbait familia ijito behin betiko finkatu ziren Bilboko udalerrian.

Gainera, hasieran aurreikusitako eztabaida-gaia ez bazen ere, emakumeek gaur egungo krisi ekonomikoari buruz ere hitz egin dute, euren artean eragina daukan gai kezkarria da-eta.

3.3 Aldaketek Bilboko erkidego ijitoaren etxebizitza-egoeran izan duten eragina

Emakume ijitoen egoera orokorraren aldaketek buruz galdetzean, egoera hori zuzenean bizi izan ez zuten emakume gazteagoen aldean, adineko emakumeen ustez etxebizitzaren gaia eragin handieneko faktoreetakoa izan da ijitoen bizimoduaren aldaketan. Hain zuzen ere, txabolismoa desagertzea eta familia ijito gehienak etxebizitzetan finkatzea garrantzi handiko aldaketa izan zen ijitoentzat eta, batez ere, emakume ijitoentzat, antzina beste zeregin batzuk ere garatu behar zituzten-eta: ur bila joatea, garbilekuetan garbitzea... Honako hauxe azaldu zuten zenbait emakume parte-hartzailek:

"Hara, etxeko erosotasuna ez da berbera. Lehen, ez geneukan dutxarik, eta Bilboko dutxetara joan behar ginen bainatzera. Toaila, motxila zein belakia hartu eta dutxetara joan behar nintzen."

"_Lehen, txaboletan bizi ginen.

_Orain, ordea, hobera egin dugu...

_Hobeto gabiltza..."

Emakume parte-hartzaile gehienentzat, aurrerapen handia izan da, eta, horren ondorioz, ijitoen bizi-kalitateak hobera egin du. Edonola ere, beste parte-hartzaile batzuen iritziz, aldaketa hori ona izan da euren eguneroko bizimodua erosoagoa delako gaur egun. Hala ere, eragin kaltegarria eduki du erkidego ijitoaren ohiko beste arlo batzuetan; esate baterako, elkartasunaren kultura, bizimodu bateratuagoaren garapena eta erkidegoko kideen arteko lotune estuagoak.

"_Lehengo batasuna handia zen. Lapikokoa geneukan jateko, eta guztiok jaten genuen. Adineko ijitoek alkandora edo azpikogona zutenean, euren artean banatzen zuten. Orain, ordea, ez da halakorik egiten.

_Lehen, ordea, hobeto bizi ginen, lasaiago, batasun handiagoa zegoen. Hara, hobeto bizi ginen, gaur egun inolako batasunik ez dagoelako."

Parte-hartzaile batzuk, oster, ez datoz bat baieztapen horiekin, euren ustez behinolako bizimodua oso-oso gogorra zelako. Gainera, zenbait balio galtzen ari direla edo gero eta zeresan txikiagoa dutela egia bada ere, aldaketak oso onak omen dira, eta, euren bidez, herri ijitoa askeagoa da, baina, batez ere, bertako emakumeak, etxeko lan gutxiago egin behar dituzte-eta.

3.4 Baliabideak lortzeko ereduaren eraldaketa

Bizimodu ijitoko aldaketak aipatzen dituztenean, emakumeek familien ekonomiarako baliabideak lortzeko ereduaren eraldaketa aitatzten dute lehendabizi. Askok eta askok nekazaritzarekin, uzta-bilketarekin... lotutako lanak egin zituzten gaztetan eta umetan. Euren esperientziaren bitartez, egiaztatu egiten dugu emakume ijitoak aspaldi laneratu zirela eta ohikoa izan dela emakumeek etxeko ekonomian bete-betean parte hartzea inoren kontura egindako lanaren bidez.

"_Aldaketa asko-asko egon dira. Gaztetan, arlo guztietan lan egin dugu: mahastiak, mahatsa, marrubia, ilarrak...

_Leketan...

_Leketan, arlo askotan lan egin dut. Txikitan, arrainaren arloan ere lan egin dugu, hegaluzean, hain zuzen ere; eta, orain, azoka txikian."

Emakume parte-hartzaileek azaldutakoa kontuan hartuta, badirudi hasieran inoren kontura lan egin zutela eta, geroago, beste era bateko lan autonomoak hedatu zirela; esate baterako, azoketako salmenta. Gaur egun ere, nahikoa ogibide arrunta da ijitoen artean, familiarean garatzen da eta emakume zein gizonek elkarrekin lan egin dute bertan, batzuetan haien zereginak desberdinak izan diren arren.

"Senarra funtsezkoa da azoka txikirako, saltokia jartzeko orduan. Salmentan, ordea, emakumeok gara nagusi."

Nolanahi ere, emakume parte-hartzaileek adierazten dutenez, badirudi baliabideak lortzeko eredua berriro eraldatzen ari dela. Izan ere, gaur egungo krisi ekonomikoaren ondorioz, azoka txikiko negozioak ez du behar beste ematen familiaren premiei aurre egiteko. Hori dela eta, ijito asko hasi dira beste ogibide batzuetan lan egiten.

"Lehen, 4 trapu eramaten zenituen azokara, eta janarietarako, oporretarako dirutza ekartzen zenuen etxera. Orain, ordea, ezer ez."

Alde horretatik, zenbait emakume parte-hartzailek adierazi egiten dute krisia alde batera utzita familien premiak aldatu egin direla eta lehen ez bezalako kontsumo-premia berri gehiago daudela. Hori dela eta, baliabide ekonomiko gehiago eduki behar dira, premia horiei aurre egiteko. Dena dela, egitate hori oso ohikoa da gaur egungo gizarte kontsumistaren esparruan.

"_Hala ere, zorrotzagoak gara. Lehen, oso gutxiarekin moldatzen ginen, baina orain ez."

_Lehen, edozerekin moldatzen ginen.

_Orain, telebista dago gela bakoitzean, janari onak daude, opari onak egiten dira..."

Elkarrizketa horren haritik, Otxarkoagako emakumeek gaur egungo krisi ekonomikoa

nola bizi duten ere izan zuten hizpide, hurrengo atalean azalduko dugun bezala.

3.5 Emakume ijitoak eta gaur egungo krisi ekonomikoa

Emakume parte-hartzaileek adierazten dutenez, gaur egungo krisi ekonomikoak eragin ankerra dauka gizarte osoan, baita bertako kidea den erkidego ijitoan ere, inolako zalantzarik gabe. Gaur egun, krisi horren ondorioak ageri-agerikoak dira, hazkuntza ekonomikoa oso-oso urria delako eta lanpostu asko suntsitzen ari direlako, azken markadetako egoera kontuan hartuta. Emakume parte-hartzaileak oso-oso kezkatuta daude egoera horrengatik eta euren familian daukan eraginagatik. Batetik, diru-sarrerak salmenta ibiltariaren edo azoka txikien bidez lortzen dituztenen ustez, salmenta-indizeak behera egin du erabat, eta ia-ia ezinezkoa da horrela bizirautea.

"Guztiok txarto gaude, ijitoak nahiz paioak. Paioak langabezia badaude eta kobratzen ez badute, ez digute guri erosten, eta guk ez dugu geure salmentetan irabazirik lortzen. Lanpostu finkoa dutenek baino ez dute aurrera egiten."

Euren esanetan, beste era bateko jardueretan dihardutenek bizirauteko aukera handiagoak dituzte. Nolanahi ere, jakin badakite egoera ere oso zaila dela arlo horretan, eta oso kezkatuta daude euren edo senideen egoera ekonomikoagatik. Gaur egungo egoera ekonomikoak euren bizimodua mehatxatzen duela uste dute eta ezegonkortasun ekonomiko handiko garaia itzuli daitezkeela, gaztetan bezala.

"_Hala ere, jende asko geratzen da lanik gabe."

_Suhia 5 urtez egon zen garraio-enpresa batean, eta, azkenean, lanik gabe geratu da, enpresak dirurik ez zuelako."

_Lehengo garaietara itzuliko gara."

Krisiari nola aurre egiten dioten galdetzean, familien arteko elkartasunera jotzen dutela eta gastu batzuk kentzen dituztela aipatzen dute.

"Lehen, iloba guztiei egiten nizkien opariak. Orain, ordea, etxean daukadan txi-

*kiari baino ez diot oparitzen, gastueta-
rako ere heltzen ez delako."*

3.6 Emakumeen bizimoduan gertatu- tako eraldaketak

Emakume parte-hartzaileak bat datoz esatean emakume ijitoen bizimoduan, euren bizimoduan aldaketa asko egon direla azken urteotan. Aldaketa horiek, gainera, zenbait arlotan antzematen dira. Batetik, beste atal batzuetan zehatzago jorratu ditugunez, baliabideak lortzeko eredia eraldatu da, etxebizitza eta beste zuzkidura batzuk erabiltzen dira eta eragin handi-handia izan dute emakumeen bizimoduan. Bestetik, emakumeen zeregina ere aldatu egin da, eta bereizgarritasun kulturean izan du eragina.

Emakume parte-hartzaileak emakumeen egoeran eta erkidego ijitoan daukaten zeresanean gertatu diren hainbat aldaketaren lekukoak dira eta izan dira. Adineko emakumeentzat, euren egoera eta emakume gazteagoen egoera erkatzen dituztenean, zenbait aldaketa onak dira. Emakume guztiak, ordea, ez daude ados beste aldaketa batzuekin, horren ondorioz erkidegoak tradizioaren arabera izan dituen balioak edo moralak lasaitu egiten direlako, nahiz eta emakumeen bizimoduan zeresan handia eduki duten.

"Adineko emakumeon ustez, aldaketa ez da hoberako izan, txarrerako baizik. Eurentzat, ordea, ez. Haien aldaketa goitik beherakoa izan da, ostera. Gure iritziz, ez, ez da behar bezala joan."

Oro har, belaunaldien arteko aldeak ohi-koak dira talde kultural guztietan, eta, are gehiago, euren ekintzen edo jarreraren bitartez belaunaldi gazteenek aurreko belaunaldientzat mugiezinak diren zereginak kolokan jartzen dituztenean. Hori dela eta, ulertzeko modukoa da horri buruzko ikuspegi desberdinak egotea, eztabaida-taldean gertatu zen bezala. Bertan, hain zuzen ere, emakume batzuk ez zeuden zenbait aldaketa ulertzeko eta onartzeko prest-prest. Beste batzuk, bai, ordea.

Emakume parte-hartzaileek ontzat hartzen ez dituzten aldaketen artean, esaterako, tradizioaren arabera erkidegoaren gaineratikoak ondo ikusten ez zituen emakumeen jokabide gehiago onesten direla uste dute. Emakume parte-hartzaileek diotenez, antzi-

na emakumeek tradizioaren arabera jokatzeko ez zutenean, ekitaldi sozial eta bizitza publiko ijitoetatik kanpo uzten zituzten. Euren esanetan, gaur egun ez da halakorik gertatzen.

*"_Esate baterako, emakume bat ezkontzen zenean, huts egin zuten emakumeak⁷² ez ziren ezkontzetara eta elkar-
ketetara⁷³ joaten.*

_Orain, zer, ordea?

_Orain, ostera, amabitxiak ere badira, agian.

_Gustukoenak. 100 emakume ondradu egon beharrean, 45 baino ez daude orain."

Beraz, gure usteetan, badirudi tradizioaren arabera emakumeen inguruan sortutako presio soziala murriztu dela, euren jokabidea mundu ijitoan egokitzen hartutako zenbait balioen arabera izan dadin. Dena dela, adin gehiagoko emakumeentzat datu hori ez da batere ona, ohiturak lasaitu egin direlako.

Beste emakume batzuentzat oso ona da apurka-apurka gizonek etxeko lanetan gero eta gehiagotan laguntzea. Hala ere, horrek ez du esan nahi oro har familietan baterako erantzukizunik dagoenik, etxeko lanak emakumeek bakarrik egin behar ez dituztela baizik, gizonek gero eta sarriagotan laguntzen dietelako. Eurentzat, faktore berri samarra da, eta, oro har, belaunaldien arteko aldeak sortzen dira arlo horretan.

"Orain, senarrek lagundu egiten dizute, baina lan ere egiten dute."

3.7 Kultura ijitoaren iraupena

Emakume parte-hartzaile batzuk kezkatuta daude aurreko atalean azaldu ditugun aldaketa horiek guztiek kultura ijitoaren iraupenean eduki dezaketen eraginagatik. Hori dela eta, aldaketa horiek nortasun kulturala mehatxupean jarri dezaketen izan dute eztabaidagai.

⁷² "Huts egin duen emakumea" onarpen sozialik ez daukan jokabideren bat eduki duen emakumea da. Oro har, sexualitatearekin edo tradizioen errespetuarekin zerikusia duten jokabideak izan ohi dira.

⁷³ Elkarketa zapiaren edo hiru arrosen proba da. Bertan, hain zuzen ere, emaztegaia birjina dela egiaztatzen da.

Oro har, aldaketak aldaketa, kultura bera garai berrietara egokitu behar dela kontuan hartuta, emakumeak bat datoz esatean kultura ijitoa bizi-bizirik dagoela eta funtsezko zutabeak dauzkala. Beraz, eraldaketak eraldaketa, ez dute uste zutabe horiek eraitsiko direnik. Euren iritziz, euren kulturaren funtsezko ezaugarri bereizgarriek bere horretan dira eta iraungo dute etorkizunean. Dinamizatzaileak euren ustez zer ez den aldatuko galdetu dienean, honako hauxe esan dute emakume parte-hartzaileek:

“_Adinekoekiko errespetua.

_Ijitoen Legea.

_Ezkontzak.

_Emakume txoriburuak egon arren, ez dira galduko.”

Ikusten dugunez, emakume parte-hartzailean esanetan, tradizioaren arabera kultura ijitoan bereizgarrienak izan diren ezaugarriek bere horretan dira eta ez dute uste inolaz ere mehatxupean daudenik; esate baterako, adinekoekiko errespetua, Ijitoen Legea edo erkidego ijitoko ezkontzak. Ezkontzari dagokionez, argi eta garbi dago beti bezala emakumeek erantzukizun handiagoa izango dutela tradizio horri eta, oro har, tradizio gehienei eusteko orduan. Izan ere, badirudi betiko moduan emakume ijitoak izango direla familia ijitoetan balio kulturalak igorriko dituztenak.

3.8 Desagertutako edo galdutako ezaugarri kulturalak

Adineko emakume ijitoak tradizio kulturalaren iturri bizidunak dira. Esperientziak jakituria ematen du kultura guztietan. Ezaugarri hori, ordea, are garrantzitsuagoa da kultura ijitoan, tradizioari begira herri agrafoa izan delako eta belaunaldiz belaunaldi emakumeen bidez igorritako tradizio kulturala erkidego ijitotik kanpoko pertsonen azaltzeko prest egon ez delako.

Eztabaida-taldean parte hartu duten emakumeek esperientzia zabala dute urteei eta bizipenei begira. Gehienak alabak, neskatilak, emazteak, amak eta amonak izan dira, eta informazio-emaile zehatzenak dira, ijitoen kulturaren ezaugarriez eta tradizioez hitz egiteko orduan. Horrez gain, tradizioari be-

gira emakumeak eurak izan dira ijitoen balio eta ezaugarri kulturalak oinordekoei igorri dizkietenak.

Dinamizatzaileak ohitura edo tradizio ijitorik galdu den badakiten galdetu dienean, baietz erantzun dute. Besteak beste, gaur egun estatutuan espainolean kaloa⁷⁴, hau da, ijitoen hizkuntza oso gutxitan erabiltzen dela aipatu dute, esaterako.

“_Hizkuntza ere galdu egin da, guk geuk ere galdu egin dugu.

_Gaur egun, ez da kaloa erabiltzen. Amak irakatsi egiten zigun, idatzi egin behar genuen.”

Horrez gain, aisialdiko zenbait ohitura ere galdu egin direla adierazi dute emakumeek; esate baterako, ijitoek eremu naturaletan eta, oro har, ibai inguruetan egin ohi zituzten kanpaldiak. Halakoetan, ohitura zen familia bereko zenbait adar elkartzea, aisialdi-egunez gozatzeko.

“_Ibaitara oporretan joateko eta eguna bertan emateko ohitura ere galdu egin da.

_Orain, hoteletara joaten gara.”

Gure ustetan, badirudi ohitura horri modu berean eutsi ez diotela, besteak beste, gaur egun gure ingurunean eremu natural gehienetan debekatuta dagoelako kanpaldi askea edo furgoneta bidezko kanpaldia egitea.

Parte-hartzailearen batek esan duenez, ijitoen batasun-sentipena galdu edo murriztu egin da, behintzat. Ezaugarri hori, gainera, oso bereizgarria izan da kultura ijitoarentzat, betidanik uste izan duelako ijitoek nolabaiteko lotunea daukatela euren artean, familiarreko lotuneen bidez nahiz talde bereko kideezaren bidez, familiarreko lotunerik egon ez arren.

“Nire ustez, ijitoon arteko batasuna galdu da.”

⁷⁴ Kaloa erromano hizkuntzatik eratorritako hizkuntza da, eta, tradizioari begira, ijitoek eurek erabili dute estatu espainolean. Gaztelaniako berezko egitura gramatikalei eusten badie ere, erromano lexikoa erabiltzen du. Erromanoa, hain zuzen ere, hizkuntza bizia da, eta Europako erkidego erromaniko kide gehienek erabiltzen dute. Euskal Herriko gune euskaldunetan, ordea, erkidego ijitoak erromano hizkera egokitu zuen euskarara, gaztelaniaz egin zuen bezala. Horren ondorioz, erromintxela izeneko hizkuntza sortu zen.

Emakume parte-hartzaileek iritzi desberdinak dituzte batasun-sentipenaren murrizketari buruz. Batzuen ustez, ez da galdu, baina zertxobait murriztu da zenbait arrazoiengatik: gizarte modernoetako bizimodu bereizgarria eta hirietako bizimoduaren egitura bera indibidualistagoak dira; baliabideak lortzeko ereduak ez dute hainbesteko lotunerik familia-ekonomiekin, familietatik kanpo garatzen direlako eta, horren ondorioz, batasun-sentipena desagertzen delako...

Era berean, parte-hartzaileetako batek azaltzen duenez, erkidego ijitoen aukera erlijioso desberdinen ondorioz ere galdu da ijitoen arteko batasuna.

4. 8. Barrutiko Taldea: Basurto / Zorrotza

4.1 Emakume parte-hartzaileen zerrenda

Hona hemen urtarilaren 12an Zorrotza auzoan egindako komunikaziorako eztabaida-taldean parte hartu zuten emakume ijitoen zerrenda.

8. barrutiko komunikaziorako eztabaidataldean parte hartu duten emakumeak

Izena	Adina
Marina Tirado	35 urte
Lucía Jiménez	39 urte
Conchi Jiménez	34 urte
Belén Tirado	37 urte
Yomara Martín	25 urte
PARTE-HARTZAILEEN KOPURUA GUZTIRA: 5	

Taulan ikusten dugunez, Basurto/Zorrotzako barrutiko emakumeekin egindako komunikaziorako eztabaida-taldean, nabarmen jaitsi genuen emakume parte-hartzaileen adina. Emakume ikertzaileek hilabeteak eman zituzten barrutian parte hartzeko prest zeuden adineko emakume ijitoak bilatzen, baina ez zuten parte hartzeko prest zegoen adineko emakumerik aurkitu, emakume ikertzaileak behin eta berriro ahalegindu baziren ere. Hori zergatik gertatu den aztertzean, nabarmendu behar da auzo horietako adineko emakumeek bizitza publikorik egiten ez dutela eta partaidetza sozialerako joerarik ez dutela. Gainera, erkidego ijitoan garrantzi handikoak diren egoera pertsonal eta familiarak ere sortu dira, eta eragin zuzena daukate parte hartzeko moti-

bazioaren galeran: kide gaixoren bat duten familiak, lutua...

Azkenean, ikerketa-taldearentzat egoia izan zen parte-hartzaileen adina jaiste, barruti horretan aurreko adin-tarteko emakume ijitoak parte hartzeko prest zeuden-eta. Emakume parte-hartzaileen adinari erreparatuz gero, 25 eta 39 urte artekoak dira, eta emakume parte-hartzaile guztiak 34 urtetik gorakoak dira, bat izan ezik. Beraz, hasieran aurreikusitako adin-tarteari eustea baino askoz garrantzitsua goa izan da 8. barrutiko emakume ijitoen iritziaren berri ematea. Batez ere, emakume ikertzaileen ustetan, euren adina edozein dela ere, testuinguru ijitoan emakume parte-hartzaile gehienek behar besteko adina eta bizi-ibilbidea dituzte, euren esperientziaren bidez jakintza eskaini ahal izateko. Era berean, gizarte orokorraren esparruan oso gazteak direla dirudien arren, ikuspegi ijitotik emakume horiek heldua-roan daude nolabait, eta euretako zenbait alaba ezkonduen amak dira. Hori dela eta, belaunaldien aurrerapenei buruzko ikuspegi zabala eskaini dezakete.

4.2. Eztabaidagaiak

Zortzigarren barrutiko emakume ijitoek bosgarren barrutiko emakumeen eztabaidagai berbera izan dute hizpide: "Zer uste duzue neskatala gaztetxoan ezkontzei buruz?". Emakume ikertzaile ijitoek gai hori berriro erabiltzeko erabakia hartu zuten, oso gai interesgarria omen delako emakumeentzat eta, neurri handi batean, partaidetza bera suspertzen duelako. Gainera, emakume ijitoek ezkontzan nolako garrantzia daukaten kontuan hartuta, gai horri buruz eztabaidatzean eta hausnartzean, emakume ijitoen gaur egungo egoerari buruzko hausnarketak ere sortzen dira, eta horixe bera dugu ikergai nagusi.

Ondoren ikusiko dugunez, Zorrotzako emakume ijitoek ezkontzetako erritualari buruz hausnartu dute, tradizioan antzematen dituzten aldaketak aipatu dituzte eta, eztabaida horren haritik, honako gai hauek ere izan dituzte hizpide: kultur arteko ezkontzak, erkidego ijitotik kanpoko pertsonekin izandako esperientziak, azken belaunaldietako aurrerapen eta aldaketa nabariak eta euren kulturaren iraupena mehatxupean jartzen duten faktoreak.

4.3 Ezkontzak

Ezkontzen errituari dagokionez, Zorrotza-ko emakume ijitoek 5. barrutiko emakume parte-hartzaileek adierazitako gauza bera azaldu dute, hau da, azken urteotan badirudi ezkontza arranditsuagoak egiten direla eta familiek euren baliabide ekonomikoen zati handi bat erabili behar dutela horretarako. Gure ustez, joera hori gaur egungo kontsumo-gizartearen aginduekin dago lotuta. Izan ere, badirudi ezkontzan gero eta baliabide ekonomiko gehiago erabiltzeko joera hori beste kultura batzuetan eta gizarte orokorrean ere ematen dela. Horrez gain, ijitoek oso garrantzi handia ematen diete ezkontzei, euren nortasun kulturalaren aldarrikapena delako. Hain zuzen ere, ijitoen ezkontza-eredua euren bereizgarritasun kulturalaren ezaugarri adierazgarrienetakoa denez, familia ijito askoren iritzi ahalik eta eskuzabaltasun handienaz egin behar dira. Izan ere, ezkontza bera egiten da, baina, aldi berean, nortasun kulturala ere aldarrikatzen da. Beraz, harro egoteko modukoa da ezkontza ijitoa egitea, familiak erakutsi egiten duelako tradizio ijitoari eusten diola. Batez ere, emaztegaiaren birjintasunaren proba bera da tradizio kulturalari eta ezkontzaren inguruan antolatutako beste erritu batzuei eusteko erantzukizun horren adierazgarri. Alde horretatik, emaztegaiak zeregin protagonista dauka ospakizunean, baita bere senideek ere, ageri-agerian uzten dutelako kultura ijitoaren berezko balioak ondo baino hobeto igorri dizkiotela.

"Orain, tira, duela urte batzuetatik hona, arrandiatasunez egiten dira. Emaztegaiak hainbat soineko ditu beretzat, kamisoia, oinetakoak... Elkarke-ta bera aurreko egunean egiten da, eta, ia-ia beste ezkontza bat denez, gastu handia egin beharra dago. Dena dela, guretzat harro egoteko modukoa denez, bost axola."

Bestetik, emakume parte-hartzaileek adierazten dutenez, senideek ez dituzte neskatilak lehen beste kontrolatzen ezkondu aurretik. Emakume parte-hartzaileek esandakoaren arabera, gaur egun bikote gazteek ezkondu aurretik ezagutzeko aukera gehiago dituzte, eta neska gazteek aurreko belaunaldietan baino askatasun handiagoa daukate.

"Gaztetan, orain nire senarra den senargaiarekin nengoenean, beti-beti norbait etortzen zen gurekin, ez gintuzten inoiz bakarrik uzten. Gainera, hilabete edo bi lehenago, senideren baten etxera deitu behar zidan, elkarrekin egoten uzten ez gintuztelako. Beraz, nire amak ez zuen ulertzen nire alabak senargaia zeukala eta, eskerik egin gabe, egunero harekin telefonoz berba egiten zuela."

Parte-hartzaile batek adierazi duenez, ezkondu osteko bizimodua bera ere aldatu egin da. Tradizioaren arabera, bikotea senargaiaren familiaren etxera ezkontzen zen, baina gero eta arruntagoa da bikoteak beste etxe batean bizitzea. Gure ustez, gainera, oso kontuan hartu beharra dago erkidego ijitoan ere ezkontzeko adina atzeratu dela.

"Orain, emaztegaiak euren etxean bizi nahi dute, antzina amaginarrebarenera ezkontzen baziren ere."

4.4 Ezkontzaren legezko balioa

Ezkontza ijitoaren faktore eztabaidagarrienetakoa bere legezko balioa da. Tradizioaren arabera, erritu ijitoa baino ez da egiten, eta ezkontza ez da inongo erregistro ofizialean inolaz ere agertzen. Egoera hori zail samarra izan da batzuetan, legezko erregistrorik ez egotean arazoak sortu direlako ezkontza ziurtatu beharreko zenbait egoeratan; esate baterako, alarguntza-pentsioa jasotzeko orduan⁷⁵. Emakume parte-hartzaile batzuentzat, kezkarria da erkidego ijitotik kanpo inork ez ulertzea ezkontza ijitoko erritualaren sinbolikoa baino askoz gehiago dela ijitoentzat, eurentzat erabateko balioa daukalako. Eurentzat, gainera, deserosoa da ezkontza baliozkotzat ez hartzea, erregistro zibilean inskribatuta ez egoteagatik.

"Ijitoen Legearen araberrako ezkontza da, mundu paioan ezkondu ez bagau-

⁷⁵ Horren adierazgarri, "La Nena" ezizendun María Luisa Muñoz Díaz ijito madrildarraren kasua dugu. Hain zuzen ere, aitzindaria izan zen, estatu espainolari alarguntza-pentsioa eskatzeko prozesu judiziala abian jarri zuenean. Aldez aurretik, estatuak pensio hori ukatu zion, ezkontza hori erregistro zibilean ziurtatuta ez egoteagatik, erritu ijitoaren arabera baino ez zelako ezkondu. Estatuko bide guztiak agortu ondoren, "La Nena" Estrasburgoko Giza Eskubideen Auzitegira jo zuen, eta, 2009. urtean, haren aldeko epaia eman zuen, bere ustez Espainiak honako haxe urratu zuelako ezkontza ijitoa ez aitortzean: Gizakien Eskubideen Konbentzio Europarreko jabetzaren babesari buruzko 1. artikulua eta etniagatiko bereizkeria debekatzen duen 14. artikulua. Beraz, jabetza-prestazioa jasotzeko eskubidea aitortu zion, eta eragindako kalte moralengatik ordaina ere jaso zuen.

de ere, papera bete behar delako. Hala ere, halaxe egiten dugu ijitoon artean, eta, horren ondorioz, arazo handiak sortzen dira paioen eta ijitoon artean, ez dutelako ulertzen geure kulturaren elkarrekin lo egiten dugunean ezkontzen garela eta eurek ez. Tartean paperik ez badago, ez dute ulertzen."

Beste emakume parte-hartzaile batzuentzat, ordea, hori ez da arazo handia, esperientzien bitartez badakitelako ezkontza ijitoa eta legezko aitorpena bateratzeko formulak daudela; esate baterako, ezkontza erregistro zibilean inskribatzea edo izatezko bikote moduan erregistratzea. Emakume parte-hartzaile gehienentzat, gaur egun ez da kezkatzeko moduko arazoa, jakin badakitelako oso garrantzitsua dela kasuan kasuko izapideak egitea eta horretarako aukera dutela.

"_Tira, bost axola, nire alaba izatezko bikote moduan dago inskribatuta."

_Horixe diot nik. Tartean paperik ez badago, ez da inon agertzen ezkontuta gaudenik."

4.5 Ezkontzaren tradizioa betetzen ez dutenak

5. barrutiko emakume ijitoek bezala, Zorrotzako emakume ijitoek nabarmendu egiten dute familien jarrera aldatu egin dela, bikoteek ezkontzaren erritu ijitoa betetzen ez dutenean eta "ihes egiteko" erabakia hartzen dutenean. Emakume parte-hartzaileak bat datoz adieraztean horrela jokatzaren duten emakume gazteagoek aurreko belaunaldietan baino babes handiagoa dutela familian bertan. Lehen, ordea, familietikiko errespetu-falta larri-larria zela uste zutenean, familia-bizimodutik aldentzen zituzten epealdi mugagabeen.

"_Orain, adibidez, ihes egin duten neskei laguntzen diegu. Lehen, ordea, ez genuen halakorik egiten. Beraz, lehen baino askatasun handiagoa daukazu."

"_Horixe, ba, lehen esan bezala, orain askoz gehiago laguntzen diegu."

_Bai, ilobaren batek ihes egiten zutenean, aitonak ez zion bizitza osoan hitz egiten, eta, aldi berean, ez zeukan familia bera ere luzaroan ikusterik."

_Orain, etsigarria da, ezer ez dutelako, babeslekua ematen diezu eta etxean sartzen dituzu."

_Orain ez gara antzina adinekoak gurekin ziren bezain gogorrak."

Eurentzat oso egokia da gaur egun inolako gatazkarik ez sortzea ezkontza ijitoa ez egiteko erabakia hartzeagatik. Oro har, emakume parte-hartzaileen ustetan, bikoteek tradizio ijitoaren aginduari eustea eta ohiko ezkontza ijitoa egitea da egokiena eta zuzenena. Oraindik ere, euren iritziz, batez ere emakumeen erantzukizuna da eta ez hainbeste gizonena, eta gizonaren familiarentzat ez da emakumearen familiarentzat bezain garrantzitsua, gainera. Izan ere, lehen esan dugunez, ezkondu arte emakumeek bir-jinatasunari eustea harro egoteko modukoa da emakumearentzat eta bere senideentzat, balio ijitoak ezin hobeto igorri dizkiotelako. Hartara, erritu ijitoaren arabera ez ezkontzeko erabakiak eragin handiagoa dauka emaztegaiaren familian senargaiaren familian baino, emakumeak erantzukizun handiagoa omen duelako arlo horretan.

"Hara, ez da gauza bera semeak egitea edo alabak egitea. Familiaren ohorearen erakusgarri den alabak egiten dizutenean, mundua gainera datorkizu."

Edonola ere, emakumeentzat alabaren erabakia mingarria eta ulertezina bada ere, behin eta berriro diote garaia aldatu egin direla alde horretatik eta, halakoetan, alabei laguntzen saiatzen direla.

"Esate baterako, nik gehiago lagundu ahal izan diot alabari. Etxeak, furgonetak, salgaiak lortzen lagundu diot. Ahalegindu egin naiz, behintzat. Ihes egitean, ordea, lur jota utzi gaitu, ama-arentzat harro egoteko modukoa delako alaba ezkontzea; eta, aitarentzat, are gehiago."

4.6 Kultur arteko ezkontzak

Zorrotzako emakumeen iritziz ere, oraindik ere erkidego bereko pertsona gehiago ezkontzen badira ere, gero eta ohikoagoa da kultur arteko ezkontzak egitea eta euren alabek erkidego ijitokoak ez diren kideekin ezkontzeko erabakia hartzea. Emakume parte-hartzaile gehienek egoera hori onartzen

dute, emakumeek nornahirekin ezkontze-ko askatasuna dutelako. Gainera, onartu ere egingo lukete alabek kultur arteko ezkontza aukeratzea. Hori horrela izanik ere, gehienek nahiago dute alabak gizon ijitoekin ezkontzea.

“_Nire ustez, ondo dago, paioak eta ijitoak daudelako harremanetan eta gaur egun guztiok berdinak garelako. Dena dela, ez dut nahi haiekin ezkontzea eta bizitzea. Nire alabarentzat ez nuke halakorik nahi. Alaba paio batekin ezkonduko balitz, onartu egingo nuke, baina beste aukerarik ez dudalako.

_Alabak ijitoekin ezkondu nahi ditugu, jakin badakigulako nolakoak diren gure ohiturak, gure bitxitasunak. Neskatilak are gehiago babesten ditugu, guztiok Ijitoen Lege ezaguna dugulako gidari, edonongoak garela ere.

_Nire ustez, hori ere txarto egongo litza-teke.”

Antza denez, gehienek ustetan, ijitoak euren artean ezkontzen direnean bermatu egiten da tradizio ijitoei eutsiko dietela. Beraz, alabentzat askoz hobe delakoan daude.

4.7 Ez-ijitoekiko harremana

Zorrotzako eztabaida-taldean batzartutako emakumeek ezkontzari buruz hitz egiten dutenean, ezinbestekoa da ijitoen eta eguneko bizilagunak diren ez-ijitoen arteko eraketak egitea. Horren haritik, auzoko kultur arteko bizikidetzari buruzko eztabaida sortzen da. Oro har, badirudi kultur arteko esperientzia talde honetako emakume ijitoen gustukoa ez dela. Zenbait bereizkeria-egoe-ra azaltzen dituzte, eta, bertan, ijito-izaerak eragin txarra dauka auzoko ez-ijitoekiko harremanetan.

“_Nire auzoko emakumeek gorrotoa ditate.

_Nahiz eta etxebizitzan hamabi urte daramatzadan, auzoko emakumeek ez didate erkidegoa kudeatzen uzten. Kuxako dirua kenduko diedala uste dute. Askotan, hiru etxebizitza eta eurek baino diru gehiago dauzkadala esango nieke gustura, baina ez dut nahi, lasaiago bizi naiz-eta.

_Egia da, baztertu egiten zaituzte, erki-degoan botoa emateko orduan ere bai. Neure botoa eskatu behar dut, edozein auzokideri berez ematen badiote ere. Agintzen utzi behar diezu, eta ezer ulertzen ez duzula pentsarazi behar diezu. Gainera, hobe ezer ez esatea, erruduna izango zarelako.”

Emakume parte-hartzaileek esandakoaren arabera, kultur arteko bizikidetzaren sustatu beharra dago, emakumeek harreman tirabiratsak edo baztertzailak omen dituztelako ez-ijitoekin. Oro har, antzeman egiten dute mesfidantza handiz tratatzen dituztela eta aurreiritzien arabera epaitzen dituztela. Hori dela eta, delituzko jarduerekin eta auzoko jardueretan parte hartzeko trebetasun urriekin identifikatzen dituzte oro har.

“Hemen, Zorrotzan, arrazakeria handia dago. Emakume paio askok betidanik ezagutzen gaituzte, badakite auzoan bizi garela, baina oso mesfidatiak dira.”

Aldi berean, emakume parte-hartzaile batzuek euren auzoko ez-ijitoek daukaten iritzia ere ez da oso ona, taldean esandakoaren arabera. Oso-oso agerikoa da ez-ijitoen eta, batez ere, “paioen” inguruko mesfidantza handia dutela. Kultur arteko harremanak hobetu behar omen dira, badirudielako auzo berean bizi direla baina benetako bizikidetzarik ez dagoela. Are gehiago, elkarrekiko mesfidantzan oinarritutako harremana da, eta, bertan, haiek/gu gatazka-ikuspegia da nagusi.

“Gero, ijitoak ere paiorik nahi ez dugula diote, baina paioek egindakoagatik ez ditugu nahi. Tira, onak eta txarrak egongo dira, baina ezin duzu haiekin trataturik eduki, ederra egiten dizute-eta.”

4.8 Emakumeen artean eragina duten aurrerapenak

Komunikaziorako eztabaida-taldeko dinamizatzaileak emakumei aurrerapen kulturalak emakumeen mesederako izan diren galdetu dienean, gehienek baietz erantzun dute. Euren ustez, aurrerapauso handiak eman dira azken urteotan, eta, horren ondorioz, euren bizi-kalitatea zein ongizatea hobeak dira. Azken batean, jabekuntza eta independentzia zein autonomia handiagoak lortu dituzte horrela. Laneratzean, prestakuntza-maila

handiagoa edukitzean eta beste ekintza batzuk garatzean, askatasun eta mugikortasun handiagoa dute. Horren adierazgarri, emakume ijito ugari hasi dira gidabaimena ateratzen. Eztabaida-talde gehienetan, faktore hori aipatu dute, eta oso garrantzitsua da emakumeentzat, neurri handi batean euren independentzia zein autonomia sustatzen dituelako eta, azken batean, euren gaitasunak nahiz trebetasunak gaur egungo gizartean garatzeko aukera ematen dielako.

"Bai, arlo guztietan, askatasunean, lanean, jakituria handiagoan, gehiago ikasteko aukeran. Oraindik ere, gehiago ikasi beharko genuke, baina emakume ijitoen alde lan egiten da bete-betean. Orain, lehen ez bezala, behar besteko askatasuna daukagu, autoa edukitzea eta gidabaimena ateratzeko. Neskek ere ikasteko askatasun handiagoa dute, gutxi bada ere; esate baterako, ile-apainketa edo antzeko zerbait egitea. Baietz uste dut."

Era berean, beste atal batzuetan aipatu dugun arren, eurentzat oso garrantzitsua da gaur egun emakume gazteagoak lehen bezainbeste ez kontrolatzea, nolabait esateko. Gehienen ustetan, gainera, oso ona da gero eta gehiago irteteko aukera izatea eta aisialdirako zein norberaren gozamenerako asti gehiago edukitzea. Halaber, euren iritziz, neskak tradizio ijitoaren arabera ez ezkontzean sortutako ondoezak ezin du luzaroan iraun, bikoteek askatasun handiagoa izan behar dute ezkondu aurretik elkar ezagutzeko... Horrela, bada, emakumeak zoriontsuagoak izango direla uste dute eta gaur egungo bizimodua antzinakoa baino errazagoa izango dela. Bestetik, eurentzat oso ona da emakumeek gero eta aisialdi gehiago edukitzea eta neskalagun zein senideekin iritea.

"Ahizpa ni baino nagusiagoa da, eta arropa modernoa darama. Zahar-iturra dudala esaten dit. Hara, emakume guztiak gimnasia joaten dira, urtebetez ospatzen dituzte, taberna bat ixten dute eurentzat bakarrik eta goizaldeko ordu bietan etxeratzen dira. Guzti-guztiak elkarrekin doaz, baina nahi duten orduan itzultzen dira."

Horrez gain, neska gazte ijitoen estetika bera ere ikaragarri aldatu dela diote, ia-ia gaine-

rako neska gazteak bezala janzten direlako. Talde guztietako emakumeek faktore hori aipatu dute, talde sozialaren eraldaketaren adierazgarri.

"Janzkerari dagokionez, gure neskek neska paioen antzera janzten dira gaur egun. Non dago alde, beraz? Modu berean janzten dira. Hona hemen euren arteko alde bakarrak: beltzarantasuna, aurpegiera eta ile luzea. Gehiago irteten dira kalera, eta neskalagunekin geratzen dira."

Janzkerari dagokionez, egia da zenbait bilakaera onartzen dituztela. Dena dela, emakume parte-hartzaile batzuentzat zenbait estetika ez dira inolaz ere onargarriak. Hori dela eta, horri buruz hausnartu dute, eta emakume parte-hartzaile batzuek kezkatuta daudela adierazi dute, zenbait ohitura lasaitzean eta eraldaketak egitean kulturak iraungo ez duela eta nortasun kulturala desagertu egingo dela uste dutelako, hurrengo atalean ikusiko dugun bezala.

4.9 Kulturaren iraupenari buruzko iritzia

Emakume parte-hartzaileen ustetan, zenbait ohitura ijito desagertzeko arriskuan daude, ez direlako lehen bezain sarritan egiten. El-karrizketako gai nagusiaren haritik, eurentzat oso deigarria da zenbait ezkontzatan erritu ijitoa bete-betean ez garatzea, nahiz eta kultura ijitoaren ezaugarri bereizgarrietakoa den, monografiko osoan zehar behin eta berriro esan dugun bezala.

"Bai, hizpide ditugun ezkontzak, esaterako, zapirik gabe egiten badira, nolako ezkontzak ote dira? Ezkontza ijitoak galtzen ari dira. Nire iritziz, ezkontzetan eta ezkondu baino lehen dagoen askatasuna da kaltegarriena."

Emakume parte-hartzaile batzuk ere kezkatuta daude, zenbait ikur kultural galtzen ari direlako; esate baterako, janzkera. Belau-naldi gazteenen artean, ia-ia ez dago inolako alderik beste talde kultural edo sozial batzuekin. Emakume batzuen iritziz, horrela nolabait egiten diote uko nortasun kulturalari.

"_Geure ohiturak galduko ote ditugu aldatzearen?"

„Bai, bai, modernoegiak garelako.

„Galtzen ari gara, baina. Beharbada, hemen ez da hain nabaria, baina Madrilén minigonak eta galtzerdiak darmatzate soinean. Nire ustez, adinekoek burua altxatuko balute, paioak garela esango ligukete.”

Oraindik ere, badirudi “moraltasunaren” pisa emakumeen erantzukizunpean dagoela batik bat, janzkerari edo jokabide sexualari dagokionez. Hala ere, guretzat pozgarria da ikustea emakume parte-hartzaile batek ere ez duela esan emakumeen jabeakuntza neurri handi batean sustatu duten zenbait aurrerapen kulturaren iraupenerako oztupoak izan direnik; esate baterako, prestakuntza-maila handiagoa edukitzea edo laneratzea.

5. 7. Barrutiko Taldea: Rekalde

5.1 Emakume parte-hartzaileen zerrenda

7. Barrutiko eztabaida-taldean parte hartu duten emakumeak

Izena	Adina
M ^a Luisa Cortés (izeba Chata)	72 urte
Rosa Berrio	60 urte
Begoña Berrio	63 urte
Rocío Cortés	65 urte
Carmina Borja	55 urte
PARTE-HARTZAILEEN KOPURUA GUZTIRA: 5	

5.2. Eztabaidagaiak

Rekaldeko eztabaida-taldean batzartutako emakumeek gaztetatik gaur arte emakume ijitoen bizimoduan antzeman dituzten aldaketei buruz hitz egin dute. Eztabaida interesgarria bezain aberasgarria izan da, baina hausnarketa gehienetan ez dute genero-bereizgarritasuna lehenetsi, bereizgarritasun kulturala baizik. Horrez gain, ez dute nabarmendu emakume eta gizon ijitoen artean alde handirik dagoen, eta nahiago izan dute erkidego-mailan gertatutako aldaketei buruz hitz egin. Eztabaidan bertan, beraz, emakumeen artean eragina daukaten aldaketei baino garrantzi handiagoa eman diete erkidego osoan antzeman dituzten aldaketei. Ondoren ikusiko dugunez, emakumeen bizimoduan are garrantzitsuagoa omen da bizimoduan eta

zenbait arlotan gertatutako eraldaketa, horri esker euren bizitza erosoagoa izan delako eta gehienek bizilekua izandako txaboleetatik urrundu ahal izan zirelako. Edonola ere, euren iritzi guztiak emakume moduan bizitako esperientzian oinarrituta daudenez, oso erabilgarriak dira, emakume ijitoentzat garrantzitsuak diren gaiak jorratzean, euren egoeraren zein pentsaeraren adierazgarri dira-eta.

5.3 Ijitoen bizimoduan gertatutako aldaketak

Rekaldeko taldean bildutako emakumeek emakume ijitoen bizimoduko aldaketa nabarienei buruz hitz egin dute. Lehenengo eta behin, emakume parte-hartzaile gehienek behin eta berriro azpimarratu dute oso garrantzitsua dela ijitoen bizi-kalitateak hobera egitea. Adinari erreparatuz gero, emakume gehienek ezegonkortasun ekonomiko larria jasan zuten umetan, eta, oro har, azken belaunaldiotan faktore hori izugarri hobetu dela uste dute. Gainera, eragin handiagoa eduki du azken urteotan ijitoen bizimoduan gertatutako eraldaketan.

“Aldaketak handi-handiak izan dira. Gurasoak oso txiroak ziren. Etxerik etxe saltzen zuten bitartean, hazi egin gintuzten. Oso gose ginen, oso gutxi irabazten zutelako eta zazpi neba-arreba ginelako. Gainera, etxean sartzen zen diru gehiena aitak eramaten zuen, sarritan joaten zelako parrandan. Egoera latz-latza zen, eta ez zituen seme-alabak kontuan hartzen. Hala ere, aita ona izan da, eta ama zoragarria eduki dut. Gauza guztien aurka borrokatu dira, seme-alabak hazteko eta hezteko.”

“Orain, ordea, ez da hala gertatzen. Etxeetan bizi gara, eta polizia ez da torkigu bila, bertatik botatzeko. Finkatu egin gara. Lehen, orain baino bazterketa handiagoa zegoen. Dena dela, lapikokoa atera dugu beti, ahal izan dugun guztia eginda: saltzea, eskean ibiltzea... Askotan, xaboia erosteko ere ez geneukan.”

Emakume parte-hartzaileen esanetan, oinarritzko premiak estaltzea eta etxebizitza-egoera aldatzea izan da euren bizitza gehien eraldatu duten faktoreetakoa. Era berean, onena ere izan da, emakumeen eta erkide-

go ijito osoaren bizi-kalitatea hobetzeko orduan.

5.4 Hezkuntza

Euren ustez, oso-oso ona izan da ikasle ijito guztiak eskola-sisteman sartzea eta, horren ondorioz, prestakuntza handiagoa lortzea. Zenbait emakume parte-hartzailek diotenez, urteen joan-etorrian horren inguruan zeukaten pentsaera ere aldatu dute, eta erkidego ijitoan prestakuntzari gero eta balio handiagoa ematen diotela nabarmendu dute.

"Zenbat gauza galdu ote ditudan ez jakiteagatik? Nire bizitza beste era batekoa izan balitz, ez nituen seme-alabak horrela haziko, 7 eta 8 urte zituztela eskolatik ateratzen genituelako. Orain, ordea, oso ondo dago, 17 edo 18 urte bete arte egon behar direlako eskolan. Orain, joatera behartzen ditugu, baina haiengatik egiten dugu. Ijitoak ere borrokatu egin nahi dugu, paioena bezalako bizi-modua eduki nahi dugu, lan egin nahi dugu, garen bezala onartu gaitzaten nahi dugu."

Askoren iritziz, une honetan euren bizitza desberdina izango zen, ikasteko aukera eduki balute. Gainera, belaunaldi berriei prestakuntza oso balio handia dela igorri beharko lieketela uste dute. Bestetik, bizi-kalitate handiagoa eta egoera ekonomiko hobea eragin handiko faktoreak dira, seme-alabei prestakuntza oso garrantzitsua dela igortzeko orduan. Izan ere, euren bizitzako beste une batzuetan, ezegonkortasun ekonomikoa itzela zenez eta baliabide ekonomikoak lortu behar zituztenez, ezin izan zuten hezkuntzan eta beste arlo batzuetan aurrera egin.

"Hona, Rekaldera, bizitzen etorri gineanean, luxuzko bizimodua zen. Etxebizitza berria neukan, telebista berria, azoka txiki paregabeak.. Seme-alabak eduki nituenean, eskolara eraman nituen. Batak iturgintza ikasi du, eta bestea informatika ikasten ari da."

5.5 Emakume ijitoak eta enplegua

Rekaldeko taldeko emakumeek emakume ijitoak laneratzeko prozesuari buruz hitz egin dute euren esperientzien bitartez. Beste

barruti batzuetako adineko emakumeek bezala, Rekaldeko adineko emakume ijitoek ziurtatu egiten dute emakume ijitoak laneratzeko prozesua berria ez dela, baina garatutako enplegu edo lanbide mota aldatu dela. Gehienek umetan eta gaztetan lan egin zuten lehen aldiz, eta, ezkondu ondoren ere, lanean jarraitu zuten, baina, batez ere, familia-arloko ekonomietan; esate baterako, azoka txikietan edo salmenta ibiltarian.

Emakume parte-hartzaileen esanetan, emakume ijitoak euren belaunaldia baino lehenago ere laneratu ziren, euren amek ere lan egiten zutelako eta, nola edo hala, familia-ekonomiarako ekarpena egiten zutelako.

"Urteak joan, urteak etorri, aitaren salmentek hobera egin zuten. Bere aldetik, amak ere ahal zuena saltzen zuen etxerik etxe. Neba-arrebok hazi ginenean, gurasoei laguntzen hasi ginen, saltzen eta jatekoak egiten. Halaxe ibili nintzen, harik eta ezkondu arte. Ezkondu nintzenean, senarra eta biok ere saltzen hasi ginen. Herriz herri, arropa saltzen genuen. Horrela, txabolak utzi eta etxebizitzetara joan ginen. Hartara, apurka-apurka, gure bizitzak hobera egin zuen."

"Bilbora ezkondu nintzen, eta txatarrean lan egiten nuen aita-amaginarrebekin."

5.6 Krisi ekonomikoaren ondorioak

Emakumeek emakume ijitoen bizimoduko aldaketei buruz hitz egin eta hausnartu egin dute. Era berean, nabarmendu dute, besteak beste, enplegua eta egoera ekonomikoaren hobekuntza izan direla erkidego ijitoko eraldaketa sozialeko faktore ahaltsuenak. Prozesu horretan, gaur egungo egoera ekonomikoagatik kezkatuta daudela azaldu dute. Emakume parte-hartzaile batzuk oso kezkatuta daude gaur egungo krisi ekonomikoagatik. Ezegonkortasun ekonomiko handiagoko garaietan bizi izan direnez, gaur egungo krisiaren ondorioz ijitoen bizimodua itzuliko delakoan daude. Euren ustez, azken belaunaldiotan lortutako aurrerapen guztiak galdu daitezke baliabide ekonomikorik ez egoiteagatik. Ustezko atzerapen horren ondorioz erkidego ijitoaren egoera are ezegonkorragoa izango ote den beldur ere badira. Oro har, hori guztiori gertatzen ari dela uste dute, eta gaur egungo krisiaren eraginpean dau-

den inguruko pertsonen egoera nolakoa den azaltzen dute.

"Bikote ijito gazte bateko bi kideek ikasi egin zuten, eta oso lanpostu onak zituzten biek. Ezkondu egin ziren, eta azoka txikietan hasi dira lanean. Guzti-guztia utzi behar izan dute, semea eduki dute-lako eta azoka txikira joan behar dire-lako. Tamalez, ikasketa guztiak galdu dituzte, eta bizimodu ijitora itzuli behar izan dira. Tamalgarria benetan."

"Lau iloba ditut eta lan egiteko irrikaz daude. Lan bila dabilta nonahi, eta ezer ere ez. Gizagaixook! Ez dute ezertxo ere aurkitzen."

5.7 Emakume ijitoen bizimoduan gertatutako eraldaketei buruzko hausnarketak

Oro har adierazi dugunez, Rekaldeko emakumeen esanetan, ezegonkortasun ekonomikoa gainditzea eta udalerrian finkatzea izan da euren bizimoduko eraldaketa handiena. Halaber, euren eta iloben bizimoduen artean antzemandako belaunaldi-aldaletari buruz ere hausnartzen dute.

"Ilobak zenbat urte dituen kontuan hartuta, ez dakigu ezkonduko den, baina, hara, neskatoak diseinu-ikastaroa amaitu nahi du, eta ez du beste asmorik. Ikastarotik irten eta gurtzara joaten da; eta, gurtzatik, etxera. Horixe da bere bizimodua."

Ikusten dugunez, adineko emakumeek badakite emakume ijito gazteagoek ezkontza eta amatasuna ez beste bizimodu batzuk hautatzeko abagunea dutela gaur egun. Oro har, badirudi senide gazteagoen bizi-aukerak errespetatzen dituztela, baina, nolabait esateko, eurentzat harrigarria da familia eratze-ko aukera ez beste asmo batzuei lehentasuna ematea.

Bestetik, euren ustez, emakumeen bizitza errazagoa da gaur egun, senarren jokabideagatik. Adineko emakumeen esanetan, gizonen portaera errespetu handiagokoa da gaur egun. Zenbait emakume parte-hartzailek behin eta berriro diote antzina ohikoa goa zela gizonen aparteko bizitza egitea, familiaren betebeharretatik urrun. Emakume parte-hartzaile batzuen iritziz, jokabide hori

nabarmen aldatu da, eta, oro har, gaur egun ez dago ondo ikusita familia-betebeharrak dituen gizona sarritan irtetea. Bestetik, gizonen etxeko lanetan daukaten inplikazioa ere aldatu dela uste dute eta gaur egun gehiago laguntzen dutela. Jarrera hori ontzat hartzen dute, emakumeen bizi-kalitatearen mesederako da-eta.

"Gizonak ikaragarri aldatu dira. Orain, ez dira gauero parrandan joaten, etxean geratzen dira, emazteei laguntzen diete, guztiek seme-alabak hezi nahi dituzte".

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

6. IKERKETAREN
ONDORIOAK

Emakume guztiok elkarrekin lortuko dugu gure herriak aurrera egitea

Guretzat funtsezkoa izan da emakume ijitoei ikerketa honetako emaitzen berri ematea, ikertzaile eta laguntzaile moduan eskaini duten lankidetzak, aholkularitza, denbora eta arduraldia barik ezinezkoa izango zelako ikerlan hau egitea. Hori dela eta, txosteneko datu kuantitatiboak eta kualitatiboak banatuta eta elkarren segidan azaldu badira ere, txostena bera irakurtzean testuingurua kontuan hartzea nahi genuke, informazio kualitatiboari behar besteko balioa emateko. Azken batean, aurrekaririk gabeko hausnarketak bateratuan emakume eta ijito moduan egunero nola bizi diren eta sentitzen duten partekatutako emakume ijito bilbotarren iritziak eta bizipenak azaltzen dira bertan. Pozik gaude partaidetza handia izan delako, nahiz eta askotan oztopo handia izan den erakunde batek sustatutako ikerketa izatea, eta emakume parte-hartzaileek eurek ikerketaren ondorioak ateratzen ere lagundu digutelako. Bestetik, oso pozgarria izan da Bilboko Udalak eta Emakunde-Emakumearen Euskal Erakundeak diagnostiko honen garapena bultzatu nahi izatea.

Ikerketa-taldea (Pilar García "Baby", Soraya Motos, Victoria Jiménez, Rosa Jiménez, Unai Rodríguez eta Carolina Iriarte)

Aparteko hiru txostenetan aurkeztuko ditugu. Lehenengoan, galdera-sorten bidez lortutako emaitza kuantitatiboak agertuko dira; bigarrenetan, elkarriketen eta eguneroko bizimoduko komunikazio-kontakizunen bitartez erdietsitako informazio kualitatiboa; eta, hirugarrenetan, komunikaziorako eztabaida-taldeen bidez lortutako informazioa. Ondoren, Bilboko emakume ijitoek eurek emaitzei buruz egindako balioespen orokorra aurkeztuko da.

ONDORIOAK

Hona hemen Bilboko Udaleko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diagnostikoaren ondorioak. Bertan, hain zuzen ere, ikerketa-prozesu osoan zehar lortutako informazio guztiaren laburpena egingo dugu, eta honako hauxe aztertu ostean ateratako ondorioak izango dira:

- Teknika kualitatiboen bidez lortutako informazioa (elkarriketak, eguneroko

bizimoduko komunikazio-kontakizunak eta komunikaziorako eztabaida-taldeak).

- Teknika kuantitatiboen bitartez erdietsitako informazioa (Bilboko 80 emakume ijitori egindako inkesta).
- Ikerketako emakume ijito parte-hartzaileek eurek lehen aipatutako teknika kualitatibo eta kuantitatiboen bitartez lortutako informazioari buruz egin duten interpretazioa⁷⁶.

Gogoan izan behar dugu Bilboko Udaleko Emakume Ijitoen Egoerari buruzko Diagnostikoaren abiapuntuaren arabera emakume ijitoek garatutako esperientzien bidez hainbat oztopo gainditzen ari direla, mugimendu sozial eta politikoan zein elkartegintzan parte hartzeko eta, horren ondorioz, prestakuntza zein lan arloko jarduerak eskuratzeko dauzkaten zailtasun edo eragozpenak dagokienez. Egiaztatu ahal izan dugunez, horrelako esperientziak egon badaude, eta diagnostikoan parte hartu duten emakume guztiei esker ezagutu ahal izan ditugu.

Horrez gain, esan behar da Bilboko udalerriko emakume ijitoen egoera modu kuantitatiboan eta kualitatiboan ezagutzea zela diagnostiko honen helburua. Horretarako, Bilboko emakume ijitoen trebetasunak eta gaitasunak hartu ditugu kontuan: autonomia ekonomikorako gaitasuna; bizimodu pertsonala, familia eta lana uztartzeko gaitasuna; ordezkaritza sozio-politikorako gaitasuna; eta segurtasunerako gaitasuna. Helburu hori bete egin dela kontuan hartuta, lau taldetan sailkatuta aurkeztuko ditugu ondorioak, lehen aipatutako lau gaitasunak kontuan hartuta: talde bat gaitasun bakoitzeko.

Autonomia ekonomikorako gaitasuna

Bilboko emakume ijitoek autonomia ekonomikorako daukaten gaitasuna nolakoa den

⁷⁶ Ikerketa-prozesuan zehar lortutako informazioa aztertu ondoren, komunikaziorako eztabaida-taldeetan parte hartu zuten emakumei aurkeztu genizkien diagnostikoaren aurretiazko ondorioak. Ondorioak lantzeko lau lan-talde eratu dira, ikerketa garatzeko aukeratutako Bilboko lau barrutiak kontuan hartuta: bat barruti bakoitzeko. Talde bakoitzak diagnostikoaren ondorioei buruz hausnartu zuen, ondorioak sailkatzeko aukeratutako gaitasun guztien arabera. Emakume parte-hartzaileen interpretazioak funtsezkoak izan dira, diagnostikoaren behin betiko ondorioak ateratzeko eta Bilboko emakume ijitoek jaketutako-prozesuan antzemandako oztopoak gainditzeko egindako iradokizunak kontuan hartzen dituzten gomendioen kapitulua egiteko (emaitzak itzultzeko taldeei buruzko fitxa metodologikoa dago eranskinen kapituluaren).

ulertzeko, euren lan-egoerari eta laneratzeko beharrezkoa den prestakuntzari erreparatu diegu, batez ere.

Enplegua

Emakume ijitoek autonomia ekonomikorako daukaten gaitasuna mugatuta dago, lanaren bidezko baliabide ekonomikoak sortzeko zailtasunak dituztelako. Inkestatutako emakume ijito bilbotarren %71 langabezia daude, eta gehienak (%67) lan bila dabiltza, baina ez dute aurkitzen.

Emakume ijitoen euren esanetan, fenomeno hori azaltzen duten funtsezko bi faktore daude: ez daukate laneratzeko behar besteko prestakuntza akademikorik, eta euren etniaren inguruko aurreiritzi asko daude, beste biztanle batzuek baino zailtasun handiagoak omen baitituzte prestakuntzarik behar ez duten lanpostuetan laneratzeko.

Edonola ere, badago laneratutako eta euren lan-egoerarekin pozik dagoen emakumerik, eguneroko bizimoduko kontakizunen atalean azaldu dugun bezala. Galdera-sortari erantzun zioten emakume enplegatuei dagokienez, ia-ia guztiek lanaldi mugatua dute. Emakume horien %46k inoren kontura lan egiten du; eta %54k, autonomo moduan, familia-ekonomiako enpresetan, baina, batez ere, salmenta ibiltarian edo azoka txikietan.

Oso esperientzia onen berri eduki dugu lanaren arloan, eta jakin ahal izan dugu emakume ijitoek etxetik kanpo daukaten lan-harremaina aspaldidanik dagoela normalizatuta eta ondo ikusita dagoela. Hala ere, argi eta garbi dago Bilboko udalerriko emakume ijitoen lan-egoera ezegonkorra dela, lana aurkitzeko zailtasun handiak dituztelako eta, lana daukatenean, euren lanaldia mugatua izaten delako. Hori dela eta, batzuetan gizarte-laguntzen bidez baino ez dute lortzen baliabiderik (emakume ijitoen %54).

Hezkuntza

Hezkuntza funtsezkoa da autonomia ekonomikoa lortzeko eta bizitzan aurrera egiteko orduan, eta gero eta emakume ijito bilbotar gehiagok dakite hori, seme-alabei etengabe esaten baitiete oso-oso garrantzitsua dela ikastea. Nolanahi ere, emakume ijitoen prestakuntza-maila biztanle orokorrena baino txikiagoa da oraindik, nahiz eta joera hori

apurka-apurka zuzentzen ari den eta prestakuntza-mailak gora egin duen. Inkestatutako emakumeen %62k DBHko lehenengo zikloa amaitu du, eta %90ek Lehen Hezkuntzako ikasketak amaitu omen ditu, eskolako graduatua %6k bakarrik lortu badu ere. Erdi-mailako edo goi-mailako graduak egiten dituzten emakumeen kopurua ez da %3koa eta %2koa baino handiagoa, hurrenez hurren. Beraz, oraindik ere oso emakume ijito gutxi egin dituzte goi-mailako ikasketak.

Oro har, Bilboko emakume ijitoek behar besteko balioa ematen diote prestakuntzari, eta prestakuntza-maila handiagoa eduki nahi izango lukete. Inkestatutako lau emakume ijitotatik hiru ez daude pozik lortu duten ikasketa-mailarekin. Inkestatutako emakume gehienek familia-arloko erantzukizunengatik utzi behar izan zituzten ikasketak, oraindik ere emakumeen ardurapean daudelako, batik bat. Prestakuntza-maila urriak ondorioak ditu emakumeen bizitzako zenbait arlotan, baina, batez ere, laneratzeko eta eguneroko bizimoduko zenbait jarduerari aurre egiteko orduan; esate baterako, izapide burokratikoak egiteko orduan, inkestatutako emakumeen %40k onartu egin zuen izapideak egiteko laguntza eskatu behar duela.

Oztopoak oztopo, goi-mailako ikasketak dituzten ijito gehienak emakumeak dira. Ikerketako atal kualitatiboan egiaztatu egin ahal izan dugu goi-mailako ikasketak eta unibertsitateko titulua dauzkaten zenbait emakume ijito daudela Bilbon. Emakume horiek zergatik erabaki ote dute ikastea? Hobera egiteko espiritua ez ezik, emakumeek euren prestakuntza-prozesua babesten duten oinarritzko hiru zutabe hauek ere aipatu dituzte: familia, emakume ijitoen elkarteak eta lankideak. Egiaztatu egiten dugu emakume horiek euren buruaren inguruko irudi ona dutela eta erkidego ijitoa bera ere uste berekoa dela. Oraindik ere gutxi diren arren, ikasteko erabakia gero eta normalizatuago dago erkidego ijitoan, eta ikastea aukeratzen duten emakumeak ondo ikusita daude erkidegoan bertan. Beraz, berdinen taldean arrunta ez den jarduera aukeratzean nortasun kulturala galduko ote duten presioa murriztu egin da nabarmen. Goi-mailako ikasketak dituzten emakume ijitoak erreferente ona dira emakume ijito gazteagoentzat, eta gero eta argiago dute erabat bateragarria dela emakume ijitoa izatea eta ikastea. Emakume ijitoek goi-mailako prestakuntza egitea

eragin ona da eurentzat, erkidego ijito osoa-
rentzat eta gizarte orokorrentzat. Hona
hemen arrazoiak: goi-mailako ikasketak di-
tuzten emakume ijitoek erkidego ijitoaren
ikuspegi ona eskaintzen diote gizartearen
gaineratikoari, emakume ijitoen agerpe-
nik ez zeukaten eremuetan agerian jartzen
dira-eta. Horrela, bada, aurreiritziak eta es-
tereotipoak aldentzen dituzte, eta erkidego
ijitoaren ezagutzan zein onespenean egiten
dute aurrera, goi-mailako ikasketak dituzten
emakume ijito gehienek ijitoen elkartegint-
zaren arloan lan egitea erabakitzen dutelako.
Azkenik, ijitoen elkarteen profesionalizazioa
eta erkidego ijito osoa sustatzen dituzte era-
baki horren bidez.

Bizimodu pertsonala, soziala eta fami- liarra uztartzeko gaitasuna

Bilboko emakume ijitoek ere emakume ge-
hienek bezalako zailtasunak dituzte, fami-
liako bizimodua eta bizitzako gainerako
esparruak uztartzeko orduan. Horrez gain,
oso kontuan hartu beharra dago zeinen ga-
rrantzitsua den ijitoentzat familia-arloko bi-
zimodua. Diagnostiko honen emaitza kuan-
titatiboen arabera, Bilboko emakume ijitoen
familia-eredua nuklearra da: aita, ama eta
oinordekoak. Beraz, etxebizitzetako batez
besteko okupazioa 6-7 lagunekoa da; eta
etxebizitzako seme-alaben kopurua, 3-4koa.

Aldaketak egon diren arren, oraindik ere
gehienetan emakumeen zeregina da etxe-
ko lanez eta zainketaz arduratzea. Hartara,
galdera-sortari erantzun zioten emakumeen
%67k bakar-bakarrik egiten ditu etxeko la-
nak, eta euren bikotekideek ez diete ezer-
tan laguntzen. Egia esan, emakume askok
emakumeen betebehartzat hartzen dituzte
zeregin horiek, eta naturaltasunez onart-
zen dituzte. Izan ere, %72k etxeko lanak
"emakumeen zeregina" direla uste du. In-
formazio kualitatiboaren arabera, ordea,
aldaketak antzematen dira arlo horretan.
Diagnostikoan parte hartu duten emakume
nagusiagoen esanetan, gizonak gehiagotan
laguntzen diete zenbait zereginetan, eta
horixe bera izan da azken urteotan ijitoen
bizimoduan antzemandako aldaketa naba-
rienetakoa. Gainera, emakumeak laneratu
direnetik, egoera hori apurka-apurka aldatu
da, eta baterako erantzukizuneko esperien-
tzien berri ere izan dugu Bilboko ijitoen fami-
lietan. Oraindik ere egoera hori ohikoa ez
den arren, badirudi aldatzen hasi dela.

Askotan, etxeko lanak eta betebeharrak egi-
ten eman beharreko denborak eragin han-
dia dauka hainbat arlotan, ikasketak uzteko
arrazoi nagusia direla aipatu baitute zenbait
emakumek (%86). Modu berean, lan egiten
zuten emakumeen %56k lan egiteari utzi
zioten seme-alabak edukitzean, eurentzat
ezinezkoa zelako umeen zainketa eta lana
uztartzea.

Etxeko lanen ondorioz, emakumeek eurent-
zako denbora edo aisialdi gutxi dute, eta
inkestatutako emakumeen erdiek baino ge-
hiagok eurentzako denbora gehiago eduki
nahi zutela adierazi zuten. Horri dagokionez,
egiaztatu ahal izan dugu esperientzia onak
ere badaudela. Eztabaida-taldeetako emaku-
me ijitoen esanetan, emakumeen bizimo-
duan gertatutako aldaketak nabariak dira
alde horretatik, eta, gaur egun, duela zenbait
urte uste ez bezalako egoerak ematen dira,
emakumeak bakar-bakarrik joaten baitira ka-
fea hartzera, zenbait jardueratan parte hart-
zen dutelako...

Ikerketa kualitatiboan, emakumeek behin
eta berriro esan dute emakume ijito gaz-
teagoen edo "neskatilen" aisialdia luzeagoa
dela gaur egun. Euren iritziz, ijitoen tradi-
zioak bete ditzaten eta ezkontzara birjina-
tasuna galdu gabe iritsi daitezen, emakume
ijito gazteek jasaten duten kontrola oraindik
ere handia den arren, zertxobait lasaitu da.
Gaur egun, aldaketak egon direnez, emaku-
me ijito gazteak gehiago irteten dira, eta eu-
ren janzkera ez da hain bereizgarria. Emaku-
me ijitoen ustez, emakume ijitoen janzkera
desberdina da, baina, batez ere, gazteagoen
artean, eta gazteek gero eta gutxiagotan era-
biltzen dute janzkera tradizionala. Oro har,
janzkeraren aldaketa modernotasunaren
adierazgarri dela uste dute.

Oraindik ere, euren tradizio sustraituene-
takoa da neskabila ijitoek ijitoen tradizioak
errespetatzeko erabakia hartzea eta ijitoen
errituaren arabera ezkontzea. Hori egitea
harro egoteko modukoa da familiarentzat,
eta, oraindik ere, betebeharrak hori emaku-
meen ardurapekoa da, batik bat. Hala ere,
erkidego ijitoaren eta familia askoren ja-
rrera aldatu egin da, emakume ijitoek bes-
te era batera elkartzea edo "ihes egitea"
erabakitzen dutenean. Lehen, emakumeek
horrela jokatzeko zutenean, familiarekiko
errespetua urratzen zuten larriki, eta fa-
miliaren bizimodutik kanpo uzten zituz-

ten. Gaur egun, ordea, gustuko jokabidea ez bada ere, ez dira hain ondorio gogorrak ezartzen.

Partaidetza sozialerako gaitasuna

Egiaztatu ahal izan dugu Bilboko udalerrian behar besteko mekanismoak jarri dituztela abian, emakume ijitoek hainbat arlotan parte hartu dezaten; esate baterako, hezkuntzan, gizarte-zerbitzuetan, emakume eta gizonen berdintasunerako ekintzetan... Institutuzio gehienek emakume ijitoen elkarteak hartzen dituzte erreferentzetzat, emakume ijitoengana iristeko eta haien partaidetza suspertzeko orduan. Beraz, gure ustez, emakume ijitoen elkartearen eragin-gaitasuna handia da benetan.

Egiaztatu dugu emakume ijitoek agerpena eta eragina dituztela Bilboko elkartearen mugimenduan. Inkestatutako emakumeen %33k elkarteren batean parte hartzen du, baina, batez ere, emakume ijitoen elkarteetan edo ijitoen elkarteetan. Bilboko ijitoen elkarteetako nahikoa ordezkari elkarritzketatu ditugula kontuan hartuta, argi eta garbi dago oro har ijitoen elkarteetan gizarteko egitura patriarkala berregiten dela eta zuzendaritza-postuak gizonen esku daudela. Dena dela, nahiz eta oraindik gutxi dauden, zuzendaritza-batzordeetan emakumeak daudenean, erabaki-organoetan emakumeak ere badaudela bermatu nahi dute elkarteek. Zuzenean edo zeharka, emakumeentzat bakarrik diseinutako ekintzen bidez edo ekintza orokorren bidez, emakume ijitoen sustapenaren alde lan egiten dute zenbait arlotan. Izan ere, goi-mailako ikasketak dituzten emakume ijito elkarritzketatuek nabarmendu zuten ijitoen elkarteak babes-zutabe nagusiak direla eurentzat, prestakuntza-prozesuan aurrera egiteko orduan.

Horrez gain, emakume ijitoek Bilboko elkartearen mugimenduan zein mugimendu feministan ere badute agerpenik, eta euren elkartearen bidez parte hartzen dute bertan. Emakumeentzako ekintza bereziak garatzen dituzte, eta emakumeentzako eremu bereziak ere badira aldi berean. Bertan, hain zuzen ere, era guztietako jarduerak garatzen dituzte, baina, horrez gain, emakume ijitoek gizartean daukaten zeresanari buruz ere hausnartzen dute, euren bereizgarritasun etnikoa eta generoa

errespetatuta. Gainera, beti-beti oso kontuan hartzen dute emakume ijitoen egoera bakarra dela, bertan emakume-izaera nahiz ijito-izaera bateratzen dira-eta.

Hala ere, badirudi emakume ijitoek Bilboko udalerriko kargu publikoetan daukaten partaidetza urri-urria dela oraindik, arlo politikoan, batik bat, bertan ia-ia emakume ijitorik ez dagoela esan daiteke-eta. Emakume ijitoek ez ote dute politikaren inguruko interesik? Galdera-sorten bidez lortutako datu kuantitatiboak ez datoz bat egitate horrekin, emakume ijitoen %70ek bozkatu egiten baitu hauteskundeak daudenean. Beraz, partaidetza-adierazle handi-handia da.

Ikerketa-prozesuan zehar, fenomeno horren zenbait azalpen eman ahal izan dira: batetik, politikan ordezkariarik izan ohi ez duen gutxiengo etnikoko kideak eta gizarte orokorreko botere-arlo guztietan ordezkari txikiena daukan sexukoak dira aldi berean. Bestetik, horrelako karguak betetzeko prestakuntza akademikoa duten emakumeen partaidetza berria denez, oso gutxi daude oraindik. Diagnostikoaren emaitzak interpretatu zituzten emakume ijitoek adierazi zuten, badirudi instituzioek aniztasunaren inguruko interesa dutela, eta erantzukizun hori betetzeko prestatutako emakumeak daude euren artean. Euren iritziz, emakume ijitoak aitzindariak izaten ausartu behar dira alde horretatik, beste esparru askotan egin duten bezala.

Era berean, egiaztatu da ijitoen erakundeetan eragin-gaitasun handia daukaten emakume asko daudela Bilboko udalerrian: elkarteak, Herri Ijitoaren Kontseilua, Eliza Ebanjelikoa... Gainera, arlo mistoetako liderrak ere badira emakume horiek.

Emakumeek segurtasunerako daukaten gaitasuna

Emakumeek segurtasunerako daukaten gaitasuna interpretatzeko orduan, honako haxe hartu da kontuan: euren buruarengan eta euren gaitasunetan daukaten segurtasuna; Bilboko emakume ijitoek generoaren arloko faktoreei buruz daukaten iritzia, segurtasunarekin eta osasunarekin baitaukate zerikusia; eta segurtasunaren, genero-indarkeriaren, osasunaren... arloan

dauden genero-desberdintasunei buruz daukaten iritzia.

Autonomia pertsonala

Diagnostikoko atal kualitatiboan parte hartu duten emakume ijitoak bat datoz esatean emakume ijitoak gero eta seguruagoak eta independenteagoak direla eta gaur egun euren ekintza-eremua etxetik haratago iristen dela. Hain zuzen ere, elkarrizketetan, bizimoduko kontakizunetan eta eztabaidataldeetan azaldutako esperientziak dira baieztapen horren adierazgarri.

Datu kuantitatiboen arabera, emakume ijitoen %56k ez du gustuko edonora bakarrik joatea. Hasiera batean, datu horren arabera, bazirudien euren autonomia-gaitasuna hobetu beharra zegoela, baina emaitzen interpretaziorako taldeetan parte hartu zuten emakumeek argi eta garbi adierazi zuten jokabide horrek euren bizimoduko batasun-senarekin daukala zerikusia. Izan ere, nahia-go dute euren berdinekin joan, eta, euren iritziz, gizonen zein emakumeen artean eragin berbera daukan ezaugarri kulturala da. Egiaztatu ahal izan dugu emakume ijitoek udalerrian hara eta hona ibiltzeko gaitasuna dutela, bertako baliabideak ondo ezagutzen dituztela eta, oro har, Bilboko garraio-sare publikoa erabiltzen dutela.

Gidabaimena edukitzeko aukera emakume ijitoen autonomia handiagoaren adierazgarri da. Izan ere, ikerketa kualitatiboan parte hartu duten emakumeek balio handiena eman diote elementu horri. Beraz, oraindik ere gidabaimena duten emakume ijitoen kopurua (%18) urria den arren, aukera hori gero eta arruntagoa da, eta jabekuntza sustatzen duen elementua ere bada emakumeentzat.

Segurtasuna eta genero-indarkeria

Emakume ijitoen esanetan, Bilboko kaleak arriskutsuagoak dira emakumeentzat gizonentzat baino. Hain zuzen ere, horixe bera uste du inkestatutako emakume ijitoen %53k. Gure segurtasunean eragina duten genero-desberdintasunen jakitun daudenez, behar besteko estrategiak garatzen dituzte, errealitate horri aurre egiteko. Hartara, datuak interpretatu dituzten emakumeen esanetan, euren artean "ahoz aho" zabaltzen da emakumeren bat non sentitu

den ahul edo babesik gabe. Halakoetan, emakume ijitoek euren sare sozialean ematen dute horren berri, eta, laster batean, emakume ijito guztiak ez dira "gune beltz" horretara hurbilduko.

Genero-indarkeria emakumeentzako arriskuetaiko bat da. Genero-indarkeria emakume eta gizonen desberdintasunen ondorio ankerrena da, eta, gainerako emakumeei gertatzen zaizen bezala, emakume ijitoek ere emakumeak izateagatik jasaten dute egoera hori. Hala ere, egiaztatu dugu harreman bortizetik irteteko estrategiak bereziak direla erabat. Horrela, bada, inkestatutako emakumeen %69k baieztatu du "ijitoon artean konponduko" lukeela egoera hori. Horretarako, hirugarren bitartekariei eskatuko liekete bikotearen banaketan esku hartzeko. Dena dela, ez da genero-indarkeriari aurre egiteko irtenbide berezia, oro har erkidego ijitoan bertan estrategia hori erabiltzen baitute gatazkak konpontzeko eta barne-arbitrajeak egiteko orduan. Emakumeen %19k erasotzailea salatuko luke agintarien aurrean. Erkaketa egiteko aurretiazko daturik ez daukagunez, ehuneko hori gero eta handiagoa dela uste dugu. Beraz, badirudi genero-indarkeriako egoerak konpontzeko modua aldatzen ari dela. Ia-ia ez dago genero-indarkeriako emakume biktimen atentziorako zerbitzu berezietara joateko prest egongo litzatekeen emakumerik. Hori dela eta, emakume ijitoengana hurbildu behar dira baliabide horiek, jakin badakigulako Bilboko udalerrian genero-indarkeriarekin lotutako ezohiko egoerak hartzen dituztela kontuan eta gizarte-baliabideak eskuratzeko neurri bereziak ezartzen direla, salaketa-rik ez badago ere.

Genero-indarkeriaren kontzeptuaren azalpenari dagokionez, gizarte orokorrean bezala, indarkeria fisikoarekin eta indarkeria psikologikoko faktore nabarienekin lotzen dute bete-betean, genero-indarkeriaren beste adierazle sotilago batzuk alde batera utzita.

Osasuna

Ijitoen bizi-itxaropena gainerako biztanleena baino laburragoa bada ere, Bilboko emakume ijito gehienentzat euren osasun-egoera "ona" da. Hala ere, ikusi ahal izan dugunez, gaixotasunik ezarekin lotu ohi dute osasunaren kontzeptua. Hain zuzen

ere, inkestatutako emakumeen %70 gaixorik dagoenean baino ez da medikuarenera joaten, eta ez dira azterketetara edo beste prebentzio-jarduera batzuetara joaten. Emaitzak interpretatu zituzten emakumeen esanetan, askotan joera horrek lotura estua dauka emakumeen zainketa-zereginarekin, horren ondorioz eurak beti izango direlako azkenak osasun-gaietan. Euren ustez, adineko emakume ijitoak dira euren burua gehien zaintzen dutenak, hainbeste bete-behar ez dituztelako.

Bilbon, besteak beste, emakume ijitoen elkarteak dira prebentzio-osasunaren alde egiten dutenak eta arlo horretako ekintzak garatzen dituztenak.

Bereizkeria

Egiaztatu dugu inkestatutako emakumeen artean bereizkeriak bere horretan dirauela oraindik, lau emakume ijito bilbotarretatik hiruk noizbait emakume ijitoak izateagatik baztertu egin dituztela sentitu dutelako. Gainera, bereiztasun etnikoagatik bereizkeria ez ezik, sexuagatiko bereizkeria ere hartu beharko litzateke kontuan. Oro har, zerbitzu publikoetan igarri dute bereizkeria hori. Datu kualitatiboen arabera, etxebizitza eskuratzeko eta, batez ere, alokatzeko orduan ere nabaritzen dute bereizkeria handiena.

Kultur arteko harremanak

Bilboko emakume ijitoak ez daude beti seguru kultur arteko harremanetan, batzuetan zenbait estereotiporen arabera epaitzen dituztela sentitzen dutelako. Agerikoa denez, jarrera horrek eragina dauka euren etnia-koak ez diren pertsonekin harremanetan jartzen direnean, nolabaiteko mesfidantza sortzen delako. Dena dela, oro har, ez dago elkarbizitza-arazorik, eta egiaztatu ahal izan dugu kultur arteko harreman on ugari ere badaudela. Etxetik kanpoko esperientziak garatzen dituzten emakume elkarrizketatuek adierazi dutenez (ikasleek edo inoren konturako langileek, esaterako), euren kultur arteko harremanak zabalagoak dira gizarte-partaidetzan bizitako esperientziagatik, eta kultur arteko harreman onak garatu dituzte. Edonola ere, baieztatu dute oraindik ere gizarte orokorrak ez dituela emakume ijitotzat hartzen edo euren talde kulturaleko salbuespentzat hartzen dituela.

Etorkizuneko ikerketei eta ikertzeko metodoari buruzko gomendioak

Diagnostiko hau egin dugunean, egiaztatu ahal izan dugu ijitoen errealtatera hurbiltzeko modu eraginkorrena partaidetza-zko ikerketa soziala egitea dela. Izan ere, ez genuen hain partaidetza handia lortuko, ikerketa-taldean emakume ijitorik egon ez balitz. Bilboko emakume ijitoak ez dira aztergaia izan, ikerketako subjektu aktiboak baizik. Hain zuzen ere, ikertzaileak, dinamizatzaileak, aholkulariak, inkestagileak... izan dira, eta, aldi berean, parte-hartzaileak ere izan dira, euren bizipenak eta eguneroko errealtatea nolakoak diren azaldu digutelako. Ez dago emakume ijitoengana hurbiltzerik, euren sentipenak eta errealtatea kontuan hartzen ez badira. Gainera, beti-beti, emakume parte-hartzaileen unibertso kulturalera eta prestakuntza-mailara egokitu behar da metodologia. Ijitoen kulturak elkarrizketaren kultura-rekin lotura handia daukanez, elkarrizketan oinarritutako metodologia izan da gure ardatz metodologikoa. Metodologia horren arabera, behar besteko denbora eta arduraldia behar dira, ikerketa aurkezteko eta emakume parte-hartzaileei euren lankidetzara eskatzeko orduan. Izan ere, askotan ikerketa soziala ez da ijitoen euren gustukoa, baina, batez ere, instituzio batek sustatzen duenean, gure diagnostikoan gertatu den bezala, Bilboko Udalak bultzatu baitu Emakunde-Emakumearen Euskal Erakundearen laguntzarekin. Kale dor Kayiko Ijitoen Kultur Elkarteak emakume ijitoei eta Sim Romi elkarteak emakumeei esker, askoz errazagoa izan da emakume ijitoengana hurbiltzea. Hala ere, oso prozesu nekeza izan da, eta ikerketa-taldea bete-betean ahalegindu behar izan da. Horretarako, etengabe hitz egin behar izan du emakumeekin, eta Bilboko udalerrian emakume ijitoen agerpen handiena daukaten lekuetara hurbildu behar izan da; esate baterako, azoka txikiak, seme-alabekin jolasteko aukeratzen dituzten plazak, eskolak... Emakumeei eurei laguntzeko eskatu baino lehen, konfiantzazko giroa sortu behar izan dute, behin eta berriro azaldu behar izan diete zein diren ikerketaren helburuak eta argi eta garbi esan behar izan diete Bilboko emakume ijitoen errealtatea ezagutzea zela helburua, euren bizi-kalitatea hobetu ahal izateko. Askotan, gainera, erresistentziari ere aurre egin behar izan diote, ema-

kume ijitoak ezezagunaren beldur zirelako. Prozesu horren guztiaren ondorioz, hitzordu asko egin behar izan dituzte emakumeekin, "kafe" asko hartu behar izan dituzte eurekin, intimitate handiko uneak bizi izan dituzte eurekin eta emakume ijitoen arteko konfidentzia asko ere sortu dira, kasuan kasuko inkesta edo elkarrizketa egin baino lehen. Halaber, komunikaziorako eztabaida-taldeen metodologia ere egokitu behar izan da parte-hartzaileen interesen arabera, eta, ikerketarako proposatutako adierazle gehienak zeharka landu direnez, xehetasun handiz aztertu behar izan dira emaitzak. Hori guztiori dela eta, ikerketarako zehaztutako epeak behar bestekoak izan ez direnez, etorkizuneko ikerketetan oso egokia izango litzateke epe luzeagoak ezartzea.

Horrez gain, oso egokia izango litzateke azken txosten hau denbora gehiagoz berrikusteko aukera izatea, askoz erakargarriagoa eta irakurterrazagoa izan dadin.

Era berean, argi eta garbi adierazi nahi dugu Bilboko eta beste udalerrri batzuetako emakume ijitoen egoera nolakoa den ezagutzeko garatutako ekimen guztiak emakume ikertzaile ijitoek betearazi behar dituztela eta partaidetzazko elkarrizketa-metodologiaren bidez egin behar direla. Bertan, gainera, emakume ijitoak protagonistak izango dira beti, eta behar besteko garrantzia emango diegu euren iritziei.

Emakume ijitoentzako ekintzak eurekin diseinatzeko gomendioak

Hona hemen zenbait gomendio, emakume ijitoentzako ekintzak eurekin diseinatu ahal izateko, diagnostikoaren ondorioak eta, diagnostikoaren ondorioen berri eduki ondoren, emakume parte-hartzaileek ondorio horiei buruz egindako gomendioak kontuan hartuta.

Hezkuntza

Egiaztatu dugu Bilboko emakume ijitoek irmotasunez egin dutela aurrera hezkuntzaren arloan. Dena dela, emakume ijitoen prestakuntza-maila handitu beharra dago, etorkizunean titulazioaren bidez laneratzeko gaitasuna ematen dieten zikloak amaitu ditzaten eta emakume ijitoek goi-mailako ikasketen arloan daukaten ager-

pena handiagoa izan dadin. Emakume parte-hartzaileen iritziz, oso garrantzitsua da hezkuntza-sistemak neska ijito ikasleen inguruko aurreikuspen urrik ez edukitzea, horren ondorioz Pigmalion efektua sortu daitekeelako eta ikasketen inguruko motibazio-gaitasuna murriztu daitekeelako. Era berean, eskola bera emakume ijitoen berezko eremutat ere hartu beharra dago, eta, bertan, haien errealitate kulturala errespetatu eta atenditu behar da, emakume ijitoen errealitateari buruzko jakintzak igorri behar dira...

Ikasten jarraitzea erabakitzeke orduan, goi-mailako ikasketak dituzten Bilboko emakume ijitoentzat oso zutabe garrantzitsuak diren faktoreak edo elementuak kontuan hartuta (familia, ijitoen elkarteak eta lankideekiko harremanak), oso egokia izango litzateke behar besteko ekintzak abian jartzea edo garatzen jarraitzea, familia ijitoak euren alaben hezkuntzaren garrantziaren inguruan sentsibilizatu daitezen. Aldi berean, ijitoen elkarteei behar besteko baliabideak eman behar zaizkie, arlo horretan lan egiten jarraitu dezaten eta behar den moduko ekintzak garatu ditzaten. Hartara, kultur arteko harreman onak ezarri ahal izango dira hezkuntzaren arloan, eta gizarte osoaren aberastasun kulturala lortu ahal izango da.

Bestetik, goi-mailako ikasketak dituzten emakume ijitoak daudela agerian jartzen jarraitu beharra dago, emakume ijito gazteagoentzako erreferenteak dira-eta.

Enplegua

Bilboko emakume ijitoen artean lan-esperientzia onak badaude ere, egiaztatu dugu Bilboko beste emakume ijito askok laneratzeko oztopoak dauzkatela. Alde horretatik, emakume ijitoen esanetan, behar besteko sistemak ezarri behar dira, esperientziaren bidez eskuratu dituzten gaitasunak eta trebetasunak onesteko, horri esker laneratzeko prest daude-eta. Euretako askok hainbat gaitasun bereganatu dituzte arlo askotan; esate baterako, merkataritzan, zainketan, garbiketan... Edonola ere, inolako titulaziorik ez daukatenez, ez dute esparru horietan laneratzetik. Beraz, euren ustez, behar besteko neurriak egituratu behar dira, gaitasun horiek aitortzeko eta enplegarritasun-maila handitzeko.

Horrez gain, oso egokia izango litzateke enplegu sozial babesturako programak abian jartzea, emakume ijitoek lan-arloan dituzten premia bereziak lantzeko.

Genero-indarkeria

Alde horretatik, behar besteko neurriak sortzea proposatzen dute, genero-indarkeriako emakume biktimen atentziorako baliabide bereziak emakume ijitoengana hurbiltzeko eta, horrela, arlo horretan dituzten beldurrak zein mesfidantza murrizteko. Euren berezitasun kulturala errespetatuta, harreman bortitza uzten lagunduko dietela sentitu behar dute ezinbestean. Horretarako, emakume ijitoen elkarteetan eta emakume profesional ijitoen bidez laguntza jasotzeko programak ezartzea proposatzen dute. Izan ere, euren iritziz, oso egoera zaila denez, genero-indarkeriako egoerak eta ijitoen kultura oso ondo eza-gutzen dituzten profesionalek esku hartu beharko lukete bertan. Era berean, euren esanetan, emakume ijitoak eurak dira genero-indarkeriaren adierazle guztiak ondoen antzeman ditzaketenak eta prebentzioa landu dezaketenak.

Horrez gain, emakume ijitoek proposatutakoaren arabera, zerbitzu horien zabal-kunderako kanpainetan emakume ijitoen irudia erabili beharra dago, edo euren errealitate soziokulturalera egokitutako ikus-entzunezko materialak ere sortu behar dira.

Osasuna

Egiaztatu dugu osasun-arloko prebentziorako ekintzak sustatu behar direla. Alde horretatik, osasun-eragile komunitario ijitoen prestakuntza suspertu eta jarraipena eman beharko litzaioke, jarduera egokiak bultzatzeko eta osasun-arloko baliabideak zein informazioa berdintasunez eskuratzeko. Era berean, osasun-baliabideekin adostutako osasun-planak ere egin behar direla adierazi dute.

Etxebizitza

Bilboko emakume ijitoak oso kezkatuta daude, etxebizitza eskuratzeko zailtasunak dituztelako. Izan ere, euren ustez, aurreiritziek eta estereotipoek eragin handia daukate higiezin merkatuan, euren

etxebizitza alokatu eta erosi nahi dute-nean. Euren ustez, etxebizitza eskuratzeko bitartekaritza-programa bereziak sortu behar dira, eskuratzeko eskakizunak euren inguruabarretara egokitu behar dira eta arlo horretako sentsibilizazioa sustatzeko kanpainak garatu behar dira.

Bereizkeria

Bilboko emakume ijitoek hainbat arlotan baztertuta daudela antzematen dute. Beraz, emakume ijitoen irudi ona sustatu beharko litzateke, oraindik ere bere horretan dirauten estereotipoak desagerrarazteko, bereizkeriaren sustatzaile zuzenak dira-eta. Horretarako, estereotipoetatik aldentzen diren emakume ijitoen ereduak jarri behar dira agerian, eta euretako asko diagnostiko honetan aurkeztu ditugu. Bestetik, sentsibilizazio-kanpainak ere egin beharko lirateke, estereotipo txarrak eta aurreiritziak gutxitzeko.

Partaidetza soziala

Egiaztatu dugu emakume ijitoek agerpena dutela gizarte orokorreko eta euren erki-degoko bizitza publikoko hainbat esparrutan. Dena dela, oraindik ere oso emakume ijito gutxi daude zenbait arlotan; politikan, esaterako. Hori dela eta, behar besteko ekintzak diseinatu beharko lirateke, gizarteko arlo guztietan emakume ijitoen partaidetza bultzatzeko eta euren agerpena zein eragin-gaitasuna suspertzeko.

Halaber, egiaztatu dugu emakume ijitoen elkarteek abian jarritako ekintzak eraginkorrak izan direla, emakume ijitoen partaidetza zenbait arlotan sustatzeko orduan. Beraz, elkarte horiei behar beste baliabide eman behar zaizkie, euren jarduera areagotzeko eta garatzen jarraitzeko.

Bizimodu pertsonalaren eta lanaren uztarketa

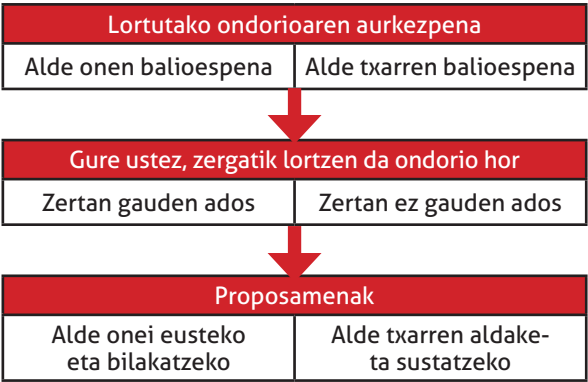
Emakume eta gizonen baterako erantzukizunaren onuren inguruko kontzientzia sustatu beharra dago. Horretarako, zenbait ekintza proposatzen dituzte, etxeko lanetan eta zainketan baterako erantzukizuna sustatzeko, egiaztatu baita baterako erantzukizunak eragin ona daukala beste esparru batzuetan; esate baterako, hezkuntzan edo enpleguan.

Emakume parte-hartzaileei emaitzak itzultzeko taldeen fitxa metodologikoa

Lan-talde bakoitzari esleitutako gaitasuna:

AZTERTU BEHARREKO GAITASUNA	LAN-TALDEA
Emakumeek segurtasuneko daukaten gaitasuna	3. barrutiko taldea
Partaidetza sozial eta politikorako gaitasuna	5. barrutiko taldea
Bizimodu pertsonala, soziala eta familiarra uztartzeko gaitasuna	8. barrutiko taldea
Autonomia ekonomikorako gaitasuna	7. barrutiko taldea

Emakume parte-hartzaileei emaitzak itzultzeko taldeetan erabilitako fitxa metodologikoa:

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

7. BIBLIOGRAFÍA

AGULLÓ ETA BESTE BATZUK. Erradicación del chabolismo e integración social de los gitanos en Avilés. Oviedo Unibertsitateko Ediu-no Ediciones, 2004.

IJITOEEN IDAZKARITZA NAGUSIKO ELKARTEA. Rasgos culturales y organización social de la comunidad gitana española (Síntesis para educadores). Madril, 1994.

BILBOKO UDALA. Emakume eta Gizonen Berdintasunerako III. Udal Plana. 2009.

CEDAW-FSG. Itzal-txostena, 44. bilera, 2009.

CREA - EMAKUMEEN INSTITUTUA. Callí Butipen, mujer gitana y mercado laboral. 1999.

IJITOEEN IDAZKARITZAKO FUNDAZIOA. Discriminación y comunidad gitana: Guía práctica de actuación para ONGs y asociaciones gitanas. Ijitoen Idazkaritzako Fundazioa, Madril, 2002.

IJITOEEN IDAZKARITZAKO FUNDAZIOA. Incorporación y trayectoria de niñas gitanas en la ESO. FSG, Madril, 2006.

IJITOEEN IDAZKARITZAKO FUNDAZIOA. Guía para la promoción personal de las mujeres gitanas. Ijitoen Idazkaritzako Fundazioa, Madril, 2009.

EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako II. Euskal Plana (2008-2011). 2008.

EUSKO JAURLARITZA. Herri Ijitoaren Sustapen Integral eta Partaidetza Sozialerako I. Euskal Plana. 2003.

EUSKO JAURLARITZA, EAeko Emakume eta Gizonen Berdintasunerako V. Plana. 2010.

GOMEZ ALFARO, A. En busca de la condesa Doña Luisa. Documentos españoles para una historia de la mujer gitana. Ijitoen aldeko Irakasleen Elkartea, Madril, 2009.

GONZÁLEZ CORTÉS, C. Romipen en femenino, gitaneidad en femenino. Sevilla, 2003. Hementxe kontsultatutakoa: Mujeres en red, el periódico feminista. www.nodo50.org

GONZALEZ CORTÉS, C. La identidad cultural: identidades de género y etnia. Aldizkari honetan argitaratutakoa: Gitanos: Pensamien-

to y Cultura. 42.-45. or., 27.-28. zk., 2004ko abendua/2005eko urtarila.

LAPARRA eta BESTE BATZUK. Biztanle ijitoen egoera sozialari eta aldaketa-joerei buruzko txostena. Lehenengo hurbilketa. Alter Taldea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Iruña, 2007.

MONTURIOL eta DE SILVA. Los usos de las drogas y su impacto en la cultura (el caso gitano). Ijitoen Idazkaritzako Nagusiko Elkartea, Madril, 1998.

PLANTÓN. Los gitanos, su cultura y su lengua, Málaga. Malagako Diputazio Probintzialeko Baliabide Europarren Unitatea, Malaga, 2003.

SAN ROMÁN, T. La diferencia inquietante viejas y nuevas estrategias culturales de los gitanos. Siglo veintiuno, España Editores, Madril, 1996.

BILBOKO UDALERRIKO
EMAKUME IJITOEN
EGOERARI BURUZKO
DIAGNOSTIKOA

8. ERANSKINAK

GALDE-SORTAREN EREDUA

Adina: _____

Barrutia:

- ☐ Otxarkoaga
- ☐ Rekalde
- ☐ Zabala- San Frantzisko-Bilbo Zaharra
- ☐ Zorrotza

Familiaren jatorria (auzoa edo sorterrria) _____

Elkarrizketagilea _____

Galde-sortaren zk. _____

1. Familiaren diru-sarreraren jatorria

- ☐ Norberaren lana
- ☐ Senar/bikotekidearen lana
- ☐ Gurasoen lana
- ☐ Amaren lana
- ☐ Langabeziagatiko prestazioa
- ☐ Gizarte-laguntzak
- ☐ Beste batzuk _____

2. Nork administratzen du dirua etxean?

- ☐ Neuk
- ☐ Senarrak edo bikotekideak
- ☐ Nire gurasoek
- ☐ Amak
- ☐ Beste batzuk _____

3. Zuk administratzen ez baduzu, egin nahi zenuke?

- ☐ Bai, nahierara gastatzerik ez dudalako
- ☐ Bai, hobeto antolatuko nukeelako
- ☐ Ez, hobeto egiten du senarrak
- ☐ Beste batzuk _____

4. Etxetik kanpo lan egiten duzu?

- ☐ Bai
- ☐ Neure kontura, negozioa daukat
Zein den adieraz _____
- ☐ Inoren kontura:
☐ Kontratu bidez
- ☐ Kontratu barik
Zertan adierazi _____
- ☐ Ez
- ☐ Nahi dudan arren, ez dut lanik aurkitzen
- ☐ Ezin dut etxeko lanengatik
- ☐ Ez dut lan egiteko premiarik

5. Etxetik kanpo lan egiten baduzu, astean zenbat ordutan zaude lanean?

- ☐ 40 ordu, gutxi gorabehera: lanaldi osoa
- ☐ 20 ordu, gutxi gorabehera: lanaldi erdia
- ☐ Hamar ordu edo gutxiago

6. Orain lanean egon ez arren, lehen lan egiten bazenuen, honako arrazoiren batengatik utzi zenuen?

- ☐ Ezkontzean utzi nuen, senarra lanean dagoelako
- ☐ Seme-alabak eduki ondoren utzi nuen, astirik ez dudalako
- ☐ Beste batzuen presiopean utzi nuen (senarra...)
- ☐ Beste batzuk _____

7. Ikasten jarraitzen duzu?

- ☐ Bai, DBHn nago
- ☐ Bai, LHn nago
- ☐ Bai, unibertsitatean nago
- ☐ Ez, familia-ardurengatik utzi nuen
- ☐ Ez, ikasten jarraitu nahi ez nuelako utzi nuen
- ☐ Ez, familiaren babesik eduki ez nuelako utzi nuen
- ☐ Beste batzuk

8. Zer mailataraino ikasi duzu?

- ☐ Lehen Hezkuntza
Amaitu ezean, zer mailataraino adierazi _____
- ☐ Bigarren Hezkuntza
- ☐ Lehen zikloa (DBHko 2.a)
- ☐ Bigarren zikloa (4.a amaituta)
- ☐ Lanbide Heziketa
- ☐ Erdi-mailako gradua
- ☐ Goi-mailako gradua
- ☐ Unibertsitateko ikasketak

9. Pozik zaude lortu duzun ikasketa-mailarekin?

- ☐ Bai
- ☐ Ez

10. Zure ustez, gizon ijitoentzat errazagoa ote da ikasten jarraitzea?

- ☐ Bai, etxean hainbat ardura ez dituztelako
- ☐ Bai, gaztaroan askatasun handiagoa dutelako
- ☐ Bai (zergatik adierazi) _____
- ☐ Ez

11. Norena da bizileku duzun etxea?

- ☐ Senarrarena
☐ Biona
☐ Nirea bakarrik
☐ Senarraren izenean alokatu dugu
☐ Bion izenean alokatu dugu
☐ Nire izenean bakarrik alokatu dugu
☐ Kontraturik gabe alokatu dugu
☐ Senarraren senideen etxean bizi gara
☐ Nire senideen etxean bizi gara
☐ Beste batzuk _____

12. Zenbat lagun bizi zarete etxe berean?

Zenbat adierazi _____
 Edukiz gero, seme-alaben kopurua adierazi _____

13. Familia-mota zein den adierazi.

- ☐ Senar-emazteak eta seme-alabak
☐ Senar-emazteak, seme-alabak eta familia zabala (aita, ama...)
☐ Beste batzuk (nor adierazi) _____

14. Mendeko lagunik dago zure etxean?

- ☐ Bai
 Nor adierazi _____
☐ Ez

15. Honako zerbitzu hauetako bat darabilzue, zaintzen laguntzeko?

- ☐ Etxez etxeko laguntza-zerbitzua
☐ Eguneko zentroa
☐ Beste batzuk

16. Batez ere, nork zaintzen du?

- ☐ Neuk
☐ Batez ere, neuk, etxeko beste batzuen laguntzaz
☐ Etxeko emakumeok
☐ Guztiok
☐ Beste batzuk

17. Etxeko gizonak etxeko lanetan eta/edo adingabeen zaintzetan parte hartzen dute?

- ☐ Ez, ezertan ere e
☐ Bai, guzti-guztia bion ardurapean dago
☐ Bai, baina oso gutxitan, ardura nagusia nirea da-eta
☐ Bai, askotan (zertan adierazi) _____

18. Etxeko lan guztiak zure ardurapean badaude, zergatik gertatzen da hori?

- ☐ Senarrak lan egiten duenez, astirik ez duelako
☐ Asti gehiago daukadalako
☐ Senarrak lagundu nahi ez didalako
☐ Emakumeen ardurak direlako
☐ Beste batzuk _____

19. Pozik zaude etxeko lanen banaketarekin?

- ☐ Bai
☐ Ez (zergatik adierazi) _____

20. Baduzu zuretzako astirik, gustuko dituzun aisialdi-jarduerak egiteko?

- ☐ Bai (horretarako astean zenbat ordu dituzun adierazi) _____
☐ Ez

21. Pozik zaude zuretzat daukazun astiarekin?

- ☐ Bai
☐ Ez (zergatik adierazi) _____

22. Auzoko zerbitzurik erabiltzen duzu? Honako hauexen artean, zein erabiltzen duzun adierazi (bakarrik erabili behar dituzu, seme-alabekin edo beste senide batzuekin joan gabe)

- ☐ Parkeak, lorategiak eta atsedenlekuak
☐ Kiroldetgia
☐ Auzo-etxea
☐ Liburutegia
☐ Beste batzuk

23. Zuretzat erraza da Bilbon zehar mugitzea?

- ☐ Bai
☐ Ez

Nola mugitzen zara?

- ☐ Metroan
☐ Autobusean
☐ Tranbian
☐ Oinez
☐ Neure autoan

24. Honako garraiobide hauetako bat erabiltz gero, bakarrik joaten zara?

- ☐ Bai
☐ Ez (zergatik adierazi) _____

Zertarako?

- ☐ Erosketak eta mandatuak
☐ Lana
☐ Aisialdi-jarduerak, bisitaldiak...

25. Zure ustez, garraibide horiek gizonentzat bezain seguruak dira emakumeentzat?

- ☐ Ez
☐ Bai
☐ Beste batzuk
☐ Ed/Ee

26. Zure ustez, auzoan bertan emakumeentzat gizonentzat baino arriskitsuagoa da kalean bakarrik ibiltzea?

- ☐ Ez
☐ Bai
(zein adierazi) _____
☐ Ed/Ee

27. Baduzu gidabaimenik?

- ☐ Bai
☐ Ez

28. Bakarrik gidatu ohi duzu?

- ☐ Bai
☐ Ez

29. Norena da erabiltzen duzun ibilgailua?

- ☐ Bikotekidearen izenean dago, baina neuk gidatu ohi dut
☐ Bikotekidearen izenean dago, eta, behar ez badu, neuk erabiltzen dut
☐ Bikotekidearen izenean dago, baina biok erabiltzen dugu
☐ Nire izenean dago, baina berak gidatzen du
☐ Nire izenean dago, baina biok erabiltzen dugu
☐ Nire izenean dago eta neuk erabiltzen dut, batez ere
☐ Beste batzuk

30. Honako instituzio eta erakunde hauetako bat ezagutzen duzu? (Aukera guztietan, 1-5 eskalaren arabera erantzun)⁷⁷

Emakunde _____
Bilboko Udaleko Emakume eta Garapenerako Lankidetzak Saila _____
Bilboko emakume ijitoen elkarteak _____
Emakumeen elkarteak _____

⁷⁷ 1. Ez ditut ezagutzen eta ez dakit zertarako diren.

2. Badakit egon badaudela, baina ez naiz inoiz bertara joan eta ez dakit oso ondo zer egiten duten.

3. Badakit egon badaudela eta zer egiten duten. Eurekin zeriakusia duten jardueretara joan naiz noizbait.

4. Bete-betean parte hartzen dut bertako jardueretan.

5. Bazkidea naiz.

31. Elkarteren batean parte hartzen duzu edo bertako jardueretan (ikastaroak, bilerak...)?

- ☐ Bai, emakume ijitoen elkarteetan
☐ Bai, emakumeen elkarteetan
☐ Bai, auzokoen elkarteetan
☐ Bai, gurasoen elkarteetan
☐ Bai, gurtzarekin lotutako jardueretan
☐ Ez

Zergatik ez duzu parte hartzen?

- ☐ Ez dut interesik
☐ Ez dut astirik
☐ Ez dakit zer egiten duten
☐ Ez nator bat haiekin

32. Gustura zaude ijitoentzat bakarrik ez diren mugimendu edo elkarteetan?

- ☐ Bai
☐ Ez (zergatik adierazi) _____

33. Alderdi politikoren bateko kidea zara?

- ☐ Ez
☐ Bai (karguren bat duzun adierazi) _____

34. Hauteskundeak daudenean, bozkatu egiten duzu?

- ☐ Bai
☐ Ez
Ezetz erantzunez gero, zergatik adierazi:
☐ Ez dut interesik
☐ Ez dakit nor aurkeztzen den
☐ Ez dit ezer eskaintzen
☐ Ez nator bat inongo alderdiarekin
☐ Ez dut bozkatzeko adinik

35. ¿Zure ustez, zer da genero-indarkeria? (nahi beste markatu)

- ☐ Senarrak iraintzea, alde batera uztea, errespeturik ez edukitzea, etxean edo beste batzuen aurrean
☐ Zure iritzia kontuan ez hartzea, familia-arloko gaiei buruz erabaki behar denean
☐ Dirua berak bakarrik erabiltzea, behar izaenez gero dirurik ez ematea eta berak bakarrik zertan gastatu erabakitzea
☐ Norekin hitz egiten duzun, nor ikusten duzun, nola janzten zaren kontrolatzea
☐ Zure gauzei buruz erabakitzea; esate baterako, lan egin nahi duzun edo ikastaroren bat egin nahi duzun
☐ Belarrondokoa ematea, eztabaidan ari zaretenean
☐ Eraso fisikoa, jipoiak, ostikoak... jasatea
☐ Arlo sexualean egin nahi ez dituzun gauzak egitera bortxatzea

36. Zer egingo zenuke genero-indarkeriarik jasanez gero?

- ☐ Senideei esango nieke, ijitoon artean konpontzen saiatzeko
- ☐ Poliziaren aurrean salatuko nuke
- ☐ Gizarte-langilearenera, Emakumeen Sailera edo emakumeentzako beste zerbitzu batzuetara joko nuke
- ☐ Beste batzuk
Erantzun hori zergatik aukeratu duzun adierazi _____
Bat baino gehiago aukeratuz gero, zer ordenatan eta zergatik adierazi _____

37. Nolakoa da zure osasun-egoera?

- ☐ Ona
- ☐ Txarra
- ☐ Hala-holakoa

38. Honako zerbitzu hauetako batera joaten zara edo joan zara azken urtean? (maiztasuna, zenbat aldiz adierazi)

- ☐ Larrialdietarako zerbitzuak
- ☐ Familia-medikua edo lehen mailako atentzioa

39. Noiz joaten zara medikuarenera?

- ☐ Gaixorik nagoenean
- ☐ Azterketak egiteko, gaixorik egon ez arren

40. Gizarte-zerbitzuetara joaten zara?

- ☐ Bai
- ☐ Ez

41. Familiako gairen bat dela eta, gizarte-zerbitzuetara jo behar baduzue, nor joaten da gizarte-zerbitzuetara?

- ☐ Neu
- ☐ Bikotekidea
- ☐ Biok
- ☐ Ama
- ☐ Aita
- ☐ Beste batzuk

42. Paperik egin behar bada (eskolako matrikulak, bekak, errolda-eskabidea...), nor arduratzen da?

- ☐ Neu
- ☐ Bikotekidea
- ☐ Biok
- ☐ Ama
- ☐ Aita
- ☐ Beste batzuk

43. Oro har, zuretzat erraza da izapide horiek egitea?

- ☐ Erraza da
- ☐ Zailtasunak ditut, baina egin egiten ditut
- ☐ Beste batzuei eskatzen diet laguntzeko (nori adierazi) _____

44. Inoiz baztertu egin zaituzte ijitoa izateagatik?

- ☐ Ez, inoiz ez
- ☐ Bai
- ☐ Zerbitzu publikoetan (eskola, SSB, osasun-zentroa)
- ☐ Laneratzean
- ☐ Beste batzuk

45. Zure ustez, zein dira emakume ijitoen zailtasun nagusiak ijitoak eta emakumeak izateagatik?

46. Zure ustez, emakume ijitoek aurrera egin dute azken urteotan? Zergatik? _____

Zertan? _____

GOI-MAILAKO IKASKETADUN EMAKUME IJITOEI EGINDAKO ELKARRIZKETARAKO GIDOIA

- 1.** Zer ikasketa egin dituzu?
- 2.** Zergatik erabaki zenuen ikasketa horiek egitea?
- 3.** Zein izan ziren zure arrazoi nagusiak, ikasten jarraitzeko erabakia hartu zenuenean?
- 4.** Nolako ekarpena izan da goi-mailako ikasketak egitea? Nolakoa izan da arlo pertsonalerako ekarpena?

5. Emakume ijitoa izanda, nola bizi izan duzu ikasteko prozesua? Zure ustez, emakume ez-ijitoek baino errazago edo zailago eduki duzu emakume ijitoa izateagatik? Nolako babesak edo zailtasunak antzeman dituzu alde horretatik?
6. Nola eraman dute prozesua ingurukoek, senideek, zure bizitzan dauden pertsonak? Euren babesik eduki duzu?
7. Gizon ijitoei dagokienez, nolako aldeak daude, ikasteko erabakia hartzen duena neska edo mutila denean?
8. Nolako ekarpena da goi-mailako ikasketak dituzten gero eta emakume ijito gehiago egotea? Nolako eragina dauka erkidego ijito osoan?
9. Eta gizarte orokorrean edo "erkidego paioan"?
10. Ikasten egon zarenean, ikaskide ez-ijito asko eduki dituzu. Nolako harremana izan duzu haiekin? Oso kontuan hartu dute ijitoa zarela?
11. Gaur egun, jakin badakigu goi-mailako ikasketak dituzten gizon ijitoak baino emakume ijito gehiago daudela. Zergatik ote?
12. Edonola ere, unibertsitatera gizon ijitoak baino emakume ijito gehiago iristen diren arren, neska gehiagok uzten dute DBH. Zergatik ote? Zer egingo zenuke halakorik ez gertatzeko? Nola bizi zenuen etapa hori?
13. Zer esango zenieke neskatilei, ikasten jarraitu dezaten? Zure ustez, zer egin beharko litzateke, emakume ijito gehiagok zuk egin duzuna egin dezaten?
14. Emakume ijitoen egoera orokorrari dagokionez, nola ikusten duzu? Zure ustez, aldaketarik egon da? Zure ustez, ez da gauza bera emakume ijitoa edo gizon ijitoa izatea, bizitzaren plangintza egiteko eta ametsak betetzeko orduan? Ez da gauza bera emakume ijitoa edo emakume paioa edo beste talde bateko emakumea izatea, bizi-

tzaren plangintza egiteko eta ametsak betetzeko orduan?

15. (Emakume ijitoen egoera hobetu beharra dagoela uste izanez gero) Zure ustez, zer hobetu beharko litzateke? Nola lortu liteke?

IJITOEN ELKARTEETAKO ORDEZKARIEI EGINDAKO ELKARRIZKETARAKO GIDOIA

1. Zer elkartetako ordezkaria zara?
2. Zein dira elkartearen helburu nagusiak?
3. Nor dira kideak? Ijitoak dira?
4. Euren artean, zenbat emakume eta zenbat gizon daude? (zer etniatakoak diren ere adierazi)
5. Emakume horien artean, zenbat daude artezkaritza-kontseiluan, zuzendaritzan edo erantzukizun-postuetan? Zenbat emakume bazkide ditu elkarteak? Zenbat gizon bazkide daude?
6. Zergatik ezarri dira aipatu berri dituzun emakumeen ordezkaritza-kuotak?
7. Emakume ordezkari gutxiago badaude, mekanismoren bat jarri ote da abian, emakumeek zuzendaritza-postuetan daukaten partaidetza handiagoa izan dadin? Eta oinarrietan?
8. Emakume ijitoentzako programa, jarduera edo ekintza bereziak antolatzen dituzuela hartuan hartuz gero, zergatik egiten duzue horrela? Nolakoak dira?
9. Zure elkartearen ustez, nolako premiak dituzte emakume ijitoek?
10. Zure elkartearen ustez, nolako da emakume ijitoen gaur egungo zeregina (aldaketak, oztopoak, indarrak...)?
11. Antza denez, gizarte orokorrak emakume ijitoen inguruko aurreiritziak ditu oraindik. Zertan igartzen da? Baduzu inolako proposamenik egoera horri aurre egiteko?
12. Nolako da emakume ijitoen jabekuntza sustatzeko babes instituzionala?

- 13.** Emakumeentzako programa bereziak garatu behar dira honako arlo haue-
tan:
- Hezkuntza
 - Osasuna
 - Genero-indarkeria
 - Partaidetza soziala
 - Enplegua

Zergatik izango lirатеке beharrezkoak edo ez? Zer instituziok garatu beharko lituzkete?

- 14.** Zergatik egon behar dira emakume iji-
toen elkarteak?
- 15.** Nolako ekarpena egiten dute emaku-
meen elkarteek ijitoen elkartegintza
orokorrean? Eta gizarte orokorrean?
Eta emakume ijitoen artean?

INSTITUZIO ETA ERAKUNDE SOZIALETAKO ORDEZKARIEI EGINDAKO ELKARRIZKETARAKO GIDOIA

- 1.** Elkartean lan egiten duzula edo bertako ordezkaria zarela kontuan hartuta, nolako harremana dauka instituzioak erkidego ijitoarekin eta, batez ere, emakume ijitoekin?
- 2.** Zergatik sortu da harreman hori edo zein dira helburuak?
- 3.** Zure erakundeak/zerbitzuak nolako ekintzak garatzen dituen azaldu. Emakume ijitoentzat baino ez dira edo ezaugarri bereziren bat daukate eurentzat direnean?
- 4.** Nolako maiztasunaz parte hartzen dute emakume ijitoek bertako jardueretan edo nolako maiztasunaz jotzen dute zerbitzu honetara? (Gizon ijitoei dagokienez, egokia denean, eta biztanle orokorrean edo beste talde gutxiengodun batzuei dagokienez).
- 5.** Zure erakundeak/zerbitzuak nola sustatzen du emakume ijitoen partaidetza?
- 6.** Oro har, zure ustez, nolakoa da emakume ijitoen jabekuntza-prozesua? Zure erakundeak/zerbitzuak zertan antzematen du?

EZTABAIDA-TALDEENTZAKO GIDOIA

Zer uste duzue neskatile gaztetxoek ezkontzei buruz?

- Umeak zinetenetik gaur arte, nolako aldaketak egon dira ezkontzetan?
- Modu berean ezkontzen zineten? Zer aldatu da?
- Zuon ustez, emakume ijitoen mesederako izan dira aldaketa horiek?
- Aldaketa horiek nolako eragina izan dute gizonen artean?
- Zuon ustez, aldaketa horiek eraginik ote dute gure kulturen? Onak ala txarrak dira?
- Urteen joan-etorrian, gauza gehiago aldatuko ote dira?
- Azkenean, geure ohiturak galduko ote ditugu aldatzearen?
- Zer gertatzen da paio eta atzeritarrekin ezkontzen diren neskekin?

**Azken urteotan emakume ijitoen bizimodu-
duan gertatutako aldaketak**

- Umeak zinetenetik gaur arte, nolako aldaketak egon dira?
- Zuon ustez, emakume ijitoen mesederako izan dira aldaketa horiek?
- Aldaketa horiek nolako eragina izan dute gizonen artean?
- Zuon ustez, aldaketa horiek eraginik ote dute gure kulturen? Onak ala txarrak dira?
- Urteen joan-etorrian, gauza gehiago aldatuko ote dira?
- Azkenean, geure ohiturak galduko ote ditugu aldatzearen?
- Zer ohitura aldatu edo galdu dira